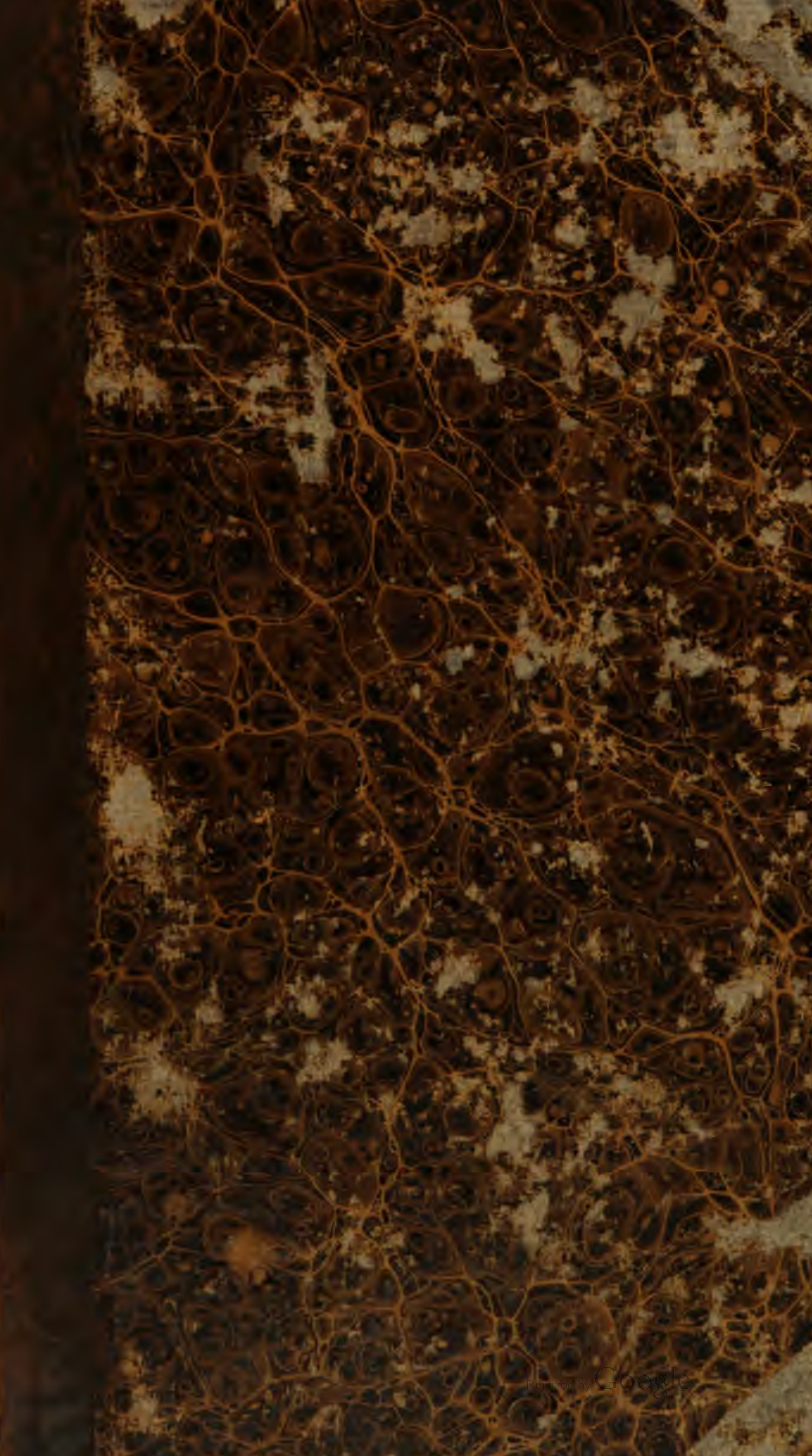
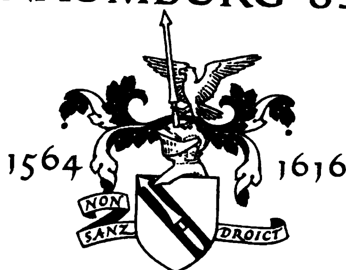

1564
1616
NON
SANZ
DROICT

MNEMOSYNE.

MENGELINGEN

VOOR

WETENSCHAPPEN EN FRAAIJE LETTEREN;

VERZAMELD DOOR

MR. H. W. TYDEMAN

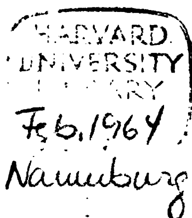
EN

N. G. VAN KAMPEN.

Ie STUK.

TE DORDRECHT,
BIJ A. BLUSSÉ EN ZOON.
1815.

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
Feb. 1964
Naumburg

INHOUD.

GEDICHTEN.

VOOR-

VOORBERIGT.

„ *In Nederland, alwaar, naar mate van deszelfs geringe uitgestrektheid, gewis meer letterkundige beschaving algemeen verspreid is, dan in eenig ander Land, wordt dagelijks veel geschreven en opgesteld, en is buiten twijfel veel voorhanden, het gene verdiende het licht te zien, maar door onderscheidene oorzaken ongedrukt en onbekend blijft liggen. Eene achtingwaardige, maar wel eens overdrevene bescheidenheid, de moeijelijkheid om in den tegenwoordigen toestand van den Boekhandel iets, vooral kleinere losse stukjes, uit te geven, enz., schaden onze Letterkunde. Maar ook de Geleerde van naam, wien het voor zijne werken aan geen' uitgever en geen debiet ontbreken kon, heeft niet altijd genoegzamen voorraad, om een' afzonderlijken bun-*

bundel Mengelingen in het licht te geven; of wenschte wel eens eene schets of eene proeve van een grooter werk vooraf te zenden, het zij om de aandacht van het publiek daar op te vestigen, het zij om de aanmerkingen van kundige lieden te vernemen, het zij ook om de prioriteit *te verzekeren van eenige opmerking of ontdekking, welke hij nog den tijd niet heeft om uit te werken of opzettelijk bekend te maken: Er blijft ook in de lessenaars van overledene Letterkundigen menig opstel liggen, hetwelk der uitgave overwaardig was, maar waartoe het der familie aan de gelegenheid ontbreekt. Het Mengelwerk onzer Tijdschriften kon wel eenigzins tot de gemelde einden dienen, en dient er gedeeltelijk toe, maar kan aan dezelve niet geheel voldoen; en verdienstelijke schrijvers zijn niet zonder reden huiverig, om hunne stukken te zenden aan een maandwerk, alwaar ze reeds met de volgende maand door een volgend nummer verdrongen worden en verouderen. Wij achten dan het lezend Publiek, maar niet min onze vaderlandsche Letterkundigen en Schrijvers, dienst te doen, en eene wezenlijke behoefte onzer Letterkunde te vervullen, door het aanleggen*

eener

eener verzameling, het geven van een punt van vereeniging voor Redevoeringen, Verhandelingen, of ook kortere opstellen, opmerkingen, schetsen, fragmenten, enz. zoo wel in proza (mits alles oorspronkelijk Nederduitsch,) als poëzy. Wij stellen ons, wat de verscheidenheid en keuze der onderwerpen betreft, het naast voor oogen het plan, waarnaar wijlen de verdienstelijke G. BRENDER À BRANDIS *verscheidene jaren lang, met goedkeuring van het publiek, zijn* Taal- Dicht- en Letterkundig Kabinet *en* Magazijn *heeft voortgezet. Het noemen van dezen titel ontslaat ons van alle betoog, dat onze onderneming geheel niet schaden kan aan het voortreffelijk* Museum *van den Hoogl.* SIEGENBEEK; *maar, — terwijl wij de waarde van* dat *werk, in deszelfs bepaalder omvang, gewillig en dankbaar erkennen, — echter het onze nevens dat zelve bestaan kan, en eene behoefte blijft. Wij vereischen of beloven niet dat doorgaans voortreffelijke, dat uitgelezene, hetgene men aldaar aantreft; maar bedoelen daar en tegen eene grootere verscheidenheid van stoffe. Niet* alleen *toch Letterkundige Verhandelingen en proeven van Welsprekendheid en Dichtkunst,*

 maar

maar ook opstellen uit de algemeene en Vaderlandsche Geschiedenis, Aardrijkskunde, Natuurlijke Historie, Reisverhalen, Levensschetsen van merkwaardige lieden, Zedekundige opstellen, met één woord, al wat in een' beschaafden leeskring algemeen belangrijk is, en tot uitbreiding van algemeene kundigheden dienen kan, zal ons welkom zijn. Terwijl aan den anderen kant, de naam MNEMOSYNE, *dien wij aan onze verzameling geven, aanduidt, dat wij niets zullen plaatsen, dan het gene wij der Godin der Gedachtenis, Moeder der Zanggodinnen, waardig keuren."*

„*Wij verwachten de stukken, welke men ons wil toezenden, vrachtvrij, geadresseerd, het zij aan één van ons beiden, het zij aan de Uitgevers, de Boekhandelaars* A. BLUSSÉ en ZOON, *te* Dordrecht, *(of wel te* Amsterdam, *bij den Boekverkooper* W. BRAVE*). Het staat een' ieder vrij, zijne opstellen met of zonder zijnen naam te laten uitkomen. Ook laten wij aan iederen schrijver de volle vrijheid, om zijne opstellen naderhand, onder zijne werken, weder in het licht te doen verschijnen."*

Zie

Zie hier, geächte Lezer! ons doel en ontwerp, reeds in October 1813 *aan onderscheidene Vaderlandsche Letterkundigen, tot welken wij in eenige betrekking stonden, medegedeeld. Dan, belangen van een' gewigtiger aard begonnen op dat pas ieders aandacht te boeijen. Het gold toen weldra niet de meerdere of mindere verrijking onzer Letterkunde; maar het behoud, de redding, de verlossing van ons geheele lieve Vaderland. In zulke omstandigheden zou het onbescheiden, zou het ongerijmd geweest zijn, de aandacht der Nederlanders op iets anders, dan het gemeene belang, te willen bepalen. Naauwelijks begon, na den hersteldén vrede, de lust onzer Landgenooten zich weder tot letterkundige onderwerpen te wenden, of wij hervatteden de verzameling en schikking der ons gunstig medegedeelde bouwstoffen Dan de op nieuw gestoorde rust van Europa verbood ons andermaal, ons zelven en ons Publiek met onderwerpen, met belangen bezig te houden, vreemd aan de*

groote zaak, waarvoor ieders hart klopte. Hier kwamen, zoo wel vroeger als later, nog bijzondere omstandigheden bij, welke de uitgave vertraagden. — Thans echter, nu men weder ruimer ademen mag, nu een vaste vrede (naar menschelijk vooruitzigt) ons eerlang blijder dagen zal doen zien, thans nemen wij de vrijheid, onzen Landgenooten dezen bundel van onuitgegevene Vaderlandsche stukken aan te bieden. Daar, gedurende het langer verwijl der uitgave, de gezondene bijdragen onder de hand waren aangegroeid, zoo is deze bundel daardoor ongevoelig eenigzins uitgebreider geworden, dan wij ons eerst hadden voorgesteld, en dan met de volgenden — indien, namelijk, deze onderneming door het Publiek begunstigd wordt — het geval zal wezen.

Men vergunne ons nog eenige ophelderende aanmerkingen over eenige der stukken, die in deze verzameling voorkomen.

Mr. J. P. KLEYN, *de Schrijver der Verhandeling*, over de fraaije Kunsten en Wetenschappen in het algemeen, en de Dichtkunde in het bijzonder, *welke aan het hoofd van dezen bundel prijkt, is aan de beminnaars on-*

onzer Vaderlandsche Poëzy gunstig bekend. Dit opstel, oorspronkelijk tot eene voorlezing in het Letterkundig Genootschap Prodesse conamur, *te* Arnhem, *(op den* 19 *Dec.* 1803) *gediend hebbende, werd ons gunstig medegedeeld door 's mans Weduwe, de verdienstelijke Vrouwe* A. OCKERSE, *welke hare betrekking tot wijlen haren beroemden Echtgenoot en haren nog levenden Broeder, door eigene dichterlijke gaven waardiglijk gestand doet. Zij voldoet door deze vergunning, gelijk wij door de uitgave, aan het verlangen, reeds voor eenige jaren uitgedrukt, door haar in de Voorrede tot de* Nagelatene Gedichten *van haren Echtgenoot (Utr.* 1809), *en door den bekwamen Levensbeschrijver van Mr.* J. P. KLEYN, *in den* Recens. ook der Recens. *II. D.* 1807. *N°.* 2. *bl.* 85, *en aldaar herhaald, in het verslag van gemelde Nagel. Gedichten, in het IV. D. van dat Tijdschrift* (1809) *N°.* 2. *bl.* 143. *Het is zeer jammer, dat overkropte ambtsbezigheden en een vroegtijdige dood (den* 21 *Febr.* 1805) KLEYN *in het volvoeren van zijn ontwerp, om de geheele* Theorie *der Kunsten en Wetenschappen, althans die der Dichtkunde, in ee-*

nige

nige opvolgende Verhandelingen door te loopen, *verhinderd hebben. Bij zijne algemeene kunde*, *en fijnen*, *onzijdigen smaak moest zulks eene keurige bijdrage tot de Vaderlandsche Letterkunde geworden zijn. Dan*, *wij hopen althans in een' volgenden bundel een paar fragmenten van dat groot ontwerp mede te deelen*, *de Redevoeringen namelijk over het* Epigram *en het* Herdersdicht, *welke hij aan deze algemeene Verhandeling had voorafgezonden*, *en welke hij bij het begin derzelve* (alhier, *bladz.* 3), *vermeldt.*

Bij de Aanteekeningen op de Redevoering over W. SHAKESPEAR *kan men nog voegen*, *dat de beroemde* MERCIER, (*wiens somwijlen zeker zeer vreemde wonderspreuken toch ook veelmalen het kenmerk dragen van een zuiver gevoel en oorspronkelijk vernuft*) *het ook gewaagd heeft*, *aan zijne* regelmatige *Fransche landgenooten omtrent den* vergoden VOLTAIRE *en den* Barbaar SHAKESPEAR *de waarheid te zeggen. B. v. in zijne* Songes et visions philosophiques, Par. 1790. T. II. p. 51. Songe XII. 46: „J'assistai à la „Mort de César, par Voltaire. Quelle œu„vre mince! Quel cadre étroit! Quel mi-

„ sé-

„ sérable enfantillage substitué à la majes-
„ té de l'histoire! On ne pouvait pas dé-
„ figurer plus complètement le chef d'œuvre
„ de Shakespear. Voltaire n'avait pas sû lire
„ son superbe, son admirable original." —
Zoo drukt zich ook de Heer VILLEMAIN, *in eene bij het Fransche Nationaal Instituut (Klasse van Fransche Taal- en Letterkunde) in* 1814. *bekroonde Verhandeling, getiteld:* Discours sur les avantages et les inconvéniens de la Critique, *iets gunstiger, dan zijne Landgenooten, over* SHAKESPEAR *uit.* „ Le bon goût, (*zegt hij*,) sentira vivement quelques beautés naïves et sublimes dont Shakespeare étincelle: il n'est pas exclusif." —
„ Schon viel für einen Franzosen", *zegt de* Rec. *van dit geschrift in de* Gött. gel. Anz. 1815. *St.* 33. *f.* 385. — *Over* SHAKESPEAR'S *invloed op de* Duitsche *letterkunde en denkwijze, zie men* Duitschlands *oudsten en thans beroemdsten Dichter* V. GÖTHE, *in het* 3. *Deel zijner belangrijke* Berigten uit zijn eigen leven, *en nog over dien Dichter deszelfs* Wilhelm Meister's Lehrjahre. —

De Verhandeling over de Uitvinding der Boekdruk-kunst *door* L. JANSZ. KOSTER

te

te Haarlem, *waarvan de Schrijver nog ongenoemd verkiest te blijven*, *is eene Proeve van beäntwoording der Prijsvraag*, *door de Maatschappy van Wetenschappen te* Haarlem, *op uitdrukkelijk verlangen van den Koning* LODEWIJK NAPOLEON, *openlijk uitgeschreven en welke* hier *bladz.* 121 *te vinden is. Deze Proeve was niet bekroond, om dat men de bewijzen ten behoeve van Haarlem te weinig* nieuw *vond. De Schrijver nogtans heeft ons betuigd, in de opgave der prijsvraag zoodanig vereischte niet gevonden te hebben; weshalve hij zich meest tot ontwikkeling, kritisch onderzoek, en nadere staving van het — voornamelijk door den uitmuntenden* G. MEERMAN, — *aangevoerde en betoogde bepaald had. Zeer gaarne hebben wij deze bijdrage tot eene stof van zoo veel belang voor den Vaderlandschen letterroem, in onze Verzameling opgenomen. (Zie verder ons bijgevoegde op* bl. 216, aant. 70 *van dit Stuk.)*

Wie MEISSNER'S: Cuenna, Vivonne und Ruyter, *en de fraaije* Episode *van den Heer* LOOSJES *in zijnen* laatsten Zeetogt van de Ruiter *over dit onderwerp gelezen heeft, zal wel reeds bekend zijn met de stof der* SERA-

FINE

FINE *van onze beroemde Dichteresse, Vrouwe* K. W. BILDERDIJK; *doch ieder zal voorzeker dit aandoenlijk dichtverhaal, het welk in de behandeling geheel afwijkt van hun beiden, en waarover de Schrijfster het werk des Heeren* LOOSJES, *indien het al vroeger dan het ontstaan van dezen haren arbeid in 't licht gekomen was, toen zeker nog niet kende, met ons dankbaar ontvangen. Ongetwijfeld zal eene vergelijking van het tusschenverhaal bij den Dichter* LOOSJES, *en van het hier medegedeelde Verhaal de moeite rijkelijk beloonen, en den liefhebber der Dichtkunst in beiden eigenaardige schoonheden doen ontdekken.* — *Wij betuigen de begaafde Vrouwe, gelijk alle verdienstelijke Letterkundigen, die onze onderneming met hunne gunstige bijdragen vereerd hebben, bij dezen openlijk onzen dank, en bevelen dezelve in hun aandenken.*

Het laatste Dichtstukje in dezen bundel is van een' Natuurdichter, die, naar ons inzien, dezen naam ten volle waardig is, JACOB VAN DAM, *een jong bouwman onder* Aarlanderveen, *doch met zorgen en bezigheden overladen, daar hij voor zijne hoog bejaarde Moeder eene kleine boerdery alléén*

waar-

waarneemt, heeft nog tijd en lust gevonden om de Dichtkunst te beoefenen. Niet onbekend met de meesterstukken van FEITH, BILDERDIJK, TOLLENS, *enz. gevoelt hij daardoor slechts te meer den afstand, die tusschen hem en deze groote mannen plaats heeft, en deze loffelijke nederigheid heeft hem lang doen aarzelen, eer hij het dichtstukje, in dezen bundel voorkomende, op ernstigen aandrang van ons en van zijnen waardigen en nuttigen Vriend, den WelEerw. Heer* P. ZILVERGIETER HOOGSTAD *te* Zwammerdam, *in het licht durfde zenden. Wij twijfelen echter niet, of de echte Natuur, het zuivere gevoel, 't welk in dit stukje heerscht, zal het aan de vrienden van het eenvoudig schoone aanbevelen. Misschien plaatsen wij, in een volgend Nummer, nog één of meer stukjes van dezelfde hand; — indien, zoo als wij hopen, de aanmoediging onzer Landgenooten, van Schrijvers beide en van Lezers, ons en de Uitgevers in staat stelt dezen arbeid te vervolgen.*

LEIDEN,
den 1 Augustus,
1815.

Mr. *H. W. TYDEMAN.*
N. G. VAN KAMPEN.

VER-

VERHANDELING

OVER

DE FRAAIJE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN IN HET ALGEMEEN, EN DE DICHTKUNST EN DICHTKUNDE IN HET BIJZONDER;

DOOR WIJLEN

MR. J. P. KLEYN.

VERHANDELING

OVER

DE FRAAIJE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN IN HET ALGEMEEN, EN DE DICHTKUNST EN DICHTKUNDE IN HET BIJZONDER.

Meer dan eens koos ik de Dichtkunde, of Theorie der Dichtkunst, ter stof van voorlezing. Ik waagde het, Ul. iets leerstelligs nopens het *Epigramma* en het Herdersdicht voor te dragen. Velen Uwer geliefden die Verhandelingen hunner oplettendheid niet gansch onwaardig te keuren. Herhaalde verzekering deswege heeft mij doen besluiten, mijne leesbeurten voor het toekómende meer opzettelijk aan dat belangrijk onderwerp te wijden, en thans voorloopig over de *Fraaije Kunsten* en *Wetenschappen*, in het algemeen, en over de *Dichtkunst* en *Dichtkunde*, in het bijzonder, te handelen.

Verwacht echter van mij geen volledig stelsel dienaangaande. Dit zou door U welligt als een werk van te grooten omvang voor een uitspannings-uurtje beschouwd worden; en ik voor mij er-

erkenne, voor zulk eene onderneming niet berekend te zijn. Het *in magnis voluisse sat est* zal de eigenlijke verdienste mijner proef uitmaken; en Uwe inschikkelijkheid zal daarbij veel, zeer veel, behooren over het hoofd te zien. In vertrouwen hierop aanvaard ik mijne, waarlijk niet gemakkelijke, taak.

Ter ontleding van mijn eigenlijk oogmerk diene, dat ik

I. Zal trachten te ontwikkelen, wat wij onder den algemeenen naam van *Fraaije Kunsten* en *Wetenschappen* te verstaan hebben; dat is, wat *Kunst*, wat *Wetenschap*, in het algemeen, zijn; en waarin andere Kunsten en Wetenschappen zich van diegene onderscheiden, waaraan wij den toenaam van *Fraaije* geven. Na vervolgens de onderscheidene *Fraaije Kunsten* en *Wetenschappen* te hebben opgenoemd, zal ik

II. Trachten te verklaren, wat het zij, dat men *Dichtkunst* en *Dichtkunde* noemt; waarbij ik eenige hoofdtrekken, welke het algemeene wezen der Dichtkunst uitmaken, opgeven zal: om, in eenige volgende Verhandelingen, regelmatig ter ontwikkeling van de bijzondere *Dichtsoorten*, en derzelver *onderverdeelingen*, te kunnen voortgaan.

On-

Onkunde en achteloosheid verwisselen dikwijls bewoordingen, die eigenlijk gansch verschillende zaken aanduiden. Dit maakt eene juiste bepaling en uitlegging van zulke woorden veelal hoogstnoodig en onontbeerlijk; en doet zulks ook in het tegenwoordig geval.

Kunst en *Wetenschap* zijn bewoordingen, die vrij willekeuriglijk met elkanderen verwisseld worden; zoo dat men eenige moeite heeft, om aan te wijzen, tot welke afzonderlijke zaken elk derzelve eigenlijk behoort. Om nu de eigenlijke beteekenis van *Kunst* wel te bepalen, behooren wij den oorspong van dit woord na te vorschen.

Zoo als dan *winst* van *winnen*, *gunst* van *gunnen*, en *komst* van *komen*, afstammen, doet *kunst* zulks ook van *kunnen*. Nu beduidt *winst*, in den eersten opslag, de daad van winnen: *gij zult daarbij winst doen*; *gunst* de daad van gunnen: *des Konings gunst verhief hem tot den Adelstand*; *komst* de daad van komen: *hij verblijdt ons door zijne komst*; en zoo is *Kunst* ook in den eersten opslag een dadelijk kunnen. *Toon uwe kunst daaraan!* is evenveel, als: *toon daaraan, wat gij kunt.*

Voorts wordt *kunst*, in den zin van dadelijk kunnen, bijzonderlijk gebruikt voor vermogen van iets te maken, bij welks vervaardiging veel bekwaamheid, of overleg, noodig is: *er*

wordt tot zulk een werk veel kunst gevorderd. Tevens heeft hetzelfde woord den zin van een dadelijk aanwenden van zulk een vermogen: *het is geene kunst, zulk een boek bij een te flansen;* dien van een bedrijf, waarbij zulk een vermogen aangewend worden moet: *het is geene kunst; het is maar een weetje;* en dien van een bedrijf, dat met zekere behendigheid verrigt wordt: *wie heeft uwen hond die kunsten geleerd — terwijl de Goochelaar allerlei kunsten deed — hij verstaat de kunst van schaatsrijden meesterlijk — de schermkunst — de danskunst — de zwarte kunst* (*).

De beiderlei opgenoemde bedrijven, en voorts alle, die door vlijtige, en aan zekere regelen gebondene oefening aangeleerd moeten worden, dragen, in tegenoverstelling van *handwerken*, den naam van *kunsten;* zoo als de *draaikunst*, de *bouwkunst*, *beeldhouwkunst*, *etskunst*, *schilderkunst*, *teekenkunst*, *schrijfkunst*, *rekenkunst*, *zangkunst*, *toonkunst*, *tooneelkunst*, *dichtkunst*, *redekunst*, enz. In *spraakkunst*, is *kunst* eene verzameling van regelen, volgens welke iets, dat men door vlijtige, en aan de regelen gebondene, oefening aanleeren moet, verrigt wordt; en deze beteekenis vereenigt het woord met de naast-voor-

(*) In den zin van *Nigromantie;* [welk woord verbasterd schijnt te zijn geweest uit *Necro-mantie.*] In een anderen zin is *Zwarte-kunst* een voortbrengsel der Etskunst; en *Kunst* heeft in *Kunstkooper* enz. de bijzondere beteekenis van voortbrengsel der Schilderkunst.

voorgaande, in *Redekunst* (b. v. *van* DE LA RIVE) *Rekenkunst* (*van* ARNBAR) *Teekenkunst* (*van* GOEREE) *Dichtkunst* (*van* HORATIUS, BOILEAU, PELS) *Krijgskunst* (*van* Koning FREDERIK *den Grooten*) enz.

Daarentegen bestempelt men in *krijgskunde*, *dichtkunde*, *bouwkunde*, *gezigtkunde*, *wiskunde*, *meetkunde*, *heelkunde*, *geneeskunde*, *scheikunde*, *huishoudkunde*, enz. de regelen van eene kunst, en al, wat tot hare Theorie behoort, met den naam van *kunde*. Deze naam beantwoordt in die zamenstellingen aan *wetenschap*; even als voorts in *gelaatkunde*, (LAVATER's vermeende wetenschap, om iemands gelaat derwijze te beoordeelen, dat men daaruit zijn karakter ontdekke;) *schedelkunde*, (de vermeende wetenschap van den bekenden Doctor GALL;) *natuurkunde*, (wetenschap, die zich over de werkingen der Natuur uitstrekt;) *plantkunde*, *dierkunde*, *aardrijkskunde*, *historiekunde*, *staatkunde*, *regeerkunde*, *blazoenkunde*, enz.

Zoo zou men nu ook *regtskunde* kunnen zeggen; maar men verkiest in plaats van dezen naam liever dien van *regtsgeleerdheid*; en, in overeenstemming hiermede, geeft men dien van *Godgeleerdheid*, aan de wetenschap, die hare beoefenaars nopens God en deszelfs dienst, en alle verschillende gevoelens daaromtrent, onderwijst, of de Theorie van den Godsdienst ontwikkelt; zoo als de Regtsgeleerdheid zulks ten aanzien

 der

der Theorie van het regt; en Genees- en Heelkunde ten aanzien der Theorie van het genezen der ziekten en heelen der wonden, doen. Eveneens nu ontwikkelt of behelst *Wetenschap* over het algemeen de Theorie der onderwerpen, waartoe zij behoort. Dit is de beste omschrijving, welke wij van haar geven kunnen (*).

Wat nu die Wetenschappen en Kunsten betreft, waaräan wij den toenaam van *fraaije* geven, dezelve behelzen het gene de Franschen met den naam van *Belles-lettres* bestempelen. Daartoe behooren, aan den eenen kant, geene Wetenschappen, die een ernstig en ingewikkeld betoog vorderen: maar enkel de zulke, die voor eene vrijere behandeling vatbaar zijn; bij welke men, als ware het, over zijn onderwerp vlugtig henen huppelen, en zich verlustigen, kan (†). Onder onze *Fraaije Kunsten en Wetenschappen* is, aan den anderen kant, ook dat gene niet begrepen, dat men *vrije kunsten* noemt, als men iemand, die *Doctor in de Wijsgeerte* wordt, tevens *Meester in de vrije kunsten* verklaart. Deze

(*) Het woord *Wetenschap* wordt ook wel wegens een dadelijk weten, of kennis, over het algemeen gebruikt, zoo als in: *een man van wetenschap*; maar als men van *kunsten en wetenschappen* spreekt, komt het slechts in den bovengemelden zin voor.

(†) FORMEIJ, *Principes élémentaires des Belles Lettres*, pag. 9 en 10.

ze *Kunsten* omvatten de zoogenoemde *Litteratuur*, welke de Franschen, in hunne latere Universiteits-verdeeling, *les Lettres* noemen: terwijl zij den naam van *Sciences* aan die *Wijsgeerte* geven, waarin hij, die hier te lande den titel van A. L. M. (*Meester der vrije kunsten*) ontvangt, tevens Doctor wordt. Evenmin strekken onze *Fraaije Kunsten en Wetenschappen* zich over alle de *Beaux-arts* der Franschen uit; waartoe de Danskunst, of Pantomime, de Toonkunst, en de Teeken- Schilder- Beeldhouw- en Bouw-kunst, behooren; en waartoe zij vervolgens, meer oneigenlijk, ook de Welsprekendheid en Dichtkunst brengen (*).

Meer dan één Hoogduitsch Schrijver, over het gene zij *schöne Wissenschaften* en *schöne Künste* noemen, heeft tot deze laatste alles betrokken, wat de Franschen eigenlijk en oneigenlijk onder hunne *Beaux-arts* begrijpen: maar wij behoeven die Duitschers hierin even min na te volgen, als wij het Fransche *Beaux-arts* door *schoone kunsten* behooren uit te drukken, om dat zij het door *schöne Künste* doen; en als wij aan zekere Wetenschappen in 't bijzonder den naam van *schoone* behooren te geven, even als of de andere hare schoonheid ook niet hadden. Wij bezitten, ter uitdrukking van het Fransche *beau* in *Beaux-arts*, het woord *fraai*, dat de Duitschers

(*) Zie de *Dictionnaire de l'Academie Françoise*, op het woord ART.

schers missen; en behooren de voorkeus aan dat woord (*) te geven, om die Kunsten en Wetenschappen, welke bij de Franschen den naam van *Belles-lettres* (†) voeren, en tot welker behandeling wij ons thans bepalen, van andere te onderscheiden.

Kortom, onze *Fraaije Kunsten en Wetenschappen* behelzen *Dichtkunst* en *Welsprekendheid*, benevens de Theorie dezer Kunsten, en verdere Wetenschappen, welke zich derwijze laten behandelen, dat men zich daarin niet verdiepe, maar enkel op eenen verlustigenden trant daarover spreke en schrijve; ja alle wetenschappen, voor zoo veel zij derwijze behandeld kunnen worden, en dadelijk worden; de Geschiedkunde, bij voorbeeld, voor zoo veel men zich bij derzelver behandeling in geene historische Kritiek verdiept; de Natuur- en Sterre-kunde, als men daarover in den smaak van eenen FONTENELLE (§) uitweidt, enz.

Om mij nu, onder andere *Fraaije Kunsten en We-*

(*) Tusschen welk, en *schoon*, er zoo veel onderscheid is, dat men b. v. de Amsterdamsche Beurs zeer wel een *schoon* gebouw kan noemen, maar zij geene zoodanige aanspraak op den naam van een *fraai* gebouw heeft, als de schitterende Rotterdamsche.

(†) En misschien ook *fraaije letterkunde* konden worden genoemd.

(§) In zijn geschrift onder den titel van *les Mondes*.

Wetenschappen, bij de *Dichtkunst*, en hare Theorie, te bepalen, en te ontwikkelen, wat het zij, dat men *Dichtkunst* en *Dichtkunde* noemt, herinner ik, dat de *Dichtkunst* tot dingen behoort, die met den naam van *Kunst* bestempeld worden; en bijzonderlijk tot bedrijven, waarbij men een vermogen bezigen moet, van iets te maken, bij welks vervaardiging veel bekwaamheid of overleg noodig is; en wel allerbijzonderst tot zulke bedrijven van dien aard, als door vlijtige, *en aan* zekere regelen gebondene, oefening aangeleerd moeten worden.

Niemand voere hier het bekende: *Poëta non fit, sed nascitur*, tegen mij aan. Niemand rangschikke de voortbrengselen der *Dichtkunst* onder de gewrochten der Natuur, en bewere, dat deze het is, die den Dichter vormt, en hem zijnen zang inblaast. De naam van *Dichtkunst*, welken zijn bedrijf voert, wederspreekt zulks reeds, en leert ons dat bedrijf voor *Kunst* houden, die tegen *Natuur* overstaat; zoo als uit de volgende beschouwing van het onderscheid tusschen *Kunst* en *Natuur* nader blijken zal.

Tot bereiking van eenig oogmerk wordt er eene reeks van handelingen vereischt. Deze, in zoo ver zij als middelen, om tot het gestelde doel te geraken, overeenstemmen, zijn tevens met elkanderen verbonden. Buiten dit denkbeeldig (*ideaal*) verband, kan er ook nog een wezenlijk (*physisch*) tusschen die middelen plaats

plaats grijpen. Zij kunnen als oorzaken en gewrochten onderling zamenhangen. Met behulp der waarneming van dit tweederlei verband, kan, dunkt mij, het gansche onderscheid tusschen *Natuur* en *Kunst* ontwikkeld worden.

Wanneer iets door middelen daargesteld wordt, die slechts op de eerstgemelde wijze, dat is, eeniglijk en alleen als middelen ter bereiking van het voorgestelde doel, overeenstemmen; dan is het gene men daarstelt, een werk der *Kunst*. Doch, stemmen de middelen ter bereiking van een oogmerk niet slechts als de zoodanige overeen; maar hangen zij tevens als oorzaken en gewrochten onderling zamen — is het eene middel de werkende oorzaak van het andere — dan wordt er een werk der *Natuur* voortgebragt.

De middelen, welke de maker van den *Laokoön* tot daarstelling van zijn bewonderenswaardig meesterstuk aanwendde, stemden als middelen ter bereiking van zijn oogmerk overeen, maar hingen onderling niet verder zamen; en al, wat hij bij de vervaardiging van zijn beeldwerk aanwendde, volgde louter willekeuriglijk het eene op het andere. De *Laokõon* is derhalve geen werk der *Natuur*, maar der *Kunst*.

Men kan daarentegen de groeijende plant uit tweederlei oogpunt beschouwen. Men kan daarbij op de overeenstemming der gezamenlijke middelen tot een en hetzelfde oogmerk letten, en dan zeggen, dat het maaksel der plant uitermate

mate kunstig is. Of men kan overwegen, hoe de middelen tot haren wasdom *physisch* zamen verbonden zijn; en dan wordt de plant in onze oogen een werk der *Natuur*.

Hieruit zien wij, dat het *Natuurlijke* eigenlijk het *Kunstige* niet buitensluit (*). Alle de werken der *Natuur* zijn tevens in den hoogsten graad *Kunstig*. In derzelver zamenstelling straalt dat gene door, dat men *Kunst* heet: maar ter onderscheiding, en naar onze bevatting, noemen wij doorgaans, in tegenoverstelling van *Natuurlijk*, dat gene *Kunstig*, dat enkel door willekeurige middelen, in zoo verre die tot een en hetzelfde doel overeenstemmen, een bestaan verkregen heeft, dat hetzelve te voren niet had.

Daarentegen kan ik het RIEDEL niet toestemmen, dat *vaardigheid in het voortbrengen van een Kunststuk* Kunst *zou heeten* (†). Deze omschrijving van het woord *Kunst*, brengt ons niet alleen naauwelijks een enkelen stap verder; daar men bij dezelve straks vragen moet, wat dan een

(*) „ *Kunst*," zegt KANT, „ verschilt van *Natuur*, als *doen* (*facere*) van *werken*, of *handelen* (*agere*); en er is tusschen het voortbrengsel van het eene, en dat van het andere, zulk een onderscheid, als tusschen *werk* (*opus*) en *gewrocht* (*effectus*)." Een zeggen, dat na-genoeg met het onze overeenkomt.

(†) *Theorie der schoone Kunsten en Wetenschappen*, *grootendeels uit het Hoogduitsch van* J. F. RIEDEL, 1 *Deel*, bl. 50.

een *Kunststuk*, of *gewrocht van Kunst*, is? waarbij de vraag, wat *Kunst* is, oogenblikkelijk terug komt; maar ook kan iemand in de eene of andere *Kunst*, eene *natuurlijke*, of ook eene *kunstige*, vaardigheid hebben.

Op onze vooraf gelegde gronden zullen wij hem eene *natuurlijke vaardigheid* toekennen, in zoo ver de middelen, waardoor hij haar verkreeg, in zijne vatbaarheden, en derzelver zamenvoeging gegrond zijn. Maar heeft iemand, naar het voorschrift der *Kunst*, het een of ander bedrijf willekeurig te baat genomen, om zich die vaardigheid eigen te maken, dan bezit hij eene *Kunstige vaardigheid;* en deze wordt tot het voortbrengen van een *Gedicht*, en even veel welke wezenlijke *Poëzij*, wel degelijk vereischt.

Door *Poëzij* verstaan wij namelijk, niet zoo zeer die zinnelijke en beeldrijke manier van uitdrukking, welke, zoo wel in kracht van taal, als in stoutheid van toon, den oorspronkelijken stijl van alle Natien, zoo bij den Equator, als bij de Polen, in den staat der grootste onbeschaafdheid uitmaakt (*), en waarvan ons de aloude overleveringen der Noordsche volken, en de schriften van vroegere en latere Oosterlingen, de

(*) VAN ENGELEN, *Prijsverh.* in de *Werken der Leydsche Maatschappij der Nederl. Letterkunde*, IV. D. bl. 79. MUNTINGHE, *Inleiding tot de Psalmen*, bl. 11, en de daar aangehaalde Schrijvers.

de verhevenste proeven opleveren. Neen, maar een voortbrengsel van Dichterlijk vernuft, dat, na oefening, met overleg, en inachtneming van regelen, wordt daargesteld.

Hierdoor wordt intusschen die magtige medewerking en invloed van *natuurlijk* vernuft niet uitgesloten, uit hoofde van welker onvermijdelijke noodzakelijkheid bij den waren Dichter, men zeggen kan, dat hij *niet gemaakt*, *maar geboren*, wordt. Ja de invloed van zulk een vernuft wordt ook bij menigen anderen *Kunstenaar* vereischt, om hem dezen naam waardig te maken.

Enkéle beschouwelijke vaardigheid in eene of andere Kunst, kan iemand zekeren graad van werktuigelijke volkomenheid doen bereiken; maar, om een *Kunstenaar*, in den eigenlijken zin van het woord, om een *Man van Genie*, te heeten, hiertoe behoort die ongedwongene vereeniging van kennis en vernuft, dat ingeschapene *savoir faire*, dat, om met den eerwaardigen YOUNG te spreken, de pen van eenen oorspronkelijken schrijver aan de roede van ARMIDA gelijk maakt, welke eene barre heide in eenen bloeijenden lentetuin herschept (*).

„ Terwijl," dus gaat die bevoegde Kunstregter voort, „ de alleromzigtigste navolger van de

(*) YOUNGS *Gedachten over de oorspronkelijke zamenstelling*, bl. 15.

de voorschriften der Kunst, met al zijnen arbeid, niets meer doet, dan, op de grondslagen, die een ander leide, een heerlijk gebouw te stichten; rijst het oorspronkelijk vernuft als uit het rijk der Natuur op, uit den wortel, die aan hetzelve leven geeft. Het groeit van zelf; het wordt niet gemaakt."

De regte Dichter is dus alleen hij, wiens ziel een aangeboren, eigendommelijk, heerschend gevoel bevat, dat als van zelf met het gene (zoo in de afzonderlijke deelen, als ten opzigte van het zamengestelde geheel,) in den zuiversten zin, *schoon* heet, instemt; en wien zulk een gevoel, met eene onbeschrijfelijke vlugheid van gewaarwording en uitdrukking, onder het ontwerpen en volvoeren zijner taak, alles wat er ter voortbrenging van een proefhoudend kunstwerk noodig is, aan de hand geeft.

Nu begrijpt men ligtelijk, wat HORATIUS bedoelde, toen hij in zijne *Dichtkunde* zeide:

Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quaesitum est (*);

en toen hij daarop deze uitspraak deed:

Ego, nec studium sine divite vena,
Nec rude quid possit video ingenium. Alterius sic
Al-

(*) „ Of *Natuur*, dan *Kunst*, den roem van een Gedicht vestige? dit is de vraag."

Altera poscit opem res, et conspirat amicè (*).

BILDERDIJK drukt zich over de beginselen, waarop de gansche Aesthetiek, ja meer dan dezelve, berust, zeer eigenaardig aldus uit (†):

'tIs orde en regelmaat: 't is eenheid van bedoelen,
Bereiking van 't ontwerp, wier kracht zich doet gevoelen:
'tZijn middlen door den aard van 't doelwit zelf bepaald,
En niet in wilden gril van elders zaamgehaald;
Bevrediging van 't hart, en geene aanstootlijkheden,
Onvoegzaam voor de plaats, en strijdig met de zeden, enz.

Kortom, wij erkennen, dat eene oorspronkelijke

(*) „ *Kunstijver*, dunkt mij, zonder eene rijke Dichtader, en *Dichterlijk vernuft*, zonder beschaving, baten beide weinig. Het eene vereischt de hulp van het andere; beide moeten vriendschappelijk met elkander zamenspannen."

(†) In zijn *Buitenleven*, *naar* DE LILLE. Hij voegt er, in zijne aanteekeningen, bij: „ Het gene te ver gedreven worden kan, is nooit een beginsel, en behoort er niet toe gemaakt te worden. Regels hebben bepalingen; maar beginsels niet. Doch regels zijn voor de werklieden; het beginsel is voor den Wijsgeer. En waarom hebben regels bepalingen? of, het gene het zelfde is, waarom zijn zij aan uitzonderingen onderworpen, en voor misbruik vatbaar? Om dat zij toepassingen zijn van het beginsel op onderstellingen, welke onderstellingen, hoe algemeen ook, geene volstrekte noodwendigheden zijn, en dus, als niet eeuwig en onveranderbaar, wegvallende, den regel doen wegvallen."

ke vereeniging van kennis en vernuft geheel iets anders, en iets van veel verhevener aard, oplevert, dan een werktuigelijk zamenstel van door Kunst en arbeid geleende brokken; maar wij beweren tevens, dat het Kunstgenie zich wel degelijk aan Aesthetische regelen behoort te onderwerpen. Zonder eene leerstellige beoefening van dezelve zal een Kunstenaar, onzes oordeels, nimmer eenig duurzaam werk leveren; en de Dichter moet, om in de *Dichtkunst* wel te slagen, de *Dichtkunde* beoefenen.

In dezen laatsten naam beantwoordt *Kunde*, zoo als wij reeds gezegd hebben, aan *Wetenschap*, en behelst dat woord de regelen van eene *Kunst*, en al, wat tot derzelver Theorie behoort (*). Gevolgelijk bestaat de *Dichtkunde*, welke de Dichter te beoefenen heeft, in de regelen der *Dichtkunst*, en al, wat tot dezer Theorie behoort.

Na dus het onderscheid tusschen *Dichtkunst* en *Dichtkunde* te hebben aangewezen, begeef ik mij

(*) Ook wel een dadelijk kennen van al, wat tot de Theorie eener *kunst* behoort, even als *wetenschap*, waaromtrent KANT aanmerkt, dat het in dezen zin van *kunst*, als dit voor dadelijk kunnen genomen wordt, even zeer verschilt, als *weten* van *kunnen*, of als een *Theoretisch* vermogen van een *Practisch*. Doch wij hechten hier aan *kunde* in *Dichtkunde* eenen anderen, en denzelfden zin, dien *kunst*, zoo als wij in het vorige zagen, in *spraakkunst* heeft.

mij eindelijk tot de voorgenomene opgave van eenige hoofdtrekken, welke het algemeene wezen der *Dichtkunst* uitmaken.

De *Dichtkunst*, of „ *Poëzij*, is," volgens RIEDEL (*) „ de Kunst en Wetenschap, om volkomen zinnelijke, schoone, imaginative, en opvolgende, voortbrengsels daar te stellen, door middel van eene volkomen zinnelijke taal." Hier verwart hij, vooreerst, *Kunst* en *Wetenschap*. Schoon hij genoegzaam onmiddellijk te voren gezegd had „ de Theorie der *Kunst* heet *Wetenschap*;" Geeft hij evenwel dezen naam, gelijkelijk met dien van *Kunst*, aan de *Poëzij*, om aan te duiden; dat dezelve hare Theorie heeft.

Nog averegtscher maakt hij straks daarop van de *Welsprekendheid* niet anders, dan eene *Wetenschap*; ofschoon hij aan de *Muziek*, *Pantomime*, *Schilderkunst*, *Beeldhouwkunst*, *Bouwkunst*, en *Hoveniers-kunst* enkel den titel van *Kunsten* geeft. Kortom, er heerscht nopens dit alles bij hem eene schromelijke verwarring, welke zijn uitmuntende vertaler en vermeerderaar, de voortreffelijke VAN ALPHEN, helaas! in haar geheel gelaten heeft.

Niet, dat de namen van *Hovenierskunst*, *Bouw-* *Beeldhouw-* en *Schilder-kunst*, *Pantomime*, en *Mu-*

(*) Ter aangehaalder plaatse.

Muziek, eenig ander denkbeeld, dan dat van *Kunsten*, aan de hand geven; maar deze hebben, dit had RIEDEL moeten opmerken, intusschen hare Theorie en regels, welke men evenzeer, of in praktijk brengen, of enkel leerstellig ontwikkelen kan, als die der *Welsprekendheid* en *Poëzij*. *Poëzij* en *Welsprekendheid* zijn voorts ook slechts *Kunsten*; en RIEDEL noemt de *Poëzij* zeer ten onregte *Kunst* en *Wetenschap*. Deze laatste naam voegt enkel aan de *Theorie der Poëzij*, (*de Dichtkunde*,) en aan de *Theorie der Welsprekendheid*, welke RIEDEL, uit verzuim van doordenken, voorbariglijk met de *Welsprekendheid* (*Beredsamkeit*) zelve tot een en hetzelfde ding ineensmelt.

Ook behaagt het ons niet, dat hij zegt, dat de Poëzij, volkomen zinnelijke, schoone, imaginative, en opvolgende, voortbrengselen daarstelt. „Wij zien niet, wat *schoone*, *imaginative*, en *opvolgende*, hier geven of nemen kunnen. Immers bevat de uitdrukking van *volkomen zinnelijke* het denkbeeld van het *schoone* reeds in zich. Ook is het *imaginative* reeds in het *zinnelijke* begrepen; en het *opvolgende* (*successive*) behoefde ook niet genoemd te worden. Het spreekt van zelf, dat de Poëzij hare voortbrengselen successivelijk daarstelt, aangezien zij ze al sprekende of schrijvende aan het gehoor of gezigt mededeelt, en ze niet nevens elkanderen afgeteekend voor oogen stelt.

Veel

Veel beter, dan RIEDELS omschrijving van de *Poëzij*, voldoet ons die van den Hooggeleerden MUNTINGHE (*), volgens welke zij, „door middel van eene volkomen zinnelijke taal, even zinnelijke voorwerpen, gedachten, gevoelens, of handelingen uitdrukt, navolgt, beschrijft, en in de verbeelding der hoorderen, of lezeren, met eene levendige sterkte gaande maakt."

Zulk een zinnelijk voortbrengsel haar doel zijnde, behoort eene volkomen zinnelijke taal, en daarmede strookende toon van uitdrukking, tot de middelen, om dat oogmerk te bereiken, en al de daartoe gebezigde middelen moeten genoegzaam overeenstemmen (†). Kunnen wij het eenen Dichter, en anderen Kunstenaar, aanzien, dat hij zich moeite geeft om te behagen; worden wij gevolgelijk meer den zamenloop der middelen tot het doel ontwaar, dan derzelver natuurlijk verband onder elkanderen; dan noemen wij zijn werk *stijf*, *gemaakt*, *gedwongen schoon*, of, met de Duitschers, *gekunsteld*. Doch heeft de Kunstenaar zijne middelen niet slechts tot zijn oogmerk doen zamenloopen, maar ze tevens der-

(*) In deszelfs *Inleiding tot de Psalmen.*

(†) Gaat de taal mank, is de toon der uitdrukking niet ongedwongen, en is het beeld zelf Carricatuur; dan komt er geen Kunstwerk te voorschijn, maar een ellendig Wanschepsel, of, wilt gij liever, een Brabandsche *Aeneas* van den gewaanden Professor LE PLAT.

derwijze weten te verbinden, dat het eene als van zelf uit het andere voortvloeit, en buiten het andere, om dus te spreken, niet bestaan kan; dan zeggen wij te regt van zoodanig iemand, dat hij zijne Kunst heeft weten te verbergen, en alles in zijn werk *schoone natuur*, en *waarheid*, is.

„ *Waarheid*," zegt men voorts wel eens, „is het doel der *Redekunst*, of *Logica Verdichting*, dat der *Poëzij*"; en wij ontkennen wel niet, dat de oorsprong van het Grieksche *Poëzij*, en het Nederduitsche *Gedicht*, die uitspraak schijnt te bevestigen; wij staan ook toe, dat het uitgebreide warme veld der verbeelding uit zijnen aard beter voor levendige gewaarwordingen geschikt is, dan de koele naauwbeperkter streken des verstands: maar het is echter verre, dat wij aan eene zoogenoemde *heilige Legende*, of *Spookhistorie*, om dat een of ander beeld der Phantasie daarin juist eene rol speelt, den naam van *Poëzij* zouden toekennen. Wij doen zulks evenmin, als wij de verklaring van eenen valschen getuige, om dat dezelve allen schijn van waarheid heeft, *Logisch goed* zouden noemen. Neen! De Dichter drukt zijne *ware* aandoeningen in *ware*, *wezenlijke*, situatien uit.

Meer dan één Wetgever der oude Grieken zong bij de Lier zijne Wetten; en STRABO leert ons, dat de Geschiedenis voor den tijd van HE-

RO-

RODOTUS, in *Poëzij* geschreven werd (*). De pligten der Zedeleer, Godsdienstige bespiegelingen, Wijsgeerige voorschriften voor het verstand, leveren zoo wel stof voor een *Poëtisch* ontwerp, als de lagchende beemden der Natuur; of de onbandige stormen der driften. Er kan dus *Poëzij* zonder *Verdichting* bestaan; en er is *Verdichting*, waarin niets *Poëtischs* is; maar het blijft echter onloochenbaar, dat er veelal iets *Poëtischs* in de *Verdichting* gelegen is; en zij schijnt ons op de volgende wijze tot de *Poëzij* te behooren.

Volkomene Zinnelijkheid, zoo in stof als in bewerking, zagen wij, is een vereischte der *Dichtkunst*; *Poëtisch genie* is dan eene vaardigheid, om Ideën voort te brengen, die eenen hoogen graad van zinnelijke gewaarwording in zich bevatten. Hoe meer derhalve het Dichterlijk vernuft door de kracht der verbeelding is aangedaan, des te hoogeren graad van levendigheid — ik zou haast zeggen, aanschouwelijkheid — zal het aan zijne voortbrengselen kunnen mededeelen; des te beter zal het dezelve op eenmaal als uit de schemering in den vollen dag kun-

(*) Begeert men te weten, waartoe de *Poëzij* oudtijds nog al verder diende, men leze de meergemelde schoone *Inleiding* van den Hoogleeraar MUNTINGHE, en voorts deszelfs uitmuntende *Geschiedenis der menschheid naar den Bijbel.*

kunnen doen verschijnen; en onder de middelen, om zulks te doen, tellen wij *Verdichting*. Een enkel voorbeeld zal dit ophelderen.

BELLAMI wil, in zijne *Romance*, die den naam van ROOSJE voert, aantoonen, hoe gevaarvol de speelzieke gewoonte der jonge lieden aan de zeekusten is, om zich te ver in zee te wagen. Zijn doel is dus eene waarschouwing des verstands. Hooren wij nu, tot welken hoogen graad van volkomen zinnelijke daarstelling der *waarheid* hij zijne *verdichting* weet te verlevendigen. Hij stelt ze (*) dus voor:

Daar was in Zeeland eens een man;
  Hij had een aardig kind,
Een meisje, dat van iedereen
  Om 't zeerste werd bemind.
De man, gelijk men denken kan,
  Was grootsch op zulken schat,
Te meer, daar hij zijn' lieve vrouw
  Daarbij verloren had.

Wat nam hij ROOSJE menigmaal
  Al zuchtende in zijn' arm,
En kuschte, met een tranend oog,
  Haar roode kaakjes warm.

Dan

(*) Behoudens enkele veranderingen, die men mij, bij de vergelijking van het oorspronkelijke, niet euvel nemen zal.

Dan zei die teedre goede man:
Gij hebt geen' Moeder meer!
„ Ja wel!" zei dan het zoete kind,
„ Bij onzen lieven Heer.
„ Dit hebt gij immers zelf gezegd.
„ Maar waarom ging zij heen?
„ Zij had mij niet zoo lief, als gij;
„ Want zij liet mij alleen."
De vader sprak geen enkel woord,
Maar kuschte 't kleine wicht;
En onder 't kusschen dekte een stroom
Van tranen zijn gezigt.

Het meisje werd wel schielijk groot.
Het was de roem der stad.
Geen vader, die haar voor zijn' zoon
Niet reeds gekozen had.
Wat was dat lieve meisje schoon!
Wat had ze een nette leest!
Wat was zij aardig en beleefd!
Hoe deugdzaam, hoe vol geest!
Zoo vriendlijk, als de lieve Maan,
Die haar aanminnig licht,
Op Zeelands blanke duinen straalt,
Was ROOSJES aangezigt.
Hare oogen waren donker bruin;
Niet vurig, kwijnend, zacht.
Haar glimlach was als 't morgenrood,
Dat aan de kimmen lacht.

Wanneer zij, met de Zeeuwsche jeugd,
Een luchtje schepte aan 't strand,

Dan las ze, op elken tred, haar' naam
  Geschreven in het zand.
Geen jongeling, die niet voor haar
  Met eerbied was bezield —
Haar niet voor de allerschoonste bloem
  Der Zeeuwsche meisjes hield.

Daar wemelt in het Zeeuwsche strand
  Een kleene ronde visch,
Die voor der Zeeuwen kieschen mond
  Een lekker voedsel is.
Des zomers, als de Zuidewind
  Langs kleine golfjes speelt,
En vriendlijk 't gloeijend aangezigt
  Des nijvren landmans streelt;
Dan gaat de jeugd, met spade en ploeg,
  Naar 't breede vlakke strand,
En ploegt dan, vol van vrolijkheid,
  Het dorre, natte, zand.
Dan grijpt, in de opgeploegde voor,
  Een rappe hand den visch;
Of is voor 't diertje nog te traag,
  En grijpt, hoe vlug, het mis.

Intusschen speelt en stoeit de jeugd,
  En fladdert door het nat,
Dat schuimend, met een groot gedruis,
  In mond en oogen spat.
De jongling grijpt een meisje, en draagt
  Het door de golfjes meê.
Het meisje roept en wringt: — vergeefs!
  Hij draagt het diep in zee.

't Was

'T Was eens een schoone zomerdag;
En 't puikje van de jeugd
Toog weêr met spade en ploeg naar 't strand,
En ademde enkel vreugd.
De lieve ROOSJE was er bij;
En ieder jongeling
Vergat den ploeg — vergat den visch,
Als ze aan zijn' zijde ging.
Een jongling, die haar 't meest beviel,
Bleef immer aan haar' zij.
Hij vulde ROOSJES oor gestaag
Met *zoete kozerij*.
Nu drukt hij eens haar' zachte hand,
Daar hij een kusje steelt,
En met de lokjes om haar hals,
Haar' bruine lokjes, speelt.
Het meisje wringt zich los, en zegt:
„ Gij stoutert! daar gij zijt!
„ Plaagt nu ook de andre meisjes wat!
„ Mij plaagt gij ook altijd!
„ Ai! ga naar de andre meisjes heen!
„ En laat mij nu met vreê!" —
„ Neen! Als gij mij geen kusje geeft,
„ Dan draag ik u in zee."
Zoo spreekt de jongling; en zij vlugt;
Zij vlugt al lagchend heên.
Hij volgt haar na, en slaat zijn' arm
Al lagchend om haar heên.
Nu roept en schatert al de jeugd:
„ Draag ROOSJE nu in zee!"
Hij grijpt haar ijlings van den grond,
En snelt met haar in zee.

De

De sterke jongling kust den last;
  Dien hij zoo gretig torscht,
En klemt het allerliefste kind
  Nog vaster aan zijn' borst.
Het meisje roept en bidt vergeefs.
  Hij gaat al fladdrend voort.
Het water spat, en klotst, en bruischt,
  Dat hij haar naauwlijks hoort.
In 't eind was hij zoo ver gegaan,
  Dat iedereen aan 't strand,
Vol schrik en angst gedurig riep:
  „ Genoeg! keer weêr naar 't land!"

Hij keert terug, maar staat op eens
  Ontzet, vertwijfeld, stil.
„Help ROOSJE", schreeuwt hij, „Groote God!"
  En ROOSJE geeft een gil.
„ Helpt, vrienden! Helpt, ô God! Een kolk!
  „ 'k Zink in een draaikolk neêr."
Het meisje klemt zich om zijn' hals
  En zijgt met hem ter neêr.
Wegzinkend wendt zij nog haar hoofd
  Stilzwijgend naar het strand,
Doch is in 't eigen oogenblik
  Verzwolgen door het zand.

De speelgenooten staan versteend.
  Geen' zucht, geen' weeklagt spreekt;
Tot eindlijk uit eens ieders oog
  Een stroom van tranen breekt.
„ Mijn God! Is 't waar! Is ROOSJE dood?
  „ Ligt ROOSJE daar in zee?"

Zoo

Zoo gilt en jammert iedereen.
  De duinen gillen meê. *Enz.*

De maar van dit ontzettend leed
  Vloog ijlings door de stad:
Geen mensch, hoe hard, hoe norsch hij waar,
  Die niet verslagen zat.
De jeugd ging zwijgend van het strand,
  En zag nog telkens om.
Eens ieders hart was vol gevoel;
  Maar ieders tong was stom.
De Maan klom stil en statig op,
  En scheen op 't aklig graf,
Waar in het lieve, jonge, paar
  Het laatste zuchtje gaf.
De wind stak hevig op uit zee,
  De golven beukten 't strand;
De maar van 't ijslijk ongeval
  Drong straks door heel het land! —

Hoe groot van omvang dit voorbeeld van *verdichting* ook wezen moge; ik vertrouw, dat deszelfs aanvoering zelfs hen, aan wien het reeds overbekend mag zijn geweest, niet zal gehinderd hebben. Wij zien althans het voorheen gestelde daarin met zoo veel natuurlijk schoon, en zoo meesterlijk, in praktijk gebragt, dat het tot dus ver gezegde geene nadere opheldering schijnt te behoeven. Wij vinden er *waarheid* en *verdichting*, zoo als dezelve door de *Poëzij* vereenigd worden.

De

De *Verdichting* is intusschen, zoo als reeds gezegd is, geen zoodanig vereischte in de *Poëzij*, dat haar wezen zonder dezelve ganschelijk zou verloren gaan. Is de *Waarheid*, zoo als soms het geval kan zijn, op zich zelve levendig en beeldrijk genoeg, voldoet zij zonder eenig bekleedsel ter bereiking van het oogmerk des Dichters; dan vergenoegt hij zich met de eenvoudige, maar echter steeds zinnelijke, voorstelling van haar; of hij behoudt er een gedeelte van, en versterkt en verlevendigt het overige. De *Poëzij* verdicht alleenlijk in die gevallen, waarin de waarheid op zich zelve voor haar te koel, te ingewikkeld, te onbeduidend; in één woord, ongeschikt is, om de verbeelding gaande te maken, en het hart te treffen.

Neemt derhalve de Dichter uit de Natuur eene stof, die de vereischte levendigheid bezit, dan onthoudt hij zich genoegzaam van al, wat naar opsiering zweemt. Hij bindt zich zorgvuldig aan de Natuur. Zijne manier is dan eenvoudig, los, en ongedwongen, maar desniettegenstaande zinnelijk en beeldrijk, als de Natuur zelve. Juistheid van omtrek, Energie, Naïviteit, is het gene zijne kunst daarbij in acht neemt. Bij zulk eene stof zingt hij met onzen Landdichter POOT:

Hoe genoeglijk rolt het leven
Des gerusten Landmans heên,
Die zijn zalig lot, hoe kleen,
Om geen' Koningskroon zou geven!

Lage

Lage rust braveert den lof
Van het hoogste Koningshof.
Als een Boer zijn' hijgende ossen
't Glinstrend kouter, door de klonr
Van zijn' erfelijken grond,
In de luwt' der hooge bosschen,
Voort ziet trekken; of zijn graan
't Vet der klei met goud belaân;
Of zijn' gladde Mellekkoeijen,
Even lustig, even blij,
Onder 't grazen, van ter zij,
In een bogtig dal hoort loeijen;
Toon mij dan, ô arme stad!
Zulken wellust, zulken schat!
Welige akkers, groene boomen,
Malsche weiden, dartel vee,
Nieuwe boter, zoete meê,
Klare bronnen, koele stroomen,
Frissche luchten, overvloed,
Maakt het buitenleven zoet.
Laat een Koopman koopmanswaren,
Huis, en hof, en kas, en goud,
Wagen op het schuimend zout,
Daar de witte zeilen varen;
Varen, maar met groot gevaar;
Veemans rijkdom blijft van daar.
Laat de drukke Pleitzaal woelen,
Menig vreezen, dat de schaal
Van de vierschaar rijze, of daal',
Voor de strenge Regterstoelen;
Veeman houdt zich bij zijn vee;
En daar blijft zijn zorreg meê.

Zaai-

Zaaijen, planten, en verzetten,
  Geeft hem werk. Hij vischt, en jaagt.
  Dikwijls valt hem, eer het daagt,
't Vliegend wild in looze netten.
  Dikwijls voert hij, met zijn zaân,
  Graazig zuivel stadwaarts aan.
Stapels enten, peren plukken,
  Maaijen, hooijen, schuur en tas
  Vullen met zijn veldgewas,
Schapen scheren, uijers drukken,
  Zeven kinders, en een wijf,
  Zijn zijn daaglijksch tijdverdrijf. *Enz.*

Ziet daar de ware taal der Natuur. *Decies repetita placebit;* en men zal ons van geenen te ver gedrevenen nationalen trots beschuldigen, wanneer wij andere Natien oproepen, om ons in hare taal een even schoon voorbeeld van naïve landelijke, en tevens in den hoogsten graad kunstmatige, *Poëzij* aan te toonen. *Waarheid* en *Natuur* leveren dus meermalen uit zich zelve stof genoeg voor de beeldrijke tafereelen der *Dichtkunst*, maar laten zich intusschen ook zeer wel met *verdichting* paren: ja deze is er wel eens onafscheidbaar van, bijaldien men de bedoeling der *Poëzij* door geene onaangename disharmonie tusschen de aandoeningen en derzelver uitwerking stremmen wil; en de bekoorlijke eenvoudigheid belet den Dichter niet, om tevens aan de hooge vlugt zijner verbeelding bot te vieren.

De-

Dezelfde waarachtige voorstelling, welke hem het landelijk tooneel nu of dan eigenaardig vertegenwoordigt, brengt in hem op eenen anderen tijd de verhevenste zielskrachten in beweging. Dan roept hij met onzen VAN WINTER, bij de voorstelling van het schoone jaargetijde, uit:

o Digtbewassen woud! waar zijn al de aardsche zorgen?
Gij houdt mij voor elks oog, maar niet voor God, verborgen.
Ik ben, ik leef; maar 'k weet, mijn levensdageraad
Is heen. Mijn middag naakt. Eer 't zonlicht ondergaat,
Heeft mooglijk reeds het licht mijns levens uitgescheenen,
Is de aarde en al het aardsch' uit mijn gezigt verdwenen.
Wat is voor mij geweest? Wat zal er na mij zijn?
o Zee der eeuwigheid!

De meerdere of mindere voortreffelijkheid van een Poëtisch kunstwerk vloeit dan uit een meer of minder juist aanwenden der middelen, die tot bereiking van het voorgestelde doel dienstig zijn; en hiertoe behooren, zoo als wij gezien hebben, *juistheid en kracht van taal*, en *evenredigheid en stoutheid van uitdrukkingstoon*. Het eerstgenoemde hebben wij zoo even reeds bij de behandeling van het natuurlijke en eenvoudige aangevoerd. Daar de taal het coloriet van een Poëtisch tafereel is, voegt bij de treurige *Elegie* de Odentaal van KLOPSTOCK even weinig, als de stijl van ZWANENBURGS *Parnas* bij eenig Dichtstuk ter wereld.

De vrolijkheid is uit haren aard luchtig en zorgeloos. Al, wie dus haar bezingt, moet geene hoogdravende woorden gebruiken, geene kunstige perioden zamenstellen, enz. maar spreken en handelen, zoo als de vreugde spreekt en handelt; en met de overige aandoeningen der ziel, en het Gedicht, dat dezelve uitdrukken zal, is het eveneens gelegen.

De Graaf van Stolberg drukt de onderscheidene zielskrachten van den Dichter, en de daaraan geëvenredigde werkzaamheden, zeer fraai uit, in zijne *Ode aan* HOMERUS, en bijzonderlijk in de volgende regels:

Da deine Mutter in Thale dich gebahr,
Wo Simoeis in dem Skamandros sich ergeutzt,
Da freute sich die Natur,
Rief ihre goldgelockten Töchter.
Wahrheit und Schönheit beugten sich über den Strom,
Und erkannten in jeder Welle staunend ihr Bild.
Da lächelte die heilige Natur,
Weihte dich, und säugte dich an ihrer Brust;
Bildete, wie sie bildete den Himmel,
Wie sie bildete die Rose,
Und den Thau, der vom Himmel in die Rose träuft.
Gab dir der Erfinding
Flammenden Blick,
Gab, was nur ihren Schöszlingen sie giebt,
Thränen jegliches gefühls.
Die sturzende, welche glühende Wangen netzt,
Und die sanftere, die von zitternden Wimper

Rinnt

Rinnt auf's erbleichte Gesicht,
Gab deiner Seele
Einfalt der Tauben, und des Adlers kraft!
Gleich deinem Liede,
Sanft nun, wie Quellen in des Mondes Schein,
Donnernd und stark nun, wie der Katarakte stuntz.

De Dichter moet onze ziel op het naauwste met het onderwerp, dat hij bezingt, vereenen. Daartoe behooren de evenredige, nu eens zachte, bevallige, melodiëuse, dan weder harde, bruisende, chromatieke toon zijner uitdrukking, zoo wel als de belangrijkheid der stof, en haar juist coloriet, mede te werken. Alles gezamenlijk moet op ons verstand en hart tevens zulken krachtigen indruk maken, dat het ons al het voorgestelde zien, hooren, voelen, doet; en hiertoe bieden Muziek, Schilderkunst, en Welsprekendheid, hare zusterlijke hulp aan de Dichtkunst aan.

Eene meesterlijke vereeniging van de vermogens dier drie Kunsten met de zijne stelt den Dichter in staat, om de *Poëzij van zijnen stijl* aan de *Poëzij zijner gedachten* te huwen. En tot dezen poëtischen stijl bezigt hij, naar dat zijne stof of de vlugt van zijnen geest, het vereischen, nu eens zeer eenvoudige, dan weder meer zamengestelde, soms ongewone, woorden. Bij derzelver zamenvoeging en plaatsing gaat hij intusschen doorgaans geheel anders te werk, dan de

de Redenaar. Terwijl deze zijnen stijl regelmatig op den weg der koele overweging doet voortwandelen, breekt de Dichter den zijnen wel eens af, of doet hij een' sprong, en laat het vereenen, of aanvullen, zijner Ideën aan den Lezer, of Hoorder, over.

In het *Lierdicht* vooral stapt hij, om zoo te spreken, van berg op berg, en laat het dal aan zijnen beoordeelaar. Hieruit ontstaat een *schijnbaar gebrek van orde*; maar dat gebrek is ook enkel *schijnbaar*. Bij eene kunstkundige ontwikkeling vindt men er de schoonste overeenstemming in. De gewaarwordingen des Dichters, dit ziet men alsdan, volgden op elkanderen naar de wetten der Verbeeldingskracht, en niet naar die der Logica. Zijn stijl is dan zamengetrokken, en vol driftigen haast. Er mag in dat slag van *Pozij* geene enkele overtollige uitdrukking, geen enkel aanvullend epitheton, sluipen; in welk eene menigte de Dichter er de ephitheta ook opeenstapelen moge.

Elk overtollig woord verzwakt de gedachte. Niets van dien aard ontzenuwt het werk des waren Dichters. Zijne verbeelding laat hem geen tijd, om er zoodanig iets in te vlechten, of zich ergens op te houden. Van hier zijne stoute Metaphoras, en het figuurlijke van allerlei aard in zijne gedachten en woorden. Verheffen zich de eerste, dan doen de laatste zulks van zelf insgelijks. Naarmate zijn onderwerp ingewik-

kel-

kelder wordt, vlecht hij zijne perioden wel eens kunstiger ineen; maar de zachte overgangen der zinnelijke voorstelling vertegenwoordigen ons welhaast het morgenlicht na eenen voorbijgaanden zomernacht.

Kortom, de onderscheidene vermogens der zinnelijkste Kunsten smelten hier, even als in de Natuur, zamen. Hoe levendiger, en evenredigér, die vereeniging is, des te uitnemender zal het doel bereikt zijn, dat een Dichter nimmer uit het oog verliezen mag; en hij behoort daarbij verder op de volgende wijze te werk te gaan.

Wij zagen de *Muziek* zoo even als zuster der *Poëzij* optreden. Het *Lierdicht*, dat onder alle soorten van Poëzij den eersten rang bekleedt, ontleent er zelfs zijnen naam van (*); en wat zal de *Epopeë*, wat zal het *Drama*, wat zelfs de *Didaktische Poëzij*, zonder welluidendheid uitvoeren?

Hoo-

(*) De zinnelijke taal is, om zoo te spreken, de Muziek der Dichtkunde; en gelijk als deze sterke, levendige, of roerende, gewaarwordingen voortbrengt, zoo spreekt gene tot het hart en de verbeeldingskracht. Ja, de oude *Poëzij* was zoo naauw aan de Muziek verwant, dat men uit hare Lierdichten, die meer verheven, dan pathetisch, zijn, vermeent te kunnen afnemen, welk slag van Toonkunst de Grieken het meeste beoefend hebben. Zie CHABANON *Discours préliminaire sur les Odes Pythiques de Pindare.*

Hooren wij eens, wat de majestueuse gang, de geestverheffende, of verrassende toon des Gedichts, tot aandrang eener ernstige waarheid, tot beweging der hartstogten, en tot verheffing der gedachten, vermag. Wij kiezen, om zulks aan te duiden, de Hoogduitsche vertaling van een oud Schotsch lied, door GÖTHE, in zijn werk *Von deutscher Art und Kunst*, medegedeeld. Het is eén gesprek tusschen Moeder en Zoon, dat den Lezer reeds eene kille huivering door merg en been doet gaan, en den Hoorder nog dieper treffen moet, als het door iemand uitgesproken wordt, wiens genoegzaam geoefende stem aan het akelig O! waarmede elk couplet eindigt, eene opklimmende kracht weet bij te zetten. Het luidt aldus:

Dein Schwerdt, wie ists von Blut so roth?
EDWARD! EDWARD!
Dein Schwerdt, wie ists von Blut so roth?
Und gehst so traurig da! — O!

Ich hab geschlagen meinen Geyer todt!
Mutter! Mutter!
Ich hab geschlagen meinen Geyer todt!
Und das, das geht mir nah! — O!

Dein Geyers Blut ist nicht so roth.
EDWARD! EDWARD!
Dein Geyers Blut ist nicht so roth.
Mein Sohn! Bekenn mir frey! — O!

Ich

Ich hab geschlagen meinen Rothross todt!
Mutter! Mutter!
Ich hab geschlagen meinen Rothross todt!
Und's war so stolz und treu! — O!

Dein Ross war alt, und hasts nicht noth.
EDWARD! EDWARD!
Dein Ross war alt, und hasts nicht noth.
Dich drückt ein andrer Schmertz! — O!

Ich hab geschlagen meinen Vater todt!
Mutter! Mutter!
Ich hab geschlagen meinen Vater todt!
Und das, das quält mein Herz! — O!

Und was wirst du nun an dir thun?
EDWARD! EDWARD!
Und was wirst du nun an dir thun?
Mein Sohn, bekenn mir mehr! — O!

Auf Erden soll mein Fuss nicht ruhn!
Mutter! Mutter!
Auf Erden soll mein Fuss nicht ruhn!
Will wandern über Meer! — O!

Und was soll werden dein Hof und Hall?
EDWARD! EDWARD!
Und was soll werden dein Hof und Hall?
So herrlich sonst und schön! — O!

 Ach!

Ach! immer stehs, und sink', und fall!
Mutter! Mutter!
Ach! immer stehs und sink', und fall!
Ich werd es nimmer sehn! — O!

Und was soll werden dein Weib und Kind?
EDWARD! EDWARD!
Und was soll werden dein Weib und Kind?
Wenn du gehst über Meer! — O!

Die Welt ist gross! Lass sie betteln drum!
Mutter! Mutter!
Die Welt ist gross! Lass sie betteln drum!
Ich seh sie nimmer mehr! — O!

Und was soll deine Mutter thun?
EDWARD! EDWARD!
Und was soll deine Mutter thun?
Mein Sohn! das sage mir! — O!

Der Fluch der Hölle soll auf euch ruhn!
Mutter! Mutter!
Der Fluch der Hölle soll auf euch ruhn!
Denn ihr, ihr, riethest mir! — O!

Men ziet hier, hoe de stroom der gedachten zich beperkt vindt. De Dichter gevoelde meer, dan hij kon uitdrukken. Daarom riep hij, om aan zijne aandoeningen bot te vieren, de verschil-

schillende klanken van dat veelbeduidend O! te hulp.

De Poëzij heeft nog eene kunstige harmonie van gansch anderen aard, van welke zij zich somtijds gelukkig bedienen kan, om iets bij opklimmende verrassing, door middel eener zoogenoemde Echo, of den gedeeltelijken weerklank der laatste syllaben van eenen versregel, beeldrijk uit te drukken. Men vindt daarvan in VONDELS *Hekeldichten* eene meesterlijke proeve (*), welker wederga men elders vergeefs zoeken zal, maar welker politieke inhoud ons hare aanvoering verbiedt.

Wil men nog eenige verdere voorbeelden, ten betooge van het vermogen der *versificatie*, en des *Poëtischen stijls*, zoo tot verheffing der aandoeningen, als tot de zinnelijke daarstelling der voorwerpen, van welke de Dichter zich ten dien einde bedient; wij beroepen ons op het slot van STOLBERGS *Ode aan Homerus*; op KLOPSTOCK'S:

Da jeder dahin sank,
Sturzt auf jeden ein Fels, brach unter jeden die tiefe
Ungestüm ein, und donnernd erklang die unterste Hölle;

op het bekende vers van VIRGILIUS:

Illi inter sese magna vi brachia tollunt;

waar

(*) *Gesprek tusschen eenen Wandelaar en den galm der Hofkerke.*

waar de *voetmaat* het moeijelijke der opligting van de zware hamers door de Cyclopen zoo zinnelijk uitdrukt; en op deszelfs aanduiding van het galopperen der paarden, door de versnelling der *voetmaat* in:

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum

In navolging van dezen dichtregel werd eindelijk het herstel der gewone orde van zaken na den Zondvloed, ten aanzien van het gevogelte en de bevolking der wateren, door een' onzer geleerde landgenooten, in een Latijnsch Dichtstukje (*), dus uitgedrukt:

Palantes recipit volucres agitabilis aër,
Turba frequens proprio itque reditque natatilis alto:

waarbij men zich de schichtig voorwaarts, en straks even schichtig zijdelings en achterwaarts, snellende visschen gemakkelijk voorstelt.

Ik moet hier zeggen, dat ik het geheel niet eens ben met den beroemden ADELUNG, wanneer hij zich (†) aldus uitdrukt:

,, Men kan in waarheid beweren, dat de *Poëzij* ouder is, dan het *Proza*; vermits de geheel-

(*) G. BRUINING's *Cosmogonia*, in den *Kunst- en Letter-bode voor* 1796 voorkomende.

(†) *Proeve eener geschiedenis der beschaving van het menschdom*, III *Tijdperk*, § 19.

heele eerste taal toonkunstig gedicht is, en slechts zinnelijke gewaarwordingen doet klinken; alwaarom de grenzen van *Poëzij* en *Proza* in de oudste schriften zoo zeer ineenloopen, en men de eerste daar vindt, waar men koel *Proza* verwachtte. Dat klinkende is in de oude talen nog zeer lang, ook na derzelver beschaving, gebleven; en daar, waar het in het *Proza* allengskens week, ten minste voor de *Poëzij* behouden. Hierom hadden alle oude talen, die het naaste aan de kindschheid van het menschelijk geslacht grenzen, buiten den *prozaïschen Numerus Oratorius*, nog eene eigene, daarvan geheellijk onderscheidene, maat van lettergrepen, welke haren grond vermoedelijk in deze oorspronkelijk klinkende gesteldheid der talen had; en waarvan wij verder niets weten, dan dat zij eene soort van *Muziek* daarstelde, waardoor er aan de Gedichten afwisseling en levendigheid werd bijgezet. Van dezen aard was de Oostersche, Grieksche en Latijnsche maat van lettergrepen. De latere talen hebben deze Toonkunstige declamatie verloren, en daarvoor, ter vermijding van het eentoonige, het Rijm ingevoerd, dat voor hunne *Poëzij* nu eene wezenlijke behoefte is. Hieruit blijkt, hoe ongevoegelijk de navolging dezer oude maat van lettergrepen in de nieuwere talen is, enz."

Wij vinden ons zeker niet in staat, om al het verschillend *Metrum* der ouden in onze nieuwe-

re

te talen uit te drukken; maar het is echter verre, dat deze talen, zoo als ADELUNG in het vervolg herhaalt, „ geene van den *Numerus Oratorius* onderscheidene maat van lettergrepen hebben, en de Toonkunstige Declamatie der Ouden voor ons geheel verloren is geraakt." Wij kunnen hen grootendeels daarin navolgen; ofschoon menige bijzonderheid van zulken aard is, dat zij zich niet gemakkelijk, of zelfs geheel niet, uit de eene taal in de andere laat overbrengen, en wij, bij eene Dichtmatige, of andere, vertolking van de meesterstukken der Grieken en Romeinen, menige schoonheid van het oorspronkelijke verliezen (*).

Intusschen is de gebondene stijl geen onontbeerlijk vereischte van het wezen der *Poëzij*. De *Prozaïsche* gedichten van GERSTENBERG, de

(*) Hoe bezwaarlijk laat zich niet, bij voorbeeld, het bekende *procumbit humi bos* van VIRGILIUS in eene andere taal uitdrukken! En welke andere taal is in staat tot eene voldoende nabootzing van het βοοωσιν van HOMERUS, dat het loeijend gedruisch van de op elkanderen stootende golven eener zee, welke door storm verbolgen is, zoo hoorbaar maakt in des Dichters

ἀμφι δε τ' ἀκραι
Ἠιονες βοοωσιν ἐρευγομενης ἁλος ἐξω.

Zie voorts de Recensie van MEERMANS vertaling van KLOPSTOCK, in de *Vaderl. Bibliotheek voor* 1804, Deel VIII, N° 2, bl. 77 *en volg.*

de *Idyllen* van GESNER, enz. kunnen van het tegendeel getuigen; en wij veroorloven ons geenszins, om met FEITH, in eene vlaag van Enthusiasme, den goeden SCHLEGEL te laste te leggen, dat deze (*) de betooverende harmonie, welke alleen in verzen heerscht, voor het voorname kenmerk hebbe willen doen doorgaan, dat den geborenen Dichter van hem onderscheidt, die zich zelven door kunst en arbeid ten Dichter gevormd heeft (†).

Gelijk als intusschen het penseel van REMBRAND tot een *vehiculum* gediend heeft, om het karakter van zijn oorspronkelijk vernuft te doen uitkomen; zoo behoort, dit geven wij toe, eene zekere kunstmatige, van den *Logischen* woordenbouw des Redenaars gansch onderscheidene, wending en smelting der Perioden — een zoogenoemde *Poëtische Rhythmus*, waarbij de kunstige vereening van zekere uitgezochte, alleen aan de *Poëzij* toebehoorende, woorden, eene welluidendheid verwekt, die eene oneindige verscheidenheid toelaat — zulk een *Rythmus*, erkennen wij, behoort evenzeer tot de eigendommelijke uitdrukking der *Poëzij*, het zij in gebonden, of in ongebonden stijl, als licht en schaduw

(*) In deszelfs *X. Abhandlung von der Harmonie des Verses.*

(†) Zie FEITH's *Verhandeling* over het *Heldendicht*, bl. 156.

daar tot de *Schilderkunst*, of, om duidelijker te spreken, Harmonie en Melodie tot de *Muziek*.

Onder den naam van *Rhythmus* bedoelen wij hier geenzins, dien gelijken klank van eene of twee lettergrepen aan het einde van twee of meer Dichtregels, welken wij *Rijm* noemen; en door welken de uitdrukking niet aan de gedachte overeenkomstig, noch tot een volkomen teeken van dezelve, gemaakt wordt (*). Wij verstaan onder den naam van *Rhythmus*, die Harmonie, welke de dochter der verscheidenheid, der afwisseling, der proportie, van tonen in de *Muziek*, van syllaben in de *Dichtkunst*, is. Deze tonen en syllaben met eene ongeloofelijke vaardigheid onder elkanderen te vergelijken, maakt, als ik mij niet bedrieg, een der genoegens uit, die de Muziek en Poëzij ons opleveren. Zij moe-

(*) Het is er ver af, dat twee rijmende Dichtregels in dezelfde betrekking zouden staan, als, in de *Toonkunst*, de twee deelen van een stuk, die immers zelden met dezelfde Noot eindigen; of dat het rijmen van twee zulke regels aan de zamenstemming van verscheidene instrumenten gelijken zou, waarbij zelden *secunden* en *septen* gebruikt worden, maar *terzen*, *quarten*, *quinten*, en *sexten* een aangenamer geluid voortbrengen, dan het *unisono*; zoo als DENIS, in zijne *Zamenspraak over de waarde van het Rijm*, voor het *V. Deel* van OSSIANS *und* SINEDS *Lieder*, heeft opgemerkt.

moeten derhalve die harmonie ook aan hare werken mededeelen.

De Redenaar, ik erken het, heeft mede iets van die harmonie, hij heeft zijnen *Numerus Oratorius*, in het oog te houden; maar, daar hij meer regtstreeks tot het verstand spreekt, en eene *Logische* voorstelling bezigt, terwijl de Dichter zijne zinnelijke voorstelling, in de eerste plaats aan de verbeelding wijdt, volgt hieruit van zelf het onderscheid, dat zijne Kunst, en die des Dichters, afzonderlijk kenmerkt, of althans kenmerken moest.

Dat de verscheidenheid, afwisseling, en proportie van syllaben in de *Dichtkunst* niet uitsluitender wijze tot den gebondenen stijl, of de *Versmaat*, behoort, kunnen wij weldra ontwaren, als wij slechts met een weinig opmerking den toon van OSSIAN gadeslaan, en misschien ook dien der *Oostersche Poëzij*, althans dien der *Bijbelsche*. Dezelve behouden, in welke taal men ze ook Prozaïsch overzette, altijd eene Harmonie en Melodie, welke wij vergeefs in *Versmaat* zullen trachten te verbeteren. Dus heeft eene goede *Prozaïsche* vertolking van menigen *Psalm* meer treffends, dan de beste overzetting in *Versmaat*; en hetzelfde zal ons bijzonderlijk ten aanzien van een lied van OSSIAN blijken, nadat wij alvorens nog een weinig nader over den *Rhythmus* zullen hebben gehandeld.

De Grieken verstonden onder het woord Ῥυθμος

I. dat gene, hetwelk de Romeinen *Numerus Oratorius* plagten te noemen;

II. het gene wij *Voetmaat* heeten; zij hadden een *Dactylischen*, een' *Jambischen*, een' *Peonischen*, en veel meer andere soorten van *metrischen Rhythmus*;

III. het gene wij in de *Muziek* onder de benaming van *Tact* begrijpen;

IV. het gene in de *Danskunst* den naam van *Pas* voert;

ARISTIDES QUINTILIANUS, een der oudste schrijvers over de *Muziek*, beweerde, dat er bij alle in het oog loopende dingen, zoo als, bij voorbeeld, een standbeeld, *Rhythmus* plaats hebbe: maar wij meenen, met SULZER, dat de Grieken door hunnen Ῥυθμος eigenlijk alleen de orde, en het afgepaste, van *op elkander volgende* dingen hebben willen uitdrukken; en dat dit woord zich gevolgelijk bepale, om iets regelmatigs en evenredigs in de opvolging der tonen of klanken, en der beweging, of gebaren, aan te duiden.

Zoodanig iets wordt eigenlijk dan noodzakelijk, als wij een op zich zelf eentonig bedrijf, of eene eenzelvige aandoening, op den duur willen gaande houden. Want de ondervinding leert, dat alle aangename of onaangename indrukken bij ons weldra verdwijnen, als de aanleidende oorzaak tot dezelve in ons niet bij aanhoudendheid verlevendigd, en door herhaling ver-

versterkt wordt. Onze gewaarwordingen volgen de wetten der beweging. „ De draaitol," zegt SULZER zeer eigenaardig, „ door een kind in beweging gebragt, draait eene korte poos, en valt daarna op zijde. Wil de kleine speler, dat deszelfs beweging voortdure, dan moet hij dezelve van tijd tot tijd met zijn zweepje trachten gaande te houden." Zoo moeten onze aandoeningen ook in beweging worden gehouden (*).

Wan-

(*) Zeer aardig en juist is de aanmerking, welke FRIED. HEINR. CHRIST. SCHWARTZ, in het *II. Deel* van zijne *Erziehungs-lehre*, uit des menschen organisatie ontleent, „ Naauwelijks is men geboren" zegt hij „ of de eerste trekken onzer vorming zijn reeds daar. Het ontvangen der indrukken, en het tegenwerken aan dezelve, zie daar de tegenstrijdige werkingen der vatbaarheid voor bedrijf, welke zich bij den jonggeborenen ontwikkelt. Driederlei aandoening werkt op hem, en veroorzaakt driederlei krachtsbetoon. De eerste aandoening is die van het licht. Terwijl hetzelve op de oogen aandringt, en het kind eenen natuurlijken tegenstand aan die prikkeling doet, *ziet* het kind. De tweede aandoening is die der lucht. Terwijl dezelve in de longen indringt, en het kind de daaruit ontstaande prikkeling tegenstaat, *ademt* hetzelve. De derde aandoening wordt door eene gemengde werking van den Dampkring veroorzaakt, en ontstaat, bij voorbeeld, uit geluid, of klank. Zoodra de Dampkring deszelfs eerste werking op den ganschen omvang van het lig-

D chaam

Wanneer eene voorstelling op zich zelve, uit den aard van het behandelde onderwerp, afwisseling en verscheidenheid genoeg bezit, om de noo-

chaam des kinds doet, en hetzelve daaraan tegenstand biedt, *schreit* het, enz. De *Tact* in de gelijkvormigheid van den adem, en in de regelmaat van den polsslag, welke in den beginne eene duistere voorstelling van den tijd en hare afmeting te wege brengt, ontwikkelt zich vervolgens met meer duidelijkheid, en blijkt weldra inwendig bij den mensch met zekeren *Tact* des levensgeestes, of met eene bepaalde wijziging van deszelfs bedrijvigheid (*geistige Thätigkeit*) zamen te hangen. De omloop des bloeds drukt de lijdelijkheid (*Passiviteit*) uit; de polsslag daarentegen den tegenstand van den levensgeest; terwijl eindelijk het zachte, met den omloop zamensmeltend, tegenwerken, den *Tact* uitmaakt. Door dezen *Tact* vereenigen wij bestendig invloed en uitgieting (*Einfluss und Erguss*) ter ontwikkeling van den levensgeest. Het is eigenlijk de vereenigende aanroering van den geest aan de zinnelijke wereld. De stroom des levens vloeit dan in eene aangename kabbeling daar henen. Uit deze beschouwing van des menschen organisatie laat het zich niet onduidelijk verklaren, waarom ook de ligchamelijke arbeid ligter wordt, wanneer men er *Tact* inbrengt; en waarom de talentvolle natuurmensch, bij sterke aandoeningen, in eenen *Rhythmus* uitberst. Men zal hierbij aan de Mijthe van ORPHEUS denken; en dat de kinderen zoo gaarne zingen en dansen, schijnt hiermede ook zamen te hangen."

noodige aandacht bezig te houden; dan schijnen wij geenen *Rhythmus* te behoeven. In eene Rede, geschikt, om ons enkel door middel van een verhaal, of door eene ontwikkeling van begrippen, te onderrigten, verlangen wij niet zoo zeer iets van dien aard. Ook missen wij den *Rhythmus* daar niet, waar men, om ons hart te roeren, een daartoe dienstig voorwerp zoo beschrijft, dat wij daarin gestadig iets nieuws ontwaar worden, het gene onze aandoeningen vermag op te wekken.

Een mensch, die ons tot medelijden zoekt te bewegen, heeft ons slechts de ellende, welke hem drukt, omstandiglijk te verhalen, om ons, zoo lang hij spreekt, naar hem te doen luisteren. Zijne voordragt heeft niets, dat naar *Rhythmus* gelijkt, noodig, om onze aandoeningen te verlevendigen; daar wij, door nieuwe bijzonderheden van onspoed, die ons gedurende het verhaal worden medegedeeld, genoegzaam worden bezig gehouden.

Eveneens is het met de aandoenlijke voorstellingen van eenen Geschiedschrijver gelegen. Welk eene doorgaande treurigheid er ook in zijne voordragt heerschen moge, de dingen, die hij ons mededeelt, zijn van zulken verschillenden aard, en maken op ons zulken verschillenden indruk, dat wij nu eens zachter, dan wederom heviger, geroerd worden, terwijl wij hem wijders tamelijk gelaten aanhooren.

Denzelfden trek tot afwisseling en verscheidenheid ondervinden wij bij alle onze verrigtingen. De daartoe noodige inspanning onzer krachten heeft geene vreemde hulp noodig, zoo lang de arbeid zelf ons gestaäg iets nieuws aan de hand geeft. Maar wanneer, bij voorbeeld, iemand iets glad vijlt, of eenigen arbeid te verrigten heeft, welks gestadige eenzelvigheid door niets nieuws afgewisseld wordt, dan neemt hij weldra eene *rhythmische* beweging te baat (*), om daarbij niet in te sluimeren; en soortgelijken oorsprong heeft ook de *Rhythmus* in de Poëzij.

Hoe — zal men zeggen — hoe kan toch de *Poëzij*, die door haren beeldrijken inhoud reeds afwisseling genoeg schijnt op te leveren, zulk een hulpmiddel noodig hebben? Nu hebben wij reeds, door aanvoering der voorbeelden van GERSTENBERG, GESNER, enz. even als door onze gezegden nopens OSSIAN, en de *Bijbelsche Poëzij*, bewezen, dat de *Versmaat* niet voor alle *Poëzij* even onontbeerlijk is. Wij hebben bijzonderlijk ten aanzien van een lied van OSSIAN ver-

(*) Dit doen onze Slagters, bij het fijnhakken van vleesch, onze Kuipers, enz. bij hunne razende Muziek; en wie, die ooit ondervonden heeft, hoe veel het slaan van een Marsch op den trommel, van het vermoeijende der daarnaar gerigte passen wegneemt, zal de waarheid onzer stelling een enkel oogenblik kunnen betwijfelen?

verklaard, te zullen toonen, dat eene goede *prozaïsche* vertolking van hetzelve meer treffends heeft, dan de beste overzetting in *Versmaat*; en wij willen ons thans van die belofte kwijten.

De beroemde BILDERDIJK dan, heeft den *Carthon* van OSSIAN op de volgende wijze in *Verzen* overgebragt:

't Gemurmel, Lora! van uw stroomen,
 Voert d'afgeloopen tijd aan mijnen geest weêrom.
Garmallar! 't ruischen uwer boomen
 Is lieflijk in mijn oor, door 't doffe windgebrom.
MALVINA! ziet ge gindsch in 't Oosten
 Geen rots, die d'achtbre kruin ten hoogen hemel beurt?
Een drietal beuken, ros door 't zomerzonneroosten,
 Buigt stam en takken neêr, door stormen losgescheurd:
Groen is 't bekrompen dal, waar, aan heur voet ontsproten,
 De bergbloem 't witte hoofd naar 't westewindjen buigt;
De distel, eenzaam opgeschoten,
 Van zijn vergrijsden baard de velden strooit met ruigt.
Twee steenen van den tijd der lang verstorven vaderen
 Verschuilen 't mosschig hoofd ten halven onder de aard:
De huivring van die plaats doortintelt hart en aderen;
De hinde van 't gebergt' ontziet het oord te naderen,
 En krimpt er voor den geest, die om de grafstêe waart.
Daar ligt, in 't dompig stof der graven,
MALVINA! de eer van Erins braven,
 Twee helden, vreeslijk door het zwaard, enz.

Met deze, zeker schoone, verzen, vergelijke men de volgende woordelijke vertaling in *Proza*:

Uw stroomgeruisch, Lora! herroept het verledene!
Lieflijk is voor mijn oor de galm uwer wouden, Garmallar!
MALVINA! ziet gij geen' klip met heide bekranst?
Nederwaarts buigen zich van zijn kruin drie dennen met takken vol jaren;
Groen is het enge dal aan zijne voeten,
De bergbloem wast er, en wiegt het zilveren hoofd in de winden;
Eenzaam staat er ook de distel, en schudt den grijzen baard af;
Half in de aarde, vertoonen er twee steenen de bemoschte voorhoofden.
Het hert van de bergen schuwt dit dal;
Ziet den doodbleeken geest, die er waart. —
MALVINA! De geweldigen liggen er sluimrend in het enge klippenhol, enz.

Wat dunkt u, Mijne Heeren! zou zulk eene *prozaïsche* vertolking uwe aandacht op den duur niet levendiger bezig houden, dan de anders zoo fraai geversificeerde overbrenging van onzen allezins tot die taak bevoegden Puikdichter; waarop wij wezenlijk geene andere aanmerking hebben, dan enkel deze, dat hij misschien beter zou hebben kunnen slagen, zoo hij de Voetmaat der ouden, en bijzonderlijk hun' *Hexameter*, gebezigd had.

Hierbij had hij het voordeel gehad, van naar vereisch woorden te kunnen gebruiken, die den aard der denkbeelden, dan eens door eenen snellen, dan eens door eenen tragen gang, op het al-

allerzinnelijkste afschetsten. Een voordeel, van het welk KLOPSTOCK zich in zijnen *Messias* zoo uitnemend bediend heeft, en waaraan dit overschoone heldendicht bijkans op elke bladzijde even groote bevalligheden te danken heeft, als aan de gepaste plaatsing der woorden (*); en een

(*) Over de kunstmatige welluidendheid van KLOPSTOCKS *Messias* verdient een werkje gelezen te worden, dat den titel voert van: *Critik über den Wohlklang des Sylbenmaasses in dem Heldengedichte* der Messias, *in einem Sendschreiben an Hernn I. F. M. in Leipzich abgefasset von I. R. R. — Chemnitz*, 1799. De schrijver toont met waren Aesthetischen geest de schoonheid van KLOPSTOCKS woorden;

Sieh! schon — streckt der — Sprössling der — Ceder
den — grünenden — Arm aus.

„ Dit vers" zegt hij „ ontwikkelt zich allengs, even als een boom zich langzamerhand uitbreidt. De beide eerste eensyllabige woorden, en zamenloopende luide letteren, vormen eenen harden *Spondeus;* en stellen het uitbreiden van het spruitje in den aanvang als moeijelijk voor. De tweede *Spondeus* loopt reeds wat spoediger; doch wordt echter, daar hij slechts uit twee eensijllabige woorden bestaat, nog opgehouden. In de volgende drie Dactylussen breidt het spruitje zich sneller uit: en de beide laatste woorden malen hetzelve zoo af, als het ten volkomenen dienste van den MESSIAS daar stond." Hierbij voegen wij de aanmer-

een voordeel, waarvan men de uitnemendheid insgelijks in de *Ilias* van HOMERUS en de *Aeneis* van VIRGILIUS ontdekt.

Wij lezen deze meesterstukken der kunst in eene *prozaïsche* vertaling nog steeds met genoegen: maar de aanhoudende gewaarwording van derzelver uitnemendheid houdt op. Wij missen den *kunstigen Rhythmus*, en met hem de verscheidenheid, en afwisseling, die ons door de harmonie der *Versificatie* aan het historisch onderwerp als gebonden hield, en, wanneer hij met de andere schoonheden van een Dichtstuk vereenigd wordt, het zijne toebrengt, om dezelve te verheffen; zoo als die *natuurlijke Rhythmus* zulks insgelijks doet, dien men bij os-

merking, dat de geheele rust van den eersten regel van KLOPSTOCKS Heldendicht op het gewigtige woord *Erlösung* nederkomt, waarin het gansche doelwit des Dichters vervat is. Men verplaatse dat woord meer naar voren, en alle kracht en harmonie zal verloren gaan. Van gelijken aard is KLOPSTOCKS: *Er that's und*, enz. dat kort voor de rust des regels, het geheele majestueuse van de groote heldendaad der verzoening zoo krachtig uitdrukt. Zoo haast men het grootsche *Er that's*, door *Hij deed het*, vertolkt, en dan het zoetvloeijende, en alles zoo zacht zamenbindende, *und* weglaat, gaat daarmede al het schoone en verhevene der *Versificatie*, en veel van het majestueuze der Idee zelve, verloren.

OSSIAN, in de *Bijbelsche Poëzij*, en, wij durven zeggen, ook bij GESNER, GERSTENBERG, enz. ontwaar wordt; en die bij de woordelijke vertaling der eerstgemelden niet verloren gaat.

Voor het overige vergoedt de *Poëzij*, die van allen *kunstigen Rhythmus*, en alle *Versmaat*, ontbloot is, het gemis daarvan gemeenlijk door den rijkdom en de aanschouwelijkheid van hare Beeldengallerij: voor all', wat hierin uitmunt, zijn *Versmaat* en *Metrum* onnoodig; en al wat onnoodig is, wordt vaak overtollig en hinderlijk. Hierom, weet men, liet VIRGILIUS zoo menigen Dichtregel van zijn onvergelijkelijk meesterstuk liever onvoltooid, dan hij denzelven door iets onnoodigs en overtolligs aanvulde.

Gaarne haalden wij dit onderwerp nog wat breeder uit; maar de tijd, voor onze voorlezingen bepaald, is reeds te verre verloopen, en verpligt mij tot het gewone

IK HEB GEZEGD.

REDEVOERING

OVER

WILLIAM SHAKESPEAR,

DOOR

N. G. VAN KAMPEN.

VOORGELEZEN

IN DE LEYDSCHE AFDEELING

DER HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN FRAAIJE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN;

Den 9 *December* 1814.

REDEVOERING

OVER

WILLIAM SHAKESPEAR.

GEACHTE TOEHOORDERS!

Indien de waarheid, dat geene kunst, maar allééń Natuur, den Dichter maakt; dat de eerste niets schept, maar slechts de al te welige uitspruitsels der laatste besnoeit en een meer behagelijk voorkomen geeft; wanneer, zeg ik, deze waarheid, zoo blijkbaar uit den aard der zake, nog voorbeelden behoefde, zou het niet moeijelijk vallen, eene menigte daarvan optedelven, en U eene lange lijst voorteleggen van Natuurdichters, die zich zelve, buiten toedoen van anderen, ontwikkeld, en van de kunst of weinig, of genoegzaam geene hulp ontvingen. DAVID in de gewijde, SAPPHO, AESCHYLUS, zelfs misschien HOMERUS in de ongewijde Oudheid, POOT in ons Vaderland — waar vinden wij hunne Leermeesters? in de natuur, die hen om-

omringde, of in de hartstogten, die hunnen boezem deden ontvlammen; in het gevoel voor het schoone of verhevene, welks uitboezeming hun behoefte werd. Het lust mij, Geëerde Hoorders! Ul. dezen avond een nog sprekender voorbeeld dezer waarheid te vertoonen: het voorbeeld van eenen Dichter, die geheel rein en onvervalscht uit de handen der Natuur kwam, en in wien wij haar, zijne Moeder, dan ook zien gelijk zij is, zonder blanketsel of staatsie-gewaad, maar in haar luchtigst kleed; van eenen Dichter, die het menschelijk hart misschien juister en getrouwer heeft afgebeeld, dan iemand zijner voorgangers, en die daarenboven de schatten der rijkste poëzij niet matiglijk mededeelt, maar *uitgiet*, en onze overladene zinnen daarmede schier bedwelmt. Wie gevoelt niet, dat ik den *Britschen* Tooneeldichter WILLIAM SHAKESPEAR bedoele? Maar ben ik het waardig, Ul. over dezen Reuzengeest te onderhouden! Gewis niet, wanneer het op beoordeelen, op ontleden, op wikken en wegen zijner verdiensten en gebreken, in tegenoverstelling met anderen, aankwam; maar ik wilde slechts sommigen mijner Hoorders, die dezen lieveling der jongere *Europische Muze* welligt niet, of misschien slechts uit *Fransche* verminkingen kennen, eenige zijner voortreffelijkheden voor oogen stellen, ten einde hun lust inteboezemen, nader kennis met hem te maken. Gelijk STOLBERG van

zijne

zijne Vertaling der *Ilias* zeide: *Lieve Lezer! leer Grieksch, en werp mijne Vertaling in 't vuur;* dus durf ik ook, schoon bij STOLBERG niet te vergelijken, gerustelijk tot u zeggen: *Waarde Hoorders! leest Shakespear, en haalt dan de schouders op over deze Verhandeling!*

Gelijk SOKRATES de *Wijsbegeerte* uit den Hemel op Aarde bragt, en haar in de steden en woningen der menschen plaatste, zoo riep SHAKESPEAR het Treurspel uit de doode vormen, van slaafsche navolging der *Grieken* en *Romeinen*, waaruit hun geest vervlogen was, in het werkelijke leven, terug, en deed het in de menschelijke Maatschappij, onder wezens, die handelen en denken als wij, optreden. Hij was geen gelukkig navolger, geen wachter, die een' helderen, maar ontleenden glans zonder warmte verspreidt: hij was eene zon, die zich in eigen' kring beweegde, en een' gloed van zich gaf, die wel eens te fel blaakt, een schijnsel dat verblindt en doet duizelen; maar die althans op zich zelve staat, en eeuwig lichten zal, in weêrwil der zwakke oogen, die den effen' glans der maan boven haar verkiezen. —

Het moet merkwaardig zijn, te weten, hoe zulk een *Genie* zich ontwikkelde. Wij zullen derhalven eene korte schets van zijn leven geven, die, uit hoofde van het gebrek aan bescheiden, noodzakelijk kort en onvolledig moet uitvallen, en Uwe regtmatige nieuwsgierigheid, juist

juist omtrent het gewigtigste punt, de trapsgewijze vorming van SHAKESPEAR tot Dichter, en tot *groot* Dichter, meerendeels onvoldaan zal moeten laten (1). Daaröp zal een meer uitvoerig verslag van zijne verdiensten als Dichter van *Treurspelen*, *Historiestukken*, en *Blijspelen* moeten volgen; zoowel ten aanzien van *verbeelding*, van *gevoel*, als van *kennis des harten:* de groote spillen, om welke ieder dichterlijk, en vooräl *dramatisch* gewrocht zich beweegt.

WILLIAM SHAKESPEAR werd in den jare 1564 te *Stratfort* in het Graafschap *Warwick* geboren, op een tijdstip, dat de *Engelsche* Natie, onder de Regéring van Koningin ELIZABETH, reeds in Koophandel, Staat- en Letterkunde tot die duizelende hoogte begon opterijzen, waaröp wij haar thans aanschouwen. Zijn Vader, een wolkooper, behoorde tot de fatsoenlijke klasse, die men in *Engeland Gentlemen* noemt; daar hij echter tien kinderen had, kon hij aan WILLIAM's opvoeding juist niet veel besteden, en deze genoot geen onderwijs, dan 't geen de school van zijn geboortestadje opleverde; echter leerde hij een weinig *Latijn*, doch niet genoegzaam, om de oude schrijvers te verstaan. Hij was bestemd, in de zaken zijns vaders te treden, en trouwde reeds op zijn zeventiende jaar. Als liefhebber der jagt deed hij wel eens een' uitstap in de bosschen van een' naburigen edelman: die echter op hem passen deed; weshalve hij dit

dit genoegen moest staken, doch wreekte hij zich op den Ridder door een bijtend vers, hetwelk dezen zóó zeer verbitterde, dat de jonge SHAKESPEAR zich in zijne geboorteplaats niet meer veilig keurde, en naar *Londen* vertrok. Men wil, dat hij zich hier bezig hield met de paarden optepassen, waarmede voorname lieden naar den Schouwburg kwamen, vermits men toen nog geene koetsen gebruikte. Dit zou hem gelegenheid gegeven hebben, om nu en dan eens een Tooneelstuk te zien, tot dat zijne natuurlijke aanleg hem weldra aandreef, om het beroep van Tooneelspeler zelf te aanvaarden. Anderen nogtans ontkennen, dat de groote man immer dat laag beroep uitgeoefend hebbe, en schrijven zijne komst op het Tooneel aan de vriendschap met den toenmaals vermaarden Tooneelspeler GREENE toe.

Zijne talenten als Vertooner waren, volgens geloofwaardige berigten, slechts middelmatig. De geest in zijn' HAMLET, en een paar rollen in twee zijner minder bekende blijspelen, waren die, waarin hij uitmuntte; en over 't algemeen speelde hij liefst de rollen van grijsaards.

Uit eene en andere plaats in zijne klinkdichten zou men bijna opmaken, dat een natuurlijk gebrek hem de vertooning van jeugdige rollen, waarin vlugheid vereischt wordt, belet hebbe.

Doch zoo veel te grooter werd hij als *Dichter* van Tooneelstukken. Omstreeks het jaar 1591, en

en dus in het zevenentwintigste jaars zijns levens, nog genoegzaam met jeugdig vuur bezield, dan tevens niet te jong, om bij *zijn* Genie reeds een schat van ondervinding en menschenkennis te bezitten, begon hij zijne dichterlijke loopbaan. De hulpmiddelen hiertoe moest hij, (in zoo verre de navolging der Natuur en de uitdrukking van het schoone Ideaal door de Ouden die opleveren,) alléén uit Vertalingen putten, en men kan denken, hoedanig die, bij de toenmalige ruwheid der *Engelsche* tale, en bij de armoede aan goede Schrijvers in dezelve, moesten gesteld zijn (*). Nogtans bewees eene Vertaling van PLUTARCHUS hem zeer groote diensten; hij leerde uit haar de karakters der groote mannen van *Griekenland* en *Rome* kennen; en zoo de Fransche CORNEILLE, bij alle *ideale* grootheid van sommige zijner karakters, toch het verwijt verdient, dat hij maar al te dikwerf gezwollenheid voor grootheid genomen hebbe, zoo mogen wij daarentegen van SHAKESPEAR zeggen, dat hij de *Romeinen* juist geschilderd heeft, gelijk zij, volgens den Historieschrijver, dien hij kende, geweest zijn. Eenige *Italiaansche* Romans en oude *Engelsche* verhalen gaven hem de stof tot

(*) Een zijner Levensbeschrijvers merkt aan, dat onder zijne talrijke beelden er niet *één* van de Ouden ontleend is; 't welk zijne onkunde aan hunne meesterstukken bewijst.

tot andere zijner treur- en blijspelen; vele derzelven zijn ook loutere vinding. — Zijn mededinger in dichtroem, BEN JOHNSON, door hem edelmoediglijk voortgeholpen, was veel meer bedreven in de Ouden, maar daarëntegen veel minder met natuurlijke gaven bedeeld. In een gesprek over dit onderwerp betuigde JOHNSON, dat SHAKESPEAR's onkunde in de talen en voortbrengselen der Ouden te bejammeren was. De Heer HALES, een beroemd man in dien tijd, nam toen het woord op: „ Zoo de Heer SHA„ KESPEAR, zeide hij, de Ouden niet gelezen „ heeft, zoo heeft hij er ook niets uit *gestolen*; „ en, zoo gij mij eenig onderwerp kunt toonen, „ dat *zij* wel behandeld hebben, durf ik op mij „ nemen, u iets van denzelfden aard, althans „ even goed door SHAKESPEAR bewerkt, voor„ teleggen." Wij voeren deze *naïve* taal van eenen *Brit* der 17. Eeuw slechts aan ten bewijze der hooge achting, waarïn de naderhand zoo geliefkoosde Volksdichter toen reeds bij zijne Natie stond (a).

Als een' karakteristieken trek voert BEN JOHNSON van hem aan, dat hij *nimmer een' enkelen regel in zijne werken doorschrapte*; waarover hij hem zeer berispt, doch 't welk ten overvloede bewijst, dat SHAKESPEAR door onweêrstaanbare ingeving der Natuur, niet door kunst of met moeijelijken arbeid, zijne werken te boek stelde. Daar zich zijn geest onder het dichten zijner

onvergankelijke meesterstukken uitbreidde, bekroop hem allengs de zucht naar onäfhankelijkheid; hij zeide dus zijn beroep vaarwel, en bragt zijne laatste levensjaren in letterkundige rust, in zijne geboorteplaats *Stratford* door, alwaar hij in den jare 1616, tweeënvijftig jaren oud, overleed. — Zijn karakter zoowel, als zijne Talenten, werd algemeen geächt, en verdiende althans door geenen *Franschen* broddelaar, in de, helaas! ook al bij ons vertaalde klucht *Shakespear Minnaar*, aan de algemeene bespotting te worden prijs gegeven.

Om SHAKESPEAR als Dichter (3) wel te beöordeelen, moet men de toenmalige gesteldheid van *beschaving* en *Letterkunde* in *Engeland* kennen. De morgen van eenen schoonen dag begon, wel is waar, aantebreken, doch het was nog slechts het *krieken* van den dageraad, die, na eene lange, duistere nacht verrees, waarïn menig wandelaar door dwaällichten verleid was. Slechts in de veertiende Eeuw had *Britanniën* in CHAUCER, die door BOCCACCIO gevormd was, eenen waren Dichter gehad; sedert had burgeroorlog en ellende des Volks allen omgang met de Zanggodinnen verbannen. 's Volks zeden hadden eenen hoogen graad van ruwheid, plompheid, en wreedheid aangenomen; zelfs in voorname standen was de denk- spreek- en handelwijze veeläl vrij laag, en Koning HENDRIK VIII. voerde eene taal ten opzigte zijner Vrouwen, die in onze

da-

dagen geen burger uit den lageren middelstand zich zou veröorloven. Van dáár, dat ook het Tooneel, het afdruksel van den geest eener Natie, smakeloos, vol vuile en zedelooze uitdrukkingen, en zonder eenige kunst of echte schoonheid was. In de Poëzij kende men niets dan meestal platte klinkdichten, PETRARCA zonder geest nagebootst. Dan de kennis en beöefening der Ouden, die door THOMAS MORUS, ERASMUS, en anderen, in de zestiende Eeuw ook in *Engeland* begon te bloeijen, had in de jeugd van SHAKESPEAR reeds gunstigen invloed op de *Engelsche* Poëzij, en de hekeldichten en Tooneelspelen werden welvoegelijker en regelmatiger. Ook de *Italiaansche* Poëzij was voordeelig voor die der *Britten*, doch men verviel in beiden tot uitersten. Wat niet uit de oude Fabelleer, — wat niet uit de *Italiaansche* Dichtschool was, werd bij de Geleerden voor verbodene ware gehouden. Er was eene wijde klove tusschen dezen stand en het Volk gevestigd, 't welk zich door diepe onkunde, algemeene ruwheid (zelfs in hoogere standen), en zucht tot de vuilste dubbelzinnigheden, gelijk de lieden van letteren door de belagchelijkste *Pedanterie*, onderscheidde. —

In dezen staat van zaken betrad SHAKESPEAR het Tooneel, en werd voor hetzelve, 't geen AESCHYLUS voor de kar van THESPIS geweest was, hersteller, of liever herschepper.

Hij deed meer; zich plooijende naar den smaak zijner Natie, vattede en trok hij dien smaak, met alle de kracht van zijn Genie, met zich mede tot meer verëdelde genietingen. Immers, al kunnen wij geen' voet geven aan gewaagde stellingen, al was de Eeuw, de opvoeding en vroegere levenswijze van SHAKESPEAR niet geschikt, om hem kieschheid in den omgang, en fijnen smaak te leeren, zoo kan ik voor mij toch niet gelooven, dat die ellendige woordspelingen en laffe boerterijen, welke 's mans beste stukken ontsieren, alléén het gevolg zouden geweest zijn van eene ongevoeligheid voor het ware schoon, voor die edele gepastheid en voegzaamheid, die het gewrocht der Natuur, niet der kunst is. Hiertegen strijdt, mijns inziens, die diepe kennis van de *natuur* en *het menschelijk hart*, welke zijne grootste verdienste uitmaakt, en die onbestaanbaar is met zooveel wansmaak, als wij maar al te dikwerf bij SHAKESPEAR aantreffen. Voeg hier bij, dat hij zelf, naar 't schijnt, tegen die verdenking heeft willen zorgen. De draf, het smakelooze zijner stukken is doorgaans in *Proza*; maar naauwelijks verheft hij zich weder tot echt dichterlijke, tot edele, gepaste, en waardige denkbeelden, of hij bezigt de maat, het zij met of zonder rijm. (Het rijm eindigt doorgaans slechts de twee laatste verzen eener rol, om als 't ware meer klem aan het slot te geven). Zou hij dit ge-

gedaan hebben, zonder gevoel van het onderscheid der stoffe, 't welk hij zoo duidelijk in den vorm uitdrukte? Naar mijn gevoelen dus heeft SHAKESPEAR zich, (gelijk ook MOLIÈRE en meer Tooneeldichters) geschikt naar den smaak zijner Hoorders, om dezelve, alléén voor grove, maar sterke indrukken vatbaar, daardoor te treffen, te roeren, en dus in hunne, voor zijne taal geöpende zielen, eenige vonken te storten van dat hemelsche vuur, dien gloed voor het schoone, groote, en verhevene, welke zoo krachtig in zijnen geest blaakte. Hoe zou hij anders op het woeste *Engelsche* gemeen hebben kunnen werken? Van daar ook, dat vele, zelfs zijne beste stukken, met tooneelen *beginnen*, waar de heffe des Volks, in eene taal zijner waardig, het zij scheldt of raast of boert; of waar zelfs lieden uit hoogere standen het tooneel door min voegzame taal ontluisteren. Dus openen zich *Romeo en Julia*, *de Storm*, *Julius Cesar*, en *Othello*. Het is merkwaardig, dat hij zich in de *Historiespelen*, *Nationale* Engelsche Stukken, waarvan het onderwerp, de zeden en zelfs de namen reeds genoegzame belangstelling bij zijne Toehoorders wekten, van deze kunstgreep niet bedient, maar terstond de voornaamste personen op het Tooneel brengt. Echter ben ik verre af van te beweren, dat de *Britsche* Lievelingsdichter, verstoken van zoo vele middelen ter beschaving, een' waren, gekuischten

smaak bezeten hebbe. Dit gevoelen wordt reeds door de overdrijving der figuurlijke taal wederlegd, die hij in zijne beste rollen, zelfs te midden zijner heerlijkste plaatsen, bezigt, en welke, terwijl zij 's mans onkunde aan de kiesche dichtwerken der *Grieken* en *Romeinen* bewijst, ons bijna zou doen denken, dat hij bij *Oostersche* Dichters ware ter schole gegaan; indien het geen louter wanbegrip ware, dat de gloeijende, veeltijds ontembare verbeeldingskracht, den Oosterling zoo eigen, bij hem uitsluitend te huis ware: als of de zelfde stemming van ziel, welke de luchtstreek vaak bij den *Hebreeuw*, *Arabier*, of *Perziaan* voortbrengt, niet ook door andere oorzaken bij den *Westerling*, zelfs den bewoner van het hooge *Noorden*, kon ontwikkeld worden; als of OSSIAN, de gezangen der oude *Deenen*, zelfs der *Noordamerikanen*, geen bewijs voor het tegendeel gaven! Dan wij hebben niet verre naar bewijzen te zoeken; SHAKESPEAR zal ons weldrá overvloedige stof geven, om het beweerde te staven. Vooraf echter moeten wij de onderscheidene *soorten* van *Tooneelpoëzij* beschouwen, welke hij beöefend heeft.

Het *Treurspel*, — het *Historiespel*, en het *Blijspel*, — zie daar de drie vakken, door SHAKESPEAR beärbeid. In alle drie deze vakken bekommert hij zich volstrekt niet om de eenheid van tijd en plaats, deze stalen wetten der *Fran-*

Fransche Tooneeldichters, die hen zoo zeer kluisteren, en het natuurlijke en levendige der handeling zoo zeer belemmeren, dat dezelve maar al te dikwerf in berijmde zamenspraken ontäardt. Zie daarentegen SHAKESPEAR. Hier is alles leven, werking, en jeugdige kracht. In stede van de Ouden ten halve, in den uiterlijken vorm, natebootsen, en daarüit naar willekeur wegtelaten, baant hij zich een eigen spoor in 't nieuwe veld der kunst: doch zóó, dat hij de Ouden dáár ontmoet, waar echte Geniën elkander steeds ontmoeten, in tooneelen, gloeijend door *verbeelding* en *gevoel*. Welk Dichter, hoezeer bekend met de Ouden, is nader gekomen bij de voorstelling van den ongelukkigen OEDIPUS, door zijne zonen verjaagd, en in den weedom zijner ziel die aterlingen vloekende, terwijl nu de rollende Donder hem van 't sterfüur verwittigt, — dan Koning LEAR, door twee ontäarde *Dochters*, aan welke hij zijn *koningrijk* gegeven had, in 't open veld uitgestooten, waar hij, in een' pikdonkeren nacht, te midden van orkanen, en plasregens, en ratelende onweders, uitroept:

„ Rommel vrij naar hartelust, donder, braak
„ vuur, giet regen uit! Want regen, wind, en
„ donder, en vuur, zijn mijne Dochters niet.
„ Neen, Elementen! ik leg u geene wreedheid
„ te last; ik gaf *u* nooit koningrijken, noemde
„ *u* nooit mijne kinderen; schonk *u* nooit gif-

„ *ten*, door mij zelv' onderteekend. Raast en „ stort dan neêr, naar uw ijsselijk welbehagen! „ Hier sta ik, trotseer uwe woede, een arm, „ zwak, gebrekkig, en veracht oud man; maar „ toch noem ik u slaafsche oogendienaars, die „ dus met twee gevloekte Dochters zamenspant, „ om uit de hoogte te strijden tegen een hoofd, „ zoo oud en grijs als dit. O! 't is verfoeije-„ lijk!" — ORESTES wordt door de *Furiën* vervolgd, maar MACBETH door de schim van Koning DUNCAN, die zich bij hem met ander gezelschap aan Tafel zet. *Hij* alléén ziet die schim, drukt zijne ijzing uit, en wordt — ô overmaat van ramp! — wordt door zijne dischgenooten niet verstaan, die onschuldig aan 't bloed zijn, en dus deze schim niet zien. Wordt ORESTES bij de *Grieken* door bovennatuurlijke teekenen tot den moord zijner Moeder, en van haren verleider AEGISTHUS aangezet, SHAKESPEAR brengt den geest van HAMLET's Vader ten tooneele, die echter, menschelijker dan gene, slechts wraak verlangt van den booswicht, zijn' Broeder, die hem, „ slapend van het le-„ ven, de kroon, van zijne Koningin, van alles „ beroofd had, en hem afgesneden in den bloei „ zijner zonden; hem met onvereffende reke-„ ning, met al den last zijner schuld op zijn „ hoofd, naar den Regter had doen heengaan! „ verdraag het niet — (dus vervolgt de Geest) „ zoo gij gevoel bezit: maar hoe gij ook immer

„ de

„ de daad moogt volbrengen, besmet uwe ziel
„ met geen felt tegen uwe Moeder; laat het
„ den Hemel over, en aan die doornen, die
„ haren boezem bewonen, haar te prikkelen en
„ te verscheuren."

SHAKESPEAR is dus, in regt voor het Treurspel geschikte tooneelen en ontmoetingen, een waardig mededinger der beste Modellen. Maar, gelijk wij zeiden, hij is het niet in den uitwendigen vorm. Hier wijkt zijne manier zeer af van die, welke bij de Ouden, en ook bij de *Fransche* Tooneeldichters in gebruik is. Zijne stukken duren dagen, maanden, soms jaren. Hij verplaatst de Tooneelen wel eens honderde uren verre van elkander. De sprong van *Alexandrië* naar *Rome*, van *Rome* naar *Azië*, van *Engeland* naar *Frankrijk*, en terug, is bij hem zeer gemeenzaam. Aan deze manier blijft hij getrouw, zoowel in zijne *Treurspelen*, als *Historiestukken* en *Blijspelen*. Het onderscheid tusschen deze drie soorten is zelfs moeijelijk te bepalen, en men twijfelt, of bij voorbeeld *Koning Lear* en *Macbeth* onder de Treur- of Historiespelen, *de Storm* onder de Treur- of Blijspelen, en de stukken, welke den naam van *Koning Hendrik IV.* en *V.* voeren, onder de Historiestukken of Blijspelen moeten gerekend worden. Onzes inziens zouden wij de grenzen der drie soorten dus bepalen:

Een *Historiestuk* is alléén uit de *Engelsche* Ge-

Geschiedenis genomen, en behelst doorgaans slechts een gedeelte eener gebeurtenis, waarvan het vervolg in een ander stuk voorkomt. Zoo heeft men sedert Koning RICHARD II. eene bijna onäfgebrokene reeks van acht Historiespelen, tot op den dood van RICHARD III., een tijdvak van een Eeuw; namelijk Koning RICHARD II.; twee deelen van HENDRIK IV.; HENDRIK V.; drie deelen van HENDRIK VI. en RICHARD III. — Koning JAN en HENDRIK VIII. staan daarëntegen meer op zich zelve. Dit herïnnert ons in zeker opzigt de *Trilogïen* der *Grieken*, alsmede de *Joseph in Dothan*, *Joseph in Egypte*, en *Joseph aan 't Hof*, van onzen VONDEL, die te zamen ook slechts ééne groote gebeurtenis, of liever eenen volledigen kring van gebeurtenissen omvatten. Deze omstandigheid zou dus op zich zelve deze stukken niet uit den rang der Tooneelspelen uitmonsteren, wanneer niet de inmenging van het boertige, hier nog meer dan elders zigtbaar, deze Tooneelwerken naar de soort, die men naderhand *Drama's* genoemd heeft, deed gelijken.

De *Treurspelen* daarëntegen zijn, het zij uit de oude, het zij uit de fabelächtige Geschiedenis van zijn Land, *Italie* of *Denemarken* genomen. Onder dezelve munten HAMLET, OTHELLO, MACBETH, *Koning* LEAR, JULIUS CÆSAR, en, schoon in eenen minderen graad, ROMEO en JULIA uit.

Ernst

Ernst en sombere treurigheid slaat daarïn den boventoon, en doordringt deze stukken vaak met eene ijzingwekkende kracht, boven alle andere Treurspelen, die der *Grieken* alléén misschien uitgezonderd. Waar vindt men de ijsselijke gevolgen der gevloekte troonzucht zóó wel geschetst als in HAMLET en MACBETH? welk tafereel van den minnenijd is met OTHELLO, welke schets eener ongelukkige liefde met sommige plaatsen uit de *Romeo en Julia* te vergelijken? Kent gij een' grijsaard, zoo diep ongelukkig als *Koning Lear*, en verfoeijelijker dochters dan de zijne? Wiens hart klopt niet in angstige verwachting over den uitslag van CÆSAR's moord, of van den slag bij *Philippi*, die *Rome's* vrijheid moet vellen! Nogtans kent deze soort bij SHAKESPEAR ook nog maar al te veel ontijdige boert.

Het *Blijspel* is mede niet geheel, zoo als dat der *Franschen*, aan scherts en lagchen overgegeven, maar heeft nu en dan meer van het zoogenoemde *Tooneelspel* of *Drama*. Zoo b. v. de *Koopman van Venetië*, die ten minsten even zoo vele ernstige, ja diep aandoenlijke Tooneelen heeft, als koddige. Ook in den *Storm* wordt het hart meer dan ééns uit de vrolijkste in de treurigste stemming verplaatst; om nu van andere voorbeelden, zelfs van den *Zomernachtsdroom*, een zijner dartelste stukken, niet te gewagen.

Het

Het zou onze moeite beloonen, wanneer wij uit elk dezer onderscheidene soorten een stuk ter ontleding kozen, om de zonderlinge wijze van zamenstelling des *Engelschen* Dichters daarin optemerken, en te doen zien, hoe verre die afwijkt van de stijve en koude manier zijns ongelukkigen navolgers, van den Franschman DUCIS, wiens gebrekkige kopijen van HAMLET, OTHELLO, MACBETH, en Koning LEAR men bij ons alléén ten tooneele voert: doch de perken eener gewone voorlezing, de niet ongegronde vrees, van Ul. aandacht te vermoeijen, en de overvloed van zaken, die ons dit rijk vernuft ter beschouwing aanbiedt, deden mij van dit reeds gemaakt ontwerp afzien; ten einde den nog overigen tijd liever doortebrengen met het geven van eenige proeven der verdiensten van SHAKESPEAR, zoowel ten opzigte van eene gloeijende, stoute *verbeelding*, van een diep en levendig *gevoel*, als van grondige kennis van het menschelijk *hart* en deszelfs *togten*.

De *verbeelding* des Dichters, deze volstrekt onmisbare eigenschap, moet *oorspronkelijk* zijn, zoo hij den naam van een *Genie* wil verdienen; zij moet ons de voorwerpen *levendig schilderen*, zoo hij zich als *Dichter* wil doen kennen; en zij moet, eindelijk, omtrent het waarlijk *schoone* of *verhevene*, of omtrent beiden verkeeren, zoo men hem niet van gebrek aan *kunstgevoel* en *smaak* zal beschuldigen. Wat nu *oorspronkelijkheid*

heid betreft, hieromtrent laat SHAKESPEAR, gelijk wij reeds boven zagen, alle nieuwere, en zelfs vele oude Dichters achter zich. Hij putte *alles* uit zijn grootsch vernuft, of, wat de stof zijner Treurspelen aangaat, uit eene gebrekkige *Engelsche* vertaling van PLUTARCHUS, en van eenige *Italiaansche* vertellingen. Maar in de wijze van *voorstelling*. — wie kan hem daarïn evenaren? Wij zouden bijna durven zeggen, hetgeen de Ouden van HOMERUS zeiden: Het is even moeijelijk, een Vers aan SHAKESPEAR, als de knods aan HERCULES te ontrukken. Hoort hoe JAN VAN GAUNT in RICHARD II. zijn' zoon BOLINGBROKE wil troosten, die buiten het vaderland in ballingschap gaan moet.

„ Elke plaats, door het oog des Hemels bezocht, is voor een' verstandigen man de haven des geluks. Leer uit uwen nood, de dingen dus te beschouwen; immers geene deugd leert zooveel als de nood. Denk niet, dat de Koning u heeft gebannen, neen! gij den Koning: het leed prangt ons te meer, wanneer het merkt, dat men zwak is in 't dragen. Ga! zeg, dat ik u om eer heb uitgezonden; niet dat de Vorst u verjaagde. Verbeeld u, dat de pest onze lucht met vernieling bezwangert, en gij tot een' reineren Hemel ontvliedt. Wat uwer ziele dierbaar is, verplaats dat in gedachten *dáár* waar gij heengaat, niet *hier*, van waar gij komt. Be-

„ schouw

„ schouw de zingvogels als toonkunstenaars, het „ grasperk als eene pronkzaal, de bloemen als „ schoone Vrouwen, uwe treden als een' vro- „ lijken dans; het snerpende leed knaagt met „ minder geweld den man, die het bespot, en „ voor niets rekent. —

Hieröp antwoordt BOLINGBROKE: „ O! wie „ kan vuur in de hand houden, door aan den „ ijzigen *Caucasus* te denken? wie den gretigen „ prikkel des hongers verstompen, door de „ verbeelding met eene maaltijd te voeden? wie „ zich naakt in Wintermaand in den sneeuw „ wentelen, door de herïnnering van ingebeel- „ den zomergloed? ô neen! het denkbeeld van „ 't goede verdubbelt het kwade; de grimmige „ tand der ellende spuit nimmer meer vergif uit, „ dan wanneer hij knaagt, en niet doorbijt."

Hoe diep menschkundig is de volgende verge- lijking eener Koningskroon: „ Eene goudene „ kroon is een diepe put met twee emmers, „ die elkander vullen; de ledige zwiert steeds „ in de lucht, de andere vertoeft in de diepte, „ vol tranen."

Wie kan het stille lijden van een meisje, krank aan verborgene liefde, beter schilderen, dan dus: „ Nimmer openbaarde zij hare liefde, maar liet „ het geheim, even als een' worm aan de bloem- „ knop, aan haar mollig gelaat knagen; zij mij- „ merde inwendig, en zat, gelijk het *Geduld*, „ op de *smarte* met een' glimlach te turen." —

Of

Of wie bewondert niet de volgende beschrijving van het opgaan der zonne:

„ — — Weet gij niet, dat wanneer het zoe-
„ kende oog des Hemels zich achter onzen bol
„ verschuilt, om der lagere wereld te lichten,
„ alsdan dieven en roovers hier ongezien rond wa-
„ ren, in moord en bloedige wandaad; maar,
„ wanneer dat oog van onder dezen aardbol te
„ voorschijn komt, de trotsche toppen der Oos-
„ telijke pijnboomen doet gloeijen, en zijn licht
„ schiet tot in elk misdadig hol, dan staan moord,
„ en verraad, en schrikkelijke zonden, nu de
„ mantel des nachts van hunnen rug gescheurd
„ is, naakt en ontbloot, en beven voor zich zel-
„ ve." — Hoe zeer ook deze trek met de heerlijke plaats in JOB overeenkome, waar de Dageraad het Aardrijk bij de vier hoeken opneemt, om de moordenaars en roovers daar uit te schudden, is het echter niet waarschijnlijk, dat SHAKESPEAR of de gewijde Schriften tot dat oogmerk bestudeerd, of ook deze betere vertaling gekend hebbe. En dan verdient zijn Genie, 't welk uit eigene kracht zoo nabij den Puikdichter van het Oosten kwam, gewis de hoogste bewondering.

Even oorspronkelijk en dichterlijk beschrijft NORFOLK, BOLINGBROKE's vijand, mede door den Koning gebannen, de gevolgen der uitstooting in een vreemd land, welks taal men niet kent. ——

„ De spraak, die ik nu veertig jaren kende,

 „ mijn

„ mijn moederlijk *Engelsch*, moet ik thans ver-
„ laten, en de tong baat mij niet meer dan eene
„ harp zonder snaren, een kunstig speeltuig,
„ dat ingesloten of open in handen van hem
„ komt, die het niet weet te stemmen noch te
„ bespélen. Gij hebt de tong in mijnen mond
„ gekerkerd met de dubbelde traliën van tanden
„ en lippen, en mij de behoeftige, stompe on-
„ wetendheid tot cipier gegeven. Ik ben te oud,
„ om van eene min te leeren, te ver in jaren
„ voor schoolknaap; uw vonnis verbiedt mij
„ den ademtogt uit eigen' mond te hooren."

Gij zult hier, Mijne Heeren! reeds die ongemeene, en dikwerf buitensporige beeldrijkheid hebben opgemerkt, van welke wij boven gewaagden, als dikwerf strijdig met den echten, gekuischten smaak. Men houde echter hierbij in het oog, dat SHAKESPEAR wel te vele, maar toch ook een' schat van nieuwe, juiste beelden heeft; dat de meesten hem oorspronkelijk eigen zijn; en dat hij ook hier slechts uit de Natuur, die hem omringde, niet uit de schriften van anderen puttede. Hoe zeldzaam ook de volgende vergelijking der droomen met den wind luiden moge, kracht, nadruk en leven zal niemand haar ontzeggen. „ Ik spreek van droomen, kin-
„ deren van een ijdel brein, geteeld door onge-
„ temde verbeelding; haar wezen is dunne lucht,
„ die vlugtiger afwisselt, dan de wind, welke
„ nu de bevrozene borst van het Noorden lief-

„ koost,

„ koost, en dan, eensklaps van haar afkeerig,
„ wegsnuift, en het voorhoofd naar 't met dauw
„ besproeide Zuiden keert (*)"

Doch het is niet genoeg, dat de verbeelding oorspronkelijk zij; is zij verward en duister, mist zij levendigheid en eene schilderachtige voorstelling, zoo kunnen wij haar wel nieuwheid; maar geene waarde toekennen. Reeds boven hebben wij in eenige stalen getoond, dat de bedoelde eigenschappen aan SHAKESPEAR bijzonder eigen zijn; elk zijner stukken zou ons, ter meerdere staving daarvan, eene menigte plaatsen aanbieden; doch vergenoegen wij ons met éénе, wier uitgebreidheid, zoo mijne Vertaling niet volstrekt alle de kracht van het Oorspronkelijke mist, Ul. door den inhoud rijkelijk zal vergoed worden.

JULIUS CESAR is door het eedgespan van BRUTUS en CASSIUS ter dood gebragt. De zamengezworenen hebben het Volk bijééngeroepen, om rekenschap van hunne daad afteleggen. Verbeelden wij ons de marktplaats te *Rome*; de Burgerij, die het gebied over de Wereld zwaait, is vergaderd; CESAR's gemeenzaamste vriend, thans zijn moordenaar, beklimt het spreekgestoelte, om zich te verantwoorden, en te hooren, of hij en de zijnen voor laaghartige verraders en sluikmoordenaars

(*) *Romeo en Julia*, 1. Tooneel 4. Bedrijf.

paars of voor grootmoedige Redders van het Vaderland zullen verklaard worden? Stil! roept een burger, de edele BRUTUS is reeds opgetreden. Deze begint:

„ Romeinen! Landgenooten! Vrienden! hoort „ mij mijne zaak bepleiten, en zwijgt, om te „ kunnen hooren. Gelooft mij om mijner eere „ wille, en hebt achting voor die eer, om te „ kunnen gelooven. Vonnist mij in uwe wijs„ heid, en let wel op, om te beter te kunnen „ vonnissen. Zoo er iemand in deze Vergade„ ring een dierbaar Vriend van CESAR was, hem „ zeg ik, dat de liefde van BRUTUS tot CESAR „ niet minder was dan de zijne. Vraagt dan „ die Vriend, waarom BRUTUS tegen CESAR „ opstond, zoo antwoord ik: Niet omdat ik „ CESAR minder, maar om dat ik *Rome* meer „ lief had. — Had gij liever, dat CESAR nog „ leefde, en gij allen in slavernij stierft; of dat „ CESAR dood was, en gij allen als vrije man„ nen leefdet? Om dat CESAR mij lief had, be„ ween ik hem; omdat hij gelukkig was, ver„ heug ik mij; omdat hij dapper was, eer ik „ hem: maar omdat hij heerschzucttig was, „ versloeg ik hem. Dus heb ik tranen voor „ zijne liefde, vreugde over zijn geluk, eer „ voor zijnen moed; en den dood voor zijne „ heerschzucht. Wie is hier zoo laag, die een „ slaaf zou willen zijn? Is er iemand? hij „ spreke, want hem heb ik beleedigd. Wie is

„ hier

„ hier zoo ongevoelig, dat hij geen *Romein*
„ zou willen zijn? is er iemand? hij spreke,
„ want hem heb ik beleedigd. Wie is hier zoo
„ verachtelijk, dat hij zijn Vaderland niet wil
„ beminnen? is er iemand? hij spreke; want
„ hem heb ik beleedigd. Ik wacht uw ant-
„ woord."

Verscheidene stemmen roepen: „ Niemand,
„ BRUTUS! niemand." — Hij begint weder.

„ Niemand? dan heb ik ook niemand belee-
„ digd. Ik heb aan CESAR niet meer gedaan,
„ dan gijlieden aan BRUTUS zoudt doen. Het
„ onderzoek over zijnen dood is in het Kapi-
„ tool ingeschreven; de roem, dien hij waardig
„ was, is niet verkort, noch de misdaad over-
„ dreven, waarvoor hij den dood leed."

(Intusschen wordt CESAR's lijk onder geleide van ANTONIUS te voorschijn gebragt). BRUTUS gaat voort.

„ Hier komt zijn lijk, betreurd door MARCUS
„ ANTONIUS, die, schoon hij geen deel had in
„ zijn dood, het voordeel van zijn sterven zal
„ trekken, eene plaats in het Gemeenebest. En
„ wie van ulieden zal dat niet trekken? Ik treed
„ af, dit éénе nog slechts. Gelijk ik mijnen
„ besten Vriend ten behoeve van *Rome* ver-
„ sloeg, zoo heb ik denzelfden dolk vóor mij
„ zelven, zoodrá mijn Vaderland geraden vindt,
„ mijnen dood te begéren."

Er gaat een algemeen gejuich op; de burgers

willen BRUTUS in zegepraal naar huis geleiden; doch hij zelf verzoekt hen te blijven, en de lijkrede van ANTONIUS te hooren, wien hij en zijne Vrienden tot het houden daarvan vrijheid gegeven hadden. ANTONIUS treedt op, en spreekt in dezer voege:

„ Ik ben Ul. veel verpligt, om BRUTUS wil!"

„ Wat zegt hij daar van BRUTUS?" vraagt een burger. Een ander herhaalt het. „ Hij doet „ wel," zegt de eerste, „ van BRUTUS geen „ kwaad te spreken." Een derde: „ CESAR „ was een tijran." De vorige: „ Het is zeker. „ Het is gelukkig voor ons, dat *Rome* van hem „ ontslagen werd."

Maar nu begint ANTONIUS:

„ Vrienden! *Romeinen!* Landgenooten! leent „ mij uw oor. Ik kom, om CESAR te begra„ ven, niet te prijzen. Het kwaad, dat men„ schen doen, leeft nog na hunnen dood; het „ goed wordt dikwijls met hun gebeente begra„ ven. Laat dit met CESAR het geval niet zijn! „ De edele BRUTUS heeft u gezegd, dat CESAR „ heerschzuchtig was; is het waar, zoo was „ het een zwaar gebrek, en zwaar heeft CESAR „ daarvoor geboet. Hier kom ik, met verlof „ van BRUTUS, en de overigen, (want BRUTUS „ is een man van eer, zoo zijn zij allen, alle „ mannen van eer) om bij CESAR's begrafenis „ een woord te spreken. Hij was mijn Vriend, „ voor mij getrouw en regtvaardig; maar BRU-

„ TUS

„ TUS zegt, dat hij heerschzuchtig was, en BRU-
„ TUS is een man van eer. Hij heeft vele ge-
„ vangenen naar *Rome* gebragt, wier losprijs de
„ schatkist van den Staat stijfde. Was dit van
„ CESAR heerschzuchtig? als de arme schreide,
„ weende CESAR; mij dunkt, de heerschzucht
„ is ruwer van aard. Maar BRUTUS zegt, dat
„ hij heerschzuchtig was, en BRUTUS is een
„ man van eer. Gij allen hebt gezien, dat ik
„ hem op de *Lupercalia* driemaal eene konings
„ kroon aanbood, die hij driemaal weigerde.
„ Was dat heerschzucht? Maar BRUTUS zegt,
„ dat hij heerschzuchtig was, en BRUTUS is
„ gewis een man van eer. Ik spreek niet om
„ aftekeuren, wat BRUTUS zeide, maar ik spreek
„ hier wat ik weet. Gij allen hebt hem eens,
„ niet zonder reden, bemind; wat weêrhoudt u
„ thans hem te betreuren? O oordeel! naar de
„ dieren des velds zijt gij ontvloden, en men-
„ schen hebben hunne rede verloren! Ach!
„ hebt geduld met mij! Mijn hart is daar bij
„ CESAR op de baar; ik moet een oogenblik
„ vertoeven, tot ik het weder bezitte."

Deze inleiding maakt reeds indruk op de Gemeente. Zij spreken onder elkander reeds met meerdere achting van CESAR; doch ANTONIUS hervat zijne rede. —

„ Nog gister had de Wereld vergeefs zich
„ verzet tegen een woord van CESAR; thans
„ ligt hij daar, en de minste buigt zich niet

 „ voor

„ voor hem neder..... Ziet dit perkament met
„ CESAR's zegel; ik vond het bij hem, het is
„ zijn laatste wil. Vernam nu het Volk dit
„ Testament, (vergeeft het mij, ik zoek het
„ niet te lezen); zoo kwamen zij en kusten
„ CESAR's wonden, en doopten doeken in zijn
„ heilig bloed, en smeekten om een hair ter ge-
„ dachtenis, en lieten het schriftelijk aan hunne
„ erfgenamen tot een heilig aandenken na." —
Het Volk verlangt hierop luid de voorlezing van het Testament. ANTONIUS antwoordt:

„ Zijt bedaard, lieve Vrienden! ik mag het
„ niet lezen; gij moet niet weten, hoezeer
„ CESAR u beminde. Gij zijt geen hout, geen
„ steen; gij zijt immers menschen? Dus, als
„ gij CESAR's Testament vernaamt, het zou u in
„ vlam zetten, u razend maken. Gij moogt niet
„ weten, dat gij CESAR's erfgenamen zijt; want
„ wist gij dat, wat zouden de gevolgen zijn!"
Het Volk verlangt nu met meer drift de lezing van het Testament. ANTONIUS:

„ Wilt gij wat geduld hebben? wilt gij wel
„ wachten? ik zeide het in overijling. Ik vrees,
„ dat ik die mannen van eer te kort doe, door
„ wier dolken CESAR viel."

„ Zij, mannen van eer?" roept een Burger;
„ het zijn Verraders." — Men dwingt daarop ANTONIUS aftekomen; hij doet hen beneden om de baar een' kring sluiten, en gaat dus voort:

„ Wanneer gij tranen hebt, bereidt u dan, die
„ thans

„ thans te vergieten. Gij allen kent dien man-
„ tel; ik weet nog, wanneer CESAR hem de
„ eerste maal aan had; het was een zomer-
„ avond in zijne tent, den dag toen hij de *Ner-*
„ *viers* overwon. Ziet! hier ging de dolk van
„ CASSIUS door! beschouwt welk een scheur de
„ nijdige CASCA maakte; dáár stiet de welbe-
„ minde BRUTUS doorheen, en toen hij zijn ge-
„ vloekt staal wegtrok, — ziet hoe het bloed
„ van CESAR hem toen volgde, als stortte het
„ ter deur uit, om te vernemen, of BRUTUS
„ het was, die zoo onbarmhartiglijk aanklopte;
„ want gij weet het, BRUTUS was CESAR's
„ beschermengel. Bedenkt, ô Goden! hoe
„ teeder hem CESAR beminde. Deze, deze
„ dolksteek was de wrangste van allen; toen
„ de edele CESAR hem onder de moordenaars
„ zag, toen deed ondankbaarheid, sterker dan
„ wapentuig van Verraders, hem bezwijken;
„ toen brak zijn edel hart; de groote CESAR
„ bedekte zijn gelaat met den mantel, en viel
„ aan den voet van POMPEJUS standbeeld, 't
„ welk al dien tijd van zijn bloed droop. O
„ dat was een val, Landgenooten! toen vielt
„ gij en ik, wij allen vielen mede, terwijl het
„ bloedig verraad al juichend over ons heen-
„ zweefde. Nu weent gij, en ik merk, dat uw
„ hart in medelijden smelt; ô dat zijn balse-
„ mende droppen. Goede zielen! hoe? gij
„ weent reeds, wanneer gij het kleed van onzen

„ CESAR gekwetst ziet! ô! wendt herwaards
„ uw oog, hier is hij zelf, gekorven, zoo als
„ gij ziet, door verraders!" —

Met één ontbloot ANTONIUS het bloedige lijk. 's Volks medelijden, woede en wraakzucht tegen de eedgenooten hoort men beurtelings in afgebrokene uitroepingen, waar op de Redenaar schijnbaar het Volk tot rust vermanende, dus voortgaat:

„ Goede Vrienden! beste Vrienden! laat ik u
„ niet tot eenigen onverwachten storm van op-
„ roer aanzetten; die deze daad gedaan hebben,
„ zijn mannen van eer. Welke bijzondere re-
„ denen tot klagten zij hadden, die hen daartoe
„ aanporden, ach! dat weet ik niet: het zijn
„ wijze, eerwaardige mannen, en zij zullen u
„ ongetwijfeld met redenen antwoorden. Ik kom
„ niet om uwe harten te stelen; ik ben geen
„ Redenaar, zoo als BRUTUS, maar, zoo als
„ gij allen weet, een eenvoudig, ongeleerd man,
„ die zijn' Vriend bemint. Dat wisten zij ook
„ zeer wel, die mij vrijheid gaven in 't open-
„ baar van hem te spreken, want ik heb noch
„ geestigheid, noch woorden, noch aanzien,
„ noch houding, noch voordragt, noch zeg-
„ genskracht om der menschen bloed te doen
„ koken; ik spreek maar regt uit, en zeg u,
„ wat gij zelve weet; ik toon u des dierbaren
„ CESARS wonden, arme, arme zwijgende won-
„ den! die laat ik voor mij spreken. Maar was
„ ik

„ ik BRUTUS, en BRUTUS ANTONIUS, dan zou „ ANTONIUS uwen geest in drift weg slepen, „ en aan elke wond van CESAR eene tong lee- „ nen, die zelfs de steenen van *Rome* tot op- „ stand zou bewegen."

Wat denkt gij, Geächte Hoorders! dat de uitwerking zijn moet, wanneer een bevoegd Tooneelspeler, een GARRICK, bij voorbeeld, u dus de zaak niet verhaalt, maar vertoont; daar hij, die dit Tooneel in het oorspronkelijke slechts leest, even als het volk van *Rome* CESAR's moordenaren beurtelings vergoodt en vervloekt? Vergelijkt, bid ik u, bij deze voorstelling, zoo geheel leven en waarheid, de nette zamenspraken in VOLTAIRE's *Dood van Cesar*, die eene nabootsing van SHAKESPEAR moet heeten! —

De derde eigenschap, die wij in de verbeelding des Dichters verlangen, is de keuze van *schoone* en *verhevene* voorstellingen. Wij moeten bekennen, dat de eerste in SHAKESPEAR niet zoo talrijk zijn als de laatste. De aanleg van zijnen geest was minder gestemd voor het schoone, dan voor het verhevene; echter is er in zijn stukken nog een zeer rijke oogst van wegslepend bevallige plaatsen. Het geheele blijspel, een *Zomernachtsdroom* genoemd, hoe avontuurlijk en wild ook, draagt echter overal sporen eener verbeelding, niet minder voor luchtige, bekoorlijke en lagchende, dan voor ernstige en grootsche tooneelen gestemd. Bij de lezing van dit

dit stuk, gevoelt men vooral de waarheid van het gezegde eens voortreffelijken *Nederlandschen* Kunstregters, dat SHAKESPEAR volstrekt ongeschikt is om nagevolgd, maar des te uitnemender om in zijnen geest bestudeerd te worden. Wilde men, zoo als GÖTHE en andere *Duitschers* gedaan hebben, de wilde droomen b. v. van zijnen Zomernachtsdroom tot modél kiezen, en een gezelschap van ellendige tooneelspelers uit de lagere burgerklasse invoeren, waarvan er een door een' dartelen geest met een' ezelskop voorzien op het tooneel komt, en toch door de betooverde koningin der Geesten bemind wordt, men zou gewis weinig smaak verraden: maar die welig vloeijende stroom van vrolijkheid, dat liefelijk spelen met de wezenlijke natuur en de wereld der Fabelen, welke dit anders buitensporige gedicht bezielen, dit bootse men na, toegepast op geschiktere voorwerpen, of liever, men late zijn *Genie* door het vuur van SHAKESPEAR verwarmen; en men zal zekerlijk, zoo niet den voorstander der stipte regelen, althans het Volk behagen. Hoort uit dit zelfde stuk het verwijt van HELENA aan HERMIA, welke zij denkt, dat haar, gezamenlijk met haren minnaar, bespot.

„ Vijandige HERMIA! ondankbaar meisje! hield
„ gij met dezen dan verstandhouding, om mij
„ zóó snood te bespotten? Zijn dan alle gehei-
„ men, die wij te zamen deelden, alle geloften
„ van zusterlijke trouw, die uren, waarin wij
„ de

„ de snelle vaart des tijds verwenschten, die ons
„ scheidde, ó is dat nu alles vergeten? Vergeten
„ ten onze kinderlijke onschuld, ons bijëenzijn
„ op de school? Als Godinnen der kunst schie-
„ pen wij beide naar één modèl, op ééne zit-
„ plaats, dezelfde bloem met onze naalden; en
„ neurieden één liedje, beiden op éénen toon;
„ als waren onze handen, onze stemmen, onze
„ harten één. Dus groeiden wij te zamen op,
„ gelijk eene dubbelde kers, schijnbaar geschei-
„ den doch in die scheiding dezelfde; twee
„ vruchten op éénen steel gegroeid, schijnbaar
„ twee ligchamen, doch één hart; gelijk twee
„ vereenigde wapenschilden door éénen helm
„ gekroond. En nu verscheurt gij dus die oude
„ liefde? Gij spant met mannen zaam, om uwe
„ Vriendin te bespotten?" —

Meer tooneelen van eenen schoonen en bevalligen aard zou ik kunnen vermelden; maar de overvloed der stoffe roept mij, U thans bij de *verhevenheid* te bepalen, die nog meer dan het schoone aan SHAKESPEAR's *Genie* eigen is, en waarin hij de grootste nieuwere Dichters evenaart, zoo niet overtreft. Men heeft daarvan in alle zijne stukken zeer talrijke blijken, zoowel van dat grootsche, statige, verhevene, waardoor ons ruime, onmetelijke voorwerpen aandoen, als van het stoute en schrikkelijke, waarmede overmaat en misbruik van kracht ons treft; en eindelijk van dat zedelijk groote, 't welk

welk ons den adel onzer ziel en onze vrijheid leert kennen. Hoor, hoe alles wat zinnelijk groot en luisterrijk is, bij het volgende denkbeeld wegzinkt:

„ De wolkenklievende torens, de trotsche
„ paleizen, de statige tempels, de groote Aard-
„ bol zelf, en alles wat deze Aarde geniet, zal
„ vergaan, en, als het ijdele weefsel van een
„ nachtgezigt, geen spoor teruggelaten! Wij
„ zijn toch van het zelfde maaksel als droomen,
„ en ons kortstondig leven is door den slaap
„ omringd." —

Wilt gij een voorbeeld van het schrikkelijk verhevene?

Het is nacht. De goede Koning van *Schotland* rust onder de vleugelen der heilige herbergzaamheid, in de woning van MACBETH, zijn magtigen Leenman. Heerschzucht, en de helsche aanstokingen zijner Vrouw, hebben dezen tot het besluit gebragt, den Koning 's nachts in zijn bed te vermoorden. Dus doet de Dichter MACBETH tot zich zelve spreken:

„ Is dit een dolk, dien ik voor mij zie, met
„ het gevest naar mijne hand? kom! laat ik u
„ vatten. Ik heb u niet, en toch zie ik u
„ steeds. Kan men u dan niet zoowel voelen
„ als *zien*, noodlottig verschijnsel? Zijt gij dan
„ slechts een hersenschimmige dolk, eene val-
„ sche schepping van het brein, beneveld door
„ het hart? Gij wijst mij den weg dien ik te

„ gaan

„ gaan heb, en het werktuig, dat ik zou ge-
„ bruiken. Nog zie ik u, en, wat meer is,
„ op de kling van den ponjaard droppelen bloed.
„ Maar neen! het is niets. 't Is mijne bloedige
„ taak, die mijne oogen dus bedwelmt. Nu
„ schijnt de Natuur, de halve wereld over,
„ dood, en heillooze droomen sluipen verrader-
„ lijk bij den slapenden binnen; nu viert de
„ tooverij de offers der bleeke HEKATÉ, en de
„ uitgehongerde moord, gewekt door den wolf,
„ zijne schildwacht, wiens gehuil zijn uurwerk
„ is, treedt steelsgewijs, met de zachte tre-
„ den van den vrouweschender TARQUIJN, ge-
„ lijk een spook naar zijn doel. Gij vaste,
„ onwrikbare Aarde, hoor mijne stappen niet,
„ luister niet werwaarts zij treden; opdat uwe
„ steenen niet roepen: *Daar is hij!* en de
„ doodsche stilte afbreken, die zoo wel bij de-
„ zen tijd past. — Maar, terwijl ik dreig, leeft
„ hij nog. — Ik ga, en 't is gedaan; de klok
„ roept mij. Hoor haar niet, DUNCAN, want
„ hare slagen roepen u naar den Hemel, of naar
„ de Helle!"

Een staaltje van meer eenvoudige zedelijke verhevenheid, waarïn men de verôntwaardiging des wijsgeers over de aanmatigingen van eenen broozen sterveling hoort, vinden wij in de volgende taal van CASSIUS tot BRUTUS:

„ Ik weet niet, wat gij en anderen van dit
„ leven denkt; wat mij betreft, ik ware al zoo
„ lief

„ lief niet, als dat ik iets, dat mij gelijk is,
„ zou vreezen. Ik werd zoo vrij geboren als
„ CESAR; gij ook; wij zijn beide even zeer
„ doorvoed, en kunnen beide de winterkoude
„ zoo goed als hij verdragen. Want eens op
„ een' ruwen stormächtigen dag, toen de drif-
„ tige *Tiber* met hooge golven ging, vroeg mij
„ CESAR: CASSIUS, durft gij nu met mij in de-
„ zen verbolgen' vloed springen, en naar gind-
„ sche plaats zwemmen? Op dat woord spring
„ ik, ten volle gekleed, in de rivier, en roep
„ hem mij te volgen; hij deed het. De stroom
„ loeide geweldig; wij klieven dien met fris-
„ sche krachten, slaan hem ter zijde, en zwem-
„ men met onkreukbare fierheid tegen zijne
„ bulderende golfslagen in. Doch eer wij het
„ bepaalde punt bereiken konden, roept CESAR:
„ *Help mij*, CASSIUS, *ik verga.* Gelijk onze
„ groote Voorzaat ÆNEAS den ouden ANCHISES
„ op de schouders uit *Troje's* vlammen droeg,
„ dus droeg ik den vermoeiden CESAR uit de
„ vloeden der *Tiber*. En deze man is nu een
„ God geworden? En CASSIUS is een nietig
„ schepsel, die zijn ligchaam moet buigen, wan-
„ neer CESAR hem slechts achteloos toeknikt!
„ Hij had in *Spanje* de koorts; ik zag hem be-
„ ven. Waarachtig, deze God beefde! Van
„ zijne sidderende lippen week het bloed terug;
„ dat oog, wiens opslag de wereld doet vree-
„ zen, verloor zijnen glans; ik hoorde hem
„ zuch-

„ zuchten, ja, en die tong, die aller *Romeinen*
„ aandacht trekt, wier redenen in hunne jaarboe-
„ ken worden opgeteekend, ach deze tong riep
„ uit: TITINIUS! *geef mij wat drinken*; even
„ als een ziek meisje! O Goden, ik sta ver-
„ steld, dat zulk een zwakkelijk man deze luis-
„ terrijke Wereld de loef moet afsteken, en al-
„ leen den prijs wegdragen!" —

II. Het gevoel spreekt bij SHAKESPEAR luid, rein en natuurlijk. Wanneer hij de liefde schildert, is het geene gemaakte hartstogt, zoo als veeltijds in de *Fransche* treurspeldichters, die slechts tot een ondergeschikt hulpmiddel voor eerzuchtige bedoelingen strekt. Hoe aandoenlijk is niet het karakter van OPHELIA; in HAMLET, hoe roerend hare krankzinnigheid? De hartstogt in ROMEO en JULIA is beurtelings teeder, uitgelaten vrolijk, kwijnend van droefheid, en wanhopig. Hoe natuurlijk spreekt zich kinderlijke onschuld in den lieven, weerloozen ARTHUR uit? Op last van zijn' wreeden Oom, Koning JAN, zal HUBERT hem met een gloeijend ijzer de oogen uitsteken. „Durft gij dat doen?" zegt de goedhartige knaap. „ Wanneer gij slechts
„ hoofdpijn had, bond ik u mijn' doek om het
„ voorhoofd, en vroeg hem u nooit weder te-
„ rug; hield 's middernachts u het hoofd vast,
„ vroeg: wat scheelt u? en, waar zit de pijn?
„ kan ik u ook helpen? Menig arm' mans zoon

 „ had

„ had stil gelegen, en geen woord tot u ge„ sproken; maar uw oppasser was een Prins.
„ En wilt gij mij de oogen uitsteken, die u
„ nooit scheel hebben aangezien, en het nooit
„ zullen doen? Ach! zat u ooit iets in het
„ oog, een korrel, een stofje, een mugje, een
„ hair, en voeldet gij dan, hoe het kleinste
„ daar pijnigt, zoo moest gij sidderen voor uw
„ gruwelijk opzet." — Dan men leze de geheele plaats in het stuk getiteld: *Koning Jan*, en onthoude zich, zoo men kan, van tranen! —

Het tooneel, waar aan MACDUFF, die naar *Engeland* gevlugt is, door ROSS een verhaal gedaan wordt van de verdrukking van zijn Vaderland door den tyran MACBETH, en van den moord zijner eigene vrouw en kinderen, is een der treffendsten in SHAKESPEAR. „ Helaas! (zegt ROSS,) „ ons arm land schrikt bijna om
„ zich zelve te kennen. Het kan niet meer
„ onze Moeder heeten, maar ons graf, waar
„ niemand, dan een onnozele, meer glimlacht;
„ maar zuchten en stenen, en noodgegil de
„ lucht doorklieven, zonder dat iemand het opmerkt.
„ Luidt de doodklok, men vraagt naauwelijks voor wien, en goede menschen vergaan spoediger, dan bloemen in hare omkleedsels.
„ De verouderde ramp van het vorige uur bespot den verhaler, daar elke minuut eene nieuwe uitbroeit.

„ Hoe vaart mijne vrouw?" vraagt MACDUFF.

„ Wel,

„ Wel, is het antwoord." — „ En alle mijne „ kinderen?" — „ Ook wel." — „ De dwinge- „ land heeft dan hunne rust niet verstoord?" — „ Zij waren in rust toen ik hen verliet." — Eene meer bepaalde vraag van MACDUFF zoekt ROSS te ontwijken, door zijne aandacht op de algemeene zaken te vestigen. „ Nu, zegt hij, „ nu is de tijd der hulpe dáár; uw oog zou in „ *Schotland* soldaten scheppen, en zelfs vrou- „ wen doen vechten, om hare knellende rampen „ te eindigen." — „ Het zij hun troost," her- vat MALCOLM, „ dat wij derwaarts komen; het „ edelmoedige *Engeland* heeft ons den goeden „ SIWARD met tienduizend man geleend; ouder „ en beter soldaat heeft de Christenheid niet." — „ Mogt ik dien troost," zegt ROSS, „ met gelij- „ ken troost kunnen beantwoorden; maar ik heb „ woorden, die men in de eenzame lucht „ moest uitjammeren, waar niemands gehoor „ hen kon bereiken." „ Laat uwe ooren mijne „ tong niet voor eeuwig verachten, die hen vul- „ len zal met het droevigst geluid, dat zij nog „ immer hoorden. Uw kasteel is overval- „ len, uwe vrouw en uwe kleinen zijn wreed- „ aardig geslagt, de wijze *hoe* te verhalen, „ zou uwen dood voegen bij den moord dier „ onschuldigen, als Wild door den onbarmharti- „ gen jager verscheurd.

„ Genadige Hemel!" zegt daarop MALCOLM tot MACDUFF, „ druk uwen hoed zoo niet in de

„ oogen, leen woorden aan uwe smart; de
„ droefheid die sprakeloos blijft, doet het over-
„ stelpte hart breken." — „ Mijne kinderen!" zegt MACDUFF? — „ Vrouw, kinderen, dienst-
„ boden, al wat men vinden kon." — En
„ ik was daar niet bij? ook mijne vrouw ver-
„ moord?" — „ Ik zeide u dit reeds. — Heb
„ goeden moed! zegt MALCOLM. Onze hevige
„ wraak zij het middel om dit doodelijk wee te
„ genezen." — „ Hij heeft geene kinderen!" antwoordt MACDUFF. „ Alle mijne lievelingen?
„ Allen, zegt gij? hoe? allen? gij helhond;
„ allen?"

Wie hier, in het stilzwijgen, in de houding van MACDUFF bij de verpletterende tijding, in zijne herhaalde vragen naar 't geen hij reeds eenmaal gehoord heeft, en zijn gezegde: *hij heeft geene kinderen*, om de onmogelijkheid uittedrukken van het volkomen op hem te wreeken, niet de taal der natuur en van het echte gevoel vindt, die zal haar nergens vinden.

ROMEO en JULIA moeten scheiden; hij is uit *Verona* verbannen, en de morgen breekt aan, die hem verraden zou. „ Wilt gij reeds gaan? (zegt JULIA) „ de dag is nog ver af; het was de
„ nachtegaal, niet de leeuwerik, die thans uw
„ angstig oor doordrong. Hij zingt des nachts
„ op dien granaatboom dáár; geloof mij, lieve,
„ 't was de nachtegaal. — De leeuwrik was 't,
„ zegt ROMEO, die den dag verkondigt; ziet gij
„ den

„ den nijdigen streep, die ginds in 't Oosten
„ den dageraad zoomt? De nacht heeft zijne
„ kaarsen uitgebrand; de heldere dag beklimt
„ de dampende hoogte. Spoed alleen kan mij
„ redden; vertoeven is dood." — „ Geloof
„ mij, antwoordt zij, dit licht is geen dag; het
„ is een luchtverschijnsel, om uwen weg naar
„ *Mantua* te verlichten. Blijf daarom nog; gij
„ behoeft nog niet te vertrekken." — „ Laten
„ zij mij vatten," hervat daarop ROMEO, „ laten
„ zij mij dooden! Zoo gij het wilt, berust ik
„ gaarn in mijn lot. Neen! die graauwe lucht
„ is niet het oog van den morgen, maar
„ slechts het bleeke afschijnsel van CYNTHIA's
„ gelaat: het geluid hoog boven ons, 't welk
„ tot de veste des Hemels opklimt, is niet de
„ zang van den leeuwerik. Ik blijf; het vertrek
„ is mij ondoenlijk. Welkom, ô dood! zoo
„ JULIA u besloten heeft. Nu mijne lieve! nu
„ is het geen dag; nu praten wij nog." —
„ Het is de dag! (roept zij uit,) het is de dag!
„ voort! haast u! weg van hier. Het is de
„ leeuwrik, die zoo hatelijk zingt, en mijn oor
„ met krijtenden wanklank pijnigt; het is zijne
„ stem, die u uit mijne omhelzingen scheurt,
„ en den dag wekt, die ons tot scheiding roept."

III. Nog ééne bijzonderheid van het grootste belang in een' Tooneeldichter, de schepping van ware, en tevens groote karakters, die bij alle hunne verhevenheid nogtans menschen blijven,

zoo als de Natuur ze aanbiedt, — de kennis van het menschelijk hart en deszelfs driften, is eene van SHAKESPEAR's kenschetsende voortreffelijkheden. VOLTAIRE, wiens reis naar *Engeland* misschien zijne roeping tot Tooneeldichter bepaalde, heeft aan SHAKESPEAR verscheidene zijner eerste Treurspelen, althans zijner gelukkigste karakters te danken. Men ziet duidelijk, dat in de *Zaïre* de jaloersche OROSMAN naar OTHELLO gevormd is; doch hoe verre blijft hij achter dezen terug! Zijn beroemd gezegde;

Je ne suis point jaloux; — si je l'étais jamais!

is eene korte, maar blijkbare navolging van OTHELLO's taal tot JAGO:

„ Hoe? wat is dat? denkt gij dat ik een le-
„ ven van minnenijd wil leiden, om steeds bij
„ elke wisseling der maan nieuwe vermoedens
„ te koesteren? Neen! de eerste twijfeling wordt
„ hier terstond tot besluit. Het kan mij niet
„ jaloers maken, dat men zegt, „ uwe vrouw
„ is schoon, houdt eene goede tafel, bemint
„ gezelschap, zingt, speelt, danst wel," waar
„ deugd is, maakt dit alles nog deugdzamer.
„ Ook van mijne eigene geringe verdiensten
„ wil ik niet de geringste vrees, of twijfeling
„ aan hare trouw ontleenen; want zij had oogen,
„ en koos mij. Neen, JAGO! zien wil ik, eer
„ ik twijfel, bewijzen, wanneer ik twijfel: en
„ na het bewijs, blijft er niets over dan......
„ weg te gelijk met liefde en jaloersheid!"

Dan

Dan de karakters en van OTHELLO, en van DESDEMONA, en vooräl van JAGO, overtreffen in het oog van elken lezer van gevoel, verre weg die van OROSMAN, ZAÏRE en NERESTAN, in dichterlijke waarheid, en vooräl in dichterlijke grootheid. —

Men ziet in dezen *Moor* de eerste vonken van den hartstogt tegen CASSIO met behendige kwaadaardigheid door den booswicht JAGO aangeblazen, eindelijk in lichtelaaije vlam uitbarsten, en de onschuldige DESDEMONA, zijne ongelukkige Vrouw, verteren. Hooren wij een gedeelte dier kunstgrepen, door JAGO gebezigd, in het volgende gesprek. „ Mijn edele Heer!" vraagt hij. — „ Wat zegt gij, JAGO? — Wist
„ MICHAEL CASSIO, toen gij Mevrouw trouw-
„ det, iets van uwe liefde? — Van 't begin
„ tot het einde; waaröm vraagt gij dat? —
„ Och! slechts uit nieuwsgierigheid; anders
„ niet. — Nieuwsgierigheid, JAGO? — Ja, ik
„ dacht niet dat hij er iets van wist. — O ja;
„ en hij bezorgde zeer dikwijls onze boodschap-
„ pen over en weder. — In der daad? — Ja,
„ in der daad. Ziet gij daar iets in? Is hij
„ niet braaf? — Braaf, mijn Heer? — Braaf,
„ ja braaf? — O ja, mijn Heer, zoo ver ik
„ weet. — Maar hoe denkt gij er over? — Hoe
„ ik er over denk, mijn Heer? — Denkt, mijn
„ Heer? Bij den Hemel, gij herhaalt mijne
„ woorden, als of gij een monster in uw hart

„ wildet smoren, dat al te verschrikkelijk was
„ om het bloot te leggen. Gij bedacht gewis
„ iets; zoo even hoorde ik u zeggen: dat gij
„ er niet van hield, toen CASSIO mijne Vrouw
„ verliet. Wáár houdt gij niet van? en toen ik
„ u zeide, dat hij, gedurende onze geheele
„ verkeering, mijn raadsman was, toen riept
„ gij uit: *in der daad?* en rimpeldet daarbij het
„ voorhoofd, als of gij eenig gruwelstuk in
„ uwe ziel had te verbergen. Zoo gij mij lief
„ hebt, toon mij dan uwe gedachten. — Mijn
„ Heer! gij weet dat ik u lief heb. — Ik ge-
„ loof het; en zoo ver ik weet, zijt gij vol
„ hartelijkheid en braafheid, en weegt uwe
„ woorden, eer gij die uitbrengt. Dus ontzet-
„ ten mij deze afgebrokene uitdrukkingen in
„ uwen mond te meer: want zoo iets behoort
„ in een' valschen, eerloozen schurk tot zijne
„ gewone streeken; maar in een' eerlijk' man
„ zijn het koele, overdachte uitboezemingen,
„ die geene hartstogt kan overmeesteren. — Wat
„ MICHAEL CASSIO betreft," hervat daarop JAGO,
„ ik zou op zijne eerlijkheid durven zweeren.
„ De menschen moesten zijn wat zij schijnen,
„ of, zoo niet, dan wenschte ik dat zij deug-
„ nieten schenen. — Zekerlijk, (zegt de *Moor*,)
„ moesten de menschen zijn wat zij schijnen. —
„ Wel nu, dan hou ik CASSIO voor een eerlijk
„ man. — Gij bedoelt meer dan gij zegt. Ik
„ bid u, spreek met mij als tot uwe gedach-

„ ten,

„ ten, en neem het ergste zoo als het is. —
„ Mijn goede Heer, vergeef mij! elken pligt
„ ben ik u verschuldigd; maar niet, het geen
„ waar van alle slaven vrij zijn, om mijne ge-
„ dachten te zeggen. De goede naam, mijn
„ Heer, is zoo bij den man als de vrouw het
„ juweel van den grond hunner zielen. Wie
„ mijne beurs steelt, steelt eene beuzeling; 't
„ is iets, 't was het mijne, 't is nu het zijne,
„ en is een slaaf van duizenden geweest: maar
„ hij, die mij mijn' goeden naam ontvreemdt,
„ berooft mij van iets 't geen hem niet rijker
„ maakt, en mij in der daad verarmt. O,
„ mijn Heer! wacht u van jaloersheid; het is
„ een monster met groene oogen, 't welk zijne
„ prooi om den tuin leidt O zalig de man
„ eener ongetrouwe, die, zeker van zijn lot,
„ zijne beleedigster niet bemint; maar ô! welke
„ gevloekte minuten telt hij, die vurig bemint,
„ en die twijfelt; die wantrouwt bij innige
„ liefde!"

Dan ik zou het geheele, in den *Franschen* vorm van DUCIS zóo zeer mishandelde Treurspel, OTHELLO, moeten uitschrijven, om U SHAKESPEAR's diepe menschenkennis naar vereisch te doen bewonderen. Gij zult die buitendien reeds in de boven medegedeelde aanspraak van ANTONIUS na den dood van CESAR hebben opgemerkt, waarin de kunst, om het volk van haat tot liefde, en van liefde tot haat te doen

 over-

overslaan, op eene zoo meesterlijke en menschkundige wijze gebezigd is, dat niet alléén ANTONIUS, maar zelfs zijn groote, welsprekende Vijand zich die niet geschaamd zouden hebben.

De SEMIRAMIS van VOLTAIRE schijnt eene navolging van den HAMLET. In beiden komt eene moeder voor, die na de moord van haren echtgenoot eenen onwaardigen gehuwd heeft, en, tot straffe daarvoor den dood ontvangt. Wij erkennen, dat de GERTRUID van SHAKESPEAR niet tegen de SEMIRAMIS opweegt; maar welk een leven, welk eene natuur, is er in HAMLET bij NINYAS vergeleken! Besluiteloosheid is de kenschetsende trek zijner geaardheid; steeds geslingerd tusschen het bevel van zijn' vader, wiens geest uit de duistere gewesten hem tot wraak voor den moord oproept; zijne eigene verontwaardiging; — en tusschen de vrees voor een' alvermogenden Heerscher, het ontzag voor zijne moeder, en de moeijelijke keuze der middelen, en van het oogenblik; ziet men hem de zeldzaamste daden verrigten, die hem ten Hove voor krankzinnig doen achten, tot eindelijk, geen oogmerk des jongelings, maar een helsch ontwerp des moordenaars, dien hij treffen wilde, dezen zelven, de misdadige moeder, doch tevens ook den besluiteloozen wreker doet sneven. Deze onzekerheid echter besluit hij in zijn' eigen' boezem: geen' bespieder ontdekt zijne plans. Aan GULDENSTERN die hem peilen wilde, verzoekt hij,

hij, op de fluit te spelen. Deze verontschuldigt zich daarmede, dat hij het niet kan, dat hij niet eene handgreep verstaat. „ Nu ziet gij dan," hervat HAMLET, „ welk een niets waardig ding „ gij van mij maakt? Op mij wilt gij spelen; „ in het hart mijner geheimen doordringen; mij „ van de laagste noot tot de hoogste, waartoe „ mijne stem zich verheffen kan, uithooren: in „ dit kleine speeltuig hier is veel muzijk, eene „ voortreffelijke stem, en toch kunt gij het „ geen geluid doen geven. Hoe, mijn Heer! „ denkt gij, dat ik ligter te bespelen ben, dan „ eene fluit? Of al houdt gij mij voor een speel- „ tuig, voor wat gij maar wilt, verstemmen „ kunt gij mij wel, maar op mij spelen, niet." — De *dood van Cesar* eindelijk door VOLTAIRE is eene zoo zwakke navolging van SHAKESPEAR's goddelijken JULIUS CESAR, dat het tijdverkwisten zou zijn, één woord bij de vergelijking te verliezen. De *Franschen* beroemen zich, de afgrijsselijkheden van het *Britsche* tooneel te mijden; maar wat is afgrijsselijker, dan een Zoon, die weet, dat de man, wiens leven hij zoekt, zijn Vader is, en hem nogtans vermoordt? De BRUTUS van VOLTAIRE is een gedrocht: de BRUTUS van SHAKESPEAR is een held der menschheid.

MACBETH, meer eerzuchtig dan wreed, beziet zijne bloedhanden, en zegt: „Dit is een treurig gezigt!" Lady MACBETH, zijne afgrijsselijke Gade,

de, die hem gepord en gejaagd had tot deze gruweldaad, om haren dorst naar heerschappij te bevredigen, roept uit: „ Dit is eene dwaze gedachte." Dan hij verhaalt nu verder van 's konings zonen, die in een ander vertrek lagen: de een had gelagchen in den slaap, de ander geroepen: *Moord!* maar zij baden en gingen weder slapen. „ *God zij met ons*, zeide de een, „ en *Amen!* de andere, toen zij mij met deze „ beulshanden zagen. Ik kon geen *Amen* zeg„ gen: ik had toch zeer noodig dat God met „ mij was, maar het *Amen* bleef mij in de keel „ zitten. Mij dacht eene stem te hooren, die „ riep: Slaap niet meer! MACBETH vermoordt „ den slaap, den onschuldigen slaap, die het „ verwarde kluwen der zorgen oprolt; den dood „ des levens van iederen dag, het bad na zuren „ arbeid, den balsem van gewonde harten, het „ tweede geregt der Natuur, de hoofdspijs in „ het feest des levens! GLAMIS heeft den slaap „ vermoord, en daaröm zal CAWDOR niet meer „ slapen!" Zie daar het karakter van DUNCAN's moordenaar, toen hij de daad pleegde! naderhand (hoe menschkundig!) wordt hij, door het smoren zijner wroeging, de afzigtigste Dwingeland.

Hoe treffend wordt ons in de volgende schilderij de onrust die den troon, de kalmte, die den lagen stand omringt, afgemaald! — „ O lieve slaap! zachte voedstervrouw der Natuur!

„ heb

„ heb ik u dan zóó verschrikt, dat gij mijne oog-
„ leden niet meer wilt sluiten, en mijne zinnen
„ in vergetelheid dompelen? — waarom strekt gij
„ u liever in berookte kribben uit, of op onge-
„ makkelijke rustbanken, waar gonzende vliegen
„ tot sluimering sussen, dan in de welriekende
„ kamers der Grooten, op kostbare staatsiebed-
„ den gelokt met de welluidendste klanken? Op
„ den hoogen duizeligen mast verzegelt gij de
„ oogen des scheepsjongens, en wiegt zijn brein
„ op de ruwe, ontembre baren, bezocht door de
„ winden, die de razende golven bij de kruin
„ vatten, hare gedrochtelijke hoofden krullen, en
„ ze met verdoovend geweld in de glibberige
„ kabels storten, dat het getier den dood zelven
„ zou wekken: kunt gij ô partijdige slaap, den
„ natten scheepsjongen in zulk een ijsselijk uur
„ uwe rust gunnen, en in de kalmste, vreed-
„ zaamste nacht, met alle pogingen, alle midde-
„ len te baat, die aan een' Koning weigeren?
„ vleit u dan neder, gelukkige geringen: onge-
„ makkelijk ligt het hoofd dat eene kroon torscht."

Welk een sterk gelijkend portret heeft ons de Dichter in den *Jood* SHYLOCK opgehangen! Hoe voordeelig steekt daarbij de door hem zoo gehaatte, maar edele en weldadige Koopman ANTONIO af! Hoe vloeken wij LEAR's geveinsde Dochter; en zegenen, en bewonderen daarentegen de stille, openhartige, ouderlievende CORDELIA! doch ik zoude de honderd tongen moeten hebben, die HOMERUS begeerde, om alle de verscheiden-

he-

heden, alle de voortreffelijkheden in de karakters van den *Britschen* Dichter te schilderen. Slechts nog met één woord moet ik van zijne Krankzinnigen (4); en van zijne Geestenwereld gewagen. —

Het is aan SHAKESPEAR te meermalen als een verwijt gerekend, dat, zelfs in zijne beste stukken, dwazen of potsenmakers voorkomen, die de hartverscheurende droefheid van het vorige oogenblik door uitgelatene vrolijkheid, of zelfs laffe woordspelingen afbreken. In sommige rollen is dit zekerlijk niet te vergeven; en bij al den geest, dien FALSTAFF vertoont, bij alle de toejuiching, die dit karakter bij de ernstige *Britten* (misschien om het contrast) geniet, en bij al onzen eerbied voor SHAKESPEAR, kunnen wij niet voorbij, hem een' — Hansworst te noemen, die doorgaans ten uitersten onvoegzaam, en dikwerf laf en smakeloos is. Maar in andere rollen van schijnbare of wezenlijke dwazen is dit het geval niet. De groote Dichter had de Natuur van ons hart bestudeerd; hij wist, dat de uitersten van droefheid en uitgelatene blijdschap zeer na aan elkander grenzen; dat het hart, overstelpt door plotselijk wee, wel eens 't hoofd aan 't ijlen helpt, of, om met den Dichter zelve te spreken, dat droefheid het verstand verplettert. Deze treurige waarheid stelde hij ons aanschouwelijk voor in den HAMLET, waar OPHELIA van hartewee sterft, na vooräf hare zinnen verloren te hebben; doch hare krankzin-

nig-

nigheid is van een zachten, teederen, regt vrouwelijken aard; zij doet ons niet de hairen te bergen rijzen, maar tranen van deernis storten. In *Koning* LEAR, misschien het meest *tragische* der stukken van onzen Bard, komen, behalve 's Konings hofnar, (een bijvoegsel, 't welk, gelijk meer andere van dien aard in vele zijner Treurspelen, eene hulde aan den smaak zijner tijden was; en toch *hier*, door eene hartverscheurende voorstelling, tot de hoogste Poëzij behoort,) nog twee rollen van krankzinnigen voor; de oude Koning zelf, die door de mishandelingen zijner ontäarde, doch voorgetrokkene Dochters, het verstand verliest, en het door de weldaden eener betere mishandelde Dochter herkrijgt; en EDGAR, een door zijn misleiden Vader vervolgde Zoon, die slechts deze rol speelt, om zich zelve eerst te beveiligen, en daarna dien mishandelden Vader te redden en te wreeken. Welk eene overeenkomst en tegenoverstelling tevens! Hoe vele blikken laten zulke rollen ons zoo wel in de natuur van ons wezen, als in de aanëenschakeling onzer lotgevallen, in de natuurlijke straf onzer misslagen en wandaden, en in de leidingen der Voorzienigheid doen!

In de Geestenwereld vertoont zich de scheppingskracht des Dichters in hare hoogste vlugt. Het is noch de *Grieksche* en *Romeinsche* Godenleer, noch de Godsdienst der Christenen; het

is

is de teelt der Middelëeuwen, misschien van *Oostersche* afkomst, de wereld der Toovergodinnen, luchtgeesten, en spoken, die ons hier omzweeft. OBERON, de Koning der *Elfen*, en TITANIA, zijne Gade, besturen een onzigtbaar Rijk, waar vlugge Feeën en Geesten op bloemen dartelen, en op den wenk van genen met de Natuur en met den mensch naar verkiezing spelen. Er zijn goede en kwade Toovenaars. Eerstgemelden kunnen, tot heilzame oogmerken, zelfs onweêren doen ontstaan, gebondene luchtgeesten slaken, tot hunnen dienst verbinden, en bij ongehoorzaamheid straffen. Kwade tooverkollen daarëntegen kunnen, door heillooze voorspellingen, ramp en wee door geheele Koningrijken brengen, en Dwingelanden scheppen. De nacht is voor de dooden: dan mogen zij rondgaan, om hunne overledene magen te waarschuwen, en zwarte geheimen te ontrollen, die geen sterfelijk oog heeft gezien, geen sterfelijke mond kan vermelden. Maar van hunne strafplaats mogen zij niet spreken: anders zou het minste woord de ziel verpletteren, het bloed doen stollen, de oogen als starren uit hunne kringen rukken, de lokken des jongelings splitsen, en hair voor hair om hoog doen rijzen, gelijk de prikkels van het stekelzwijn: — maar deze openbaring der eeuwigheid vat geen oor van vleesch en bloed. Wanneer nu de lichtworm verbleekt, dan bespeuren zij, dat de dag genaakt, en ont-

vlie-

vlieden. — Ziet daar de vreemde, en toch beurtelings aangename en schrikverwekkende Fabelleer uit den *Zomernachtsdroom*, den *Storm*, MACBETH en HAMLET!

En hiermede zullen wij deze beschouwing van het meest oorspronkelijk Genie der latere tijden besluiten. Gijl. weet het, Mijne Heeren! slechts zeer weinige staaltjes uit de tallooze voortreffelijkheden van dezen grooten man heb ik kunnen bijbrengen, niettegenstaande ik het geduld dezer achtbare Vergadering door mijne gebrekkige kopijen waarschijnlijk reeds vermoeid heb. Zeer vele anderen, en daaronder van den eersten rang, moest ik onvermeld laten; waaronder Gijl. U terstond de alömbekende alleenspraak uit HAMLET: *Te zijn, en niet te zijn....*; het tooneel, waar OTHELLO DESDEMONA doet sterven, voorål zijne alleenspraak vóór haar ontwaken; den dood van ROMEO, en zoo vele anderen, zult herinneren. Mogt mijn eenig doel, eene geringe bijdrage tot de echte waardering van dezen Zoon der Natuur, dezen Dichter der menschheid te geven, niet geheel mislukt zijn, dan zou ik mij dubbel beloond achten!

AANTEEKENINGEN.

(1) Over SHAKESPEAR'S leven zijn wij gevolgd: *Some Account of the life of Wm. Shakespeare, written by Mr.* ROWE, geplaatst voor de Brunswijksche uitgave van

dezen Dichter; voorts: *Account of the life of Wm. Shakespeare, before the Beauties of Shakespeare*, Lond. 1802. (kort, maar zaakrijk: men vindt daarin ook op bl. VIII. Dr. YOUNG's oordeel over onzen Dichter), en EICHHORN's *Geschichte der Literatur*, II. Bd. II. Abtheil. S. 671—673. [De Duitsche Dichter L. TIECK heeft een werk beloofd: *das Leben u. die Werke des* W. SHAKESPEARE; *nebst krit. Bemerkungen u. histor. Untersuchungen*; 3 Bde, gr. 8vo. (Oest. Mess. Catal. 1815, S. 256. *Schriften w. künft. herausk. sollen*)].

(2) Deze achting was reeds vroeg zeer groot, en nam in de 18de Eeuw nog aanmerkelijk toe, sedert de onvergelijkelijke Tooneelspeler GARRICK, door zijne ware en natuurlijke voorstelling, den Dichter als 't ware levend vertoonde. Het aantal van onderscheidene lezingen, gissingen, *Commentariën*, enz. op dezen Britschen SOPHOKLES is dan ook boven alle verbeelding groot; en gaf zelfs aanleiding tot een letterkundig bedrog, gegrond op 's Volks ingenomenheid voor dezen zijn' oorspronkelijken Dichter. Zekere Heer IRELAND gaf in 1796 eene Verzameling van handschriften uit, zoo 't heette van SHAKESPEAR en *Koningin* ELISABETH, benevens een geheel nieuw treurspel: *Vortigen and Rovena*. Doch men ontdekte ras door inwendige blijken de valschheid van dit geschrijf; het was de stijl, de kracht, de geest van SHAKESPEAR niet; na zes voor- en tegenschriften, waaronder één van 424 bladzijden, bleek het, dat IRELAND of misleiden wilde, of misleid was. Hij bekende het laatste, en gaf zijn' eigen Zoon als den schuldigen op; die het dan ook zelf openlijk erkende, en zijn' Vader vrijpleitte. Zie *N. Bibliothek der Wissenschaften und der freien Künste* LIX. *B. 2de St. bl.* 363—371. en LX. *B. 1ste St. bl.* 154—156. — en *Konst- en Letterbode voor* 1796, *N°* 127. *bl.* 182, 183.

(3)

(3) Geen Dichter is er misschien, over wien zulke uiteenloopende, ja regelregt strijdige oordeelvellingen het licht zien, als SHAKESPEAR. Geen wonder! naar de onderscheidene oogpunten, waaruit men de zaak beschouwt, kan men hem goddelijk en gemeen, den verhevensten en den platsten, den wijsgeerigsten en den onbeschaafdsten, den lievelingsdichter van zijn Volk, en ondragelijk in de doorlezing voor andere Natiën noemen; waartoe niet alléén zijn eigen, op sommige plaatsen zekerlijk verbazend ongekuischte stijl, zijne soms zeer ongepaste inéénmenging van het diep ernstige en boertige, zijn gebruik van geheel verouderde spreekwijzen en woordspelingen, maar ook de uitéénloopende wijze van zien der verschillende Volken, die hem beoordeeld hebben, veel bijdraagt. Dat hij door de *Engelschen* vergood is, en dat zij zelfs de wezenlijke gebreken van dezen hunnen lieveling niet zien willen, is bij de fierheid dezer Natie, en hare geestdrift voor eigene gewrochten, natuurlijk. Dat, aan de andere zijde, de *Franschen* in dezen Dichter, zoo als hij daar ligt; zoo als hij hemelsbreed afwijkt van hunne tooneelwetten, hunne beschaafde, maar koude zamenspraken, en van hunne wijze van voorstelling, volstrekt geen smaak vinden kunnen, ligt mede in den aard der dingen. De *Duitschers* zijn, na dat men het juk van GOTTSCHEDT en zijne *Fransche* regelmatigheid afgeschud heeft, bijna geen mindere bewonderaars van den *Britschen* Bard geworden, dan zijne landgenooten. Bij ons zijn de gevoelens verdeeld: de oudere kunstregters, die hem naauwelijks kenden, haastten zich, op het voorbeeld hunner *Fransche* meesters, vonnis tegen hem te strijken. De nieuweren, onder anderen onze edele FEITH; hebben hem meer regt laten wedervaren. Echter moet er iets in de begrippen onzer Natie zijn, het-

welk haar van eene Vertaling, ik zeg niet van alle, maar zelfs van de beste Stukken van SHAKESPEAR terug-houdt, daar men ons anders van traagheid in dat stuk niet kan beschuldigen. Wij bezitten daaromtrent niets, dan eene overzetting der *Hoogduitsche* Vertaling van ESCHENBURG, onder den titel van WILLIAM SHAKESPSAR'S *Tooneelspelen*, 5 Deelen kl. 8vo, die op verre na niet volledig is, en waarin sommige zijner beste Stukken ontbreken. In het *Hoogduitsch* heeft men daarentegen niet slechts de genoemde Vertaling van ESCHENBURG, (reeds vroeger door WIELAND begonnen) in Proza, maar ook die van den beroemden A. W. SCHLEGEL, volkomen in den vorm van het Oorspronkelijke, en dus gedeeltelijk Verzen, gedeeltelijk Proza. Laatstgemelde is nog niet geheel voltooid. Zelfs in *Frankrijk* zag, in het tijdstip vóór de Omwenteling, toen de *Engelsche* Letterkunde in den smaak begon te komen, eene volledige overzetting van SHAKESPEAR, door LE TOURNEUR, in 20 Deelen in gr. 8vo het licht. VOLTAIRE had hem in zijne jongere jaren (*) reeds aan de *Franschen* niet ongunstig doen kennen; naderhand ergerde hij zich over de hulde aan den vreemdeling betoond, en misvormde zijn meesterstuk JULIUS CESAR door eene belagchelijk platte Vertaling. Men zie, onder anderen, over onzen Dichter, *Journal Littéraire de l'année* 1717. p. 202—212. (in den *Franschen* geest, met eene korte ontleding van HAMLET, RICHARD III. en OTHELLO: men vergelijkt SHAKESPEAR en onzen VONDEL bij de *Romeinsche* Dichters ENNIUS en LIVIUS (†)): *Bibliothèque des Scien-*

(*) *Lettres sur les Anglais*, 1735.

(†) [De Fransche smaak blijft zich gelijk: het is de moeite waardig te zien, hoe de verbastering van SHAKESPEAR'S *Hamlet* en *Romeo en Julia* door DUCIS, verre boven SH'S oorspronkelijke gesteld, en hoe laag op SH. gevallen wordt in den *Esprit des Journaux*, Avril, Mai, 1814.]

Sciences et Beaux Arts, Année 1776. *p.* 484—487. (mede ongunstig): *Histoire de l'Esprit humain ou Mémoires secrets et universels de la République des Lettres, par le Marq.* D'ARGENS, *Berl.* 1767. en de wederlegging van deszelfs oordeel over SHAKESPEAR, door KLOTZ, *Acta Liter.* Vol. IV. p. II. (1767) p. 183. 184. (Zeer voordeelig voor den Dichter; men ziet reeds de aanvankelijke geestdrift der *Duitschers* voor denzelven). Onder de talrijke *Engelsche* geschriften over onzen Dichter, doorgaans dienende om zijne schoonheden in het licht te stellen, noemen wij slechts (behalven de boven aangehaalde levensberigten): *Essays on some of Shakespear's Dramatic Characters. To which is added an Essay on the faults of Shakespeare. By* W. RICHARDSON, *Hum. Prof. in the Univ. of Glasgow.* In 1797 verscheen hiervan reeds de 5de druk. Het moet ons niet verwonderen, dat R. ook van S's. *gebreken* gewaagt; hoezeer de Natie in het algemeen die voorbijzie, ontsnapten zij echter geenszins aan de scherpzinnigheid niet alléén van BLAIR (*Lessen*), maar ook in 't bijzonder van HUME (Hist. van *Engeland*, slot van JACOBUS I.) en GOLDSMITH (*Vicar of Wakefield*, Ch. XVIII.), welke beide oordeelvellingen, inzonderheid de laatste, zelfs naar den al te strengen kant overhellen (*). — Onder onze landgenooten heeft MACQUET (*Proeven*

(*) [Anderen onder de Engelschen hebben zich er op toe gelegd, om SHAKESPEAR's werken uit de thans reeds verouderde zeden en gebruiken, als mede uit de geschiedenis van zijnen tijd, op te helderen: gelijk STEEVENS, MALONE, TYRWHITT, MASON; maar voornamelijk DOUCE, over wiens werk z. *Aant.* 4. in 't begin, en de *Gött. gel. Anz.* 1814. St. 14. De geleerde Engelschman STEEVENS had zijn geheele leven aan SH's schriften, en het bezorgen eener volledige en uitmuntende uitgave van dien Dichter toegewijd, welke hem dan ook gelukt is. z. *Allg. Liter. Zeit.* 1801, Mai; *Intellig. Bl.* N. 99.]

ven van Dichtk. Letteroefeningen, *Utr.* 1780. *bl.* 15.) SHAKESPEAR bij JAN VOS vergeleken. „Daar zijn (zegt hij) zeer goede sentimenten in hunne Stukken, daar is veel en sterk Pathetiek in; doch alles ligt begraven onder een' *mesthoop* van lage, laffe, onbetamelijke straattaal. Deze Dichters zijn als onkundige koks. De spijzen, die zij opdisschen, hebben wel goede ingrediënten, doch ze zijn aangebrand, smaken naar den rook, hebben eene slegte saus. Hierom worden ze smakeloos. Niemand van eene lekkere tonge wil er den mond aanzetten." — Ik geloof, dat elk mijner Lezeren gewillig zal toestaan, dat een man van een' goeden, van een' fijnen smaak dezelfde is, als een man van een gezond, van een net, onderscheiden oordeel. Hoe veel *smaak* verraadt b. v. de bovenstaande vergelijking! Zoo SHAKESPEAR die gebezigd had: wee hem! Dat voor 't overige de *Britsche* Natuurdichter in de oogen der Kunstregters uit de tijden onzer keurige *Dichtgenootschappen* geene genade vond, is niet te verwonderen, en strekt hem tot eere. Hij had zulks met de VAN HAREN's gemeen. — Zie ook *Tijdschrift van Kunsten en Wetenschappen* voor 1812. *Mengelwerk* bl. 773—776, waar over de zwakke nabootsingen van DUCIS een waar woord gezegd wordt.

(4) Men vindt in DOUCE's *Illustrations on Shakespear*, in 1807 te *London* uitgekomen, eene Verhandeling over de *fools* en *clowns* (men zou het kunnen vertalen: *narren* en *kinkels*) van SHAKESPEAR. De eerste waren meer voornaam en hoofsch; de bekende *hofnarren*, sedert WILLEM *den Veröveraar* tot in het midden der 18de Eeuw in de mode (soms wezenlijke gekken, goeden of kwaden, of schalken): de *clown* was een grappenmaker uit de lagere klassè, doorgaans een boerenkinkel,

maar

maar ook wel eens een doortrapte knecht. Men had narren die door steden, gilden, ja door herbergen, *tot vermaak van 't Algemeen* gehouden werden. Hun *kostuum* was een rok van bonte lappen met bellen aan den elleboog, en met een gordel te zamengebonden; lange, naauwe kousen, van onderscheidene kleuren aan ieder been; een groote monnikskap met ezelsöoren, somtijds met eene hanenkam (van daar den naam *coxcomb*, *kwast*; welk laatste woord misschien van den vossestaart afkomt, die als een kwast van het hoofdstel langs den rug afhing.) Hij had een stok met een gekskop, of eene blaas met erwten of zand aan het boveneinde in de hand, waarmede hij de genen, die hem ontmoetten, afroste. Soms droegen de narren ook vrouwenrokken. Het spreekt van zelve, dat onze aanmerkingen in den tekst slechts van sommige narren in de treur- en historie-spelen gelden. De Heer DOUCE merkt aan, dat de rollen dezer schepsels juist het meest door vreemde bijvoegsels ontluisterd zijn. Kort na SHAKESPEAR verdween deze soort van wezens reeds van het Tooneel; BEN JOHNSON heeft ze reeds niet.

PROEVE

TER BEANTWOORDING VAN DE VRAAG:

„ KAN HET AAN *HAARLEM* MET EENIGEN GROND BE-
„ TWIST WORDEN, DAT DE KONST, OM MET ENKEL
„ VERPLAATSBARE LETTERS TE DRUKKEN, ALDAAR
„ VOOR HET JAAR 1440 DOOR *LAURENS KOSTER* IS
„ UITGEDACHT? — EN IS NIET DEZE KONST VAN DAAR
„ NAAR MENTZ OVERGEBRAGT, EN ALDAAR VERBE-
„ TERD DOOR LETTERS VAN TIN GEGOTEN VOOR DE
„ HOUTEN LETTERS IN PLAATS TE STELLEN?"

VERHANDELING

OVER DE

UITVINDING DER BOEKDRUK-KONST

DOOR

LAURENS JANSZ. KOSTER

TE HAARLEM.

Van alle de latere uitvindingen is er niet ééne, die zoo algemeen op het Menschdom heeft gewerkt, en nog voortdurend blijft werken, als de Drukkunst. Zij heeft gediend, om de schatten der oude Grieksche wijsheid, die allereerst, door eenige geleerde Grieken, uit *Constantinopolen* naar *Italië* en *Frankrijk* zijn overgebragt geworden, niet slechts van derzelver wissen ondergang te bevrijden, maar voornamelijk, om dezelve algemeen verkrijgbaar te maken, en alzoo palen te stellen aan die dikke duisternis en zwarte onkunde, die het Menschdom sedert vele eeu-

wen

wen kluisterden. Zij is het middel geweest, dat de lang verstorvene wetenschappen begonden te herleven, en met dat gevolg beoefend zijn geworden, dat ze met schooner glans, dan ooit te voren, pralen. Zij baande even hierdoor den weg, dat het licht der weldadige Kerkhervorming doorbrak, snel zich verbreidde, en alom zijn' weldadigen invloed zoodanig deed gevoelen, dat het geweten zijne vrijheid, de Reden hare regten, en de Godsdienst zijne waarde hernamen. En is niet de Drukkunst nog aanhoudend het min-kostbare en meest geschikte middel, waardoor verlichting en beschaving onder alle standen van Menschen wordt bevorderd, en de Mensch zelf geleid, om zijne eigene waarde te handhaven? Wij ontkennen door deze lofspraak niet, dat veel kwaads door datzelve middel is gesticht geworden; veeleer betreuren wij zulks met elken vriend van het Menschdom: maar, behalve dat deze nadeelen het nuttige der Drukkunst geenszins verduisteren kunnen, achten wij het er verre af te zijn, dat dezelve de voordeelen zouden overwegen. (1)

Wij bevinden ons op den afstand van bijna *vier* eeuwen van den eersten oorsprong dezer voortreffelijke kunst, en zien doorgaans, en met vuur, en met alle geleerdheid en kunst der bekwaamste mannen, strijden over hare geboortestad: thans eindelijk, vordert eene Maatschappij der uitgelezenste Vaderlandsche Geleerden, een ie-

ieder op, tot het onderzoek, of *Nederland* op de eer der uitvinding mag pralen, en *Haarlem* begroeten als de geboorteplaats der Drukkunst? Den Nederlander wordt door *Duitschers* en *Franschen* die eer betwist; de oude rondheid, die steeds zijn karakter kenmerkte, vordert, dat hij onpartijdig onderzoek doe, of hij ook op losse gronden zich die eer aanmatige? en dat hij dezelve edelmoedig afsta, wanneer de waarheid hem dringt, den lof, dien hij dacht de zijne te zijn, aan anderen toe te zwaaijen. Dan diezelfde rondheid gebiedt hem ook, zijn regt te verdedigen, als de waarheid aan zijne zijde is, en tot zijn voordeel de uitspraak doet. — Tot zulk een onpartijdig onderzoek biedt de Maatschappij aan elk de schoonste gelegenheid; en, gaat het naar onzen wensch, dan zal de uitslag zijn, dat zij de voldoening geniete, de handhaveresse der Nederlandsche eer geweest te zijn. —

Bekoord door het edele en schoone van de taak, die op den Nederlander is gelegd, wagen wij ons aan derzelver bearbeiding. — Wij meenen, dat de duidelijkheid en beknoptheid van onzen arbeid niet weinig zal bevorderd worden, door eenige voorloopige aanmerkingen vooraf te zenden.

Vooreerst, het is eene bekende zaak, dat het alleen de steden *Haarlem*, *Mentz*, en *Straatsburg* zijn, die tot het geding van de eere der uitvinding van de Drukkunst kunnen worden

toe-

toegelaten (2). Elk van deze heeft hare ijverige voorstanders, die alles, wat kunde en scherpzinnigheid vermag, hebben aangewend, om de partij, die zij toegedaan zijn, te doen zegenpralen. Wanneer men alle de geschriften, die over dit twistgeding voorhanden zijn, heeft doorzocht, zal men met van OOSTEN DE BRUIJN moeten zeggen, dat ze over 't geheel de waarheid der gebeurtenis meer verduisterd en verward, dan opgehelderd hebben, en dat men, aan het einde gekomen, veel onzekerder is, dan men was, voor dat men begon te lezen (3). Hunne redeneringen te toetsen, en elks begane misslagen opzettelijk aantewijzen, zou niet alléén vervelende, en in vele opzigten nutteloos, maar vooral onedelmoedig zijn; om dat de oorzaak der begane misslagen te zoeken is; in het gebrek aan genoegzame oorkonden, door welke alléén het duistere en verwarde in de geschiedenis van de uitvinding en voortgang der Drukkunst kon worden opgeklaard, en geregeld behandeld. Men heeft, om zich hiervan te overtuigen, niets anders nodig, dan den arbeid, beide van SCHOEPFLIN en van MEERMAN, met den arbeid van vroegeren te vergelijken: wanneer men al dra zal ontdekken, dat het licht in deze geschiedenis door beide verdienstelijke Geleerden is ontstoken geworden; zoo dat het geen de lateren gedaan hebben, of kleine nieuwe ontdekkingen betreft, of een geschiedkundig verslag der uitvinding is, rustende

de op de gronden, door SCHOEPFLIN en MEERMAN opgedolven. Een zoodanig zeer volledig verslag, in eene schoone orde gesteld, heeft onder anderen gegeven de geleerde DAUNOU (4); wiens verhandeling, (schoon ze hier en daar zwakke plaatsen heeft,) om een goed overzigt te hebben van het geheel, verdient aangeprezen te worden. —

Ten anderen, de vraag zelve, zoo als ze daar ligt, vordert geenszins, dat wij in een opzettelijk onderzoek treden van alle de gronden, die 'er aangevoerd zijn, om, het zij aan *Straatsburg*, het zij aan *Mentz*, de uitvinding der Drukkunst toetekennen; maar, of ze aan *Haarlem* met goede gronden betwist wordt? Wij moeten dus nagaan, of de gronden, die voor deze stad pleiten, toereikenden grond van zekerheid hebben? of ze ter overtuiging, dat aldaar die edele kunst is uitgevonden, en allereerst geoefend geworden, voldoende zijn? en of derhalve de Nederlander met alle regt de eer der uitvinding heeft? — Men vordert dus een *kritisch* onderzoek, hetwelk zich bezig moet houden, met den toets van de eigenlijke waarde en kracht der redenen, welke voor *Haarlem* bijgebragt worden: met één woord, men wil, dat men aantoone, dat de gronden, bewijzen en getuigenissen voor *Haarlem*, wat derzelver echtheid, getrouwheid, naauwkeurigheid en gewigt aangaat, van dien aard zijn, dat de onzijdigheid en waarheid het geding

ten

ten voordeele van deze stad beslissen. Het is dus onnoodig, in een verslag te treden, wat de Partijen onderling gemeen hebben, of waarin ze van elkander afwijken; of hoe, en in hoe verre, ze onderling zijn overeen te brengen? — Dit, en wat hiertoe behoort, is aan het voorstel vreemd; ook zijn de hoofdschrijvers, die het een en het ander opzettelijk behandeld hebben, te algemeen bekend, dan dat het zou kunnen gevergd zijn, die allen uit te schrijven.

Ten derde, het vraagstuk zelf bepaalt nader het eigenlijke stuk van onderzoek, hetwelk tweeledig is: — *deels* moet gestaafd worden, dat er allezins toereikende gronden zijn, die het buiten geschil stellen, dat de konst, om met enkele verplaatsbare letters te drukken, voor het jaar 1440 door LAURENS JANSZOON (KOSTER) is uitgedacht; — *deels* moet bewezen worden, dat deze konst van *Haarlem* naar *Mentz* is overgebragt; en aldaar verbeterd, door letters van tin gegoten voor de houten letters in plaats te stellen. — Uit deze bepaling van het eigenlijke stuk van onderzoek blijkt dus overvloedig, dat men zich moet bezig houden, om de gronden en tegenbedenkingen, die voor en tegen deze beide stellingen in het midden gebragt zijn, te toetsen.

Ten vierde, om hierin nu wel te slagen, is vooraf noodig, nader te bepalen, wat men eigenlijk door de Boekdrukkunst verstaat? — Hier ont-

ontmoet men al aanstonds eene groote verscheidenheid van gevoelens, welke op de behandeling van het vraagstuk zelf niet alléén, maar ook, en wel voornamelijk, op de eindelijke beslissing van het geding eenen regtstreekschen invloed heeft. Sommigen zijn van oordeel, dat de *Boekdruk-konst* gesteld moet worden, reeds hierin te bestaan, — dat op houten bordjes, of plankjes, de letteren, die een woord uitmaken, aan één gesneden werden; de woorden vervolgens tot regels achter en onder elkander volgende: men noemt dit thans *Xylographie* (5). Anderen daarentegen zijn van meening, dat alléén de losse letters, in hout of tin gesneden op afzonderlijke staafjes of blokjes, en vervolgens zaamgevoegd, den naam van Boekdruk-konst verdienen (6). Eindelijk is er, die dezelve alleen bepaalt tot de gegotene letters (7). Zou niet COGAN zeer ter snede hebben opgemerkt, dat den waarheidlievenden onderzoeker onverschillig is, op welke bijzondere wijze de drukking geschiede; of door vaste, of door beweegbare letters? of deze drukletters in hout, of tin, of koper gesneden zijn? dan of zij in een' vorm gegoten, en van zaamgesmolten metalen gemaakt zijn? zijn doel zal niet zijn de wijze, maar de uitwerking (8). Ons althans schijnt deze aanmerking te juister toe, daar ze ons leert, dat de bijzondere wijze, hoe de drukking geschiedde, niet tot de uitvinding zelve als zoodanig behoort, maar tot de geschiedenis

van de trapswijze verbeteringen der Boekdrukkonst. Indien derhalve bewezen kan worden, dat de konst, door welke de werken (wij gebruiken de woorden van COGAN) van eenen schrijver kunnen vermenigvuldigd, en kopijen van dezelve gemaakt worden door middel van eene *drukking*, — te *Haarlem* is uitgevonden, reeds dan is het geding beslist. Trouwens, zoo men het gevoelen wil doorzetten, dat alleen losse en verplaatsbare letters den naam van drukkonst verdienen, dan zal de tegenwoordige, zoo zeer geroemde *Stereotypage* even weinig dien naam verdienen. Niemand echter zal dit toegeven, maar veeleer dezelve als eene verdere volmaking der konst beschouwen (9): waaruit dan volgt, dat ook de eerste ruwe proeven, in hout gesneden, met dien naam verdienen bestempeld te worden. Deze opmerking is van groote aangelegenheid; immers, *en* SCHOEPFLIN *en* DAUNOU, om van geene anderen te gewagen, moeten toegeven, dat de Drukkonst, door middel van letters in houten platen gesneden, het vroegst gevonden zij te *Haarlem* (10); zoo dat, in dit geval, er langer geen geschil is over de eerste uitvinding der Drukkunst zelve; en de eer daarvan in de daad den Nederlander toekomt.

Dan, en dit leidt ons tot eene *vijfde* aanmerking, de vraag der Maatschappij spreekt bepaald van *verplaatsbare* letters; ze onderstelt, dat LAURENS JANSZOON KOSTER de beweegbare houten

ten letters heeft uitgevonden, voor welken men te *Mentz* in de plaats heeft gesteld letters van tin gegoten; ze wil het eerste bewezen hebben, en houdt het daarvoor, dat dit bewezen zijnde, de zaak met opzigt tot ons Vaderland, eerst dan geacht kan worden voldongen te zijn. — Dit geeft ons eene gepaste gelegenheid, om over dit geschilpunt zelf eenige aanmerkingen te maken, die, zoo wij vertrouwen, eenig nader licht zullen verspreiden; althans voor hun, die met de geschillen minder bekend zijn.

Vooreerst, de losse, of beweegbare letters zijn van tweederlei aard, *gesnedene* en *gegotene*. De eerste zijn van hout, lood, tin, of koper; de andere zijn in eenen ijzeren vorm afgegoten. MEERMAN, om den voortgang der konst te beter in het oog te doen vallen, en de geschillen juist te vereffenen, onderscheidt drie soorten, waarvan het eerste bestaat uit houten staafjes of blokjes, op welken de letters waren gesneden; — het andere uit gegotene metaalstaafjes, het zij van tin, lood of koper; — en het derde eindelijk de gegotene, die nog in gebruik zijn.

Ten anderen, de zeer groote stap tusschen gesnedene houten, en geheel gegotene, of matrijzen van letters, wordt klein; en gaat ongevoelig voort, wanneer men twee soorten van gesnedene letters aanneemt. Immers, na dat men voor de houten, en sedert metalen, gesneden letters, eerst metalen gegoten eenzelvige staafjes

gevormd had, op welke dan de bijzondere letter gesneden werd (MEERMAN noemt deze *characteres sculpto-fusi*, wij zouden liever zeggen *fuso-sculpti*) (11), kwam men als van zelven tot het denkbeeld, om in de vormen (*matrijzen*) de gedaante der bijzondere letters, door middel van op staal verheven uitgesneden letters (*patrijzen*), uit te hollen of in te slaan. En zoo heeft men dan een', in alle uitvindingen steeds waargenomen, trapsgewijzen voortgang, waarbij geene sprongen of harde overgangen zijn.

Ten derde, volgens dezen trapsgewijzen en onmerkbaren voortgang, kan men zeer gemakkelijk de anderzins strijdige berigten, omtrent de uitvinding der gegotene letters, niet alleen vereffenen, maar ook elk zijn goed regt laten wedervaren. Het is immers uit vele oorkonden blijkbaar, dat reeds GUTENBERG en FAUST een stap in de uitvinding der gegotene letters gedaan hadden, vóór dat SCHOEFFER, anders ook OPILIO geheten, de laatste volmaking der *matrijzen* uitvond. De eersten hebben voor de houten letters in plaats gesteld de staafjes van metaal, op welken de bijzondere letter gesneden werd; de bewijzen voor deze stelling geeft MEERMAN uitvoerig (12): terwijl SCHOEFFER de uitvinding voltooide, door het afgieten der onderscheiden letters uit de vormen of matrijzen, welke eerst na het inslaan der bepaalde vorm, de onderscheidene gedaanten, door het gieten wedergaven.

Ein-

Eindelijk, de groote vraag, die alléén ter beantwoording overblijft, en het eigenlijke geschilpunt uitmaakt, kan des alleen zijn de uitvinding van de *verplaatsbare houten letters*. Moet deze aan LAURENS JANSZOON KOSTER toegekend worden, of aan GUTENBERG? Dat de laatste werkelijk de *beweegbare houten* letters beproefd heeft, kan men niet wel in twijfel trekken (13); maar of aan hem de eer van derzelver uitvinding toekomt, dit is het, dat betwist wordt, en door MEERMAN aan LAURENS JANSZOON KOSTER is toegekend. (14)

Na dus, en dit is onze zesde en *laatste* voorloopige aanmerking, bepaald en onderscheiden te hebben, wat *niet* in geschil is, waarop de Nederlanders *geene* aanspraak kunnen maken; en wat dadelijk hun toekomt; met het geen nog ten hunnen aanzien in geschil is, zal het eigenlijke doel dezer verhandeling zijn, een onderzoek, of *men*, *met eenigen grond*, *aan Haarlem kan betwisten*, *dat aldaar door* LAURENS JANSZOON KOSTER *de konst*, *om met enkele verplaatsbare letters te drukken*, *voor het jaar* 1440 *is uitgedacht?* Dit onderzoek, zal het zoo ingericht worden, als wij het in de tweede aanmerking hebben beschreven, vordert, dat wij gronden en tegenbedenkingen beide aan den toets onderwerpen. Evenwel hebben andere redeneringen, die uit den aard der zake ontleend zijn, en op geschiedkundige gronden rusten, hare

groote waarde, en mogen daarom niet verwaarloosd worden.

Om in ons onderzoek eene geregelde orde te volgen, zullen wij het berigt, dat van de uitvinding te *Haarlem* gegeven is, vooraf op zich zelve overwegen; en onderzoeken, of het, op zich zelve beschouwd, inwendige kenmerken draagt, die ons verpligten, het zij om het voor geloofwaardig aantenemen, of om het als verdicht te verwerpen. Daarna zullen wij dit zelfde berigt vergelijken met de berigten, welke van *Straatsburg* en *Mentz* worden gegeven. Waaruit wij alsdan, bij wijze van *recapitulatie*, zullen kunnen opmaken, welk van de drie zich als van zelve ons aanprijst. —

Het berigt van de uitvinding te *Haarlem* willen wij opgeven met de woorden van VAN OOSTEN DE BRUIJN, doch met eenige verkorting. Het verhaal luidt: „ LAURENS JANSZOON, toegenaamd
„ KOSTER, op zekeren namiddag in den *Hout*
„ wandelende, sneed, bij geval, van beuken-
„ schorssen letters, die hij omkeerende, zegels-
„ gewijze, op een papier drukte, en bevond,
„ dat dezelven, onder 't drukken, hare beeldte-
„ nis op het papier hadden overgebragt: 't zij,
„ dat de hardheid van 't hout alléén een droog
„ indruksel op 't papier gemaakt hadde; 't zij,
„ dat door eenig sap uit het hout, daar eene kou-
„ leur ware bijgekomen. LAURENS ondertus-
„ schen, van dit eenvoudig voorval verder gaan-
„ de,

,, de, sneed, op gelijke wijze, geheele regels in
,, hout, om zijne kindskinderen, uit zijne Dochter, die met THOMAS PIETERSZOON getrouwd was, al spelende te onderwijzen. Hij bestreek ook deze in hout gesnedene letteren met den gewonen inkt; maar bevond, dat die te vloeijende was, en in het overdrukken vlekte. Dit gaf hem aanleiding, om op een ander middel bedacht te zijn, en een' lijmiger en taaijer inkt te maken; waarvan hem de uitvinding wel gelukte, en hem in staat stelde, om niet alléén de letteren, maar ook houtsnede afbeeldingen, en figuren, op papier of perkament, over te drukken. Van beide deze soorten, zoo prent-verbeeldingen, als bijgevoegden letterdruk heeft LAURENS een boek gedrukt aan ééne zijde van 't blad, en niet aan beide kanten, zijnde van eenen ongenoemden Schrijver, maar in 't Neerlands, tot titel voerende: *de spiegel onzer behoudenisse.* Naderhand heeft de konstenaar de houten lettervormen in looden, en vervolgens in tinnen veranderd, om dat hij zag, dat dit drukgereedschap uit eene vastere en hardere stof diende vervaardigd te worden. LAURENS vertrouwde zijn geheim allereerst, en nam tot zijne hulpe aan, THOMAS PIETERSZOON, aan wien zijne Dochter gehuwd was. Om zijne nieuwe vinding met meerder vrucht voorttezetten, had hij meerdere handen noodig; hij nam dan knechts

„ aan: maar onder dezen wierd eene JAN ge-
„ vonden, die vergetende zijne trouw, en zij-
„ nen eed, na dat hij alles, 't welk tot hiertoe
„ van zijnen Meester uitgevonden, en in 't werk
„ gesteld was, genoegzaam geleerd hadde, om
„ zelf de groote voordeelen te genieten, die 'er
„ van deze nieuwe uitvinding, ten minste in
„ den eersten tijd, te verwachten waren, zijnen
„ kans waarnam, van, op eenen kersnacht,
„ wanneer in dien tijd, elk een in de kerk was,
„ om zijnen godsdienst te verrichten, heimelijk
„ te sluipen in zijns meesters drukwinkel, en
„ aldaar de letters of een gedeelte derzelve,
„ met de meestnoodige gereedschappen intepak-
„ ken; waarmede hij, mooglijk met bijstand en
„ hulpe van nog eenen anderen dief, eerst naar
„ *Amsterdam*, en vervolgens naar *Keulen* vertrok:
„ van waar hij zich verder begeven heeft naar
„ *Mentz*, en zich in die stad nederzettende,
„ eene drukkerij aldaar heeft opgeregt, in den
„ jare 1441, op welke hij straks twee bekende,
„ en tot den schooldienst, in dien tijd, meest
„ gebruikte werkjes aanleide, en in 't volgende
„ jaar 1442 ten einde bragt; naamlijk ALEXAN-
„ DRI GALLI *Doctrinale*, zijnde eene Latijnsche
„ *Grammatica*, of spraak-konst in versen, en
„ eenige kleine stukjes, tot redeneerkundig on-
„ derwijs, van PETRUS HISPANUS."

Zoodanig luidt het verhaal van JUNIUS; het overige gedeelte van hetzelve, zal eerst nader-
hand

hand in aanmerking kunnen komen. Thans willen wij dit berigt, zoo als het ligt, in overweging nemen, en door deze en geene aanmerking deszelfs innerlijke blijkbaarheid aanwijzen. —

Vooreerst dan, het verhaal zelf draagt alle kenmerken van geloofwaardigheid. Van dien aard is, *de toevallige aanleiding tot de uitvinding van de Boekdrukkonst.* Het is eene zeer gegronde aanmerking van COGAN, dat er misschien niet ééne gewigtige uitvinding is, welker eerste denkbeeld met opzet bedacht is. „ De men„ schelijke schranderheid moet eenige stoffe heb„ ben om op te werken; zij handelt niet in „ volstrekte scheppingen: het toeval wijst het „ zaadjen aan; wanneer dat eens ontdekt is, is „ 's menschen wijsheid somtijds in staat, om „ het tot eene verbazende uitgebreidheid te ont„ wikkelen. De wijze, waarop men zegt, dat „ het eerste denkbeeld van eene drukpers opge„ komen is, toont eene natuurlijke gebeurenis, „ die eene oorzaak voortbrengt evenredig aan „ de uitwerking." — Er kan geen vermoeden zijn, dat deze aanleiding verzonnen is; want waarom zou men juist deze boven elke andere te baat hebben genomen? Of is ze dan van dien aard, dat ze elk eenen op het denkbeeld moest brengen van de Boek-drukkonst; en waarom dan niet liever de graveerkonst, die vele eeuwen in gebruik was, te baat genomen (15)? Velen hadden hetzelfde kunnen doen met de beu-

ken-schorssen, zonder dat zij juist op de gedachte kwamen, de gesnedene letters op een papier te drukken; bij LAURENS was dit het werk van toeval, niet van opzettelijk nadenken: even als het vallen van een appel van den boom, aan NEWTON aanleiding gaf, om de wet der zwaartekragt te ontdekken; en het blazen van zeepballen, om de kleuren van het *Prisma* te verklaren; dingen, die duizend anderen ook gezien hadden, zonder daaruit licht voor de wetenschappen te ontsteken: zoo, en niet anders, is het met de toevallige aanleiding tot de uitvinding der Boekdruk-konst gelegen. — Vervolgens, LAURENS *toonde niet terstond den toeleg, om van zijne ontdekking die partij te trekken, die hij naderhand eerst zag, dat van haar kon worden getrokken.* Zij, voor wien hij allereerst regels in hout sneed, waren zijne klein-kinderen, die hij op deze wijze al spelende zocht te onderwijzen. Daarmede vergenoegde hij zich vooreerst, zonder dat hij 'er nog om dacht, langs dezen weg het gebruik der handschriften te doen vervangen. Bij verder nadenken, waartoe de eerste proeven zijner ontdekking hem gerede aanleiding gaven, begon hij eerst te begrijpen, wat nut en voordeel van haar kon getrokken worden. Juist overeenkomstig den aard der zake, en de ondervinding, welke beide ons leeren, dat geene uitvinding van eenen zamengestelden aard, immer in eens in alle hare deelen ontdekt is. Dit wordt trouwens

wens bevestigd door het nader berigt van den *trapsgewijzen voortgang der uitvinding*, eene bijzonderheid, die niet onopgemerkt mag blijven. Eerst gebruikte KOSTER een soort van ruwere letterfiguren, die hij naderhand met meer beschaafde verwisselde; eerst bezigde hij den gemeenen inkt, maar het gebrek van denzelven ziende, vond hij een' dikker en kleuriger uit. In den beginne drukte hij slechts op de eene zijde van het papier of pergament, en eerst naderhand op beide de zijden van het blad. KOSTER eindelijk viel éérst op het denkbeeld van platen te maken, in welke hij de letters sneed, en daarna beproefde hij dan het drukken met losse letters. Wij zouden nog andere bijzonderheden in het verhaal kunnen opmerken, doch, daar die al zoo goed in het vervolg kunnen behandeld worden, vergenoegen wij ons met de genoemde.

Het berigt aangaande de uitvinding te *Mentz* is, volgens de opgave van TRITHEMIUS, van dezen hoofdzakelijken inhoud. „ Omtrend dezen „ tijd (1450) wierd de konst van boeken te „ drukken, en te *characterizeren* bedacht en „ uitgevonden te *Mentz*, en niet in *Italië*, „ gelijk sommige verkeerdlijk gemeend hebben, „ door JOHAN GUTTENBERG, een Burger van „ *Mentz*, die bijna al zijn goed besteed heb„ bende aan de uitvinding van deze konst, en „ met groote moeijelijkheden worstelende, zoo „ omtrent de omstandigheden als de beletselen, „ die

„ die hij ontmoette, op het punt was van de „ zaak te laten steken; maar hij bragt de onder- „ neming tot stand, op raad en met onderstand „ in geld van JOHAN FUST, insgelijks Burger „ van *Mentz*. Eerst drukten zij een woorden- „ boek, *Catholicon* genaamd, met de letters in „ houten tafelen gegraveerd, in orde geschre- „ ven, en in vormen gezet. Doch alzoo deze „ tot niets anders konden dienen, naardien de „ letters niet van de tafelen konden afgenomen „ worden, maar er in gegraveerd waren, be- „ dagten zij daarna iets beters, en vonden de „ konst uit, van de gedaanten van alle de letters „ aftegieten, die zij *matrices* noemden, en op „ welken zij wederom koperen en ijzeren letters „ goten, die het drukken konden verduren, en „ welke zij eerst met de hand sneden. Deze „ konst had waarlijk groote zwarigheden te over- „ winnen van derzelver eerste uitvinding, gelijk „ ik (zegt hij) omtrent *dertig* jaren geleden ver- „ nomen heb van PIETER OPILIO (SCHOEFFER) „ een Burger van *Mentz*, die de Schoonzoon „ van den eersten uitvinder was. Zij hadden „ niet minder dan vier duizend guldens besteed, „ voor zij drie-vierden van den Bijbel voltooid „ hadden. PIETER SCHOEFFER, die eerst knecht „ en naderhand Schoonzoon van JOHAN FUST „ was, vond eene gemakkelijker manier van de „ drukletteren te gieten, uit, en voltooide de „ konst, gelijk ze nu is. Deze drie hielden de

„ druk-

„ drukkonst eenigen tijd geheim, tot zij wierd
„ bekend gemaakt door de knechts, zonder
„ wier hulp het werk niet kon worden voortge-
„ zet. *Zij* geraakte eerst bekend te *Straats-*
„ *burg*, en verspreidde zich trapswijze door
„ andere landen. Deze drie uitvinders van de
„ konst, namelijk GUTTENBERG, FUST, en
„ SCHOEFFER woonden te *Mentz* in het huis
„ *Zum Jungen*, dat tot den huidigen dag de
„ *Drukkerij* genaamd word." (16)

Wat nu *Straatsburg* betreft, schoon men van de uitvinding, die aldaar zou hebben plaats gehad, geen berigt vind, dat aan de beide voorgaande gelijk is, heeft men echter het volgende van JACOBUS WIMPHELINGIUS, in zijn opstel van een *kort begrip van de historie van Duitschland*, ten tweedemaal in het jaar 1505 uitgegeven: — deze schrijft: „ In het jaar 1440, on-
„ der de regering van Keizer FREDERIK den
„ *Derden*, wierd er eene groote en bijna god-
„ lijke weldaad aan de geheele wereld bewezen
„ door J. GUTTENBERG van *Straatsburg*, die
„ eene nieuwe wijze van schrijven ontdekte.
„ Hij ontdekte eerst de Drukkonst in de stad
„ *Straatsburg*, en bragt dezelve naderhand tot
„ volkomenheid in de stad *Mentz*. JOH. MEN-
„ TEL wierd daarna rijk, door vele boeken
„ naauwkeuriger en sierlijker te drukken." (17)
Het meerder licht door SCHOEPFLIN ontstoken, kan ons hier geen voordeel aanbrengen; het

strekt

strekt alleen ten bewijs, dat zeer vroeg deze en gene poging te *Straatsburg* is beproefd geweest.

Het *eerste*, dat ons bij het inzien van deze beide narigten voorkomt, is eene openbare tegenstrijdigheid in dezelve. J. GUTTENBERG zal te *Straatsburg* omtrent het jaar 1440, te *Mentz* omtrent het jaar 1450, de Drukkonst hebben uitgevonden; volgens SCHOEPFLIN zullen op den 26 van Wintermaand 1438 te *Straatsburg* de losse houten letters ontdekt zijn door GUTTENBERG, veréénigd met DRIZEHNIUS en ANTONIJ HEILMAN, en de eerste proef van drukken zal behooren tot het jaar 1436. — Eene *andere* tegenstrijdigheid is, dat anderen, die de eer der uitvinding aan *Straatsburg* toewijzen, niet GUTTENBERG, maar JOH. MENTEL, of MENTLIN, als uitvinder noemen (18); terwijl WIMPHELINGIUS slechts de meerdere volkomenheid van het drukken aan dezen toeschrijft. Volgens WIMPHELINGIUS, heeft GUTTENBERG de uitvinding van *Straatsburg* naar *Mentz* overgebragt; maar TRITHEMIUS verhaalt juist het tegendeel. — Zulk eene in het oog loopende tegenstrijdigheid heeft geene plaats in de berigten *Haarlem* betreffende; deze zijn onderling eenstemmig.

Ten tweede, de berigten, die bepaaldelijk *Mentz* raken, verschillen onderling omtrent den eersten uitvinder: TRITHEMIUS noemt GUTTENBERG, FAUST, en SCHOEFFER de *drie eerste* uitvinders; in het begin van zijn verhaal daarentegen noemt

hij

hij bepaald den *eersten*, en komt FUST alleen voor als dezen ondersteunende in *geld*, en als hem aanmoedigende om zijne onderneming voort te zetten. — Anderen spreken alléén van FUST en SCHOEFFER (19), en nog anderen slechts van GUTTENBERG (20), waarbij gevoegd wordt GEINSFLEISCHE (21). — *Haarlem* kent geenen anderen dan LAURENS JANSZOON KOSTER.

Ten derde, in de berigten rakende MENTZ en STRAATSBURG zijn vele gapingen, die er in dat van *Haarlem* niet zijn. Hiertoe brengen wij, met COGAN, de toevallige wijze, waarop het eerste denkbeeld, dat tot de uitvinding aanleiding gaf, geboren is, — de personen, voor welke de eerste proeven gemaakt zijn, — het doel, dat de uitvinder had, voor dat hij leerde, wat voordeel van zijne ontdekking kon worden getrokken; — de langzame en trapsgewijze voortgang, zoo in de verbetering der letteren als van den inkt. Deze en andere bijzonderheden, die in het *Haarlemsch* berigt voor ieders oogen liggen, en aan hetzelve geene geringe waarde geven, zoekt men te vergeefsch in de anderen; en zonder dezelve kan nimmer de geschiedenis der uitvinding van de Drukkonst volledig zijn.

Ten vierde, de berigten aangaande de uitvinding te *Mentz*, die onderling niet slechts in zoo vele bijkomende omstandigheden verschillen, maar zelfs, wat de hoofdzaken betreft, zoo ten aanzien van den eigenlijken uitvinder, als van

van het soort van letteren, die allereerst gebruikt zijn geworden, — die berigten, zeggen wij, zijn de oorzaken, dat de voorstanders van *Mentz* onder elkander het niet eens zijn op de gezegde stukken (22); ook behelzen ze geene sporen, die de reden der duisterheid aanwijzen, of zulke voldoende en ophelderende bijzonderheden, door welke men in staat is, om, zonder tegenspraak, het duistere opteklaren, en het strijdige te vereffenen. Van waar dit, zoo de zaak zelve zeker was? wekt het niet het billijk vermoeden, dat *Mentz* zijne aanspraak op de uitvinding niet voldoende kan wettigen? (23)

Eindelijk, mag niet onopgemerkt blijven, dat, naar het berigt van TRITHEMIUS, de eerste proef van de *Mentzer* pers was een *Catholicon;* terwijl, volgens het verhaal van JUNIUS, de eerste proeven zijn geweest ALEXANDRI GALLI *doctrinale*, en eenige kleine stukjens van PETRUS HISPANUS. Naar het berigt van TRITHEMIUS moet de eerste proef zijn uitgekomen te *Mentz* omtrent het jaar 1450, maar JUNIUS verhaalt, dat de gezegde stukjens zijn afgedrukt geworden in het jaar 1442. Zoo *Haarlem* zich op eene listige wijze de eer der uitvinding wilde aanmatigen, zou het dan zoo nabij den tijd, wanneer het staande houdt, dat binnen zijne muren de uitvinding is gedaan, de proeven der *Mentzer* drukkerij hebben geplaatst? Waar jaloersheid en naijver heerscht om de eer der uitvinding, wordt

wordt men ligt vervoerd, om zijne partij ongelijk aantedoen, hare verdienste in de schaduw te plaatsen, ten einde zijne eigene meer te doen schitteren; dit is hier gewis het geval niet, veeleer stelt *Haarlem* door dit berigt deszelfs eer bloot, het geen wij als een bewijs van opregtheid mogen aanmerken.

Haarlem dan, op dat wij alles kort bijeentrekken, heeft een overwigt aan zijne zijde; 1) om dat het berigt de verdienste heeft van éénvormigheid, daar de andere, *en* ten aanzien van *Mentz*, *en* ten aanzien van *Straatsburg*, in vele opzichten tegenstrijdig zijn. 2) *Haarlem* wint het van *Mentz* in onzijdigheid. 3) *Haarlems* berigt is vrij van die innerlijke zwarigheden, welke veroorzaken, dat de voorstanders van *Mentz* en *Straatsburg* onderling op de hoofdpunten zelven verdeeld zijn. 4) *Haarlems* berigt ontwikkelt geheel *analogisch* de eerste aanleiding tot, en vroegste uitvinding van de Drukkonst, met haren trapsgewijzen voortgang; terwijl de andere berigten gapingen behelzen, die dezelve geheel onvolledig maken.

Is het geen wij dus verre met één woord slechts aanroerden, gegrond, en wij vleijen ons, dat niemand het tegendeel zal kunnen aanwijzen, zoo hij althans gegevene feiten laat gelden, dan hebben wij reeds veel gewonnen; voor zoo verre daardoor blijkt, dat de eer der uitvinding van de Boekdrukkonst niet ten onregte door *Haarlem* zich wordt aangematigd, maar integendeel alles

'er voor pleit, dat LAURENS JANSZOON KOSTER de eerste uitvinder is geweest, niet alléén van de letters in houten platen gesneden, maar ook van de beweegbare, hoedanige deze dan mogen geweest zijn. Want, genomen, dat JUNIUS zich vergist heeft in het soort van letters, en dat KOSTER noch looden noch tinnen heeft gebruikt, maar alléén houten, blijkt evenwel uit deszelfs berigt, dat ze losse of verplaatsbare geweest zijn. En waarom zou men op dit getuigenis niet aangaan? Een verslag, het welk zich aanprijst door zijne eenvoudigheid, dat zoo vele inwendige blijken van waarheid draagt, dat den oorsprong en voortgang der uitvinding zoo juist ontvouwt, en bovendien de redenen behelst, die KOSTER bewogen hebben, om op eene meerdere beschaving en volmaking zijner uitvinding bedacht te zijn, — zoodanig verslag kan redelijker wijze niet worden betwijfeld. Wanneer nu nog, bij dit inwendig bewijs, andere, van buiten aankomende, die het eerste versterken, gevoegd kunnen worden, welke de zaak zelve boven alle tegenspraak stellen, dan is het pleit voor *Haarlem* voldongen.

Dit brengt ons dus tot het voorname gedeelte dezer verhandeling, in het welk wij ons bezig zullen houden met een kritiesch onderzoek der getuigen en uitwendige bewijzen, die voor *Haarlem* zijn. — Om in dit gedeelte eene geleidelijke orde te volgen, zullen wij *eerst* staven, dat LAURENS JANSZOON KOSTER waarlijk heeft geleefd, en dat zijn per-

persoon geen bloot verdichtsel is, — *ten anderen*, dat hij te *Haarlem* tusschen de jare 1420 en 1430 de Boekdrukkonst heeft uitgevonden, — en eindelijk *ten derde*, dat aan denzelven LAURENS JANSZOON KOSTER de uitvinding van de verplaatsbare houten letters toekomt.

Het bevreemde niemand, dat wij het betoog voorafzenden: LAURENS JANSZOON, toegenaamd KOSTER, heeft waarlijk geleefd, en zijn persoon is geen verdichtsel: immers hebben LAMBINET en anderen, alles wat hem betreft, en van hem verhaald wordt, als fabelachtig uitgekreten (24). Dit te wederleggen, schoon het, in het afgetrokkene beschouwd, overbodig mogt zijn, zal evenwel eenig licht verspreiden over den tijd, wanneer de uitvinding, althans ten naasten bij, moet zijn gebeurd. Vele bijzonderheden, die MEERMAN en V. O. DE BRUYN hebben geboekt, aangaande zijne afkomst, geslachtswapen, en wat van dien aard meer is, als in geen onmiddelijk verband staande tot dit te geven bewijs, gaan wij met stilzwijgen voorbij. —

LAURENS JANSZOON is een lid geweest van de *Haarlemsche* Stadsregering; SCRIVERIUS en JUNIUS hebben beide aangeteekend, dat hij in het jaar 1431 *Schepen* is geweest. Uit de lijst der *Schepenen* van *Haarlem* blijkt, dat hij in dat jaar voorzittend lid van de Schepensbank geweest is.

is. Vroeger reeds heeft hij dat ambt bekleed, namelijk in de jaren 1422, 1423, en 1428. Dit wordt bevestigd door eenige nog voorhanden zijnde *Schepenbrieven*, van den zesden van Lentemaand 1422, van den derden van Herfstmaand van datzelfde jaar, (aan welken zelfs zijn zegel hangt,) en nog een ander stuk van het jaar 1423, door den beroemden FRANS VAN MIERIS in de archiven van het *Leenhof* van *Holland* gevonden (25). Vervolgens staat hij op de lijst der *Schatbewaarders* van die stad, in de jaren 1426, 1430 en 1434. —

LAURENS JANSZOON is *Koster* van de groote of St. *Bavo* Kerk te *Haarlem* geweest. Het is eene bekende zaak, dat men oudtijds (en nog is dit aan vele oorden van ons Land gebruikelijk) geen' geslachtnaam droeg, maar dat men bij zijnen voornaam enkel voegde den naam des Vaders. Van daar dan, dat LAURENS, naar zijnen Vader, zich noemde JANSZOON. Den toenaam KOSTER droeg hij naar het ambt door hem bekleed, hetwelk vroeger, en ook in zijn' tijd, een zeer aanzienlijk en voordeelig ambt was (26). (Van hier dan zeker, dat hij, om zijn ambt te beter te kunnen waarnemen, zijne woning zoo nabij de Kerk op de Markt gehad heeft.)

De Vader van LAURENS JANSZOON was JAN LAURENSZOON. De gewoonte dier tijden bragt het mede, dat de kleinzoon den naam droeg van den Grootvader, de Zoon den naam des Vaders

in

in eene omgekeerde orde; en deze gewoonte is vóoral in het zuidelijk gedeelte van Friesland, en elders, nog zeer bekend. JAN LAURENSZOON heeft veel deel gehad in de *Hoeksche* en *Kabeljauwsche* twisten; er is althans door ALBERT *van Beyeren*, Graaf van Holland, den *zeventienden* van Sprokkelmaand 1380, tegen hem een vonnis geslagen, om dat hij de voorname oorzaak was van den dood van zekeren JAN den *Schoenmaker* (27).

LAURENS JANSZOON is gehuwd geweest met KATRIJN, Dochter van zekeren ANDRIES, die verder onbekend is. In dit huwelijk heeft hij slechts ééné Dochter, LUCIA, verwekt, gehuwd aan THOMAS PIETERSZOON, weduwenaar van JOHANNA VAN ALPHEN, die hem, bij haren dood, eene Dochter, ALIDA, had nagelaten. THOMAS PIETERSZOON heeft in zijn tweede huwelijk gewonnen twee Dochters, KATRIJN en MARGRIET, en drie Zoons, PIETER, ANDRIES en THOMAS, die in de vijftiende eeuw leden der Haarlemsche Stadsregering geweest zijn. PIETER, de oudste Zoon van THOMAS, is tweemalen gehuwd geweest; eerstmaal aan MARGRIET, Dochter van JOHANNES FLORENTIUSZOON, bij welke hij twee kinderen heeft verwekt, THOMAS en MARGRIET, die geboren is in het jaar 1440; andermaal aan KATRIJN, Dochter van zekeren BARTHOLOMÆUS. (28)

De opgenoemde bijzonderheden zijn te belang-

rijker, daar ze licht verspreiden over den tijd der uitvinding. Het blijkt, dat LAURENS JANSZOON in het jaar 1434 Schatbewaarder te *Haarlem* is geweest. Of hij in dit jaar gestorven is, dan of hij nog langer heeft geleefd, staat nergens vermeld. MEERMAN is van gevoelen, dat hij tusschen 1434 en 1440 gestorven is (29). Wij willen het tijdvak, zonder daarom dezen voortreffelijken schrijver tegen te spreken, niet eens zoo ruim nemen, maar onderstellen, dat hij in datzelfde jaar 1434 is gestorven; eene onderstelling, die daarop rust, dat hij sedert dien tijd in de Stadsregisters niet meer vermeldt wordt. Onderstellen wij, dat hij den ouderdom van zeventig jaren bereikt heeft, dan is hij geboren in het jaar 1364. Nemen wij al verder aan, dat hij drieëntwintig jaren oud zijnde getrouwd is, dus in 1387, dan zal zijne Dochter LUCIA geboren zijn in 1389; deze, den ouderdom van 23 jaren bereikt hebbende, trouwde met THOMAS PIETERSZOON in het jaar 1412; stellen wij dat deze in den tijd van 12 jaren zijne vijf kinderen bij LUCIA verwekt heeft, brengt ons dit tot het jaar 1424. Daar nu LAURENS voor zijne kinds-kinderen regels van letteren in hout sneed, om hen al spelende te onderwijzen, mag men besluiten, dat de eerste beginselen der uitvinding gesteld mogen worden tusschen de jaren 1420 en 1424, en dat hij, langzamerhand zijne uitvinding beschavende, zeker nog 10 à 14 jaren hieraan heeft kunnen beste-

steden. Is hij evenwel, gelijk MEERMAN wil, in het jaar 1440, toen zijne achter-klein-dochter geboren is, gestorven, hij zal dan den ouderdom van 76 jaren bereikt hebben. In allen gevalle mag men veilig onderstellen, dat de uitvinding tusschen de jaren 1420 en 1430 is gedaan. Het zou ook niet onmogelijk zijn, dat ze eerst meer of min bekend geworden is omtrent het jaar 1428, en dat van daar in den gevel van LAURENS huis dit jaargetal is uitgedrukt geworden; dan, vermits dit door anderen gezegd wordt 1440 te zijn, willen wij hierop even zoo min bouwen als op het getuigenis van den Jood JOZEF COHEN (30).

Wanneer wij nu opmerken, dat, naar het eenparig gevoelen der meest bevoegde Geleerden, die de zaak van *Mentz* of *Straatsburg* zijn toegedaan, tusschen de jaren 1436 en 1440 of 1450 de *eerste* proeven der drukkonst genomen zijn; dan staan deze Steden altijd achter bij *Haarlem*, alwaar zeker, om het getal niet te hoog te stellen, 8 à 10 jaren vroeger, dan in een dier beide steden, de konst geoefend is. Eene rekening, welke niet geacht kan worden willekeurig te zijn, maar alle kenmerken van waarheid draagt; om dat ze rust op een aantal onbetwistbare *data*, die in dit ons geval van te meerder waarde zijn, daar het ten overvloede bekend is, dat noch *Mentz*, noch *Straatsburg*, bewijzen kunnen aanvoeren, die bij deze halen.

Na dit betoog spoeden wij ons, om nu in de *tweede* plaats de getuigen, die verklaren, dat te *Haarlem*, in het gezegde tijdvak, de Boekdrukkonst is uitgevonden, te verhooren; en de waardij van hunne getuigenissen te toetsen. Hierdoor zullen wij best overtuigd worden, dat de beschuldiging van FOURNIER zoo onbillijk als ongegrond is; te weten: dat men eerst na een tijdverloop van éénhonderd en dertig jaren, en na dat men gedurende dezelve elders de Boekdrukkonst had geoefend, en in de geruste bezitting van de eer der uitvinding was, er aan gedacht heeft, om die eer aan *Haarlem* te geven; zich daartoe bedienende van vertellingen van oude mannetjes, die men niet noemt, en welke men niet gelooven moet in zaken, voor hunnen tijd voorgevallen, en die daar te boven baarblijkelijke tegenstrijdigheden behelzen (31).

De eerste getuige, dien wij ontmoeten, is CORNELIS, de Boekebinder, knecht op de Drukkerij van LAURENS. Deze man verhaalde de te voren vermelde omstandigheden, gelijk hij die van zijnen Meester zelven vernomen had, de wijze waarop de ontdekking was gedaan, de daarop gevolgde verbeteringen, en het komen van de konst tot een volmaakten staat; als ook den gepleegden diefstal door den knecht JAN, met wien hij nachten en maanden in dezelfde legerstede geslapen had. Dit geheele berigt zijn wij verschuldigd aan JUNIUS, die het ontvangen had

van

van NIKOLAAS GAEL, zijnen ouden Leermeester, en van den Burgemeester QUIRIJN DIRKSZOON, anders gezegd TALESIUS. — Bij dit getuigenis moeten wij noodzakelijk toeven, en zullen tot dat einde nagaan, wanneer JUNIUS dat heeft te boek geslagen, — vervolgens, welke de bronnen zijn, waaruit hij hetzelve geput heeft, — dan eindelijk, het getuigenis van CORNELIS in overweging nemen, en deszelfs waardij onderzoeken. —

Vooreerst dan, wanneer heeft JUNIUS dat getuigenis te boek geslagen? Zij, die aan *Haarlem* de eer der uitvinding betwisten, na opgemerkt te hebben, dat JUNIUS den opdragtsbrief voor zijn *Batavia*, in het welk dat verhaal voorkomt, gedagteekend heeft 1575, 't zelve jaar, waarin hij overleden is, en den tijd der uitvinding bepaald heeft, omtrent 128 jaren geleden te zijn, tellen rugwaards, en verkrijgen het jaar 1447. Hieruit neemt men aanleiding, om de geloofwaardigheid van zijn berigt op deze wijze te bestrijden: indien LAURENS, naar JUNIUS eigen zeggen, de Druk-konst uitvond in het jaar 1447, hoe kan hij dan verhalen, dat zijn knecht de letters, het gereedschap, enz. heeft gestolen, en daarmede te *Mentz* boeken drukte in het jaar 1442? (32) Deze indedaad beuzelachtige tegenbedenking is door MEERMAN zeer voldoende opgelost (33). Laat ons dit onpartijdig overwegen. —

Vooreerst, men heeft gezegd, dat men niet op

de dagteekening onder den opdragtsbrief moet letten, maar op den tijd, wanneer JUNIUS dat verhaal te boek stelde. Dit antwoord is zeer juist; immers, het spreekt van zelve, dat de man zijn werk, dat zoo uitgebreid is, en zoo vele naspooringen vereischte, onmogelijk in zijn sterfjaar kan hebben geschreven; ook moet zijn arbeid op den *zesden* van *Louwmaand*, de dag, op welken de opdragtsbrief is geteekend, geëindigd zijn geweest.

Ten anderen, het is door SEIZ met de stukken bewezen, dat JUNIUS, in alle de gevallen, dat hij zoo schreef, nooit heeft gezien op den tijd, wanneer hij zijn werk voleindigen, en op de pers leggen zoude, ('t welk te onderstellen, de buitensporigste ongerijmdheid is;) — maar op den tijd, toen hij dadelijk bezig was, de bijzondere gebeurtenissen te boeken (34). SCRIVERIUS heeft dit zeer wel opgemerkt, en, om misverstand voor te komen, bij de aangehaalde woorden van JUNIUS aan den kant gezet het jaar 1568, als wanneer deze, zijns bedunkens, dat berigt heeft te boek geslagen (35). Het is ons niet duidelijk, dat SCRIVERIUS het ware jaar getroffen heeft; en, bedriegen wij ons niet, dan kan men met even veel reden een ander jaar schrijven (35*).

Dan het geen, in de *derde* en laatste plaats, de onbillijkheid van NAUDE en anderen beslist, is, het geen ook door MEERMAN is opgemerkt, dat

dat JUNIUS geen woord spreekt van den tijd der uitvinding, maar alleen van het groote en ruime huis, dat voor 128 jaren, gerekend van den tijd, toen hij dit verhaal boekte, door KOSTER is bewoond geweest. —

Na het wegruimen der tegenbedenking, blijft alléén de vraag deze; kan men ook den tijd bepalen, wanneer JUNIUS zijn verhaal heeft opgeteekend? Wij hebben reeds gezegd, dat SCRIVERIUS van gevoelen is geweest, dat zulks gebragt moet worden tot het jaar 1568; MEERMAN en GOCKINGA geven hem hunne toestemming. Uit de waarneming van SEIZ, van welke wij melding hebben gemaakt, blijkt genoegzaam, dat JUNIUS van tijd tot tijd zijn werk heeft vervaardigd, wellligt, eerst bij losse stukken, naar mate, dat ze hem zijn voorgekomen, en dat men hieraan de aanteekening der jaargetallen aan den rand der bladzijden geplaatst, moet toeschrijven; hij heeft dat gedaan met geen ander oogmerk, dan om verwarring voor te komen, die zoo gemakkelijk door zoodanige wijze van bearbeiding ontstaan kon. Indien deze gissing mag aangenomen worden, dan mag men vaststellen, dat hij tusschen de jaren 1560 en 1575, zijn verhaal van de uitvinding der Druk-konst geboekt heeft; maar het juiste jaar is niet te bepalen (96).

Van belang is het, de bronnen te kennen, uit welke JUNIUS geput heeft. Hij noemt in de

eer-

eerste plaats, de mondelijke overlevering, die van hand tot hand is overgegaan, en door hem van geloofwaardige personen, die verre in jaren gevorderd waren, ontvangen; — hij beroept zich *ten anderen*, op zijn' ouden Leermeester NIKOLAAS GAEL, die alle de omstandigheden der uitvinding gehoord had uit den mond van KORNELIS, een' knecht van LAURENS; — en *eindelijk*, op den Burgemeester QUIRINUS TALESIUS, die het insgelijks van KORNELIS had gehoord. — In eenen tijd als de toenmalige, in welken de schrijfkonst in geen algemeen gebruik was, en slechts het eigendom van meer gegoede en bevoorregte personen, of wel der Geleerden, is de mondelijke overlevering het voornaamste middel, om voorvallen en gebeurtenissen in het geheugen te bewaren, en tot de Nakomelingschap voort te planten. Overleveringen van bijzondere plaatselijke gebeurtenissen zijn vooral eigen aan de plaats, alwaar zij te huis hooren; daar trouwens vindt men veel, dat het gebeurde steeds aan ons herinnert, de herdenking verlevendigt, en het voor de vergetelheid bewaart. Overleveringen zijn daarom van veel waarde, en verdienen alle geloof, ten zij dan, dat het fabelachtige en tastbaar ongerijmde derzelve, ze verwerpelijk maken. Vinden overleveringen geene bijkomende plaatselijke gedenkstukken, is er niets, dat het aandenken aan het gebeurde telkens opwekt, dan verdwijnen ze ten laatsten in de vergetelheid, of men

wordt

wordt in den loop des tijds van derzelver onwaarheid overtuigd, en men schaamt zich haar te verbreiden. De overlevering van waarlijk gebeurde zaken kan wel eens voor een' tijd verflaauwen, wanneer andere omstandigheden, die nabij liggen, de aandacht gedurig bezig houden, en aller harten innemen, het levendige geslacht tot het tegenwoordige of nader bij liggende bepalen; geheel verloren gaat ze nimmer. Omstandigheden, die haar doen verflaauwen, zijn wel de naaste oorzaken, dat men minder er op bedacht is, om het gebeurde op te teekenen, maar kunnen het nimmer uit het geheugen wisschen; er is altijd in het verloop der tijden het een of het ander, waardoor het voor de Nakomelingschap bewaard blijft. Passen wij het gezegde toe op de *Haarlemsche* overlevering, wij vinden dan zeer veel, dat haar gezag geeft. Voorheen hebben wij betoogd, dat het berigt zelf, hetwelk door de overlevering is voortgeplant geworden, alle kenmerken van geloofwaardigheid draagt; geen wonder dan, dat het zich heeft staande gehouden. Hier toe moest niet weinig medewerken, dat de Nakomelingen van LAURENS, die eerst in het jaar 1724 zijn uitgestorven, en algemeen bij hunne stadgenoten bekend waren, zoo wel als het ruime en aanzienelijke huis, door LAURENS bewoond, staande op de markt bij de Groote Kerk, elk een aan den uitvinder en zijne konst steeds herinnerden. Beide

die

die gedenkteekenen hebben zeker veel toegebragt, dat in weerwil der beroerende omstandigheden, door de *Hoeksche* en *Kabeljaauwsche* verdeeldheden in het jaar 1444, — de overweldiging der stad door het *Kaas-* en *Broods*-volk in 1493, en der *Spanjaarden* belegering en woede in 1572 en 1573, enz., — omstandigheden, die zoo veel stof tot gewigtig onderhoud gaven, en tevens de stad zoo jammerlijk schokten en teisterden, — in weerwil zeggen wij van dat alles, hebben de beide genoemde stukken veel toegebragt, dat de traditie steeds bewaard is gebleven. Ja, dat ze onder alle de beroeringen niet is verflaauwd, maar staande gebleven, blijkt uit den tijd, wanneer JUNIUS zijn *Batavia* heeft geschreven, gelijk ook uit de zamenspraken van den Burgemeester JAN VAN ZUREN, die in het midden der zestiende eeuw leefde.

De overlevering wordt nu nog daarenboven gesterkt door twee getuigen, op welke JUNIUS zich beroept, en uit wier mond hij zijn berigt heeft opgeteekend, NIKOLAAS GAEL, en QUIRINUS TALESIUS. De laatste was een gemeenzaam vriend van ERASMUS; hij bekleedde het Burgermeesterschap van het jaar 1552 af, en stierf 27 van Bloeimaand 1573 (37). De eerste was JUNIUS Leermeester geweest, en ten tijde toen hij hem onderregtte, een eerwaardige grijsaard. Beiden leefden in dien tijd, dat ze een naauwkeurig verslag van de uitvinding konden geven; ze hebben

ben geleefd met meer dan één uit KOSTERS geslacht: zeker is 't, dat de eerste niet alleen met dezes Achter-kleinzoon, THOMAS PIETERSZOON, maar ook met PIETER THOMASZOON heeft geleefd (38), die zijnen Grootvader nog lang heeft gekend, en niet onkundig kon zijn, zoo van de eerste aanleiding, als den verderen voortgang, der gedane uitvinding. En dit zoo zijnde, gelijk zeker is, dan is GAEL althans in de gelegenheid geweest, om het geen hij van die beide vernomen had, te vergelijken met het geen hij van KORNELIS vernam, en heeft door onderlinge vergelijking de waarheid te beter kunnen opsporen. Dat hij bepaald van den knecht heeft gesproken, bewijst niet, dat hij niet op de eersten zich mede beroepen heeft, — terwijl de reden, dat hij uitdrukkelijk van KORNELIS gewag heeft gemaakt, deels daarin te zoeken is, dat deze van nader bij getuige is geweest van den gepleegden diefstal, en deels in de ernst en ontroering, waarmede deze gewoon was den diefstal te verhalen. Beide deze getuigen waren in de zaak zelve niet betrokken, en hadden voor zich geen aanbelang, om de eer der uitvinding aan LAURENS toe te schrijven; zoo dat hun getuigenis niet verdacht kan worden. Wanneer men dus onbevooroordeeld JUNIUS bronnen onderzoekt, blijkt, dat wij twee gelijkluidende getuigen hebben, tusschen welke geen verschil is, — getuigen, wier verklaring gestaafd wordt door eene on-

ontwijfelbare overlevering: en zoo zijn wij dadelijk in het bezit van getuigen, die door hun aandeel aan- en betrekking tot de uitvinding, het meest voldoende onderrigt konden geven.

Er is over, dat wij het berigt van KORNELIS, den *Boekbinder*, in overweging nemen. — Voor wij dit doen, zal het niet ongepast zijn, dat wij het bestaan van dien man van tegenspraak vrijwaren. NIKOLAAS GAEL en TALESIUS zeggen eenparig, dat zij den man gekend, gesproken, en van hem, niet ééns, maar meermalen, alle de bijzonderheden van de uitvinding der Druk-konst, van hare voortgangen, en van den gepleegden diefstal gehoord hebben. Wij hebben getoond, dat zij geloofwaardige getuigen zijn, waarvan het gevolg is, dat KORNELIS in *Haarlem* geleefd heeft, en bekend is geweest. — Dit is nader bevestigd, althans door één oud geschrift, eene kerk-rekening van het jaar 1474. De eerste post op deze kerk-rekening is: *item Cornelis* DIE *boeckbinder heb ic gheben* vj *rinse gulden van die boecken te binden op rekeninc.* De Heren MEERMAN en VAN OOSTEN DE BRUIJN hebben zich met grond op dit oude stuk beroepen, ten bewijze, dat KORNELIS geen verzonnen en verdicht persoon zij; maar GOCKINGA oordeelt, dat dit bewijs niet sterk genoeg is, om dat partij vragen kan, of men verzekerd is, dat er toen te *Haarlem* geen meer Boekbinders geweest zijn, die KORNELIS geheten hebben. — Die zwarigheid raakt

raakt veelmeer de aanteekening, die gevonden is achter een exemplaar van BARTHOLOMAEUS *van de proprieteyten der dingen*, gedrukt te *Haarlem* in het jaar 1485, en welke behelst, dat het boek gekocht is *te Haerlem in die Cruysstraet tot* CORNELIS *Boeckbinder*. In deze trouwens is de aanwijzing van den persoon vrij onbepaald; — maar in de andere is dezelve zeer bepaald door het lidwoord *die* (of *de*), hetwelk, zoo wij ons niet bedriegen, henenwijst tot een' algemeen bekend persoon KORNELIS, van wien ieder wist te spreken; b. v. die voor den gewezen knecht van LAURENS JANSZ. KOSTER bekend was.

Van dezen KORNELIS weten wij het volgende door GAEL en TALESIUS; hij verhaalde: „ dat
„ zekere knecht op de Drukkerij van LAURENS,
„ met name JAN, op Kersnacht, wanneer elk
„ een in de kerk was, heimelijk in zijns Mees-
„ ters winkel is geslopen, en aldaar de letters,
„ of een gedeelte derzelve, met de meest noo-
„ dige gereedschappen, heeft ingepakt; waar-
„ mede hij, eerst naar *Amsterdam*, en vervolgens
„ naar *Keulen* vertrok, van waar hij zich verder
„ begeven heeft naar *Mentz*, en, in deze stad
„ zich nederzettende, aldaar eene Drukkerij heeft
„ opgeregt, in het jaar 1441, en in het jaar
„ 1442 heeft uitgegeven: ALEXANDRI GALLI
„ *Doctrinale*, en PETRI HISPANI *tractatus lo-*
„ *gici*, beide gedrukt met dezelfde letters, wel-

„ ke LAURENS gebruikt had." — Op dit berigt hebben partijen zeer veel te zeggen; waarom het noodig zijn zal, hunne bedenkingen te hooren, de hun gegeven antwoorden te toetsen, en zoo nategaan, wat er van de zaak zij.

Hetgeen men tegen dit verhaal heeft ingebragt, is van weinig gewigt, en verraadt meer eene zucht om te vitten, dan wel van onpartijdig en bedaard onderzoek. De beroemde SCHOEPFLIN, om nu geene anderen te noemen, laat zich dus hooren: „ het verhaal is noch waar noch waar-
„ schijnelijk. Een dief zou in zijn knapzak zoo
„ grooten voorraad van drukgereedschap hebben
„ kunnen bergen, waartoe meer dan een wagen-
„ vracht, om het te vervoeren, noodig was, en
„ denzelven in éénen nacht uit *Haarlem* wegge-
„ bragt! Hij zou onbekommerd, zonder dat men
„ hem vervolgde, zonder dat men bij 't Geregt
„ hem verklaagde, naar *Mentz* zijn gereisd, en
„ aldaar openlijk in boeken, door hem uitgege-
„ ven, zich hebben beroemd, uitvinder der
„ Boekdruk-konst te zijn!" (39). Er is zeer veel geantwoord op deze bedenking, dat welligt min juist is (40); ook heeft men het antwoord niet zoo ingerigt, als het volgens het geheel beloop had kunnen en moeten ingerigt worden, om de zaak van *Haarlem* voor te staan. — Men heeft namelijk niet uitdrukkelijk genoeg aangemerkt, dat in het berigt bepaaldelijk van *losse letters*, en niet van houtgesnedene *platen*, wordt ge-

gesproken. Trouwens, zoo de dief de laatste had medegenomen, had KORNELIS, de Boekbinder, niet kunnen verhalen, dat hij ten jare 1442 met dezelfde *letters*, die KOSTER had gebruikt, twee boeken had gedrukt, en uitgegeven. Zijn het dus bloote losse letters, of boekstaven geweest, zoo als het verhaal luidt, dan was het waarlijk zeer gemakkelijk, die in te pakken, en, zonder eenige uiterlijke vertooning, weg te dragen, zonder dat eenige argwaan bij iemand kon verwekt worden. — Het andere gedeelte der gemaakte zwarigheid rust op eene onbewezene onderstelling; van waar weet men, dat de dief bij het Geregt niet is verklaagd? waaruit blijkt, dat men hem niet heeft vervolgd? — Wij zouden zelfs uit het verhaal het tegendeel opmaken; immers, zoo men den dief niet heeft nagespoord, en moeite gedaan, om zich van hem te verzekeren, hoe heeft men dan kunnen weten, en zoo stellig verklaren, dat hij eerst is gegaan naar *Amsterdam*, van daar naar *Keulen*, en van hier naar *Mentz?* Geeft niet het een en het andere te kennen, dat men dadelijk, zoo ras men den diefstal ontdekt had, alle moeite heeft aangewend, om het gestolene weder magtig te worden, en den dief, zoo verre als men kon, vervolgd heeft? Zou niet even deze vervolging de oorzaak zijn, dat hij zich te *Keulen*, als te na aan de grenzen van dit Land, niet heeft durven ophouden, uit vrees van gevat te worden; en daar-

 om

om zich hooger op begeven, waar hij genoegzaam veilig was? Ook blijkt, zoo uit dit berigt, als uit andere, die dit bevestigen, en hierna zullen voorkomen, dat de diefstal geruchts genoeg gemaakt heeft, en zeer vroeg is bekend geweest. — Bij het gezegde komt, dat het verhaal tot in bijzonderheden naauwkeurig is: — het noemt den naam van den dief, JAN; het vermeldt den dag, en den tijd van den dag, toen de diefstal is gepleegd geworden; — het wijst aan de plaats, waar de dief zich met der woon begeven heeft; — het noemt de boeken, die hij gedrukt heeft, het jaar, wanneer zulks is geschied, en de letters, met welke ze gedrukt waren. — Alle deze bijzonderheden worden niet weinig bevestigd, door het geen wij van elders weten, dat de Druk-konst niet voor het jaar 1440 te *Mentz* is geoefend geworden; — dat de eerste drukkers te *Mentz* den naam van JAN of JOHAN hebben gedragen; — dat de genoemde boeken, volgens ERASMUS getuigenis, op de scholen werden gebruikt (40); — en dat men noch de eerste beginselen der Druk-konst van *Mentz*, noch de aanleidende oorzaken tot de uitvinding vermeld vindt, maar dezelve eensklaps daar staat, gelijk een *Deus ex Machina*.

Men heeft, wel is waar, nog het een en ander tegen het gezegde aangevoerd; maar ook dat schijnt ons toe, van weinig aanbelang te zijn: —

In-

„ Indien," zoo spreken de partijen, „ indien „ te *Haarlem* zoo vroeg, als men voorgeeft, „ en het berigt van KORNELIS zulks bepaalt, „ de Druk-konst is geoefend geworden, hoe „ komt het dan, dat men geene ouder drukken „ uit die stad heeft dan van het jaar 1485? „ Of heeft dan de ontrouwheid van den knecht, „ LAURENS Schoonzoon buiten staat gesteld, „ om nieuwe letters te vervaardigen?" — Doch 1) zij, die deze zwarigheid opperen, toonen weinig bekend te zijn met de geschiedenis van de Druk-konst. Immers, veel vroeger dan dat jaar was die konst in de Nederlanden zeer verspreid; te *Antwerpen* is gedrukt TONDALUS VISIOEN, *gheprent ti Antwerpen bi mi* MATHIJS VAN DER GOES, *anno* 1472. — *Dat winterstuc van den passionael, Voleyendet te* Delff *in Holland, anno* 1472. *den vyfsten dach in September.* — *Spiegel der Sassen. Te* Gouda *by* GHERAERT LEEU, 1472. — PRUDENTIUS, Daventriae 1472. — *Secunda pars hystorie scholastice, que est de novo testamento, Impressa in* traiecto inferiori, *per magistros* NYCHELAUM KETELAER *et* GHERARDUM DE LEEMPT, 1473. Meer andere boeken hier op te tellen is onnoodig, elders kan men eene volledige opgave vinden (41). Deze algemeene verbreiding van de Druk-konst, is gewis uitgegaan van hare eerste geboorteplaats: immers het moet zeer onwaarschijnlijk voorkomen, dat de konst te *Utrecht*, te *Delft*, te

Gouda, te *Deventer*, en elders, zoo spoedig uit *Mentz* zou zijn overgebragt geworden; vooral 2) wanneer men in aanmerking neemt, dat in de laatste helft der vijftiende eeuw eenige Boekdrukkers te *Haarlem* geboren, in *Italië* zich nedergezet, en drukkerijen opgeregt hebben; waaruit men besluiten mag, dat zij die konst in hunne geboortestad geleerd hebben (41*); 3) strekken tot bewijs van het onmiddelijk voortzetten der Drukkonst te *Haarlem*, door de Erfgenamen van LAURENS JANSZ. de *tweede* Nederduitsche en de *twee* Latijnsche drukken van den *Spiegel onzer behoudenisse;* 4) dat VELDENAAR in 1483 de Drukkerij van de nazaten van LAURENS heeft overgenomen (42): om nu 5) niet te spreken (waar over hierna nog zal gehandeld worden) van het overbrengen der konst van *Haarlem* naar *Engeland*, tusschen de jaren 1454 en 1459. Wat de tegenwerping betreft, dat DIEDERIK MARTENS in deszelfs grafschrift in de kerk te *Aalst* geroemd wordt, — en dat deszelfs konstgenoot JOHANNES VAN WESTPHALEN, ten einde van zijne gedrukte werken, van zich zelven roemt, — „ als eene geheel nieuwe konst van drukken aangewend," of wel, „ dezelve 't eerst naar deze landen overgebragt hebbende," — zoo is dit, gelijk MEERMAN zeer goed betoogd heeft, slechts te verstaan van de konst, om met letters, in matrijzen gegoten, te drukken (42*).

Men heeft ook tegen het getuigenis van

KOR-

KORNELIS aangevoerd, „ dat dus ver nimmer „ iemand gevonden is, die de beide door hem „ genoemde boeken gezien heeft." — Zoo is het met verscheiden andere boeken gelegen, van welken men echter zeker weet, dat ze van de pers zijn gekomen. — Schoolboeken zijnde, is niets meer waarschijnlijk, dan dat ze door de leerlingen afgebruikt zijn geworden. — Het zou ook kunnen zijn, dat die van *Mentz*, om met te beter gevolg de eere der uitvinding zich toe te eigenen, naderhand niets onbeproefd hebben gelaten, om de exemplaren te onderdrukken. En zoo al hier of daar een enkeld gevonden werd, hoe velen zouden wel in staat zijn, om te beslissen, — en daarop komt het vooral aan, — of het met dezelfde letters, die KOSTER gebruikt had, gedrukt was? — Genoeg is het, dat het bekende Schoolboeken zijn geweest, die naderhand meermalen zijn opgelegd geworden; zoo dat van deze zijde niets tegen het verhaal kan worden ingebragt. —

Er valt niets, dat proefhoudend is, tegen den gepleegden diefstal te zeggen; maar veel is er, dat dien bevestigt. Van dien aard zijn de straks genoemde bijzonderheden: de algemeene overlevering, de eenparige getuigenissen, die alle vermoedens van verdichting afsnijden, en zoo men niet alle geschiedkundige waarheid op eenmaal den bodem wil inslaan, niet kunnen verworpen worden. Hierbij komt nog de algemeene

verbreiding van de mare van den gepleegden dief-stal door *Duitschland*; welke, zoo het schijnt, aan de beide Chronijk-schrijvers van *Straatsburg* aanleiding heeft gegeven tot het berigt, dat van daar, door de ontrouwheid van een' knecht (JAN GENSFLEISCH). de drukkerij is overgebragt geworden naar *Mentz*. (43)

Dit zelfde berigt vult de gapingen aan, die in de narigten van *Mentz* gevonden worden. Welke en hoedanige deze gapingen zijn, hebben wij te voren aangetoond, en te gelijk opgemerkt, dat, zonder de daar vermelde omstandigheden, men nimmer in staat is, een volledig verslag te geven van den eersten oorsprong, verdere voortzetting, beschaving en voltooijing der drukkonst. De vroegste getuigenissen zeggen, *of* in zeer algemeene bewoordingen, dat de Drukkonst te *Mentz* is uitgevonden, *of*, dat men aldaar begonnen is met tinnen letters te drukken (44); zonder eenige vermelding van de eerste aanleiding tot de uitvinding zelve. Deze duisterheid in de *Mentzer* geschiedenis is te opmerkelijker, daar SCHOEFFER, de kleinzoon van FAUST, en zijns Grootvaders opvolger in de drukkerij, (van wien TRITHEMIUS zijn berigt heeft ingewonnen) zich zoo zeer bezorgd heeft getoond, om aan zijnen Grootvader de eer te doen toewijzen, en voor de verbreiding van dezelve zoo vele moeite aangewend. Zoo iemand, dan moest hij voorzeker in staat geweest zijn, om van alles, wat

tot

tot de eerste uitvinding betrekkelijk was, een volledig berigt te geven; en wij mogen uit zijnen betoonden ijver, om bij iedere voorkomende gelegenheid zijns Grootvaders roem te verheffen, besluiten, dat hij niet in gebreke zou zijn gebleven, om zulk een verslag, zoo hij er toe in staat was geweest, mede te deelen. Hoe vreemd aanzien dit zwijgen heeft, en waarvoor in den aard der uitvinding geen reden is, zoo verklaarbaar wordt het, als men KORNELIS geloof geeft; immers dan is de konst langs oneerlijke wegen te *Mentz* gebragt, en dan lag er *en* GUTTENBERG, *en* FAUST *en* SCHOEFFER even veel aan gelegen, ten einde hunnen roem te bevestigen, den diefstal op allerlei wijze te verbergen, en zelfs niet den schijn te geven, dat de kunst langs dien weg te *Mentz* was overgebragt geworden. —

Ook verdient opgemerkt te worden, dat, niet tegenstaande het gerucht van den gepleegden diefstal zich vroeg algemeen verbreid heeft, en aan de *Mentzers* de beschuldiging van *Haarlem* bekend is geweest, men nergens het geringste spoor vindt, dat de eersten hunne zaak en hunne eer tegen de laatsten hebben verdedigd. Het kon den *Mentzers* niet moeijelijk vallen, echte en voldoende bewijzen, om hun regt op de uitvinding te handhaven, te voorschijn te brengen, door welke op eenmaal de nietigheid der *Haarlemsche* beschuldiging werd in het licht gesteld. Zoodanige voorzorg had men billijk mogen ver-

wachten, dat door hen gebruikt zou zijn geworden; en zij waren dit aan zich zelven verpligt, om niet door hun zwijgen eene duisterheid over hunne eigene geschiedenis te verbreiden, welke althans ongunstige vermoedens tegen hen verwekt, en hunne ondersteld uitvinding in geen eervol licht plaatst.

Maar er blijft nog eene zwarigheid over, die meermalen is gemaakt geworden; evenwel is ze ook bondig opgelost, — te weten: „KORNELIS is een huisselijk getuige, een loontrekkend dienaar op de drukkerij van LAURENS KOSTER; zijn getuigenis moet uit dien hoofde, als uit den eigen boezem voortgekomen, niet aangevoerd worden; niemand kan immers in zijne eigen zaak gehoord worden." — Om niet te herhalen, het gene zoo bondig is gezegd geworden door MEERMAN en VAN OOSTEN DE BRUIJN (45), zij het genoeg op te merken, dat KORNELIS, die door geene banden aan het geslacht van LAURENS JANSZOON verbonden was, en voor zich zelven geen bijzonder voordeel bij de zaak had, dikwils gewoon was het gebeurde te verhalen; zeker ook in zijnen hoogen ouderdom (hij is gestorven in 1515 of 1516), en na dat VELDENAAR de drukkerij van LAURENS JANSZOONS afstammelingen in 1480 gekocht, en naar elders had overgebragt. Na dat KORNELIS de drukkerij, in welke hij gewerkt had, aan een ander had zien overgaan, en elders opgeslagen zag, had hij althans in het

ge-

geheel geene reden, om de zaak te verdichten. Eigenlijk drukt de gemaakte zwarigheid het berigt van MENTZ, dat van PETRUS SCHOEFFER, FAUSTS Schoonzoon herkomstig is; maakt men geene zwarigheid, dezen geloof te geven, die zelf, met zijnen Schoonvader, oprigter van de Drukkerij was, hoe veel te eer moet KORNELIS dan gehoord worden? te meer nog, daar zijn getuigenis niets tegenstrijdigs behelst, en men niet in staat is, iets bij te brengen, waarom men hem niet gelooven zou. — Ja het is zelfs zeer opmerkelijk, dat in de *Haarlemsche* zaak geen getuige, die in dezelve betrokken is, gevonden wordt; daar men in de *Mentzer* geschiedenis PETRUS en zijn' zoon JOHANNES SCHOEFFER ontmoet, van wien de narigten afkomstig zijn, en door den laatsten zelfs bedriegelijk ingerigt, om GUTTENBERG te doen vergeten, en alles aan zijnen Grootvader toeschrijvende, dezen alléén den roem der uitvinding te doen geven. (46).

Welligt zal men vragen: wie is de dief? Zoo KORNELIS geloof verdient, dan moet de dief kunnen aangewezen worden, en, bij gebrek daarvan, blijft met dat al zijn berigt verdacht. — Wij zijn geenzins gezind, de wettigheid van deze gevolgtrekking toe te geven; immers, wie zal toestaan, dat een diefstal niet gebeurd is, of dat het narigt van eenen gepleegden diefstal verzonnen is, om dat men den dief niet weet aan te duiden? Het is in alle geval genoeg,

wan-

wanneer men voldoende kan betogen, er is diefstal gepleegd: dat betoog geven de getuigen; al het overige behoort niet tot het materiëele van de zaak, maar raakt alléén eenige bijzonderheden. Wij hebben geoordeeld, deze aanmerking te moeten voorafzenden, om dat wij geenzins den zoo verdienstelijken Heer MEERMAN kunnen bijvallen, bewerende, dat JAN GENSFLEISCH de oude, broeder van J. GUTENBERG, de bedoelde dief is. Hoe zeer wij de verdiensten van dien Heer huldigen, de waarheid nogtans vordert, rondborstig te verklaren, dat, volgens alle bescheiden, door MEERMAN zelf verzameld, deze GENSFLEISCH nimmer de dief kan geweest zijn. Op dat wij niet schijnen, alles met eene magtspreuk af te doen, zullen wij kort en bondig de waarheid van ons gezegde staven.

De diefstal is gepleegd op *Kersnacht* van het jaar 1440; de dief, eerst te *Keulen* zich ophoudende, en sedert al hooger op naar *Mentz* trekkende, heeft in de laatste stad met de gestolene letters gedrukt in het jaar 1440. — Passen die bijzonderheden op JAN GENSFLEISCH *den Ouden?* Schoon JAN GENSFLEISCH *de Oude* niet eerder dan in het jaar 1441 te *Mentz* voorkomt, en in 1443 als huurder van het huis *zum Jungen*, toont echter het document, waaruit zijn verblijf in 1441 in deze stad blijkt, dat hij toenmaals den 1en *Januarij* (1441) uitkeering deed van eenen boedel, dien hij geadministreerd had (48). Hoe

strookt

strookt dit met zijn dienen als knecht, diefstal en vlucht 14 dagen te voren? — Bedriegen wij ons niet, dan zijn deze weinige *data*, die wij bij den Heer MEERMAN vonden, zoo vele duchtige bewijzen, dat, (schoon er twee Broeders GENSFLEISCH zeer zeker geweest zijn (49),) zijne onderstelling, dat J. GENSFLEISCH, *de Oude*, de dief was, volstrekt onbestaanbaar is.

Nu MEERMANS hypothese vervalt, vervalt daarom de gepleegde diefstal niet, of het getuigenis van KORNELIS. Er zijn meer anderen denkbaar, die gelijken naam gedragen hebben; zoo vindt men nu en dan genoemd JAN MEIDENBACH en JAN PIETERSHEIM (56); maar wie zal ons zeggen, of één van hun de bedoelde persoon is? Wij vinden geene aanwijzingen, uit welke wij kunnen opmaken, wie de dief geweest is; en moeten ons daarom hoeden, dat wij niet in gelijken misslag, als de Heer MEERMAN, vallen. Nu vervalt ook, dit moeten wij tevens zeggen, de zamenhang tusschen *Haarlem* en *Mentz*, immers naar de opvatting van dien Schrijver; want hoe zal men bewijzen, dat de proeven door GUTTENBERG te *Straatsburg* in 1437 tot 1439 ondernomen, met die van KOSTER zamenhangen? Dit wordt minder waarschijnelijk, om dat de dief reeds 1442 met letters drukte, en GUTENBERG eerst 1444 en 1445 van *Straatsburg* naar *Mentz* verhuisde, en in het jaar 1450 met FAUST zich verbond. — Wij bekennen, niet in staat te

zijn,

zijn, om den zamenhang tusschen *Haarlem* en *Mentz* aan te wijzen; maar niet anders is het met vele andere voorvallen uit dien zelfden tijd gelegen, die, schoon ze, bij gebrek van oorkonden, donker blijven, daarom niet ophouden werkelijk gebeurd te zijn. Hier staat het, aan den eenen kant, uit onbedriegelijke chronologische en historische *data* vast, dat de drukkonst van LAURENS JANSZOON KOSTER te *Haarlem* ouder is, dan de proeven, zonder resultaat, van J. GUTTENBERG te *Straatsburg*, in 1437—1439; de diefstal in het jaar 1440 of 1441, lijdt ook geen redelijke tegenspraak, maar het getuigenis dien aangaande, draagt, gelijk wij hebben aangetoond, alle in- en uitwendige kenmerken van waarheid. Aan den anderen kant, vinden wij J. GUTTENBERG in 1444 of 1445 te *Mentz* gevestigd, alwaar hij de drukkonst naderhand met FAUST uitoefent in het huis *zum Jungen*; dit huis was in 1443 door JAN GENSFLEISCH den Ouden te *Mentz* gehuurd: In dat zelfde tijdperk, tusschen 1439 en 1444 plaatste ons Hollandsch berigt de vestiging van den dief uit *Haarlem* te *Mentz*, en de eerste vruchten van zijnen diefstal. Elk ziet, dat in dit verhaal zamenhang doorstraalt, schoon die niet bepaaldelijk is aan te toonen. Geen wonder, daar zoo wel de dief, als de heeler, alles doen moesten, om bedekt te blijven en 't stuk te ontveinzen. Nogtans wordt, eensdeels, het overbrengen der kunst van *Haarlem*

lem naar *Mentz* door onverdachte oude getuigenissen, ook zulken, die van den diefstal niets schenen te weten, gestaafd: anderdeels heerscht er de overlevering, dat er, bij het verbreiden dezer uitvinding, diefstal hebbe plaats gehad. Wilden wij ons in vermoedens en gissingen toegeven, hoe velerlei mogelijkheid, en gebeurde gevallen, konden wij dan dichten: te meer, daar er in de vroegste geschiedenis der drukkonst nog twee JANNEN, welke hier te pas konden gebragt worden, voorkomen (zie *Aant.* 50). — Doch het zij ons genoeg, bij het verlaten en omverrewerpen der fraaije hypothese van den Heer MEERMAN, waartoe onpartijdige waarheidsliefde ons drong, en welke wij vertrouwen, dat, bij bedaard inzien en oordeel, thans, noch door de Maatschappij, noch door iemand, zal kunnen toegelaten en aangenomen worden; — het zij ons genoeg, de hoofdzaak voor ons *Haarlem* vastgehouden te hebben, en aangetoond, dat *Haarlems* regt en eer geenszins van die hypothese afhankelijk is.

Uit al het aangevoerde, is dit, zoo wij vertrouwen, meer dan blijkbaar, dat er geene reden is, waarom wij niet zouden aangaan op het verhaal door JUNIUS opgeteekend; en, mag men veilig zich op dat berigt verlaten, gelijk wij meenen te moeten doen, dan zijn *drie* dingen dadelijk reeds uitgemaakt: — *vooreerst*, de uitvinding der Drukkonst moet aan *Haarlem* toegekend worden;

want

want vroeger dan ergens elders is die konst aldaar geoefend: — *ten tweede*, *de losse* letters zijn van LAURENS JANSZOON herkomstig; — en eindelijk *ten derde*, door een diefstal zijn de losse letters naar *Mentz* overgebragt geworden. — Het een en het ander rust niet op losse gezegden, maar op de algemeene overlevering, bevestigd door het getuigenis van zoodanigen, die voor en boven anderen in de gelegenheid zijn geweest, om de volledigste berigten in te winnen van eene uitvinding, zoo nabij aan hunnen leeftijd.

Dit, tot dus ver overwogen getuigenis, wordt door andere getuigen nader gestaafd; het zal niet overbodig zijn, dat wij tot bevestiging van al het gezegde, de waardij en kracht derzelve gezet overwegen. Hiertoe zullen wij een begin maken met de getuigenissen, die *Mentz* bepaaldelijk raken; waarbij wij dan allereerst moeten opmerken, dat oude getuigenissen van *Italianen* en *Spanjaarden*, bijna nimmer uitsluitend voor *Mentz* kunnen worden aangevoerd. Wanneer zij, zonder nadere bepaling, spreken van *Germania*, of *Germanos* noemen, kunnen zij aan *Haarlem* ook gedacht hebben; immers ten tijde der uitvinding, en nog daarna, maakten onze Nederlanden een gedeelte uit van het Duitsche Keizerrijk, en behoorden tot den *Bourgondischen* Kreits. — Wij oordeelen het veiligst te zijn, op zulke getuigenissen, noch aan de ééne, noch aan de andere zijde te bouwen; ten zij het blijke, dat de schrij-

vers,

ve s eene bepaalde plaats op het oog hebben gehad, of van dezelve uitdrukkelijk melding gemaakt zij (51).

Wat de getuigenissen aangaat, die stellig voor *Mentz* spreken, het is ons voorgekomen, dat deze van verschillenden aard zijn: — sommige zijn zeer onbepaald, en behelzen niets meer, dan dat aldaar de Drukkonst is uitgevonden (52); sommige spreken alléén van tinnen letters, en zeggen niets anders, dan dat men om dezen tijd te *Mentz* begon met tinnen letters te drukken (53); — sommige spreken van metalen letters (54); — een enkele is er, JOHAN SCHOEFFER, die gewag maakt van de *Xylographie:* maar niet één is er, zoo veel wij weten, die het gebruik van losse houten letters aan *Mentz* toekent, of zegt, dat ze daar gebruikt zijn geworden; het geen THOMAS BIBLIANDER van dezelve verhaalt, gaat zoo min *Mentz* als *Haarlem* aan, en betreft de voortgangen der Drukkonst in het gemeen (55). Er is dus onder die alle niet één, dat tegen *Haarlem* kan worden aangevoerd, en niet één, dat het *Haarlemsch* berigt tegenspreekt; maar wanneer meer dan één getuige verhaalt:" om- „ trent dezen tijd heeft men begonnen met tin- „ nen letters te drukken," of, „ dáár is de konst „ uitgevonden, van met tinnen, of metalen letters „ te drukken," — dan zeggen zij niet, zoodanig zijn de eerste beginselen der konst geweest: integendeel, deze onderstellende, spreken zij slechts

van de verdere volmaking en beschaving der konst; waaruit dan volgt, dat alle soortgelijke berigten slechts eene tweede plaats kunnen beslaan, en geenszins opwegen kunnen tegen berigten, die ons de konst in haren eersten oorsprong doen kennen. Uit dit bepaalde oogpunt deze *Mentzer* getuigenissen beschouwende, (en hiertoe zijn wij, ook door het te voren aangemerkte, volkomen geregtigd,) geven zij wel geen stellig, maar toch een ontkennend bewijs voor *Haarlem*; — een bewijs in dit geval van te meerder waarde en aangelegenheid, daar het *eensdeels* zeker is, dat dadelijk in de eerste tijden der drukkonst de losse houten letters zijn gebruikt geworden, en *anderdeels* ieder aldus bij zijn goed regt bewaard blijft. Immers, om nu van *Straatsburg* niet te spreken (56), de billijkheid en waarheid vorderen, dat men aan *Mentz* de eer late wedervaren, van de uitvinding der *metalen* en *gegoten* letters; terwijl zoodanig een gewigtige stap, in de verdere volmaking der konst, veel, zeer veel tot den roem van *Mentz*, en deszelfs verbreiding moest toebrengen niet alléén, maar ook dien van *Haarlem* verdonkeren; en zelfs, als 't ware, doen vergeten, dat hetzelve den weg voor de eer en den roem van *Mentz* had gebaand. Trouwens, het gros der menschen blijft aan het tegenwoordige hangen, roemt het gene boven anderen in schoonheid uitsteekt, maar bekreunt er zich niet om, langs welke trappen

de

de schoonheid tot hare meerdere volmaaktheid gerezen zij: het is de koelzinnige wijsgeer, die den oorsprong der dingen naspoort, voor wien dit onderzoek belangrijk wordt; maar als hij zich daartoe begeeft, is die oorsprong voor hem moeijelijk te ontdekken, en hij is vaak buiten staat, om ze aan te wijzen. Zou dit niet blijkbaar, ja handtastetelijk zijn in de berigten, die van *Mentz* tot ons zijn gekomen? Dat onbepaalde, weifelende, onzekere, onvolledige, dat men allerwege vindt, spreekt te sterk, dan dat men niet zou voelen, hoe door de schoone drukken van de *Mentzer* pers, de opmerkzaamheid tot deze alléén is bepaald geworden, zonder dat men zich over den oorsprong en voortgang der konst bekommerde. Veel hebben hiertoe FAUST en SCHOEFFER gedaan, ook GUTTENBERG, die, hoofdzakelijk zich toeleggende op algemeen getrokken boeken, hun gebruik van houten letters zorgvuldig verborgen hebben; niettegenstaande het onbetwistbaar is, dat de oudste Bijbel-uitgave met zoodanige letters gedrukt is. Daarentegen, hebben de eerstgemelden, zoo dra zij metalen en gegotene letters gebruikten, niet verzuimd, achter aan het einde der afgedrukte werken hunne konst te verheffen, en eene naauwkeurige aanteekening te voegen, zoo van hunne namen, als van het jaar der uitgaven (57). Niet weinig begunstigde het ook de *Mentzer* pers, dat de *Haarlemsche* de opmerkzaamheid van Buitenlanders minder tot

M 2 zich

zich trok; deels, doordien zij boeken uitgaf in de taal der Landgenooten gesteld, deels, zoo al in de *Latijnsche*, zulke, die minder algemeene waarde en bruikbaarheid hadden; waarbij gevoegd moeten worden de ongunstige en troebele omstandigheden der tijden; welke *Mentz* niet zoo zeer drukten, maar aan hetzelve de gelegenheid lieten, om grooter ondernemingen tot stand te brengen. Dat alles moet zaamgenomen, en in de beoordeeling der getuigen onder het oog worden gehouden, zal men naar waarheid uitspraak doen: maar, dat geschiedende, kan de uitspraak niet twijfelachtig wezen; immers, van zelven leiden alle de omstandigheden, om aan *Haarlem*, zelfs uit de *Mentzer* getuigen, toe te kennen, waarop hetzelve met regt aanspraak maakt, *de beweegbare houten letters*.

Laat ons nu voortgaan, en de stellige getuigen verhooren. — Deze zijn van tweederlei aard, of schrijvers, die door hunne verhalen *Haarlems* roem staven, of oude gedrukte werken, die als zoo vele daadzaken ontegenzeggelijk bewijzen, dat *Haarlem* met reden op de eer der uitvinding van de Drukkonst boogt. Beiderlei verhoor zal ons niet langer dan noodig is ophouden, daar wij ons alléén zullen bepalen tot bijzonderheden, welke de Vaderlandsche Schrijvers of niet, of min juist, of niet opzettelijk genoeg behandeld hebben.

Onder de Schrijvers, wier getuigenis ten voordeele van *Haarlem* beslist, moet allereerst geteld

wor-

worden ULRIKUS ZELL; zijn getuigenis is bewaard gebleven in de *Keulsche Kronijk*, gedrukt in het jaar 1490 (58). Schoon er niet weinigen zijn, die op deze Kronijk laag vallen, is echter derzelve gezag in dezen bondig gestaafd geworden door MEERMAN, VAN OOSTEN DE BRUIJN (59), en laatstelijk nog door den werkzamen MASCH (60). De eerstgenoemde getuigt, in *Engeland* gezien te hebben een boek, ten onregte aan Vader AUGUSTINUS toegeschreven, *de singularitate Clericorum*, gedrukt door ZELL in het jaar 1467 te *Keulen;* waaruit dan openbaar is, dat hij toen reeds in gezegde stad de Drukkonst heeft geoefend. — Deze ZELL verhaalt, dat de wijze van drukken, die toen reeds in gebruik was, uitgevonden is te *Mentz* tusschen de jaren 1440 en 1450: maar dat het eerste voorbeeld van de konst is gegeven te *Haarlem*, in de uitgaven van DONATUS; waarvan ze ontleend is door *Mentz*, hetwelk vervolgens de konst steeds meer beschaafd heeft. — Deze ZELL is knecht geweest in de Drukkerij van GUTTENBERG, en was dus volkomen in staat, der waarheid getuigenis te geven; en dat hij zulks ook gedaan heeft, moet men te eerder toestaan, daar hij, als een geboren Duitscher, er meer belang bij had, om zijn Vaderland die eer te geven, dan aan *Haarlem*, waartoe hij geene betrekking altoos had. Deze vreemdeling, gelijktijdig met KORNELIS den Boekbinder levende, bevestigt zijne gezegden,

 voor-

vooral door de terugwijzing op de uitgaven van DONATUS, wien hij het modèl noemt, dat men te *Mentz* is gevolgd, daardoor toonende, dat men destijds niet twijfelde, of die eerste uitvinding was te *Haarlem* gedaan. — KÖHLER heeft onder andere bedenkingen, tot verzwakking van dit berigt in het midden gebragt, ook deze, die aan de opmerkzaamheid van MEERMAN ontgaan is, te weten: „ ZELL berigt verkeerdelijk, dat de Bijbel de eerste vrucht van de *Mentzer* pers is; immers is het zeker, dat het *Catholicon* vroeger van dezelve is gekomen." — Dan, men mag met reden vragen, of immer het *Catholicon*, in houten platen gesneden, het licht heeft gezien? Wij weten wel, dat de Heer MEERMAN gedacht wil hebben aan een klein woordenboek (61); maar wij twijfelen zeer, of zijne onderstelling bij den onpartijdigen bijval kan vinden. Het komt ons voor, dat GUTTENBERG wel beproefd heeft, het *Catholicon* te drukken, maar dat hij, *en* door de kosten, die op dezen arbeid liepen, *en* door de langdurigheid van tijd, die noodzakelijk tot de uitvoering gevorderd werd, van de verdere voortzetting afgeschrikt geworden, de ontgonnen taak niet heeft voleindigd. — Dit zoo zijnde, is het berigt van ZELL zeer juist, en met de waarheid geheel overëenkomende.

Een ander getuige is JAN van ZUREN, die, volgens het verhaal van SCRIVERIUS, nog Sche-

pen

pen te *Haarlem* zijnde, en vóór dat hij de Burgemeesterlijke waardigheid bekleedde, in sierlijk Latijn zamenspraken geschreven heeft, over de Drukkonst en hare uitvinding. Van dezelve, die ten tijde van SCRIVERIUS reeds zoo goed als verloren waren, is, behalve het opschrift, alleen de inleiding in handen van dezen gekomen. Jammer is het, dat deze stukken, die tusschen 1549 en 1561 zijn gesteld geworden, verduisterd of verwaarloosd zijn; dezelve zouden zeker veel licht verspreiden over de geheele gebeurtenis, die, blijkens het overgeblevene, hem zeer goed bekend was. Uit dezelve zien wij, dat VAN ZUREN geen oogmerk heeft gehad, om den roem van *Mentz* eenigzins te beknibbelen; hij erkent volmondig, dat binnen hare muren de konst tot grooten trap van volmaaktheid is gebragt: maar hij getuigt tevens, dat de eerste, hoewel ruwe beginselen van dezelve, binnen *Haarlem* zijn gelegd; en dat de konst aldaar, gedurende vele jaren, eerst in het geheim is geoefend geworden, in het huis, dat in zijn' tijd nog in wezen was; maar dat dezelve daarna, door een' vreemdeling, naar *Mentz* is overgebragt geworden. VAN ZUREN betuigt verder, dat deze geheele zaak versch was in het geheugen van zijne tijdgenooten; zoo dat er geen reden is of zijn kan, die aan de waarheid van het gestelde kan doen twijfelen.

Een derde getuige is DIRK VOLKERTSZ.

COORNHERT, geboren te Amsterdam in het jaar 1522, gestorven in het jaar 1590. In den opdragtsbrief, geplaatst voor zijne vertaling van CICERO's werk *over de Pligten*, zegt hij, dat het getuigenis van zeer oude, statige, en grijze hoofden eenparig berigt, dat binnen *Haarlem* de eerste ruwe beginselen der konst zijn ontdekt; en van hier door eenen ontrouwen knecht zijn overgebragt geworden naar *Mentz*, en aldaar zeer veel verbeterd. Hij voegt er bij, dat hij meermalen in zijn' tijd van oude en achtbare menschen had hooren verhalen, op hoedanige wijze men allereerst de boeken had gedrukt: ten bewijze hoe men algemeen, tot in de bijzonderheden toe, in *Haarlem* met de uitvinding bekend was.

Een vierde getuige is HENDRIK LAURENSZOON SPIEGHEL, geboren te *Amsterdam* in het jaar 1549. Hij geeft in zijn beroemd werk, *de Hertspiegel*, eene zeer goede beschrijving van de allereerste wijze van drukken, namelijk met houten platen, voor welke, daar ze niet voldeden („*in houtplaats feil*"), naderhand in plaats zijn gesteld geworden houten boekstaven, door middel van dunne koorden zaamgevoegd.

Een *vijfde* getuige is LODEWIJK GUICCIARDIN, te *Florence* geboren in het jaar 1523; hij vervaardigde, na dat hij zijn vaderland verlaten, en zich met der woon te *Antwerpen* had nedergezet, eene beschrijving der Nederlanden, die in

in het jaar 1567 het licht zag. In dit werk verhaalt hij, dat *en* de gemeene overlevering, *en* het getuigenis van sommige Schrijvers, *en* andere oude gedenkstukken, getuigen, dat de Boekdrukkonst te *Haarlem* is uitgevonden; doch dat ze door eenen knecht van den Uitvinder, na dezes dood, en zonder dat de uitvinding nog volmaakt was, is overgebragt naar *Mentz*, en aldaar verder beschaafd geworden. Dit getuigenis van een' vreemdeling, die van geene vooringenomenheid voor ons vaderland verdacht kan worden, is van zeer veel waarde. — Immers men ziet, dat hij drieërlei soort van bewijzen bijbrengt, door welke het regt van *Haarlem* wordt gewettigd. Voor zoo verre hij zich op de traditie beroept, wordt het getuigenis van de drie voorgaande personen vrijgesproken van alle partijdigheid; terwijl zijne beide andere gronden hunne en anderer geloofwaardigheid alleszins staven. Jammer is het, dat hij ons de Schrijvers niet noemt, op welke hij doelde; maar het verdient opgemerkt te worden, dat in zijn' tijd meer dan één voor *Haarlem* heeft gesproken, en van de aldaar gedane uitvinding verslag gegeven. Hieruit blijkt dan, hoe bitter eenzijdig MARCHAND is, wanneer hij zegt, dat de eerste getuige, waarop de *Haarlemmers* zich beroepen kunnen, GUICCARDIN is; die toch zelf verklaart, dat anderen voor hem dit getuigenis hadden afgelegd. Hij beroept zich ook op gedenkstukken, en heeft

denkelijk het oog op de eerste en vroegste voortbrengselen der *Haarlemmer* pers; deze alleen konden bewijzen, dat de konst, voor dat ze volmaakt was geworden, naar *Mentz* is overgebragt geworden. Dit zoo zijnde, dient zulks niet weinig tot nadere bevestiging der verklaring van KORNELIS, dat te *Mentz* met de letters van KOSTER boeken gedrukt zijn geworden. — GUICCARDIN, om er dit nog bij te voegen, schreef dit twintig jaren vroeger, dan het werk van JUNIUS is uitgekomen; maar genoegzaam op dien tijd, althans nabij dien tijd, dat deze het te *Haarlem* gebeurde te boek sloeg; zoo dat wij twee gelijktijdige getuigen, beiden van elkander onafhankelijk, in hun ontmoeten.

Wij mogen met den voorgaanden verbinden MARIANGELUS ACCURSIUS, een geleerd en oordeelkundig man, uit het begin van de zestiende eeuw, geboren te *Aguila*, in het Koningrijk van *Napels*, in aanzien geweest aan het hof van Keizer KAREL *den vijfden*, en gestorven te *Wenen*. De jonge ALDUS heeft aan ANGELUS ROCHA eene aanteekening medegedeeld, door ACCURSIUS geschreven op het eerste blad van zijn exemplaar van *Donatus*, en welke door gezegden ROCHA geplaatst is in eene verhandeling over verschillende konsten (*Commentat. variarum artium*, *sive de Bibliotheca Vaticana*). Uit deze aanteekening van ACCURSIUS is dit tot ons oogmerk het voornaamste, „ dat de *Donatus*, en de *Confessionalia*,

in

in 1450 te *Mentz* gedrukt zijn; — maar dat de Drukker (FAUST) voorgelicht is geworden door den *Donatus* in *Holland* vóór dien tijd gedrukt, door middel van uitgesnedene tafeltjes." Dit getuigenis staaft, dat de Drukkonst vroeger in *Haarlem* dan in *Mentz* is geoefend, zonder dat het iets bepaalds zegt van de wijze, waarop de konst in de eerste plaats is geoefend geworden. Wij weten, dat MEERMAN het gezegde van ACCURSIUS verstaat van de losse letters, en wij willen de mogelijkheid niet tegenspreken, dat het zoo opgevat kan worden; maar wij missen het bewijs, dat het dus verstaan moet worden. — MARCHANDS voorgeven, dat ACCURSIUS zijne aanteekening uit de *Keulsche* Kronijk ontleend heeft, is geheel ongegrond, en kan door niet éénen grond waarschijnlijk worden gemaakt: men bedenke slechts, dat M. ACCURSIUS, de *Keulsche* Cronijk, in 't lager of plat Duitsch geschreven, naar alle waarschijnelijkheid, noch hebben, noch lezen of verstaan kon.

Eindelijk moeten wij nog spreken van de zeer oude *Engelsche* traditie, door RICHARD ATKYNS aan den dag gebragt, in zijn werk over *de opkomst der Drukkonst*, uitgegeven ten jare 1664. De onbekende Schrijver, uit wiens werk, dat in de boekerij te *Lambeth* zal geweest zijn, ATKYNS zijn verhaal geput heeft, berigt, dat op aanraden van den Aartsbisschop BOURCHIER de Drukkonst in *Engeland* overgebragt is geworden, door

door eenen knecht van de *Haarlemsche* Drukkerij; — dat de konst zelve uitgevonden is te *Haarlem*, en door den broeder van eenen knecht aan de *Haarlemsche* Drukkerij, die door dezen met het geheim der uitvinding was bekend gemaakt, naar *Mentz* is gekomen. Velen hebben de echtheid van het stuk, door ATKYNS aan het licht gebragt, bestreden, bijzonder de Heren COLTÉE DUCAREL en CONYERS MIDDLETON (63); daarentegen heeft het eenen zeer geoefenden verdediger gevonden in den beroemden G. MEERMAN, van wien VAN OOSTEN DE BRUIJN het voornaamste ontleend heeft. Men kan niet verwachten, dat wij alles, wat voor en tegen dit stuk geschreven is, hier zullen overnemen: wij zullen kunnen volstaan met eene beknopte opgave van dat gene, hetwelk wij achten voldongen te zijn; terwijl uit zoodanige opgave blijken zal, wat, onzes bedunkens, niet uitgemaakt en beslist is. — *Vooreerst*, het is zeker, dat ATKYNS het stuk, uit den onbekenden Schrijver aangehaald, werkelijk heeft gehad, en niet verdicht: — hier voor trouwens pleit sterk, *a*) dat hij het op uitdrukkelijken last van den Secretaris van Staat, MORICE, en met deszelfs goedkeuring, heeft uitgegeven; ten anderen, *b*) dat ATKYNS, zoo hij dat stuk had verdicht, nimmer zou gewaagd hebben, zich daarvan bij den Koning en bij het Parlement te bedienen, ter verkrijging van het voorregt van

Ko-

Koninklijken Drukker; — verder *c*) dat hij den persoon noemt, van wien hij hetzelve ontvangen heeft; — en eindelijk, *d*) dat de Heer DUCARELL zelf verklaart, dat van dit stuk een authentiek afschrift geweest is ten jare 1664, in handen van JOHN BIRKENHEAD, *Ridder Baronet*, eenen der Commissarissen van het Lagerhuis, om de zaak en het regt der Boekdrukkers te onderzoeken. — *Ten anderen*, volgt uit het voorgaande, dat de inhoud van dat stuk zoodanig was, als het door ATKYNS is medegedeeld geworden. — Beide deze punten achten wij, dat voldongen zijn. — Maar het is niet bewezen, dat waarlijk dit stuk een oorspronkelijk echt stuk is, noch in wat tijd het geschreven is; en of het een publiek dan een privaat stuk geweest is; bijzonderheden, die men moest kennen, om over deszelfs waarde en gezag met grond te kunnen oordeelen: juist deze zijn, in dit geschil, door den Heer MEERMAN over het hoofd gezien; hij heeft uit het betoog, dat ATKYNS zelf het stuk niet verdicht had, tot deszelfs oorspronkelijke echtheid en geloofwaardigheid besloten; — een besluit, dat voorzeker niet doorgaat. — Het Engelsch Parlement schijnt het stuk voor geen oorspronkelijk echt stuk gehouden te hebben; als oordeelende, dat het enkel steunt op het gezag van ATKYNS: ook deze zeer gewigtige zwarigheid heeft de Heer MEERMAN onaangeroerd gelaten. Het is wel waar, dat het verlies

van

van het stuk, dat op velerlei wijze veroorzaakt kan zijn, niet ten nadeele van hetzelve kan werken; maar het is ook waar, dat het bloote zeggen van den gewezen Opziener der Kantelbergsche Bibliotheek in *Lambeth*, geen genoegzaam bewijs is, dat hij het in de *archiven* van het Aartsbisdom heeft gevonden. Heeft ook die Opziener ATKYNS misleid, en, om eenig gezag aan zijn stuk te geven, hem verzekerd, dat het tot de archiven van het Aartsbisdom behoorde? zoo lang alle deze bedenkingen niet zijn opgelost, blijft dat afschrift min of meer verdacht.

Als wij op den inhoud van dat geschrift letten, bespeuren wij meer dan ééne bijzonderheid, die hetzelve verdacht maakt, als, dat zekere JAN CUTHENBERG te *Haarlem* de Drukkonst heeft uitgevonden, — dat men in *Haarlem* zeer jaloers was op de Drukkerij, en verscheiden personen had vastgezet en vastgehouden, die van elders waren gekomen, om een knecht van de Drukkerij te troonen, — dat men dit deed, ook na dat de konst door eenen ontrouwen knecht naar *Mentz* was overgebragt, — dat de ontrouwe knecht, na dat hij zijnen broeder de konst had geleerd, binnen *Haarlem* eene Drukkerij had opgerigt. — Ons dunkt, dat elk de moeijelijkheden in dit verhaal van zelve opmerkt. Of, indien *Haarlem* zoo jaloers op deszelfs Drukkerij was geweest, zou dan deze stad, den ontrouwen knecht ongemoeid, binnen hare muren, eene

Drukkerij hebben laten opzetten? — Zou men in *Haarlem*, na dat door ontrouw de konst elders was overgebragt, en dus bekend was geworden, vreemdelingen hebben aangehouden? Kon daardoor de verbreiding der uitvinding voorgekomen worden? — Op wat grond, zoo men binnen *Haarlem* dus omzigtig had gehandeld, kon COORNHERT klagen over de onachtzaamheid der Voorvaderen in het bewaren van den roem hunner stad? — Om alles met weinig woorden te zeggen, het verhaal, zoo als het daar ligt, met opzigt tot *Haarlem*, mist te veel innerlijke bewijzen van geloofwaardigheid, om er op te bouwen; en het geen het behelst van die beide Broeders, kan, gelijk wij getoond hebben, nimmer op GUTTENBERG of GENSFLEISCH toegepast worden. Al wat wij er uit opmaken mogen, is, dat in Engeland bekend is geweest, dat de uitvinding te *Haarlem* gedaan, en van daar door ontrouw naar elders verplant is geworden; en dit is zeker van eenig gewigt, maar een regtstreeksch bewijs is het niet. Het verwondert ons niet, dat de Heer MEERMAN een zoo ijverig verdediger van dit stuk is geweest, daar het zoo gunstig was voor zijne hypothese: maar het verwondert ons, dat hij de onzekerheid en onnaauwkeurigheid in dit stuk niet heeft opgemerkt, daar hij zelf, om die reden, alle gezag ontzegt aan de berigten van NATALIS COMES en van HENDRIK SCHORUS. — Wij hebben bovendien zoo vele en zoo voldoende uit- en inwendige be-

bewijzen, dat wij voor dit eene niet angstvallig behoeven te zorgen.

Laten wij nu een enkel oogenblik stilstaan, en al het beredeneerde eens overzien. Wat, mogen wij dan vragen, wat is ons tot hiertoe gebleken?

Vooreerst, de berigten, rakende de uitvinding te *Haarlem* gedaan, winnen het, zoo in volledigheid en naauwkeurigheid, als in éénparigheid en innerlijke geloofwaardigheid, van de berigten rakende het zij *Mentz* of *Straatsburg*.

Ten anderen, alle de getuigen voor *Haarlem* zijn in de hoofdzaak eenparig, en strijden niet met en onder elkander; maar de getuigen voor *Mentz* en *Straatsburg* verschillen te zamen, en strijden zelfs met elkander.

Ten derden, onder de getuigen van *Haarlem* is niet een, die door eigen bijzonder belang in de uitvinding betrokken is; maar het getuigenis voor *Mentz* is veelal herkomstig van PETRUS SCHOEFFER, en verder verbreid door zijnen zoon JOHANNES SCHOEFFER.

Ten vierde, de *Xylographie* behoort, naar allen schijn, oorspronkelijk aan *Haarlem*.

Ten vijfde, dat, volgens het zeggen der getuigen, LAURENS JANSZOON losse, of verplaatsbare houten letters gebruikt heeft; en dat hij veel vroeger dan iemand anders elders, daarmede de Drukkonst geoefend heeft.

Ten zesden, dat deze konst door eenen dief

naar

naar *Mentz* is overgebragt; maar dat J. GENSFLEISCH de dief niet is, noch zijn kan.

Ten zevenden, dat deze konst te *Mentz* eerst geoefend is door GUTTENBERG alléén, naderhand in verbinding met J. FAUST, en vervolgens door dezen met P. SCHOEFFER.

Ten achtsten, dat deze konst te *Mentz* nader is beschaafd, door het gebruik van metalen gegoten eenzelvige staafjes, op welke de bijzondere letter gesneden werd: — Zoo niet zelfs deze uitvinding, en tweede groote trap, nog aan LAURENS JANSZOON moet toegekend worden. —

Eindelijk, dat deze konst door de uitvinding van de *Matrijzen*, waarvan de eer aan P. SCHOEFFER behoort, is volmaakt geworden.

Wij weten zeer wel, dat er Schrijvers zijn, die van ons in vele opzigten verschillen; wij laten elk zijne vrijheid, en zijn niet verwaand genoeg, om te denken, dat onze behandeling van een zoo kiesch onderwerp boven alle tegenspraak is: maar wij hebben getracht, de onpartijdigheid zorgvuldig te bewaren, en niet eene geschiedenis geschreven naar ons eigen ontwerp; zoo als MARCHAND, FOURNIER, en anderen, hebben gedaan. — Wij zouden hier onze taak kunnen eindigen; dan wij willen nog kortelijk de stukken van de *Haarlemsche* pers in oogenschouw nemen.

Wanneer men, om dit vooraf op te merken,

 in

in het verhaal van JUNIUS de volgende bijzonderheid vindt; — dat LAURENS JANSZOON de houten letterstaven eerst verwisseld heeft met loden, en daarna met tinnen, zou men kunnen vermoeden, dat hij alléén heeft willen verhalen, dat deze loden of tinnen staafjens gesneden zijn geweest; maar die onderstelling vervalt, om dat wij kort daarop lezen, dat de dief van zijnen Meester het lettergieten geleerd heeft. — De Heer MEERMAN heeft getracht door eenige gronden de juistheid van deze bijzonderheden te logenstraffen (64). Zoo het ons toeschijnt, heeft deze verdienstelijke Schrijver deze en gene rede aangevoerd, die tegen het afgieten der letters uit de matrijzen geldt; maar van zoodanige gegotene spreekt JUNIUS niet. — Hij maakt ook geen melding van metalen letters, zulke die uit eene bijzondere compositie vervaardigd zijn, maar van loden en tinnen staafjens. Deze staafjens te gieten, daar men de konst van tinne-gieten reeds lange kende, was niets bijzonders; maar, schoon deze niet aan die ongemakken onderworpen waren, aan welke de houten dadelijk onderhevig waren, b. v. het barsten, zoo voldeden ze wegens de buigzaamheid der stoffe op den duur niet. Het zou dus zeer wel kunnen zijn, dat de dief deze konst van gieten geweten had; maar tevens, dat men te *Mentz* op het denkbeeld is gekomen, om deze letterblokjes of staafjes uit eene zekere zamenstelling te vervrardigen, waardoor

door ze eene toereikende hardheid verkregen. Dit zoo zijnde, is er geen grond, om het door JUNIUS verhaalde te ontkennen, vooral niet, als men mag bouwen op eene aanteekening van het *Memorial de* JEAN ROBERT, berustende in de *Abdij* van *St. Aubert* te *Cambray*; volgens welke aanteekening men voor 1445 met gegotene letters gedrukt heeft (65). Hetgeen nogtans, onzes inziens, met zeer veel grond tegen het verhaal van JUNIUS wordt ingebragt, is, dat SPIEGHEL en COORNHERT, die zeer wel van alles onderrigt zijn geweest, spreken van houten staafjens, en de ruwe wijze van drukken. Ondertusschen, het laatste kan ook betrekking hebben tot de wijze van snijden in lood en tin; en in allen geval mag het verstaan worden, vergelijkender wijs tot de toen reeds bekende en gebruikelijke manier van drukken, die men aan SCHOEFFER verschuldigd is. Hoe het zij, JUNIUS verhaal kan gevoegelijk op gezegde wijze opgevat worden; en hoe men het neme, zoo veel blijkt er uit zijn getuigenis, en uit dat van anderen, dat de losse letters te *Haarlem* zijn uitgevonden geworden.

Trouwens, dit bewijzen de nog voorhanden zijnde voortbrengsels van de *Haarlemsche* pers, die wij thans zelve gaan beschouwen. —

Door het getuigenis van ZELL is buiten tegenspraak gesteld, dat de *Donatus* te *Haarlem* uitgegeven is, voor dat er één stuk de *Mentzer*

pers had verlaten. DAUNOU ziet in deze *Haarlemmer* drukken niets dan *Xylographie*, maar heeft zijn gevoelen door geene gronden gestaafd (66). Wanneer wij de Fragmenten van den DONATUS, die met groote letters gedrukt zijn, naauwkeurig bezien, dan ontdekken wij ras letters, die t' onderst boven staan, b. v. de *n*. Men zie in de tweede plaat bij MEERMAN, de tweede proef; in den eersten regel staat *minns*, in de tweede *adnerbior. qno*. De regels loopen ongelijk, de eene letter staat of hooger of lager dan de andere; b. v. in de eerste proeve op dezelfde plaat, *ter^ci^a* terstond in den eersten regel, — in de derde *ei^u^s*, en *Adv~er~bio*. In de tweede proeve beschouwe men het woord *copationis*. De letters staan los, uitgezonderd eenige, die aan elkander gehecht zijn. Sommige zijn niet goed uitgedrukt, om dat de inkt ze niet raakte, b. v. in de derde proef op dezelfde plaat, in den vierden regel, de woorden *ut* en *pticipia*. Dit zijn zoo vele in het oog loopende bewijzen voor de beweegbare letters, dat men zich verwonderen moet, hoe het mogelijk is, het tegengestelde te kunnen beweren.

Dezelfde gebreken vindt men in de andere uitgave van den *Donatus*, die met kleinder letters gedrukt is, en van welke men in de vierde plaat bij MEERMAN eene naauwkeurige kopij ziet. In den *elfden* regel is in het woord *Infinito* de *n* t' onderst boven gezet. In den vijftienden regel

staat

staat de *m* (door drukfout voor *n* geplaatst) op den kop in *nm*, en in het daarop volgende woord de *n*. — De letters staan ook hier de een hooger de andere lager, b. v in den *eersten* regel *ee*ᵗ, *fuiss*ₑ*t*, in de *tiende*, *fue*ᵣᵢₜ. — De letters staan ook hier los. De regels loopen ongelijk, b. v. de *zesde* en *zevende*. Somtijds hebben enkelde woorden geen' genoegzamen inkt gevat, in den zeventienden regel, *aü*, — in den twee-en twintigsten *audiverunt*, enz. In den *eersten* regel is bij verzinning de aaneengevoegde *fi* gesteld voor *fu*, gelijk anders overal staat. Ook *si* voor *is* (*fiusietis* voor *fuissetis*), en even te voren, *ectis* voor *lecti essetis*, reg. 9 van ond. is uit *audiveratis* de *r* uitgelaten.

Vroeger dan deze beide uitgaven van den *Donatus* is het *Horarium* van LAURENS JANSZ. — DAUNOU, na gezegd te hebben, dat MEERMAN dit houdt voor het oudste stuk van LAURENS pers, dat met losse of beweegbare letters is gedrukt, zegt, men kent zekere boeken met platen, die meermalen herdrukt zijn (67). Zal dat wederleggen heeten? of duidt het niet zijne onkunde in dit stuk aan? — In de eerste plaat bij MEERMAN ziet men al aanstonds, dat op bl. 1 van dit boeksken de *m* verkeerd is gezet, dat bij vergissing voor de *i* de *t* is gezet in *qui*, de *m* in *tuum*; dat door drukfout is gezet *advcinat* voor *adveniat*. De letters zijn aan elkander ongelijk, en verspringen; ook loopen de regels

niet gelijkmatig. Sommige woorden hebben te weinig, anderen te veel inkt gevat. Met één woord, die de moeite wil nemen, om dit oude stuk met de vereischte oplettendheid, woord voor woord, te bezien, die zal, wanneer hij niet met DAUNOU, den franschen slag, gelijk men zegt, er over wil leggen, en zoo hij onbevooroordeeld is, erkennen, dat het alle de kenmerken draagt van de kindschheid der pers, en de te groote beweegwaarheid der letterstaafjes (68).

Bij de voorgaande stukken voegen wij nog de eerste uitgave van den *Spieghel der menschliker behoudenisse*. Ook hier staan sommige letters omgekeerd, b. v. in den eersten regel de *n* in *begint*, in den negentienden regel de *r* in *becoerde*, gelijk ook in den *vierden* in het woord *bedroch*; in den *zevenden* staat door vergissing van den Zetter de *t* voor de *p*, en deze onderst boven; er staat *sceæper*. De letters verspringen overal; in den eersten regel staat aldus het woord *Spieghel*, in den achtsten *hoecheit*. De letters staan los, sommige drukken elkander, en niet één regel is volkomen regt (69). Verder verdient opgemerkt te worden, dat de blinde of looze letters, die men bezigde in plaats van eenig ander stuk, om eene open plaats te behouden, vrij sterk doorgedrukt zijn, doch veel minder dan de overige; iets, hetwelk voorzeker geen plaats had kunnen hebben, zoo men vaste houte platen had gebruikt. Het geheel gebruik

van

van *dat* behulpmiddel, om die opening, voor de kapitale voorletter, welke vooraan geschilderd zou worden, te bewaren, bewijst oogschijnlijk, dat de letters, waarmede het werk gedrukt is, losse letters waren. —

Hier eindigt onze taak [70]. Mogten wij den regtmatigen vaderlandschen roem zoo hebben voorgestaan, en verdedigd, dat wij daardoor de beslissing bevorderd hadden van een geschil, het welk maar al te veel, door bijzondere oogmerken aangevuurd, met eene partijdigheid en onbillijkheid is gevoerd geworden, waarvan men schaars weerga zag. Zoo wij met belezenheid of geleerdheid hadden willen pralen, zouden wij van alle de schriften over dit onderwerp, wier aantal verbazend groot is, in 't bijzonder hebben kunnen spreken, — en andere oude drukken, 't zij *Xylographische*, 't zij met losse letters gedrukt, met de *Haarlemmer* hebben kunnen vergelijken. — Dan, wij wilden de waarheid, welke alleen hier onderzocht moest worden, niet in eene menigte van bijzaken begraven; te minder, daar het meerderdeel der te houdene redeneringen, zonder bijgevoegde ophelderende platen, voor velen althans, onverstaanbaar zoude zijn. — Het is ons genoeg, dat de kritiek, die geene éénzijdigheid gedoogt, voor *Haarlem* beslist, en ons regt geeft, om met HENDRIK SPIEGHEL te zeggen:

O Haar-

O Haarlems kloeke gheest, u lof zal ewigh flonkren,
Al heeft de roem van Mentz u faam heel doen verdonkren,
Ghi hebt houtstaefkens eerst, in houtplaats feil, gepast;
En na, met snoerkens die als schrift bij een ghetast.

AANTEEKENINGEN.

(1) Zie BESOLDUS apud WOLFIUM, in *Monumentis Typograph.* Tom. I. pag. 171, welke plaats ook overgenomen is door VAN OOSTEN DE BRUYN, *Geschied. der Stad Haarlem*, bl. 209 Aanteek. MEERMAN, *Aanteek. bij* H. DE GROOT *Parallelon Rerumpubl.* III Deel, — Z. ook V. ARETIN's *Rede von den frühesten Universalhistorischen Folgen der Erfindung der Buchdrückkunst.* Munch. 1808, 4to. enz.

(2) Meer andere Steden, als *Augsburg*, *Bazel*, *Bologne*, *Feltri*, *Florence*, *Lubeck*, *Neurenberg*, *Rome*, enz. hebben van tijd tot tijd meerder of minder aanspraak op de eer der uitvinding gedaan. Zie DAUNOU, *Analyse des opinions diverses sur l'origine de l'imprimerie*, in de *Memoires de l'Institut National des Sciences et Arts*, *Tom.* 4, *pag.* 486. en BREITKOPF, *über die Gesch. der Erfind. d. Buchdr.* die het geheel ongegronde dezer pretensiën aantoonen.

(3) t. a. p. bl. 209. Zeer belangrijke aanmerkingen, die den grond der botsing van de verschillende gevoelens in het licht stellen, geeft COGAN, *de Rhijn, of reis van Utrecht naar Frankfort*, bl. 411—417. „ De vraag," zoo laat COGAN zich onder anderen hoo-

ren,

ven, „ de vraag werd niet behandeld dan omtrent eene „ eeuw na de uitvinding. De onderzoekers hadden „ bijna niets, dan getuigenissen bij overlevering; en „ deze was, in verscheiden opzigten, zoo tegenstrij- „ dig, dat er het doolhof door vergroot is, in plaats „ dat zij den draad zoude gegeven hebben." — Hij verdient zeer, over dit onderwerp gelezen te worden.

(4) t. a. p. pag. 448 etc. Zijne verhandeling is drieledig; in het *eerste* deel geeft hij verslag van de eerste voortbrengselen der Boekdrukkonst; — in het *tweede* overweegt hij de getuigenissen van hun, die deze konst hebben zien geboren worden; — en eindelijk in het *derde* beoordeelt hij de werken, die over de geschiedenis der uitvinding zijn in het licht gegeven. — Eene Hoogd. Vertaling derzelve, met eenige aanmerkingen, is in v. ARETIN's, *Beyträge zur Geschichte und Literatur.* Het nieuwste werk van JANSEN, *Histoire de l'origine de l'Imprimerie*, Paris 1809, 8vo is slechts eene Vertaling van MEERMAN's *Consp. Orig. Typogr.*, GOCKINGA's Uittreksel van MEERMAN, en van de daarbij gedrukte Naamlijst van J. VISSER, met eenige vermeerdering dezer laatste.

(5) Zie DAUNOU t. a. p. pag. 439. — COGAN t. a. p. beschouwt de Drukkonst uit dit bepaalde oogpunt.

(6) Dit gevoelen, dat in MEERMAN, *de Origine artis typograph. Cap.* I. en zijn' epitomator GOCKINGA, *Uitvinding der Boekdrukk.*, gelijk ook in DAUNOU, en anderen, zijne voorstanders heeft, is tegenwoordig vrij algemeen.

(7) Zoo denkt FOURNIER; Z. DAUNOU, p. 510 *et svv.*

en FOURNIERS eigen stukken, in het *Journal des Savans*, en afzonderlijk uitgegeven.

(8) t. aang. pl. bl. 414, 420.

(9) Zie DAUNOU t. a. p. pag. 535. en ARETIN's Redevoering, aanteek. (1) vermeld.

(10) Zie SCHOEPFLIN *Vindic.* Cap. 8, §. 2. Te regt is door hem opgemerkt geworden, dat de *Duitsche Geleerden* algemeen in dit begrip zijn, vergel. FABRICIUS *Bibl. Antiq.* Cap. 21, pag. 630, en anderen, door DE BRUYN genoemd, t. a. p. bl. 216. DAUNOU t. a. p. pag. 469 en 529.

(11) Verg. MEERMAN *Origines Typograph.* Cap. 7, pag. 183, met zijn P. II. pag 44 seqq. GOCKINGA t. a. p. spreekt dit denkbeeld tegen, om dat zelfs in de schoone uitgave van het *Psalmboek* van 1457 de eene letter hooger dan de andere staat, 't geen niet zijn kon, indien de staafjens gegoten waren geweest; want dan zouden zij, al waren de ingesnedene letters ongelijk, egaal groot geweest, en de ongelijkheid der liniën daardoor voorgekomen zijn. Maar ons dunkt hiertegen te mogen aanmerken, *vooreerst*, dat ook op staafjens van gelijke dikte, de letters ongelijk, d. i. de eene hooger op een staafje, de andere wederom lager, dan het juiste midden, ingesneden zijnde, zulks ook in den druk het voorkomen moet geven van ongelijkheid. Ten *anderen*, al waren de letterstaafjens, volgens dit denkbeeld, gegoten, kunnen er toch, om tijd te winnen, vele zulke vormpjes te gelijk geweest en vol gegoten zijn, welke misschien juist niet allen even groot, of lie-

liever, even klein gevormd waren. Ten *derden*, kan misschien het uitspringen der letters aan andere toen nog bestaande onvolmaaktheden in het werktuiglijke, en in de handgreep van het drukken, te wijten zijn.

(12) l. c.

(13) Zie DAUNOU t. a. p. pag. 532.

(14) l. c.

(15) Wat al meer aanleiding had kunnen geven, zie bij DAUNOU t. a. p. pag. 522 enz. — Het geen COGAN, *de Rhijn*, bl. 448 zegt, dat de groote Heer letterlijk *zijne hand*, namelijk in inkt gedoopt, ter bekrachtiging en verzegeling zou gebruiken, is eene onnaauwkeurige geestigheid. Het is bekend, dat de zegels der Oosterlingen, die geene beelden mogen hebben, in gegraveerde spreuken bestaan, en even daardoor nabij de drukkonst (maar *Xylographie*) zijn. Zoo wierd dezelve ook van ouds geoefend in die op steen gedrukte opschriften van geneesmiddelen; waarover z. SAXE, *Epistola de vet. Medici ocul. gemma sphragide*, Traj. ad Rh. 1774. LENZ, *sur la Pierre à cacheter d'un oculiste Romain*, in *Magaz. Encycl.* 1809, Janv. p. 102, sqq. en BAUDET, in datzelve *Mag.*, Mars, p. 105 sqq. Hier is dan reeds de *Xylographie*; doch waaraan drukpers en inkt en papier, en de aanwending op andere zaken ontbreekt. — Men mag twijfelen, of niet de geleerde M. TERENTIUS VARRO eene soort van drukkunst der afbeeldselen van geleerde lieden, met onderschriften van vierregelige lofspraken, geoefend hebbe. PLIN. *Hist. Nat.* L. 35. C. 2. A. GELL. *Noct. Att.* L. 3, C. 10,

18, 11. JURET. *ad Symmach.* in Auctar. p. 313. DE PAUW, *Rech. s. l. Grecs*, T. 2, p. 101, *sv.* — Men vindt zelfs sporen vermeld, dat er losse letters tot vormen en indrukken der namen op aardewerk zouden zijn gebezigd geweest. Z. ARETIN bij zijne gemelde *Redevoering*, Aant. 6. [Losse drukletters, en toch nog geen drukkonst, vindt men ook in de geheel *gestempelde* boeken, bened. *Aant.* 65.]

(16) *In Annalibus Hirsaugiensibus* bij MARCHAND, MEERMAN, en anderen.

(17) Men vindt de plaats bij MARCHAND, pag. 12. en bij MEERMAN.

(18) Zie de Schrijvers aangehaald bij DAUNOU, pag. 480.

(19) Zie DAUNOU pag. 479.

(20) Zie de Schrijvers bij DAUNOU pag. 475 en 481 aangehaald.

(21) Hij wordt uitdrukkelijk genoemd in *den Zeit- und Geschicht-Bibel*, gedrukt te *Bern* 1555; men vindt dit getuigenis bij MEERMAN l. c. T. 2, pag. 173, vergel. pag. 204.

(22) Hier vooral verdient nagezien te worden DAUNOU, pag. 502, 503.

(23) Zie COGAN t. a. p. bl. 450.

(44) Zie den korten inhoud van zijn werk, *Recherches sur l'origine de l'imprimerie, et sur ses premiers etablissemens dans la Belgique*, bij DAUNOU t. a. p. pag. 514

514 en 515. — MARCHAND spreekt ook zeer los over al het gene van *Haarlem* en L. J. KOSTER verhaald wordt. Vooral ook de anders geleerde Boekenkenner, SANTANDRA DE SERRA, in het I. Deel van zijn *Dictionaire Bibliographique*; alwaar hij den vereerenswaardigen G. MEERMAN op eene zeer onbetamelijke wijze bejegent. [Terwijl onze Vaderlandsche Geleerde VAN WESTREENEN, in zijn werk *over de uitvinding van de Boekdrukkonst*, zich door zijn gezag heeft laten medesleepen of verbijsteren; daar hij wel de eer der uitvinding aan *Haarlem* toekent, doch van L. J. KOSTER alle gewag vermijdt. De *Straatsburger* LICHTENBERGER neemt de gezegden van S. LE SERRA tegen G. MEERMAN dankbaar over.]

(25) Men vindt de bedoelde stukken en bewijzen, deels bij MEERMAN, t. a. p. pag. 50, deels bij GOCKINGA, t. a. p. bl. 20, en eindelijk bij DE BRUYN, t. a. p. bl. 221.

(26) Vergelijk V. OOSTEN DE BRUYN t. a. p. bl. 225 en 226.

(27) Zie MEERMAN t. a. p. pag. 46 etc.

(28) Zie de geslachtlijst bij MEERMAN t. a. p. pag. 14.

(29) MEERMAN beroept zich op L. GUICCIARDIN, volgens wiens zeggen, de eerste uitvinder reeds overleden was, toen zijn knecht zich van *Haarlem* naar *Mentz* begeven had, 't welk hij stelt gebeurd te zijn in het jaar 1442. GOCKINGA is van hetzelfde gevoelen. Ondertusschen, daar men op eene andere wijze, die onzes bedunkens zekerder is, de jaren kan berekenen, hebben wij niet geoordeeld, op die onderstelling te moeten voortredeneren; te minder, daar partijen het be-

bedoelde factum ontkennen, en wij, vóór dat het bewezen is, op hetzelve bouwende, den misslag zouden begaan; dien men noemt *circulus in demonstrando*, of dien van *petitio principii!*

(30) Zie van dezen Joodschen Rabbi, die gezegd heeft, een boek gezien te hebben, gedrukt te *Venetië* in het jaar 1428, WOLF, *Monum. Typogr.* T. I. pag. 537 en 538, en SCHOEPFLIN l. c. Cap. 8, §. 9, aangehaald ook bij DE BRUYN t. a. p. bl. 228. — BOXHORN en AMPZING, zoo als bekend is, hebben opgegeven, dat in den gevel het jaar 1440 heeft gestaan; SCRIVERIUS daarentegen 1428. Indien ons eene gissing geoorloofd is, dan zouden wij vermoeden, dat de cijfers II, welligt te na bij den ander geplaatst, aangezien zijn voor een X, indien namelijk het jaartal dus is uitgedrukt geweest, MCCCCXXIIX; althans de mogelijkheid dezer verklaring zal ieder ligtelijk inzien.

(31) t. a. p. pag. 126.

(32) Zie NAUDÉ *Addition à l'histoire de Louis XI*, Chap. 7, pag. 116.

(33) l. c. pag. 72 volgg. vergel. tevens GOCKINGA t. a. p. bl. 41; — VAN OOSTEN DE BRUYN bl. 237 en 238.

(34) Zie SEIZ, *derde Jubeljaar der uitgevondene Boekdrukkonst*, bl. 91; MEERMAN, pag. 72, aanteek. *b.* — VAN OOSTEN DE BRUYN t. a. p. bl. 237, meent, dat dit des noods ook bewezen zou kunnen worden uit een' brief van JUNIUS aan PLANTIJN; dan alzoo, naar zijne eigene opmerking, de brief zonder dag- en jaarteekening is, kan dezelve geen bewijs opleveren.

(35)

(35) Zie zijn *Lauërcrans* bl. 15 en 16.

(35*) TALESIUS is gestorven den 27 van *Bloeimaand* 1573; de burgemeesterlijke waardigheid heeft hij bekleed van het jaar 1552 af. JUNIUS moet dus niet later, dan tusschen 1552 en 1573, dit berigt uit zijn' mond gehoord hebben. De jaren 1571 en 1573 schijnen wij te mogen aftrekken, om dat gedurende dezelve de dagelijksche gesprekken zich alleen moesten en konden bepalen tot de belegering en bestorming der stad door de Spanjaarden. Indien wij nu onderstellen, dat JUNIUS het berigt van de Drukkonst boekte in 1556 (en de mogelijkheid van deze onderstelling kan niet betwist worden), dan komen wij, na aftrek van 128 jaren, tot het jaar 1428. Het is eene bloote gissing, die niet onwaarschijnlijk is, en voor meer willen wij ze niet aangezien hebben.

(36) Indien onze gissing, in de voorgaande aanmerking vermeld, aannemelijk is, spreekt het van zelve, dat deze rekening vervalt, en de onze dan in de plaats moet gesteld worden. Wist men, hoe lang JUNIUS aan zijn werk gearbeid had, zoude men die gissing nader kunnen aandringen; dit niet wetende, zijn wij hier de rekening van SCRIVERIUS gevolgd.

(37) Zie MEERMAN l. c. pag. 57, adnot. *f.*

(38) THOMAS PIETERSZOON stierf in 1492. GAEL was, naar JUNIUS zeggen, een grijsaard, toen deze door hem onderwezen werd. JUNIUS nu is geboren den eersten van *Wintermaand* 1511, zie MEERMAN pag. 73, *adnot.* Geven wij JUNIUS 10 à 15 jaren, toen GAEL zijn

zijn Leermeester was, brengt zulks ons tot de jaren 1521 à 1526. Op dien tijd moet deze dan den ouderdom van 70 à 80 jaren bereikt hebben gehad, en bij gevolg geboren zijn tusschen 1441 en 1456, dus zeer nabij aan den tijd der uitvinding; ja, waarschijnlijk heeft hij PIETER THOMASZOON nog gekend, die 1446 andermaal trouwde.

(39) l. c. Cap. 8, §. 1, pag. 80. MEERMAN l. c. pag. 84, heeft de vertaling door SCRIVERIUS gegeven van de woorden: *deinde cum fure domo se proripit*, „ en is „ als een dief ten huize uitgestreken," goedgekeurd; VAN OOSTEN DE BRUYN t. a. p. bl. 238 verkiest liever deze vertaling: en *is met nog eenen anderen dief ten huize uitgestreken.* JUNIUS spreekt bepaald van één persoon, het geheele verhaal door, en daarom kunnen wij de laatste vertaling niet goedkeuren; de andere is hard en buiten voorbeeld. Heeft welligt JUNIUS ook geschreven: *cum furto?* d. i. met de gestolene goederen. Het is zeer mogelijk, dat de gewone lezing eene drukfout is, of eene fout van hen, die het werk, na den dood van JUNIUS, ten druk bevorderden; wij zouden, den geheelen stijl van JUNIUS in aanmerking nemende, daaraan niet twijfelen.

(40) *Epist.* ad H. BOUILLUM *data* 31 Aug. 1513, *Opp.* T. 3, pag. 130.

(41) Zie J. VISSER *Naamlijst* van Boeken, in de Nederlanden gedrukt voor het jaar 1500, bij het werk van GOCKINGA, *over de uitvinding der Boekdrukkonst*; welke lijst aanmerkelijk vermeerderd is, door JANSEN, in

in zijn Fransch werk over datzelfde onderwerp (waarover zie boven, Aant. 4.)

(41.) MEERMAN, l. c. pag. 147, gist, dat zij knechts der eerste *Haarlemsche* drukkerij geweest zijn, het geen zeer waarschijnlijk is. De Naamlijst der *Haarlemmers*, die in *Italië* de drukkonst geoefend hebben, vindt men onder anderen bij VAN OOSTEN DE BRUYN, bov. aang. bl.242.

(42) Zie over dit alles MEERMAN, in het *zesde* Hoofddeel zijner *Origines Typograph.*

(42*) MEERMAN Cap. VII. §. 3, pag. 155, 156 en Cap. V. §. 1. p. 97, 98.

(43) MEERMAN l. c. T. 2, p. 199 sqq.

(44) Uit de aanteekeningen van FAUST en SCHOEFFER, van 1457 en 1465, bij MEERMAN l. c. T. 2. pag. 94 en 95, kan men niet opmaken, met welk soort van letters zij gedrukt hebben. Van GUPALATINUS af, en na dien tijd, worden de karakters beschreven. Straks zal nog nader hierover moeten gehandeld worden.

(45) Het is vreemd, dat men niet opgemerkt heeft, dat in dit geval, en de vrage naar de geschiedkundige waarheid, een huisselijk getuige zeer wel aanneembaar is, en op denzelven de juridieke exceptie tegen de huisselijke getuigen niet geldt; want de grond derzelve is in hun eigenbelang, of vreeze der getuigen voor schade. Hier eigent KORNELIS zichzelven geene eer of voordeel toe: en zijne gehechtheid aan een' Meester van 40 of 50 jaren verleden, en die er ook geen dadelijk belang meer bij had, kan zijne wetenschap en zijn getuigenis van de zaak niet verzwakken.

(47) Dat J. GENSFLEISCH, anders GUTTENBERG, zeer arm is geweest, schijnt ons toe eene gewaagde stelling te zijn; althans FISCHER, *Essai sur les Monum. Typogr. de* GUTTENB. p. 24. heeft een' brief voor den dag gebragt, waaruit het tegendeel blijkt: zie DAUNOU p. 470.

(48) Men vergelijke de stukken door KÖHLER aan het licht gebragt, te vinden bij MEERMAN l. c. T. I, pag. 166 in de aanteek. *bd.* en p. 163 aanteek. *as.*

(49) Het is bekend, dat deze eerst door den beroemden MEERMAN regt onderscheiden, en uit één gezet zijn: terwijl men vroeger de oude echte stukken nopens beide reeds kende, maar, niet zonder tegenstrijdigheid, tot één trachtte te brengen. De stukken door KÖHLER, in zijne *Ehrenrett.*, publiek gemaakt, ontdekken ons den *Mentzer* JAN GENSFLEISCH *den Ouden.* GUTTENBERG, die ook reeds vroeger meer bekend was, kan door de zorg van SCHOEPFLIN, OBERLIN (*Annales de la vie de* GUTTENBERG) chronologisch nagegaan worden. [In het *Eloge historique de* J. GENSFLEISCH, *dit* GUTTENBERG, *par* J. F. NÉE DE LA ROCHELLE, *Paris*, 1811, schijnen de beide broeders wederom verward te worden]. Kan ook, daar wij den ouder Broeder tegen MEERMAN vrijpleiten, deze jongere de *Haarlemmer* knecht van KOSTER, dief, en vlugteling naar *Mentz* geweest zijn? — Het tegendeel schijnt ons uit de stukken te blijken. Want men vindt hem te *Straatsburg* woonachtig in 't midden van het jaar 1439 (MEERMAN pag. 163 adn. 4.) hij voerde een pleitgeding in datzelfde jaar, en ontving sententie in *December* 1439 (ibid. adn. 5.) Hij neemt er geld op *in 't begin*

van

van het jaar 1440, en wederom in 't laatst van 1442; hij betaalde schatting in *Februarij* 1443, *Maart* 1444. Sedert verdwijnt hij eerst, en vindt men zijne vrouw nog. Zie MEERMAN pag. 90.

(50) JAN MEIDENBACH is een der eerste bedienden of helpers van GUTTENBERG te *Mentz* geweest; JAN VAN PETERSHEIM is ook zeer vroeg knecht geweest bij FAUST en SCHOEFFER, en heeft reeds in het jaar 1459 eene eigen neering opgezet te *Frankfort*, maar heeft zich nimmer als drukker bij de werken van zijne pers gemeld. Zie MEERMAN p. 34, en voorts p. 278, 279. De Heer MEERMAN zegt zelf, dat hij op een van deze beiden vermoeden des diefstals geworpen had, doch hen vrijsprak, sints hij den dief met zekerheid, zoo hij meende, in J. GENSFLEISCH *den Ouden*, ontdekt had: MEERMAN p. 90. Die hypothese dan vervallende, kan ook het vermoeden tegen een dezer twee andere JANNEN weer rijzen. — Hoe 't zij, dat er zamenhang tusschen *alle drie de* eerste plaatsen van drukkonst moet gesteld worden, is allerwaarschijnlijkst 1. uit de opmerking van COGAN: dat men met geene mogelijkheid stellen kan, als of, na zoo vele eeuwen, er toen, binnen zoo korte jaren, twee verschillende, geheel op zich zelf staande, uitvinders dier konst geweest zouden zijn. 2. Vindt men, van den beginne af aan, te vele personen in 't werk, en dat wel in eene konst, welke men trachtte geheim te houden, dan dat men niet aan onderlinge zamenhang hunner pogingen zoude denken.

(51) Tot dit soort van getuigenissen behooren dat van LUDOVICUS CARBO, N. PEROTTUS, JUNIANUS MAJUS,

 DI-

DIDACUS VALERA, MARSIL. FICINUS, G. M. GRAPALDUS, COCCIUS, etc.

(52) Van dien aard zijn de getuigenissen door MEERMAN verzameld, van eenen Ongenoemden, N. 20, pag. 119, van PALMERIUS, N. 23, p. 121, van H. WIRCZBURG DE VACH, N. 24, van CAXTON, N. 25, van eenen Ongenoemden, N. 26, van JAC. PHIL. BERGOMENSIS, N. 28, van BERTOLDUS, N. 29, van TRITHEMIUS, N. 30, etc.

(53) Weinige spreken van tinnen letters, NAUCLERUS, N. 58; MUTIUS, N. 78, etc., en het is niet onwaarschijnlijk, dat zij in 't gemeen aan metalen letters gedacht hebben.

(54) Zoo GUPALATINUS, N. 12, DE LIGNAMINE, N. 16, FELIX FABER, N. 31, GRAPALDUS, N. 36, MAFFEUS, N. 44, etc.

(55) Zie N. 79, pag. 187, waarmede vergeleken moet worden het getuigenis van GASSARUS, N. 68, p. 168.

(56) Wij kunnen niet onopgemerkt laten, dat uit de stukken, die SCHOEPFLIN ontdekt, en bekend gemaakt heeft, onzes inziens, niet kan worden opgemaakt, dat men te *Straatsburg* eenige dadelijke proeven van boekdruk heeft genomen. De woorden: *die press zerlegen*, die voorkomen §. 14. van die stukken, bij MEERMAN pag. 76, beteekenen slechts, *de pers uit elkander nemen*; en kunnen niet alléén, maar worden ook in de daad, van elke pers, zonder onderscheid, gebruikt. Wij kunnen daarom aan de uitlegging van den Heer

Heer MEERMAN, T. 1, pag. 193, volgens welken men aan de vormen moet denken, onze toestemming niet geven. Wij hebben nogtans het meer algemeene gevoelen wel willen volgen; *deels*, om dat het, zoo het gegrond is, *Haarlem* in niets benadeelt; *deels*, om dat WIMPHELINGIUS, in zijn *Catalogus Episcoporum Argentinensium*, bij MEERMAN aangehaald, T. 2, pag. 140, met zoo vele woorden dit zegt: „ *Sub hoc Roberto nobilis* „ *ars impressoria inventa fuit a quodam Argentinensi*, „ *licet incomplete. Sed cum is Maguntiam descenderet* „ *ad alios, in hac arte investiganda similiter laborantes, ductu cuiusdam* JOANNIS GENSFLEISCH, — *ea* „ *ars completa et consummata fuit.*" — CASPAR HEDIO, over wien z. MEERMAN l. c. p. 169—171, die eerst aan WIMPHELINGIUS het zeggen kwalijk nam, dat te *Straatsburg* de proeven onvolledig waren, heeft daarna betuigd, dat de konst het eerst te *Mentz* is uitgevonden; en het is juist dit nadere getuigenis, dat ons aan het meer algemeen gevoelen doet twijfelen. — Voorts, dat PETRUS SCHOEFFER het afgieten der letters uit de matrijzen heeft uitgevonden, verhaalt GASSARUS, bij MEERMAN aangehaald, N. 68, pag. 168.

(57) De bewijzen vindt men bij MEERMAN l. c. T. 2, pag. 94, sqq.

(58) Men zie dit belangrijk stuk bij MEERMAN l. c. pag. 105, sqq, en in de *Bibliotheca Sacra, post* J. LE LONG en BOERNERI *iteratas curas, ordine disposita, emendata, suppleta, continuata ab* A. G. MASCH, *Part. Sec. Vol.* III, pag. 54, BOXHORN heeft het in het *Latijn* vertaald, *Histor. Univers.* p. 950.

(59) Zie MEERMAN l. c. T. 1, pag. 58. VAN OOSTEN DE BRUYN t. a. p. bl. 234.

(60) l. c. pag. 57.

(61) l. c. T. 1. pag. 150 adn. *c*.

(62) Alle deze getuigenissen vindt men naauwkeurig vermeld bij MEERMAN, N. 81, 82, 84, 95, vergeleken T. 1, pag. 60 sqq.

(63) Men moet ook hier het werk van MEERMAN raadplegen, alwaar T. 2, pag. 4 staat de brief van DUCAREL; het antwoord van den eersten leest men p. 19, en, bij verkorting, in *de beschrijving van Haarlem* door VAN OOSTEN DE BRUYN, I. D. bl. 243, enz.

(64) l. c. pag. 82 en 83, T. 1.

(65) Van dit stuk hebben wij kennis gekregen uit eene aanteekening van den geleerden Archivarius VAN WIJN, tot het 3. D. *der Vaderl. Gesch. van* WAGENAAR, bl. 97 *der Bijvoegselen*, aant. *t*. Wij waagden het aan de eene zijde niet, om het gezag van dit stuk tegen te spreken; en evenwel kwam het ons aan de andere zijde zeer bedenkelijk voor, om er op te bouwen (*). Zeker kunnen de matrijzen nooit bedoeld zijn; maar, zoo de aanmerking van DAUNOU doorgaat, t. a. p. pag. 519, dat de uitdrukkingen *getés en molle*, etc., die in de

(*) [Het blijkt mij uit LICHTENBERGER, dat de plaats door den Heer VAN WIJN, op aanwijzing van den Heer J. VISSER, bijgebragt, reeds aangevoerd was door GHESQUIÈRE, en beantwoord door MERCIER, op dezelfde wijze als alhier uit DAUNOU wordt opgegeven.

H. W. T.]

de Kronijken enz. van de Vijftiende eeuw voorkomen, alleen van de Xylographie te verstaan zijn, vervalt dat bewijs. Ons is in de gedachte gekomen, of ook die aanteekening ziet op de *literae formatae*, die door eene *stampa* gedrukt werden? gelijk men dan in oude Klooster-boekcatalogen wel eens melding vindt van eenig „ *libro stampato in papiro, non scripto.*" [Zoodanig is onder anderen het beroemd *Moeso-Gothisch* Handschrift der Evangeliën, *Codex argenteus*, te *Upsal.*] De inval van DES ROCHES, die, op grond van deze *libri stampati*, getracht heeft de uitvinding der Boekdruk-konst eene geheele eeuw vroeger te plaatsen, en aan LODEWIJK VAN VAELBEKE toe te schrijven (zie de *Hedendaagsche Vaderl. Letteroefen.* 7 D. N. 7, bl. 298—308, en N. 8, bl. 352—374), is, naar het oordeel van DAUNOU, zwak wederlegd geworden door GHESQUIÈRE, *in Esprit des Journaux*, *Juin* 1779, pag. 232, en *Avril* 1780, p. 221. Tegen DES ROCHES is derigt de Verhandel. van BREITKOPF, Aant. 2. aangehaald. (*)

(66) t. a. p. bl. 469. Met verwondering lazen wij den inval van BREITKOPF t. a. p. bl. 39, dat het *stampare* de juiste verklaring zijn zou der woorden van ZELL, in de *Keulsche Kronijk*. Wat doet men niet al, om de kracht der waarheid te verzwakken! men behoeft het berigt in de *Kronijk* slechts te lezen, en op de

(*) [LICHTENBERGER, p. 143 zegt, dat DES-ROCHES door GHESQUIÈRE *uitmuntend* wederlegd is. Dat geheele Hoofdstuk van LICHTENB. *de Prenteris ante inventam typographiam*, pag. 140—145, alwaar hij DES-ROCHES wederlegt, en van de *literae stampatae* handelt, ontwikkelt den inhoud dezer Aanteek. volkomener.

H. W. T.]

de tegenstelling, die zoo duidelijk in de woorden is, acht te geven, om zich te overtuigen, hoe ongegrond dat vermoeden is. Behalven dit, er waren *libri stampati* genoeg voorhanden, dat men niet noodig had, om juist den *Donatus* tot het modèl te kiezen, om te *Mentz* na te volgen.

(67) t. a. p. bl. 451.

(68) Over het *Horarium* en de uitgave van *Donatus* moet MEERMAN vooral vergeleken worden, t. a. p. T. 1, pag. 76, 128 sqq.

(69) Over dit oude boek vergelijke men MEERMAN l. c., pag. 100 sqq. en VAN OOSTEN DE BRUYN, t. a. p. bl. 262, enz.

[(70) Sedert het opstellen en inleveren — en ter zijde leggen — dezer Verhandeling, is in het licht verschenen: INITIA TYPOGRAPHICA *Illustravit* JO. FRID. LICHTENBERGER, *Gymn. Argentorat. Prof.* Argent. *et* Paris. *ap.* Treuttel & Würsz. 1811. 259 pag. in 4to; welk werk, ofschoon niet alleenlijk de geschiedenis betreffende van de uitvinding der drukkonst, maar ook die van derzelver uitbreiding en vroegste oefening, benevens *deze* Verhandeling vergeleken en onpartijdig geraadpleegd verdient te worden, indien iemand nader over de uitvinding der gemelde konst wilde onderzoek doen. LICHTENBERGER strijdt voor *Straatsburg*; en het komt mij voor, dat hij wel eenige stellingen en bewijsredenen dezer Verhandeling weêrlegt; doch ook in andere opzigten door dezelve wederlegd wordt.

H. W. T.]

VOOR-

VOORSTEL,

TER VOLMAKING

DER

VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS.

Bedenkingen, aan het . . . . Genootschap der Wetenschappen, voorgedragen door Mr. J. W. DE CRANE, *Hoogleeraar te Franeker, als Lid van hetzelve Genootschap, in September* 1808.

Men heeft wel eens aangemerkt, dat de Vaderlandsche Geschiedenis van onzen voortreffelijken WAGENAAR, meer eene Geschiedenis van *Holland*, dan van het algemeene Vaderland, of het Gemeenebest der Vereenigde Nederlandsche Gewesten, bevat. Gedurende de oudste en Graaflijke tijden loopt dit van zelf in het oog; en het is blijkbaar, dat WAGENAAR geen oogmerk had, de geschiedenis der afzonderlijke gewesten opzettelijk te beschrijven, maar slechts de betrekking van die der overige met de Hollandsche en Zeeuwsche, waar het dienstig scheen, aan te wijzen.

Sedert de naauwere verbintenis dier Gewesten, gedeeltelijk door alle onder ééne heerschappij te staan,

staan, gedeeltelijk en vooral door de Bondgenootschappelijke Vereeniging tot één Gemeenebest, blijft *Holland* nevens *Zeeland* ook nog wel het voorwerp, hetgeen die Geschiedschrijver nooit uit het oog verliest; doch wordt zijn hoofddoel voornamelijk, den Bondgenootschappelijken toestand, zoo in de inwendige veranderingen, als in de betrekkingen naar buiten, te volgen. Het overige is meestendeels hier aan ondergeschikt, terwijl verder eenige gedenkwaardige en op zich zelve staande gebeurtenissen, meest *Holland*, zeldzaam de overige Gewesten, betreffende, jaarboeksgewijze op hare plaats zijn ingevoegd geworden.

Men tijge dit ondertusschen onzen Geschiedschrijver niet aan als een wezenlijk gebrek. Wie vermag alleen alles? Gelijk *Holland*, op zich zelven het volkrijkst en magtigst Gewest, veelal een overwigtigen invloed op de Bondgenootschappelijke belangen had, kende WAGENAAR ook *Holland* het naast en best; en had buiten twijfel de rijkste bronnen voor dit gedeelte der Algemeene Geschiedenis onzes Vaderlands onder zijn bereik. Geen wonder dus, dat dit in zijn tafereel op den voorgrond staat. — Dank zij veeleer nog den arbeidzamen man, die, wat hij konde en vermogt, heeft bijgedragen, om 's Lands Geschiedenis toe te lichten, en vooral het deel, dat *Holland* daar in had, te doen kennen; gelijk hij naderhand met dezelfde welwillendheid in

zijne

zijne Geschiedenis van *Amsterdam* heeft in het oog gehouden, den gelijksoortigen invloed dier magtige stad op de Staatkundige Geschiedenis van *Holland*, uit het gene hem daaromtrent was kenbaar geworden, te doen opmerken.

Hadden alle de overige Gewesten Geschiedschrijvers opgeleverd, die hem evenaarden, en die, een zoodanig oogpunt nemende, elk voor zijn byzonder Gewest, uit echte bronnen naspoorden, welk deel en invloed hetzelve in de algemeene zaken van het Gemeenebest gehad hebben; en dat, benevens de merkwaardige gebeurtenissen, die hetzelfde Gewest bijzonder betreffen, met wijs beleid opteekenden, — wij zouden de Geschiedenis van ons zevenvoudig Gemeenebest volkomener kennen.

Daar ieder Gewest een op zich zelvèn bestaand Gemeenebest was, had het zijne bijzondere, dikwijls met die der overige moeijelijk overeen te brengene, belangen. De maatregelen in het bestuur bij elk werden gewijzigd door die belangen, welke in de ligging en grondgesteldheid des lands, in de daarmede in verband staande voorname takken van bedrijf der ingezetenen, en derzelver oude zeden en gewoonten hunnen grond hadden. — Dit alles had ongetwijfeld aan den eenen kant een aanmerkelijken invloed op de Bondgenootschappelijke gesteldheid des gemeenen Vaderlands, en maakte aan den anderen kant verscheiden voorvallen en gebeurtenissen in de

de gevolgen voor verschillende gewesten bijzonder merkwaardig. De Onderzoeker der Vaderlandsche Geschiedenis zou dit alles gaarne in verband en zamenhang doorzien; doch gevoelt hier tot heden eene groote belemmering, dikwijls aanmerkelijke gapingen, bij gebrek aan toereikende bronnen van kennis.

Het heeft zekerlijk wel nooit in eenig gewest aan Staatsmannen en liefhebbers ontbroken, die der zaken van hun bijzonder gewest te overkundig waren, om zoo zij, het gene zij voor zich zelven hadden opgespoord en leeren kennen, openlijk hadden willen mededeelen, aan deze behoefte, misschien volkomen, te kunnen voldoen. Maar wie heeft dit opzettelijk gedaan? en ligt niet vermoedelijk de oorzaak, dat dit niet geschied zij, in zekere voorzigtigheid en behoedzaamheid, tot welke, schoon misschien te verre getrokken, de staatkundige gesteldheid des Lands als van zelve scheen te raden?

Dan daar alle deze en soortgelijke redenen nu hebben opgehouden; daar het zelfs geschapen staat, dat even gelijk voorheen de Hertogelijke, Grafelijke en Bisschoppelijke Geschiedenis der Gewesten, zoo ook eerlang de Bondgenootschappelijke Geschiedenis van het Gemeenebest der Nederlanden, en van ieder Landschap in het bijzonder, zal beschouwd worden als een tak van Oudheidkundig onderzoek, waarbij de liefhebber zich over iedere duisterheid en gebrek

aan

aan volledige kennis zal beklagen: is het mij voorgekomen, dat dit stuk *thans* eene byzondere opmerking verdient, om, zoo veel mogelijk, ons en de nakomelingschap voor vergeefsche klagten in dit opzigt te beveiligen.

Thans leven in ieder gewest nog mannen, die in de zaken en geschiedenis hunnes bijzonderen zoo wel als des algemeenen Vaderlands bedreven, de bydragen, die men kan verlangen, of zelve zouden kunnen leveren, of andere werkzame liefhebbers daarmede voorzien; — vele merkwaardige byzonderheden zijn by overlevering nog in levendige geheugenis; — en, het geen vooral gewigtig is, alle Resolutieboeken en oorspronkelijke stukken en papieren der voormalige hoogere en lagere Staatscollegiën, in ieder gewest, zijn nog voorhanden, en de toegang tot dezelve zal voor den weetgierigen onderzoeker wel niet zoo moeijelijk meer te verkrygen zijn; terwijl die oirkonden naderhand zoo ligt het algemeen lot zullen kunnen ondergaan, om, als niet meer van dadelijk gebruik, vergeten en verwaarloosd te worden, en dan wel geheel verloren te geraken.

Er zou dus, naar mijn inzien, een zeer gewigtige dienst aan onze algemeene en byzondere Vaderlandsche Geschiedenis gedaan, ja hare volmaking grootelijks bevorderd worden; — en dit zou nu juist ten regten tijd ondernomen worden — indien men door alle de voormalige provin-

vinciën kundige liefhebbers zocht op te wekken en aan te sporen, om sedert het midden der 16de Eeuw, en vervolgens gedurende het geheele tijdperk van het Gemeenebest, *voor ieder gewest afzonderlijk*, uit *oorspronkelijke stukken en echte bescheiden*, welke naauwkeurig behooren aangewezen, en, zoo veel noodig, *of* geheel, *of* bij uittreksels, woordelijk aangehaald te worden, te leveren *eene Staatkundige Geschiedenis van ieder Gewest*, in betrekking tot de algemeene belangen van het geheele Gemeenebest; tevens met *eene bijzondere Geschiedenis van dat zelfde Gewest*, met opzigt op deszelfs inwendigen toestand en veranderingen, voor- en tegenspoed, grond en waterstaat, landbouw en veeteelt, geldmiddelen en muntwezen, koophandel, zeevaart, fabrieken, konsten en wetenschappen, zeden en gewoonten, enz., *met alle onpartydigheid* geschreven: alles in zoo verre zulks niet reeds gedeeltelijk meer of min door WAGENAAR of anderen moge geschied zijn; doch waarvan dan tevens uitdrukkelijk eene naauwkeurige aanwijzing zou behooren gedaan te worden.

Zulke bydragen, in ieder gewest, het zij door eenen, het zij door meer kundige liefhebbers tevens, naar ieders wijze van inzien, en den verschillenden aard der hulpmiddelen, die onder zijn bereik vallen, bearbeid, uit alle de gewesten op te zamelen, komt mij voor, eene zaak te zijn, die door een Genootschap van Wetenschap-

pen

pen zou kunnen ten uitvoer gebragt worden, doch zonder zulke medewerking welligt nimmer te verwachten is.

Uit aanmerking nu van het belang der zake, en van de strekking van dit gezelschap der Wetenschappen, om ook de volmaking onzer Vaderlandsche Geschiedenissen met ijver te behartigen, heb ik gedacht, ter voldoening aan het voor mij vereerend verzoek, om eene of meer conceptvragen op te geven, niet kwalijk te doen met dit onderwerp, als deszelfs oplettendheid waardig, bij dezen voor te dragen. —

Is het misschien, uit den aart der zake, minder geschikt voor eene enkele prijsvraag, men zou het uitgestrekte doel kunnen trachten te bereiken, door eene algemeene uitnoodiging, gepaard met het uitloven van aanmoedigende éereprijzen voor een of meer, aan den eisch voldoende gekeurde, volledige verhandelingen, of ook gewigtige bijdragen van bovengemelden aard; — men zou met een of twee onzer voormalige provinciën kunnen beginnen, en jaarlijks daar mede voortgaan, tot dat eene volledige verzameling ware ingewonnen. — Het zij men ondertusschen verkiezen mogte met de uitgave der goedgekeurde stukken, bij gedeelten, reeds een aanvang te maken, het gene misschien, zoo tot aanmoediging, als tot bevordering der volledigheid van de volgende stukken, het dienstigst zou zijn; het zij men daar mede wilde wachten

 tot

tot de voltooijing der bijeenzameling, de werken des Genootschaps zouden dus eindelijk een weergaloozen en bij alle liefhebbers welkomen schat van langgewenschte aanvullingen onzer Vaderlandsche Geschiedenis kunnen opleveren.

*

GE-

GEDICHTEN.

DE HOOP.

Nature plants in Man alone
Hope of known bliss and Faith in bliss unknown:
Wise is her present; she connects in this
His greatest Virtue with his greatest bliss.
POPE.

Wat zoekt ge, ô sterveling, wanneer gij de ingewanden
Der teelende aard omwroet met onverzaadbre handen?
Wanneer ge uw medemensch, in 't aanzien van de dood,
Met geesselslagen zweept door 's afgronds donkren schoot,
Om luttel nietig goud uit d' aardklomp op te graven,
Dat u tot slaven maakt, nog lager dan uw slaven?
Wat zoekt gij? Met wat doel doorwoelt gij berg en mijn?
Bejaagt gij dus 't geluk? Onnoozlen! zelfs zijn schijn
Hangt van geen schatten af. Vergeefs zult gij 't bejagen;
't Geluk moet ge in u-zelv', in eigen' boezem, dragen;
Waar leeft hij, die het ooit door goud of aanzien won?
Het vlekkeloos gemoed, zie daar zijn ware bron!

De wisselvalligheên door 's levens draad gevlochten
Zijn talloos, als het heir van onze boezemtochten;

Staan met hun in verband; en wisslen af als zij;
En niemand was op aard ooit van hunn' invloed vrij.
De Vorst, wiens wenk gebiedt op tallooze onderdanen,
De schaamle, die verstikt in de opgekropte tranen,
Zijn beiden even zeer de speelbal van één lot,
Dat van hun leven schikt, naar de opperwet van God.
Schaars één uit duizenden, bewoners van deze aarde,
Wien in zijn levensloop geen onspoed wedervaarde.
Der driften heerschappij beheerscht het zwak gemoed;
En waar is rust in 't hart, waarin heur stormvlaag woedt! —
Heeft dan de sterveling met leed op leed te kampen,
En wordt hij neêrgeplet door steeds vernieuwde rampen;
Strekt wijsheid, braafheid, deugd, geen waarborg van 't geluk;
Is 't noodzaak, dat de smart het menschdom onderdrukk';
Dan hebt ge ook, weldoend God, aan 't smarten van zijn won-(den
Met vaderlijke zorg eene artsenij verbonden:
Dan liet Gij hem geen' prooi aan doffe moedloosheid,
Maar hebt voor elke wond een' balsem voorbereid.
Ja, zaligende Hoop, in u ligt deze balsem!
Waar niet zijn zoet gemengd aan 's levens bittere alsem,
De sterveling bezweek op 't distlig pad naar 't graf,
En niet eene enkle vreugd brak ooit zijn jamm'ren af!

Ô Godheid! die uw liefde in elk gewrocht doet schitteren;
Wie 't kenbaar is, wat smart het leven moet verbitteren;
Gij, die ons op de reis naar beter Vaderland,
Zoo rijklijk hebt verzorgd met Vaderlijke hand;
Uw gaaf in d' engen kring der nooddruft niet bepaalde,
Maar 't menschdom op 't genot van 't eêlste schoon onthaalde;
Wier

Wier goedheid grensloos is in alles wat Gij wrocht;
Gij gaaft de Hoop ten steun op 's levens bangen tocht.
Voor ons doet Gij natuur afwisslen in haar luister.
Week niet de gloënde zon voor 't koelende avondduister,
Verving de frissche nacht haar zengend blaakren niet,
Waar bleef dan 't graangewas dat vruchtbare airen schiet?
Ja, bleef de wintersneeuw steeds glinstren voor onze oogen,
En 't dor, ontbladerd veld van 't groen gewaad onttogen,
Waarin het lentes hand zoo overheerlijk siert,
Wat wierd van ons gezigt? — ô Gij die 't al bestiert,
Die reeds van eeuwigheid ons welzijn hebt besloten,
En stroomen vol genots den mensch hebt uitgegoten;
Gij, die genoegens schenkt op ieder levenspad,
En 't wormpje in 's aardrijks schoot, hoe nietig, niet vergat;
Gij, die ons oog vergast op de onnavolgbre kleuren,
Verkwikkend saamvermengd met bloem- en plantengeuren;
Ons, na de wintersneeuw, de veldtapijten spreidt;
Verscheidenheden schenkt, oneindig uitgebreid;
Ja, de oogen, moegeweid op 't schittrend bed van rozen,
Zich op de leliekelk genoeglijk laat verpozen;
Als 't blaakrend zonnevuur op onze schedels brandt,
Ons 't dichtste loof ontplooit tot schuts en waterstand;
Door zegenrijken daauw het groen hernieuwt der planten,
En veld en bosschen doscht in 't licht der diamanten!
Die 't lieflijk streelend koeltje ons hoofd omweemlen doet
Bij de onverduurbre kracht van 's zomers dorren gloed;
Hoe! schoot in 't nijpend wee dat we in dit leven dragen,
Dat soms den stoutsten moed doet wanklen en vertzagen, —
In 't slingren van het lot dat ons ter neder stort, —

Schoot daar, weldadig God, Uw Vaderzorg te kort? (leven
Neen sterveling! wat ge ook waant, den hechtsten steun van 't
Heeft God ons, in de hoop op de eeuwigheid gegeven.
Zij beurt ons troostrijk op; zij wekt geduld en moed,
Waardoor we onwrikbaar staan in smart en tegenspoed.

'k Beroep mij op uw' moed, ô zaalge martelaren,
Die foltertuig en dood kloekmoedig aan dorst staren,
En 't hallel rijzen deedt uit uw' bestorven' mond,
Terwijl het beulenrot moorddadig om u stond,
Wat blies dien moed u in om boven 't lot te streven,
Die uw vervolgers-zelf verbleeken deed en beven?
Die uwer moordren vuist zoo dikwerf heeft ontwricht?
Hunn' arm verlammen deed, ten doodslag opgerigt?
ô Was het niet de hoop, die alles deed verduren
Om na de foltersmart van weinig kruipende uren,
Verheerlijkt daar te zijn, waar Hij voor wien gij streedt,
Uw vreugd bestemmen zou naar 't geen gij voor Hem leedt?

Gewis, het is de hoop, wier tooverend vermogen
De zilte tranen wischt van 's stervlings weenende oogen.
Zij lacht de plooien weg van 't fronsende gelaat,
Waarop der wanhoop merk in diepe groeven staat.
Zij doet d' ellendeling het wrevel lot bestrijden;
Of, zoo hij vruchtloos kampt, berusten in zijn lijden.
Waar ze aan zijn zij' verschijnt, daar sterkt zij 't zwijmend
En worstelt onverpoosd met d' ijslijkheid der smart. (hart

Het

Het menschelijk vernuft moog grootsche ontwerpen sme-
En wat het tegendruisch',met reuzenkragt vertreden, (den
't Bereikt zijn doelwit nooit, ten zij de hoop het sterk'
En de invloed van haar kracht weldadig met hem werk'.
Zou niet d' Europeaan het denkbeeld dwaasheid schijnen,
Om jaren lang, alleen, verwijderd van de zijnen,
Gevaren en ellend kloekmoedig 't hoofd te biên,
Ja, (zoo het lot dit wil) geen schimp of dood te ontzien
Om aan Tranquebars kust de dwalende Indianen
Den weg der zaligheid door Jezus leer te banen,
Zoo niet de blijde hoop hem aanlachte in 't verschiet,
En fluisterde in zijn hart: „ Geen poging is om niet;
„ Wellicht gelukt het u, een enkle ziel te winnen!"
Nu zien wij hem met moed zijn grootsche taak beginnen;
Haast strooit hij zaden uit, die kiemen tot Gods eer,
En de Englen zien verheugd op nieuwe broedren neêr.

Wie had het ooit gewaagd, de teugelloosste horde
Te dwingen in 't gareel van zeedlijkheid en orde,
Waar' niet weldadigheid in 't kristelijk gemoed
Geruggesteund door de hoop, en door haar kracht gevoed.

Wie had naar 's aardrijks eind den reistocht durven wagen,
Zijn zeilen heengevoerd door zee en onweêrvlagen,
Om 't woeste menschenras, dat, Tygeren gelijk,
Van roof en prooi bestaat, en holen kiest ten wijk;
Dat bloed, noch liefdeband vermogend is te binden;
Wien 't strekt ten vreugdemaal, zijn broedren te verslinden,
Dat soms in 't leeuwennest zijn kroost ziet opgekweekt

En met het bloed gevoed dat van hun klaauwen leekt;
Om dien, 't maatschaplijk juk de schouders op te dringen,
In spijt der zeedloosheid, tot orde en plicht te dwingen,
Had niet de hoop voorzegd in vaste orakeltaal:
„ Die de onderneming waagt, toeft wissen zegepraal" ?
Had zij geen' eerzuchtsgloed in 't ijvrig hart doen vlammen,
Het halve wareldrond, bevolkt door woeste stammen,
Waar nog een wildernis, waarin het roofgediert
Op menschelijke kracht en stoutheid zegeviert.

Dan, waartoe 't dwalende oog naar vreemde kust te keeren?
Het achtbaar Hollandsche erf mag ons haar macht doen eeren.
Een slibbrig plekjen gronds, bedolven in het nat,
Dat lis en waterbies tot boord en oever had;
In dikke mist verhuld, door slijkdamp opgedreven,
't Geen ieder stormvlaag dreigde aan d' afgrond weêr te geven;
(Ja, 't geen de Vissersknaap niet waagde te betreên
Dan met den schrik in 't hart, en 't wagglen van zijn schreên,)
Waar, zeker, uit den schoot der slingerende golven,
Door menschelijk beleid niet uit-, niet opgedolven,
Waar niet de moed gestaafd door 't hartverlokkend beeld,
Den stervling door de hoop in 't moedig hart geteeld.
Men zegt, dat in dien wijk van saamgeschoolde meeuwen
Aan grijzen Melicert voor meer dan tien paar eeuwen
Een maagdelijke schim in droomgezicht verscheen.
Een zeegroen golvend kleed omwapperde haar leên.
Zij hield den blanken arm op d' ankerstaf gebogen
En kalmte en vrede straalde uit haar betoovrende oogen.

Wat

Wat toeft ge, ô Melicert, (sprak zij den grijzaart aan)
Hoort gij de golven niet om 't wagglend stulpjen slaan
Waarin gij zorgloos rust? Waartoe dit werkloos kwijnen?
Wat laat g' uw erf en grond door d'afgrond ondermijnen?
Schonk, schonk u de almacht dan en spierkracht en beleid
Op dat gij werkeloos, in twijfelmoedigheid,
Met wie u dierbaarst zijn den golf ten prooi zoudt vallen?
Vereende menschenkragt schept ondoordringbre wallen
Die vloed en storm weêrstaan wier woede u hier bespringt.
Span al uw poging saam, met al wat u omringt.
Of wilt ge uw have en erf, uw gade en huwlijkstelgen
Door de opgesparde kaak' des afgronds zien verzwelgen?—
Beveilig niet alleen uw weerloos huisgezin:
Het u bedreigend meir heeft rijke schatten in:
Beteugel gij het woên der opgeruide vloeden,
Dan zult ge u duizendvoud uw' arbeid zien vergoeden.
Wat toeft ge! —'t Staat aan u, dees onbewoonbren grond
Waartegen golf en wind zig waapnen in verbond,
Met aanwinst uit de zee ontzagbaar uittebreiden!
Laat onvermoeide vlijt uw poging slechts geleiden.
'k Zal aan uw zijde zijn bij al wat gij verricht.
't Is de invloed van mijn kracht die elke last verlicht.
Ontwoeker voet voor voet uit 's afgronds diepe kolken!
Gij zult van lieverleê dit plekjen zien bevolken;
En, eens zal 't nageslacht, aan wien gij dit gebied,
Met zegen overdekt, ten rijken erfschat liet,
Zich in den hoogsten rang der volken op zien tellen.

Ik durf u, Melicert, nog meer dan dit voorspellen.

Uwe

Uwe afkomst zal den schat van dit gewoekerd strand
Op vleuglen van den wind, naar 't verstgelegen land
Vervoerd zien, en gezocht. Het Oost zal zijn granaten,
Zijn keur van specerij, u willig overlaten,
Met al het eêlgesteent dat in zijn mijnen gloeit,
Voor 't welig zuivelvee dat door uw weiden loeit.
Gij zult het geurig graan van Mekkaas kust ontfangen,
En Peruus rijken schat van goud- en zilverstangen,
Met d' uit den schoot der zee gedolven parelschat,
En de erts en 't bergmetaal dat heel het Noord bevat;
Om de oogsten van uw veld met u te mogen deelen.
Dan, zult ge (uw vlijt ten loon) uit hooger lustpriëlen
Op 't aardsche paradijs genoeglijk nederzien,
Waaraan heel de aarde om strijd zijn hulde en eer zal biên.

Waan niet, ô Melicert, als ik uw oog ontsnelle,
Dat iets bedrieglijk zij van 't geen ik u voorspelle!
Mijn invloed blijft u bij! — Zoo sprak zij, en verdween.
De grijzaart zag haar na, door 't floers der wolken heen,
Rees van het legerstro, van blijdschap opgetogen,
En sloeg den dankbren blik gevoelig naar den hoogen;
Omhelsde 't groot ontwerp, met al wat hem omgaf;
En, wat ook tegenviel, zijn ijver nam niet af.
Haast was het bed van slijk tot hooger grond herschapen,
En spoedig mogt hij vrucht van zoo veel arbeids rapen.
Hij veiligde zijn erf en lachend huisgezin,
En sluimerde gerust ten langen doodslaap in.
Het Nakroost liet niet na, in 's grijzaards spoor te treden,
En de afgrond werd met moed en met beleid bestreden.

Heel

Heel de aarde toonde ontzag voor Hollands achtbren grond:
Paleizen rezen op waar 't rieten stulpjen stond.
En, hoe het noodlot woede, en wat het om moog keren,
Wie moed en grootheid acht, blijft Hollands naam vereren.
Gij wrocht, ô kracht der hoop, dit tweede scheppingswerk:
Gij stut den forschen arm, en maakt den zwakke sterk!

Hoe! zou dan heel mijn ziel niet gloeien in mijn zangen!
Ja, 'k voel het in de borst die ze uitstort op mijn waagen,
Mijn voorhoofd blakert. — Gij, ô gij die 't lijden kent,
Wien 't schreiende gelaat aan 't lachjen is ontwend,
Gij weet, hoe veel het zegt, dat zonder uitzicht lijden,
Dat ons de rust van 't graf d' ontslaapnen doet benijden!
Doch, is er hooploos leed? neen, liefderijke God,
Neen, voor den Kristen niet: want Gij beschikt zijn lot!

Vraagt gij ons telgjens af, in wier bezit wij leven;
't Is om ze ons in uw Rijk verheerlijkt weêr te geven.
Ontrukt ge een Echtgenoot, een dierbre Gâ, van 't hart?
Ach, 't sterven is gewin, en eindpaal aller smart.
Voert ge in den bloei der jeugd het maagdlijn tot u over?
Geen worm verknaagde 't groen van 't zuivre voorjaarslover
Dat mooglijk, eer de herfst het dorre loof verspreidt,
Van wespen afgeknaagd, zijn vaag had afgeleid.
Neen, die in u berust zal nimmer hooploos weenen.
Als alle troost der aard voor hem heeft uitgeschenen,
Dan weigert uw genâ die kostbre zalving niet,
Die uit de bron der liefde ons rijklijk tegenvliet.

Vraag,

Vraag, vraag de moeder eens, wier ouderlijke teêrheid
Voor 't welzijn van haar kind, het leven willig neêrleit,
Vraag, vraag haar in het uur van bangen barensnood,
Van smart op smart doorvlijmd, aan d' oever van de dood,
Als alles om haar snikt van deernis en meêdogen,
Waarom dan, zij, het minst met wat zij lijdt, bewogen,
Zoo lang 't bezwijken slechts geen smartgevoel verdooft,
Aan geen gevaren denkt haar hangende over 't hoofd?
'k Erken uwe almagt hier, zoo ze ergens is te ontwaren,
ô Invloed van de hoop! zie slechts de moeder staren
Op 't wiegjen, door haar hand met mollig dons gespreid,
Dat op de blijde komst des lieven zuiglings beidt,
En vraag niet of zij lijdt. Misken niet in haar blikken,
Die 's Egaas krimpend hart bemoedigen, verkwikken,
De tolken van de lust die ze in het hart gevoelt,
Waaronder 't liefdepand om zijne ontbinding woelt!

ô Zoete moederhoop, zij die u nooit mocht smaken,
Die niet van dankbaarheid geheel haar ziel voelt blaken
Voor 't sussen van haar pijn in 't bange barensuur,
Had nooit haar spruitjes lief, verlochende natuur;
En voelt zich reeds gestraft door de onverduurbre smarten
Die, niet door u gezalfd, en moed en krachten tarten.

Ook bij der kranken sponde is al uw kracht erkend,
ô Weldaad van de hoop! Tot aan des levens end
Doet gij uw heelingskracht door bloed en aadren stroomen
Gij schept hem in den slaap verkwikkelijke droomen,
En daar, waar de artsenij om niet haar krachten spilt,
Zijt

Zijt gij 't, die soms de smart van lieverlede stilt.

Dan, hoe weldadig ook uw invloed zij bevonden,
Ach, stelt ge ons hart te loor, dan slaat ge onheelbre wonden;
Ja, dieper treft het leed, wanneer door u misleid,
Het lichtgeloovig hart met uitkomst wierd gevleid.

Alcinoë was schoon, als aan de hemelkimmen
De blonde Auroor zich toont bij 't eerste morgenglimmen.
Aan d' oever van de Taag om huwlijkstrouw en deugd
Ten voorbeeld opgenoemd, eens dierbren Egaas vreugd,
Had ze in den eersten bloei van 't hoogstgezegend leven,
Geen traan, geen zuchtjen ooit aan tegenspoed gegeven;
Als de onverwachtste smart, (de diepste smart wellicht,
Waar vrouwelijke moed en wederstand voor zwicht)
Door 't afscheid van haar Gâ, naar 't oorlogsveld getogen
Haar tranen storten deed om nooit weêr af te droogen.
Hij ging: Alcinoë, verdronken in 't geween,
Was bleek bij d'afscheidsgroet als kille marmersteen:
Het treurigst voorgevoel schoot ijzing door haar aderen,
Met schrik zag ze elke nacht een nieuwen morgen naderen,
En bevend zag zij 't uur der nachtwaak in 't gemoet.
Twee dochtertjes, de vrucht van reinen huwlijksgloed,
Vermogten door gevlei noch hartestreelend kussen,
Haar onverwinbre smart een oogenblik te sussen.
Geen vriendschap gaf haar troost, zij wees haar stroking af,
En zocht geen' andren heul dan dien haar 't weenen gaf.

Eens booswichts hart, ontvlamd door wettelooze liefde,
Ver-

Verzwaarde 't gruwzaam wee dat haar den boezem griefde;
Vergeefs nam hij den schijn van deugd en vriendschap aan;
Vergeefs zogt hij door list naar haar verderf te staan;
Hij zag haar zuivre deugd steeds even onbezweken,
En zwoer, zich van haar trots meêdogenloos te wreken.
Ontvlamd van woede en spijt, ontsteekt zijn valsche taal
De ontembare ijverzucht in 't hart van dien gemaal
Die in haar liefde leeft, verpest hem bloed en aâren.
En zij, de onnoozle, kwijnt in argloos zielsbezwaren.

Reeds had zij heel een jaar haar droefheid bot gevierd.
Haar oogen, dof geweend, haar rozenwang, ontsierd,
Getuigden van de smart die aan haar bloesem knaagde,
Wanneer in 't eind het licht des blijden weerziens daagde.
Reeds keerde 't heir te rug bekroond met eer en roem,
Maar ach, Ricardo niet, hij, aller helden bloem.
Zijn Egaas ongeduld vermocht het niet, te toeven;
Maar kwijnende, afgemat..... ach, zou zij kragt behoeven,
Om dwars door nood en dood, om 't even langs wat pad,
Hem te ijlen in den arm, die heel haar hart bezat?
Zij toog dan vol van hoop, voor geen gevaren schroomend,
Van niets dan wederzien en heil en liefde droomend.

Hoe ook de vlijm der smart der droeven krachten sloop,
Thands bloeide op haar gelaat het roosje van de hoop.
Haar invloed gaf het oog, van tranen mat en duister,
Zijn vorig schittren weêr, met meer dan d' eersten luister.
Verrassend staat zij dus voor 't oog van haar gemaal;
Zij ijlt..... dan, hemel ach! wat onverwacht onthaal!

Ze

Ze ontwaart het lachjen niet, waarmeê hij haar begroette
Zoo dikwerf als haar oog zijn' minnend oog ontmoette.
Hij vliegt haar niet aan 't hart, maar roerloos blijft hij staan,
En ziet haar met een blik vol woede en afschrik aan.
Zijn donker oog ontbrandt van 't bliksemvuur der hemelen.
Heel de aard schijnt voor haar voet, schijnt om haar heen te
Wanneer de holle stem die sidderde in zijn keel (wemelen;
Haar toeriep: „ Wijk, trouwlooze, uw aanblik is te veel,
„ 't Genoegde u dan nog niet, mijn liefde te verraden?
„ Gij wilt uw wreed gemoed nog aan mijn smart verzaden!
„ Welaan! erken ze en beef! die smart werd razernij.
„ Gij zijt voldaan, Mevrouw! en ik, dus wreke ik mij" !—
„ Ricardo"! slechts dit woord vermocht zij nog te spreken.
Van d' onverwachten schrik was ze aan zijn zij' bezweken.
Zij, voor wier minnend hart en Englenrein gemoed
Geen zweem van vreugd bestond dan in zijn' liefdegloed!
Ontzind van woede en drift ontblootte hij den degen,
En 't weerloos offer lag aan 's wreedaarts voet doorregen.
Nu trekt hij 't bloedig staal van uit de bloênde wond,
En stoot zich zelv' in 't hart, bijt stervende in den grond,
En geeft den laatsten snik. Rampzalige echtgenoten!
Ricardoos oog, (helaas!) was door den dood gesloten;
Maar, lag Alcinoë in 't stroomend bloed ter aard,
Haar was nog wreder pijn dan 't stervenswee bewaard.
Niet doodlijk was de wond, haar in de borst gedreven:
Ach! zij herleefde weêr, en hemel, welk herleven!
Om elken ademtocht met nieuwverwekte smart
Den doodsteek te ondergaan in 't diepgetroffen hart!
Beklaagbre! ach, had de hoop haar liefde niet bedrogen;

Q 't Ge-

't Geluk des wederziens haar niet gemaald voor de oogen,
Geen toekomst haar beloofd van louter zaligheên;
Die met haar Egaas dood herroepeloos verdween,
Zij had, bij dezen slag, hoe doodlijk hij haar griefde,
In de onschuld van haar hart, ja, in diens Egaas liefde,
Wellicht een' zweem van troost gevonden voor heur leed:
Dan neen! na dat de hoop een hemel wachten deed
In d' afgrond neêrgestort van onverpoosbre pijnen!
Nu moest haar 't aanzijn meer dan helsche folter schijnen.
Zij poogde, ondanks zich-zelf te worstlen met haar ramp,
Maar ach, bezweek in 't eind in d' ondoorstaanbren kamp.
Met elken ademtocht werd haar het lijden wranger;
't In 't eind verwilderd brein bedwong geen reden langer,
En zinloos greep haar hand het levenkortend staal,
En dreef het haar in 't hart, tot wanhoops zegepraal!

Begoochelende hoop, die waar ge u ooit zaagt eeren
Het jeugdige gemoed blijft onbeperkt beheeren;
Dek vrij voor 't lachend oog van 't zorgloos maagdelijn
Het donkerste verschiet met zomerzonneschijn!
Strooi eglantier, en palm, en frissche lenteloveren
Op 't distligst levenspad! gij moogt haar ligt betooveren;
Haar oog verlokt de glans, haar hand grijpt steeds naar lucht;
't Geluk waant ze aan haar zij', als 't haar voor eeuwig vlugt.
Zoo 't zwerk verduisterd is, zij ziet den nevel scheuren,
De toekomst uitgedoscht in gloeiende uchtendkleuren,
En aan uw hand geleid, beseft zij niets dan vreugd,
En droomt zich zorgloos heen door 't tijdperk van haar jeugd.

Be-

Bedrieg de onnoozle niet, in 't uitzigt dat haar vleide!
En, argloos meisjen, beef, dat u de hoop misleidé,
Wanneer ze u 't schuifgordijn der toekomst open haalt,
En enkel heil voorspelt! die heilvoorspelling faalt
(Zoo zeker als wij 't licht door 't nachtuur zien vervangen),
Zoo ge ooit van weelde of lust uw welzijn af doet hangen.
Wat u de hoop belooft, verzaakt gij 't pad der deugd,
Dan schenkt u 't wijd heelal geen zuivre levensvreugd!
Wie ooit dier zoete stem gewillig ooren leene,
Mistrouw in 't toovérlied de aanlokkende Sirene,
En heb uw rust niet veil in de onschuld van uw hart,
Voor 't nietig droomverschiet dat wis verijdeld werdt. —
Maar wacht gij uw geluk uit trouwe plichtbetrachting,
Dan spelt de hoop u waar, dan kroont zij uw verwachting;
En wat ze u dan ook toon' van vrede en heilgenot,
In reinheid van 't gemoed wacht u het heilrijkst lot.

ô Zegen van 't bestaan, wij mogen 't u niet wijten,
Wanneer wij ons geluk door eigen schuld versmijten.
Neen, klagen we u niet aan, wanneer uw troostbeeld liegt.
Het is ons waanziek hart, dat steeds zich-zelf bedriegt,
Dat korrels nietig gruis op 't zandbed van de golven
Voor kostbre goudstof houdt, uit Ofirs schoot gedolven;
Dat, in de vonkelglans van 't scheemrend kristallijn
Den diamant beschouwt der morgenlandsche mijn.
Het is verbeeldingskracht, ontworsteld aan haar banden,
Die Edens lusthof schept op IJslands kille stranden,
Ons schijn voor waarheid toont, en wat de ziel begeert
Voor ligtverkrijgbaar houdt. Verbeelding, ja, regeert

In spijt van redens wet, ô stervling, op uw zinnen.
Zij is 't, die u misleidt; poog, poog haar te overwinnen!
Wend al uw zorgen aan in 's leeftijds vroegsten bloei,
Op dat gij haar beperkt in d' al te dartlen groei.
De zaadkorn breidt zich uit in 't onbedwongen wassen:
Haast zal een forsche stam u op den plek verrassen
Waar eerst een tengre loot van elken wind bewoog.
Verbeelding leidt u op naar 's hemels starrenboog;
Zij voert u in haar vlucht, door paradijsprieëlen,
Der Englen lusthof in; doet u hunn' heilstand deelen;
Terwijl u, (hemel ach!) op deze onzalige aard
Des noodlots ijzren boei tot plettens toe bezwaart.

Vermeng verbeeldingskragt, zoo bitter in haar vruchten,
(Van wie gij d' ondergang van al uw heil moet duchten)
Vermeng haar invloed niet, wanneer zij u misleidt
Met d' invloed van de hoop; die bron van zaligheid,
Waaruit zich de arme laaft, die met verstramde handen
Zijn laatste brood verdeelt aan gade en huwlijkspanden,
En hongersmart verduurt met lijdzaamheid en moed,
Om dat de hoop op God hem uitkomst wachten doet.

Mijne oogen, wendt u heen naar die verschroeide kusten
Waar al wat smartlijkst is op 't menschdom schijnt te rusten.
Zie daar d' onzaalgen slaaf, in ketenen geboeid,
Die met zijn bloed en zweet het dorre veld besproeit!
Hoe! zou hij wel één uur het gruwzaam leven dragen,
Niet wreken, met zijn bloed, zijns meesters geesselslagen,
Zoo niet zijn lijdzaam hart door 't uitzigt wierd gesterkt,

Dat

Dat eens de blijde dood zijns dwinglands macht beperkt!
Men rukt het dierbaar kroost hem uit de vaderarmen,
En acht zijn tranen niet, noch 's knaapjens angstig kermen,
Wat doet hij? — Ook dees slag verduurt hij met geduld.
Om dat een blijde hoop zijn teedre ziel vervult,
Dat mooglijk reeds het uur met snelle schreden nadert,
Dat in een zaalger oord zijn telgjens saam vergadert
En aan zijn arm hergeeft. Vertrouwend slaat hij 't oog
Naar 't zoet verblijf der rust op 's hemels wolkenboog,
En wanhoops heete gloed, dien we in zijn oog zien blaken,
Wordt door den traan gebluscht die neêrvloeit langs zijn ka-
Den zachten weemoedstraan, waarin het hart versmelt (ken,
Dat in een blijde waan zijn laatste jammren telt!

Zoo lenigt gij, ô hoop, des noodlots felle slagen!
Zoo leert gij ons, met moed zijn wisseling te dragen!
Wee dien beklaagbren, wee het enggeprangde hart
Dat u geen' toegang biedt in 't nijpen van de smart! —
Hij kent den Schepper niet uit de eêlste van zijn gaven,
Wien nooit de troost der hoop de stroeve ziel mogt laven.

Wijkt, ongevoeligen, die dees zijn gift miskent,
Aan ieder sterveling in 't zwoegend hart geprent.
Ja, spruit van 't paradijs, die reeds voor Eva bloeide,
Toen wroegings heete traan haar op de kaken gloeide,
Die 't Eden weêr hernieuwde op 't aardsche tranendal,
En haar ten troost verstrekte in d' onherstelbren val.
Ach, loegt gij 't eerste paar zoo minlijk toe in 't weenen,
Gij zijt niet voor hun kroost, hun schreiend kroost, verdwe-
nen;

Gij bloeit nog zegenrijk voor Adams telgen voort,
En wee hem in wiens borst uw inspraak ligt versmoort!

ô Daal, gij troosteres, daal neder uit de hemelen,
Waar de Engelen met lust uw zegekoets omwemelen!
Zie 't aardrijk laauw van bloed, van tranen overspoeld!
Zie, hoe des afgronds twist in broedren boezems woelt!
Wij siddren op 't gezicht van die ontelbre weën,
Oneindig uitgebreid, als onafzienbre zeën,
Geborsten uit den band die ze in hun kolken boeit.
Zie menschlijkheid en rust van 't aardrijk uitgeroeid!
Ach, moedloos staren wij op 't einde dier ellenden,
Wij zien haar boorden niet zoo verr' wij de oogen wenden.
Treed toe, verkwikbre hoop, en uw aanbidbre hand
Verschuive 't vaal gordijn dat ons het noodlot spant.
Wijs gij ons d' oever aan die 't onheil in zal perken!
Laat d' invloed van uw kracht het kwijnend hart versterken.
Maal ons het lieflijk beeld der blonde Vreêgodes,
Het hoofd met palm omkranst, daar zij de luchtkales
Op 't wolkgewelf bestijgt, om uit de azuren zalen
Met zegen in de hand op 't aardrijk neêr te dalen!
Toon ons den dageraad, die, na dees donkre nacht,
De in 't wee verdronken aard verkwiklijk tegenlacht!
Maar stel geen schaduwbeeld ons voor de weenende oogen
Dat als een nachtgezigt met d' uchtend is vervlogen.
Neen, terg ons harte niet, alreeds te diep gewond,
Door 't ijdele verschiet van blijder morgenstond.

Mijn zangster, hef u op, hef op de lichte wieken,

En

En ijl de wolken in, tot waar het uchtendkrieken
In 't zilvergraauwe kleed met purpergloed omgord,
Robijn en amethist voor Febus' voeten stort.
Doorzweef het eindloos ruim der gouden starrenvloeren,
En leer naar 't Jubellied de Cytersnaren roeren
Dat op de lippen zweeft der zalige Englenrij,
Op dat uw lofgezang het voorwerp waardig zij!

(hangen

Wat doe ik? welk een waan! ach, de aardsche toon blijft
In eik- en olmenkruin; wordt door 't gehuil vervangen
Des stormwinds, grof van keel, die door de bosschen loeit,
En met verwoede vuist en eik en olm ontroeit;
Of 't luchtjen voert hem heen op wapperende schachten:
De zoete filomeel verdooft hem door haar klagten:
En, aan den daauw gelijk die oprijst van deze aard
En telkens nederstort door eigen last bezwaard,
Wanneer de zon, vermoeid van de overaardsche ronde,
Op 't groene peuluw zijgt der golvende avondsponde,
Zoo kleeft de toon aan de aard die 't sterflijk hart ontwelt.
Daar slechts, waar 't geestendom de gouden snaren stelt,
Daar, waar door 't eeuwig groen van Edens lusthofpalmen
Der sferen harmony in één smelt met hun galmen,
Daar smoort geen logge stof des Dichters boezemgloed:
Maar vrij, als 't koeltjen zweeft langs d'onberoerden vloed,
Zal daar zijn lofgejuich door 't hooggewelfsel ruischen.
Mijn ziel, bedwing u dan: beperk dat zwellend bruischen,
Dat hijgen naar een lucht, waarin geen stoflijk deel
Den adem houdt verstikt in de enggedrukte keel.

Neen, ik vermag het niet, ô Hoop, uw lof te zingen,
U is de lof te min van broze stervelingen!
Gij, waarborg van Gods gunst, en zegen voor den mensch!
Gij, aller boezems troost, en aller boezems wensch!
Gij, 's levens hoogst genot! — Ik hoor de winden zwijgen!
De nachtegaal verstomt in 't lommer van de twijgen!
De bergrots sust 't geruisch van vliet en waterval,
En 't beekjen kabbelt, niet meer hoorbaar, door het dal.
Natuur staat stil, en toeft. Wat toeft zij? Hemeltonen,
Die met een jubellied de onschatbre Hoop bekroonen.
Ja, weldaad van Gods hand en troost der zuchtende aard,
Gij zijt het lofgezang van hooger geesten waard!

K. W. B.

DE

DE UITVINDER

VAN HET

LETTERSCHRIFT.

Het is met de voortbrengsels der kunst, als met die der natuur. Hoe verbazend en aanbiddelijk in zich zelven die zijn, door gewoonte verstompt, verwonderen wij ons daar over niet. Dit geldt inzonderheid ten aanzien van het onderwerp der volgende Dichtregelen. Geene spraak, een natuurlijk gevolg van des menschen steeds meer ontwikkelden aanleg, geen beeldschrift, even eenvoudig in zijnen oorsprong en altijd onvolmaakt, geene drukkunst, ten aanzien van haar ontstaan en nuttigheid beide, slechts eene uitbreiding van het reeds bekende, kan met de — zullen wij zeggen — uitvinding? inval? of wel hemelgave? worden vergeleken, om klan-

ken door zichtbare teekens af te beelden en alzoo eene sprake te vormen, die naar ruimte en tijd onbegrensd is.

Het is intusschen bekend, dat zich de oorsprong dezes vermogens in de diepste oudheid verliest. Wie slechts V. D. PALMS *Bijbel voor de Jeugd is begonnen te lezen, die weet, dat, gelijk het spreken, alzoo ook het schrijven reeds aan Adam wordt toegekend. En het is deze veronderstelling, bij welke de schrijfkonst meer, als eene gave des Hemels, dan als eene uitvinding van het menschelijk vernuft voortkomt, die hier door ons is aangenomen.*

*

Wie

* *

Wie zette er pen ooit op 't papier,
En dacht niet aan den vinder
Van 't letterschrift, (ô wondre kunst!)
Aan den gedachtenbinder?
Wien kwam er immer brief ter hand
Uit afgelegen streken,
Niet knellend voor den geest ter neer,
Die doode blaên doet spreken?
Wie trad er in het boekvertrek,
Waar velerlei geschriften
Het waar en valsch, het goed en kwaad,
Zoo juist en keurig schiften;
En riep niet vol verbaasdheid uit,
En riep niet vreugdedronken:
Is alomtegenwoordigheid
Aan 's menschen geest geschonken?
Hoe wonder, ô, hoe wonderbaar,
D' afwezigen hoor ik spreken,
Ik hoor de stem der wetenschap
Door 't grafgesteente breken.
Ik hoor en zie (en sta verbaasd)
In allerleije talen,
Wat ergens ooit op de aard bestond,
Met eigen kleuren malen!

Ja, ver of na, ja vroeg of laat
  Op welke tijd en plaatsen
'T tooneel der handelingen viel,
  Ik zie 't te rugge kaatsen!
Ik hoor en zie (en sta verbaasd)
  Een stroom van kennis bruischen;
Daar, even als van 't hoog gebergt,
  Komt beek bij beekje ruischen,
Zoo uit het altijd vruchtbaar brein
  Van oude en nieuwer wijzen
Komt straal bij straal van hemellicht
  Ten vollen dag toe, rijzen!
Ja, 'k hoor en zie (en sta verbaasd)
  De meest beschaafde kringen,
De phenixen van iedere eeuw
  In 't kouten, dartelen, zingen,
Op Oostergrond, op Griekschen boom
  Aan 's Tibers, Seines boorden,
En voel me aan dat tooneel geboeid
  Door hemel-wellust-koorden!

ô Zeldzaam, zeldzaam letterschrift!
  ô Puik van 's menschen pogen!
ô Staal van zijn verheven geest,
  ô Goddelijk vermogen!

Ja wie, wie looft hem naar waardij
  Die schrijfkunst eerst deed bloeijen,

Die

Die 't eerst het geestrijk, vlugtig woord
Kon als met koorden boeijen?
Die 't eerst de zwakke menschenstem
Langs 't wereldrond deed klinken,
En hoedde wijsheids edele vrucht
Op 't meer des tijds voor zinken —
Die 't eerst, gezelligheid! uw band
Deed naar vereischte, rekken,
En weder, wat elkaêr behaagt,
Weet tot elkaêr te trekken —
Hem die noch ruimte schuwt noch tijd,
Verwerpt hun ijzeren keten,
En heeft uw schepter, dood en graf
Met een ter zij gesmeten —
Hem, die het late nakroost eens
Vermaakt met onze zangen,
Gelijk mijn oor van 't voorgeslacht
De toonen op mag vangen —?
ô Zeker, zeker, 't was een God
Wien zulk een poging lukte,
Die, als Prometheus, licht en gloed
Den hemel stout ontrukte.

Neen, beuzeltaal ter zij gesteld!
Weg fabel met uw droomen!
'T was d' eerste mensch, uit Godes hand
Pas even voortgekomen.
Ja hij, hij slaakte in 't vroegste lied

Den

Den vloed van zijn gedachten,
En groef 't met een in schors of blad
Gesterkt door hemelmagten.
Een engel leerde hem den toon,
Wrong hem het stift in handen,
En 't rein gevoel, eer 't vlug vernuft
Lag, door 't verderf, aan banden,
De Schepper zelf, die 't leven blies,
Die 't trotsch heelal kon spreken,
Schonk aan zijn evenbeeld die gaaf,
Wees hem en woord en teeken.

Ja U zij de eer, aan U, ô God!
Voor de edelste aller giften,
U zij en mond en pen gewijd,
U roke 't offer wijd en zijd
Van lippen en geschriften.
Uw roem en lof
Zij belder stof
Schoon ze U ook niet volprijzen,
Schoon hier en tong en veder zwicht,
Eens, moogelijk, daagt nog schooner licht,
Leert Ge ons veel hooger wijzen.

N. S.

*

HET

HET ZWAARD.

De wereld knielt voor mij: wie is er sterk als ik?
Mij volgt de jammerkreet en voor mij uit vliegt schrik;
Ik werp door mijne kracht de hechtste troonen neder
En sticht die uit het puin op 't bloed der volken weder;
Ik snij door elken band, ontzie geen heiligdom,
Waar in het Noorden rond en keer het Zuiden om.

Wat is de bliksem toch, die door de wolken boort?
Slechts op eene enkle hut schiet hij al slingrend voort:
Ik, aan de zeis gelijk op rijke korenvelden,
Maai als het halmenbosch den drom van wakkre helden;
Verniel der volken hoop in één noodlottig uur,
Verstik het nageslacht op d'akker der natuur.

Ik breng geen klanken voort, maar krachtig is mijn taal:
Ik dwing den evenaar, lig ik in Themis schaal;
Ik kan de donderstem eens Demostheens verdooven;
Ik sta de dwaling voor, en 't menschdom moet gelooven:
'k Heb 't noodlot in mijn hand, ik voer den wereldstaf
En pers der Pythia Apolloos godspraak af.

Neen, 'k heb geen beeld op aard: de storm is minder woest:
Min vreet door 't blinkend staal het scherpe van den roest;
Zoo moordt geen zwaveldamp, die stijgt uit 's afgrondskolken;
Zoo doodlijk is geen pest, hij moog' de steên ontvolken:
Wie is aan mij gelijk, gewet door haat en nijd?
Gij, wreede grijsaard! slechts, gij, Alvernieler: Tijd!

H. v. L.

HET

HET ONWEDER.

Waar schuil ik, nu geen windje zucht?
Waar vind ik voor mijn' boezem lucht,
Nu van den hoogen zomerstand
Het zengend vuur der zonne brandt;
Geen wolkje zelfs haar stralen vangt;
Het loof aan 't kwijnend steeltje hangt:
En ieder bloemtjen, dat er stond,
Verdord ligt op den droogen grond?

Er slaat geen vink, er tjilpt geen mosch;
't Is aaklig stil in 't statig bosch;
Geen glanzend wiekje klapt er meêr;
De rijke kuif hangt moedloos neêr;
Het hoofdje, als of 't een wereld torscht,
Zinkt in de veedren van de borst:
En in het somber middaguur
Kwijnt zelfs het gloeijend liefdevuur.

Verlaten staat de scherpe ploeg,
Die 't kouter door de kluiten joeg;
De bijl ligt bij den zwaren tronk,
Wiens kermen door de velden klonk;
Het moedig ros, beroofd van kracht,
Zwoegt schuimend voor een ligte vracht:
En 't rund zoekt, plassend in den vloed,
Verkoeling voor het kokend bloed.

Wat klaagt gij, moede Wandlaar! ziet
Ge 't wolkje in 't zwellend Zuiden niet?
't Is, bij den gouden zonneglans,
Een donker stipje aan 's hemels trans;
't Heft uit de kimmen zich omhoog;
Het klimt, naauw merkbaar voor ons oog,
En trekt, bij 't vordren op zijn baan,
Het vochtig heer der dampen aan.

Daar drijft het zacht en statig heên:
De wolken pakken zich op een;
Gij hoort bij poozen een gesuis,
Als van verwijderd stroomgeruisch,
Tot eindelijk de wind, ontboeid,
Eerst huilend in de verte loeit,
Dan 't onweêr op zijn vleuglen laadt
En gierend door 't geboomte gaat.

Nu

Nu hult de bui den gloênden straal,
Als ware 't nacht, in somber vaal;
't Is, of zij in haar' zwangren schoot
Het moordtuig meêsleept van den dood.
Hoe meêr zij 't aardrijk nader komt,
Hoe meêr zij ratelt, bonst, en gromt,
Tot ze eindlijk als kartouwen kraakt,
En, zich ontlastend, vlammen braakt.

Daar schiet, met een verblindend licht,
De slingerende bliksemschicht:
Hij velt den eik met éénen smak;
Mijn God! hij treft het rieten dak;
Wringt persend zich door bint en muur;
Zet alles op zijn' weg in vuur:
En maait, een dienaar van het graf,
Het spelend wicht in 't wiegjen af.

Ja, zink in 't stof, maar sidder niet,
Als gij den vuurpijl lichten ziet,
Het onweêr klettert, schokt en bonst,
Een vloed uit 's hemels sluizen gonst,
De storm onrijpe halmen maait
En bloesem door de velden zaait:
Neen, vrees niet: 't is de Liefde zelv',
Die schittert aan het luchtgewelf!

Met elken lichtstraal, die er snelt,
Waait koelte door 't verzengde veld;
Met elken slag, waarvoor gij schrikt,
Wordt al, wat leeft en voelt, verkwikt;
Door elken frisschen regendrop
Ontluikt een bloempjen uit den knop:
En, rukt de storm een enkel neêr,
Zijn adem wekt er duizend weêr.

Wat klaagt gij dan, al lijdt een deel!
Die ramp is zegen voor 't geheel.
Wat noemt gij dwaas die ramp een straf?
Die weldaad daalt van de Almagt af.
Wien ook Haar bliksem treffen moog',
Ook hem bewaakt een Vaderoog:
Ja, wat den stervling bitter schijn',
't Kan niets dan loutre liefde zijn.

H. v. L.

*

DE

DE KUSJES.

Toen uw mond, geliefde Gade!
  Mij het eerste kusje gaf,
Mat ik het genot der Englen
  Bij dit smeltend kusjen af;
Onbekend met de echtvermaken
  En den rijkdom van hun bron,
Dacht ik, lieve! dat geen kusjen
  Immer zoeter wezen kon:
Maar nu, in den schoonsten tempel
  Van het leven ingewijd,
Kieze ik, boven 't gloeijend eerste,
  't Zoete van een' laatren tijd.
De echtvriend drukke 't mondje vurig,
  Die in d' arm der gade rust;
Driewerf zalig mag hij heten,
  Die in haar de moeder kust,

De eerste vrucht van beider liefde
Snikkend, spraakloos, welkom heet,
En, bij d' ongekenden wellust,
Schier zijn aanzijn zelfs vergeet.
In den schoonen huwlijksmorgen
Kuste ik, dierbre! alleen uw' mond:
Thans, door u gelukkig vader,
Ga ik met mijn kusjes rond.
Heilig is uw regt op 't eerste:
Maar 'k vergeet den zuigling niet,
Die mij lokt aan uwen boezem
En zijn bolle koontjes biedt;
Noch het vlug en dartlend knaapje,
Dat in 't zoetste van het spel,
Om me een' hartekus te geven,
Tol en rijpaard zegt vaarwel.
Kusjes geef ik op den dorpel,
Alles kust me bij den haard,
Heeft de winter 't vrolijk' groepjen
Om het koestrend vuur geschaard.
Lokt de vriendelijke lente
't Blij gezin op 't lagchend groen,
Als zich zwermen nijvre bijtjes
Met den geurgen honig voên,
'K zie dan bloemen in mijn kindren,
Schooner dan de meidag heeft,
En geen nektar haalt bij 't kusje,
Dat het bloeijend kroost mij geeft.

Doch,

Doch, mijn dierbre! wie der kleinen
't Zoentjen op mijn lippen drukk',
't Is een vrucht der teedre gade,
Die 'k in Hymens boomgaard pluk:
Wie van hen ook kussen moge,
Dartle knaap of stiller zus!
't Is de lieve en beste moeder,
Die ik op hun mondjes kus.

H. v. L.

HET VOGELNESTJE.

Kunstnaar! die het rijkste marmer
Uit de diepe steengroef ligt,
En paleizen, grootsche tempels,
Zuilen voor de helden sticht;
Zie het nestje, dat de vogel
Uit geringe stoffen bouwt:
ó, 't Verdonkert uw gevaarten,
Al hunn' luister, al uw goud.

't Lenteluchtje stookt in de aadren
Nu den heeten minnegloed,
Die de keten van de wezens
Ongeschonden houden moet;
Lagchend berst het jeugdig blaadje
't Koesterend omwindsel uit,
En de grond bedekt zich weder
Met een kleed van welig kruid.

Hoo-

Hooger zwellen nu de borstjes
  Van het rijk gevoederd koor;
Rijk aan toonen, laat de gorgel
  Slechts verliefde zuchtjes door;
Op het zachtjes schomlend twijgje
  Knoopt de min den zachtsten band,
En miljoenen paren vieren
  Nu hun trouwfeest op het land.

De eerste vonk der liefde ontvlamde
  Door de luwe lentelucht;
Heeter gloed stookt uit de bloemen
  Van de min de zoetste vrucht.
Lustig, lustig, woudbewoners!
  't Uur snelt aan, waarop gij beidt:
't Wijfje heeft een leger noodig,
  't Zachte bedje dient gespreid.

Hier kiest 't paartje rijzige eiken,
  Dáár het lage struikgewas;
Andren zoeken digte hagen,
  Of het welig oevergras;
Die weêr hangen 't kunstig nestjen
  Aan den wiegelenden tak;
Dit boort in het hart der boomen,
  Dat bouwt onder 't rieten dak.

Welk een werkzaamheid en leven!
  Duizend vlugge wiekjes slaan;
Duizend tedere echtgenooten
  Voeren 't rijsje of biezen aan:
't Wijfje schikt elk deeltje in orde,
  Legt een laag van blad of mos,
En maakt voor haar lievelingen
  Veedren uit het borstje los.

Hoe verscheiden zijn de stoffen,
  Die, naar d' ingeschapen aard,
Ieder paartje in bosch en dalen
  Of bij 't murmlend beekje gaart!
Dit verdorde of groene twijgjes,
  Jeugdig gras of spichtig riet;
Dat de wol, die 't knabblend schaapjen
  Aan de struiken achterliet.

Andren mengen, kneden, vormen
  Klei tot eenen vasten wand,
En de kunst van 't dier gaat wisser
  Dan de feilbre kunstnaars hand.
Hier zijn winkelhaak en regel
  En het paslood onbekend:
Alles, tot het bouwen noodig,
  Heeft natuur hun ingeprent.

Zegt

Zeg mij, rijkaards! is het wiegjen,
  Opgesmukt door weidsche pracht,
Wel, als 't nestje uit wol en veêren,
  Of alleen uit blaadren, zacht?
Waant gij, dat uw zijde koestert,
  En die weelde, uw hart en lust,
Beter dan een grover deksel
  't Wichtjen in de sluimring sust?

Ouders! laat ge uw teedre spruiten
  Zorgloos over aan hun lot:
Gaat van 't vinkje uw pligten leeren
  En één ongesmaakt genot.
Ieder nestjen is een tempel
  Waar Natuur haar outer heeft:
Ieder vruchtjen een belooning,
  Die zij aan de liefde geeft.

H. v. L.

WIS-

WISPELTURIGHEID.

Naauw hult de morgenzonne
  Der bergen kruin in goud
En slurpt Auroraas tranen,
  Die druipen van het woud,
Of luchtig zweeft de vlinder,
  Dien 't blaadje een schuilplaats bood,
Met tinten op zijn vlerken
  Van 't gloeijend morgenrood.
Hem lokken in de dalen
  De bloemen, schoon van kleur;
Miljoenen kelken spreiden
  Den fijnen ambergeur.
Slechts hunkrende op genieten,
  Snort hij op 't roosjen aan;
Den honig wil hij puren,
  Gedoken in die blaân:
Dan, needrig bij het beekje,
  Merkt hij de veldviool,
Die 't rijke van haar purper

In

In 't dekkend groen verschool;
Maar, bij des Zefirs spelen
Door jeugdig gras en riet,
Hare eenvoud, zoo verheven,
Door elk bewondren ziet.
Nu moge 't roosjen gloren
Met al den lentegloed:
Voor hem heeft 't zedig bloempje
Alleen het honigzoet.
Hij nadert; maar de lelie
Valt schittrend in zijn oog;
Zij draagt den trotschen stengel,
De rijke bloemkroon hoog:
't Viooltje wordt vergeten,
't Valt eindlijk door den storm;
En in den kelk der lelie
Vindt nu de dwaas een' worm.

ô, Vlinders! als verbeelding
U op haar vlerken wiegt,
Gij, los en wispelturig,
Langs duizend bloemen vliegt;
U glans noch geur kan boeijen,
Geen rijkdom u verzaadt;
Ge elk blaadjen, na het kussen,
Met wuften zin verlaat:
Dan gaat het al verloren,
Wat u de lente schonk:

En,

En, eenzaam, zonder honig,
  Kwijnt ge op den kalen tronk,
Wanneer de gure winter
  De vlugge wiek verstijft,
En u, 't gebrek ten prooije,
  Slechts wanhoop overblijft.

Neen, leer, ô onbedachte!
  Van de eedle honigbij,
Wat schuldeloos genieten,
  Wat levens wijsheid zij.
Die puurt reeds, als des morgens
  Het bloempje zich ontsluit;
Waar ze ook den honig vinde,
  Zij zuigt den nektar uit.
Zij put uit ieder kelkje,
  Dat haar een dropje biedt;
Versmaadt het schuw viooltje,
  Noch 't heide-bloemtjen niet.
Zij moordt geen teeder roosje,
  Dat haar zijn schatten gaf.
Noch schudt het stof der vlerken
  Door eindloos fladdren af:
Zij, als de winter nadert
  En 't krimpend blaadje dort,
Heeft zorgend in de raten
  Den voorraad uitgestort.

H. v. L.

SERAFINE.

VERHAAL.

Sicilië was lang voor Spaanschen dwang bezweken,
't Besloot, zijn jammren moê, den kluister uit te breken:
Heel 't volk riep om het eind dier wreede slavérny,
En Frankrijk stond zijn drift met macht en schatten by. —
Reeds was de zegegalm ten hemel opgerezen;
Messina stond geen druk van Spanje meer te vreezen,
En groette met gejuich en blijden welkomkreet,
De dappre heldenschaar die voor zijn rechten streed.
Vivonne, alom vermaard door schittrende oorlogsdaden,
Met lauwren overdekt, met eer en roem beladen,
Werd in Messinaas wal aan 't voorhoofd van dien stoet,
Door 't vreugdedronken volk als ondervorst begroet.
Al wat er schittrendst was van kunst- en prachtversiering
Vereende zich om strijd tot deze feestdagviering:
Met staatsieplechtigheid die naauwlijks voorbeeld had,
Toog 't zegevierend heir door de opgetogen stad (de,
Langs loovren en gebloemt die 't volk ten voetkleed spreid-

Op

Op d' aanblik van den held dien elk met drift verbeidde,
Weêrklonk het door de lucht, van vreugd- op vreugde-
Vivonne, in 't veld van eer de sierraad van zijn eeuw, (schreeuw.
Boeide aller oogen vast. De luister van zijn schoonheid
Paarde aan dien eedlen trots dien 't heldenhart ten toon
Verheven waardigheid blonk uit in 't minzaamst oog, (spreidt;
Dat met een teedren blik het kilste hart bewoog.
Zijn lof rees uit den mond van duizenden aanschouweren.
't Drong alles om den held; gekroond met zegelauweren.
Messinaas maagdenstoet, geschaard in rij by rij,
Zette aan zijn intreêtocht den grootsten luister by.
Het scheen of elke schoone om strijd zich had gekweten
Om in des krijgsmans oog de aanminnigste te heeten.
Nooit had men eenig vorst met zoo veel pracht begroet;
Het vonkelde al van goud- en diamantengloed; —
Ja, 't scheen voor 't scheemrend oog, of tallelooze zonnen
Weêrkaatsten van den rand der statige balkonnen.

(schoon.
Een pronkbeeld schitterde uit, door eigen schoonheid
Waar m' ooit om schoonheid streed, zij won de zegekroon.
Al wat bekoorlijk scheen door kunstvlijt opgeluisterd,
Werd door de hemelglans van haar gelaat verduisterd.
Voor andrer weidsche pracht verscheen ze in 't sneeuwwit
Dat haar bekoorlijkheên nog grootscher flonkren deed. (kleed
De breed gevlochte vlecht, voor kostbre diamanten
Doorstrengeld met een krans van blozende amaranthen.
De fiere krijgsman sloeg met minzaam groetend oog
De rij van schoonheên gâ waarlangs hij henen toog;
Bestemde zijnen groet, naar schoonheid, rang, en jaren;
Maar

Maar bleef ondanks zich-zelv' op Serafine staren.
Hij trekt den breidel in van 't steigrend oorlogsros,
En haalt haar op 't gelaat den zachten maagdenblos.
Hij ziet, gevoelt niets meêr, en ademt enkel liefde!
Zij, die met éénen wenk zijn fieren boezem griefde,
Slaat de oogen schuchter neêr, en voelt haar hart bekneld,
Op 't kenlijk eerbewijs van zulk een roemrijk held.
Zijn lof vloeide onverpoosd van aller schoonen lippen;
Zij voelde een enklen zucht, één heimlijk zuchtjen glippen,
En zocht, maar zocht vergeefs in 't argelooze hart,
Naar de oorzaak van haar teedre en ongekende smart.
Onnozele! ach, hoe ras zult gij haar oorsprong leeren,
Als ge al uw levensvreugd in jammren ziet verkeeren!
Gij schenkt Vivonne uw hart en argwaant geen verraad,
Terwijl zijn weiflend hart voor elke schoonheid slaat.
Dan ach, uw boezem blaakt, niets kan die vuurgloed blus-
'tGelukt hem, ras uw deugd in zoeten slaap te sussen. (schen.
By vreugdefeest op feest zwelgt gij den giftdrank in,
Die u de vleier biedt voor 't loon der teêrste min.
Hij weet uw zwakke ziel moorddadig te verrassen,
En — van dat oogenblik staat u het oog in plassen.
„ Ja (zegt ge), ja Vivonne, uw deugd, uw heldennaam,
Zoo roemrijk gebazuind door d' adem van de faam,
Vertederden mijn ziel, 'k beken het zonder schroomen —
Vivonne, ja, uw deugd heeft mij mijn hart ontnomen.
Uw onbezoedelde eer strekt borg voor mijn geluk —
Ach, dat mij niets op aard uw teêrheid ooit ontrukk'!"
Wat waant ge, onnoozle maagd! — Een stroom van roeklooze
eeden,

Den valschaart dien gij mint de lippen afgegleden,
Stelt al uw zorg gerust? — Ach 't oogenblik rukt aan
Dat zijn vertederd hart niet meer voor u zal slaan.

De Spanjaard zag de vloot van Hollands kusten naderen,
En riep, wat moed en kracht ontzaglijkst saam vergaderen,
Te wapen tegen 't volk dat zijn geweld weêrstond.
Met Neêrland weêr verzoend, schonk hem dit vreêverbond
De keur van Hollands macht om d' opstand te bedwingen,
En 't trotsch Siciliën op nieuw in 't juk te wringen.
Intusschen was de liefde in 't dwaalziek hart verdoofd,
In spijt der eeuwge trouw zoo plechtiglijk beloofd.
't Was enkel gloriezucht die thands Vivonne blaakte:
't Vertrek naar de oorlogsvloot was al waarnaar hij haakte.
Hij brandde om in den strijd de Ruiter 't hoofd te biên
Wiens moed nog in Euroop geen weêrgâ had gezien.
De teedre Serafine ontwaarde zijn bedoelen
En sidderde als zij dacht aan 't minste driftverkoelen.
„ Geen liefde gaat gepaard met zoo veel gloriezucht" !
Zoo dacht ze, en gaf haar smart in teedre klachten lucht,
Den veinzaart kostte 't niets, de onnoozle te bedriegen,
En d'argwaan dien zij voedde in vasten slaap te wiegen,
Hij kuste haar den traan de weenende oogen af,
En zwoer met eed by eed getrouwheid tot aan 't graf.

De dag verrees weldra die zijn vertrek bestemde.
Hij scheurde zich uit d' arm die siddrend om hem klemde,
En met geveinsde smart bood hij zijn afscheidsgroet.
De liefde is scherp van blik. 't Verflaauwen van zijn gloed
Blonk

Blonk uit in ieder woord, in iedere ademhaling.
Dan, 't hart houdt immer vast aan de eens geliefde dwaling.
Ze ontgaf zich d' argwaan weêr. Zij minde, met een vuur
Dat niets verminderen kon in hevigheid noch duur.
Zij wist zich 't bang gemoed in 't einde te overreden,
Dat niets een liefde dooft, gegrond op heilige eeden.
Gesust door dezen troost verwon zij de afscheidssmart;
Maar telkens broedde op nieuw de twijfel in haar hart.
Zij dacht op de uitslag niet, dien de oorlogskans zou baren;
Zij duchtte voor den held geen neêrlaag, geen gevaren;
Zijn ontrouw duchtte zij, en niets dan dit alleen,
En zag hem snikkend na door duizend tranen heen. (ven,
In 't eind hij vloog ten strijd. — Zich-zelv' ten prooi gege-
Zag zij in de eenzaamheid haar argwaan weêr herleven.
Hij, die alleen haar vrees, haar smart belezen kon —
Hij, door wiens toovermacht zij 't grievendst wee verwon —
Hij, die haar met één wenk tot dood of leven doemde,
Haar 't ergste dat zij duchtte omwimpelde en verbloemde,
Was aan haar zij' niet meer. De reden steeg ten troon,
En wees haar op 't verraad haar tederheid ten loon.
Nu zag, nu hoorde zij wat ze eerst zich-zelf verheelde,
Nu achtte zij 't gewis dat hij zijn hart verdeelde.
Nu woedde de ijverzucht in al zijn heerschappy,
En gaf haar ziel ten prooi aan woede en razerny.

Vivonne, weggesleept door andre tooverlonken,
Van eer, en gloriezucht, en liefdezwijmel dronken,
Vergat dat Serafine in 't heimlijk wee verging,
Wanneer zij van zijn hand geen lettertroost ontving.

Allengskens schreef hij haar in koel gedwongen woorden;
Die 't afgetergde hart hoe langs hoe meer doorboorden.
Haar letteren van vuur, bezield met liefdestaal,
Beandwoordt zijn vernuft met koude redenpraal.

In 't eind, den folter moê, van twijflen, vreezen, hopen,
Zag zij één middel nog tot haar verlichting open.
Wat is er, dat de ziel niet waagt, niet durft bestaan,
Als ze op zoo wreed een wijs haar teêrheid ziet versmaân?
Zij nam de list te baat. — Ontslook aan aller oogen
En toog in 't nedrigst kleed, onkenbaar aangetogen,
Den wusten minnaar na, van kille vrees verzeld,
En 't hart door 't voorgevoel van doodlijk leed bekneld.

(ring,
Wie schetst Vivonnes blik, wie schetst zijn zielsontroe-
Toen ze aan zijn oog verscheen in wilde geestvervoering!
Hij zag, herkende haar, verbleekte, en stond een poos
Als wortelvast aan de aarde, en zin- en sprakeloos.
Zij zag haar optred hem geheel de ziel ontzetten,
Maar voelde in zijn onthaal haar laatste hoop verpletten;
Zocht woorden, maar vergeefs: en, van ontroering stom,
Wierp zij het vlammend oog met bange blikken om,
Als zocht ze en beefde zij het voorwerp daar te vinden,
Het geen haar 't hart onttrok van d' eeuwiglijk beminden.
Wat werd zij, toen ze in spoed een schoone ontwijken zag
Op wier aantreklijkheên eens engels luister lag?
Deze aanblik was de dood: haar boezem schokte en bloedde:
Al wat de minnenijd in 't hevigst van zijn woede
Op 't zwakke hart vermag, ontwaakte op dit gezicht.

Zij

Zij hield het gapend oog op 't maagdlijk beeld gericht, (gen
Maar 't bloed stolde in haar borst; de vuurgloed op haar wan-
Werd door het doodsche bleek des killen schriks vervangen.
Zij zag met stille smart den eedverbreker aan,
En zonder dat één woord haar wanhoop had verraân,
Ontijlde zij zijn oog. Zij had zijn ziel doorlezen.
Thands bleef haar niets van 't lot te hopen of te vreezen:
Zij keerde in sombren rouw naar 't weitsch Messina weêr:
Maar kweekte in 't bittre hart geen zweem van liefde meer:
Door haat alleen bezield.—Van 't gruwzaamst opzet zwanger,
„ 't Is over, (gilt zij uit) ik duld zijn smaad niet langer!
„ Verrader, met uw dood betaalt gij mij dien hoon!
„ En gij, onnoozle, gij, wier oogverleidend schoon
„ U 't zelfde lot bereidt, mij door zijn min beschoren,
„ U zal ik op zijn graf vertwijflend snikken hooren:
„ En na dien zegepraal, doorstoote ik u het hart,
„ En hou mij dan getroost van mijne onlijdbre smart."
Gewapend met den dolk die al die smart moest wreken,
Gaat, vindt zij Hollands vloot. Van wanhoop half bezweken,
Spreekt zij den zeevoogd aan. „ 't Uur nadert (zegt ze, en
beeft,)
„ Dat gij een Held bestrijdt wiens moed geen weêrgâ heeft.
„ Waan niet dat ge in den slag Vivonne zult verneêren,
„ Wien ge ooit verwinnen mocht, hij zal verwinnaar kee-
(ren." —
„„ Wat moed hem ook beziel', de Ruiter ducht hem niet,
„„ 't Is God, (dus antwoordt hij) die 't lot des krijgs gebiedt.
„„ Hoe grootscher tegenweer, hoe schooner 't zegepralen!""

„ 't Zal u niet moeilijk zijn die zege te behalen.

„ Ik biede u 't middel aan: (Zoo zegt ze, en rilt op 't woord)
„ Zie deze dolk! — ge ontzet! — Als gij mijn noodlot hoort,
„ Dan zult gij op 't gezicht des lemmers niet verbleeken,
„ Bestemd om mijn geslacht van 't snoodstverraad te wreken.
„ Vivonne minde mij. 'k Vergat mijn vorstlijk bloed: —
„ 'k Verneerde mij tot hem, — beandwoordde aan zijn gloed:
„ Ik minde hem met drift — neen: 'k heb hem aangebeden!
„ De valschaart schond zijn trouw en duurgezworen eeden.
„ Hij heeft aan mij verdiend te sterven van mijn hand!
„ Ontzeg me uw bystand niet, in 't wreken van mijn schand.
„ Dan 't is mij niet genoeg den wreedaard te doen sneven:
„ Geen dood kan voor mijn hoon genoeg voldoening geven.
„ Zijn glorie moet ik zien verneedren in het stof;
„ Dan wordt zijn smart gelijk aan die mijn boezem trof.
„ Hij die mijn folterpijn ten hoogsten top deed stijgen,
„ Moet in zijn nederlaag nog naar den doodsnik hijgen.
„ Dit zal hij. Leen mij slechts uw bystand. Aarzel niet,
„ Thands is het wrekenstijd, die kostbre tijd ontvliedt.
„ Gij vraagt mij wat ik verg? 'k zal u 't ontwerp ontdekken.
„ Doe naar Messinaas wal uwe oorlogsvloot vertrekken;
„ Ik ga uw macht vooruit, gewapend met dees dolk,
„ En treff' Vivonne 't hart. Het overrompeld volk
„ En heel zijn oorlogsmacht zal op uw aanblik vlieden:
„ Dan staat het slechts aan u de krijgskans te gebieden."

Zij zwijgt. — Verstommend had de vlootvoogd haar ge- (hoord,
Met ijzing in het hart, op 't denkbeeld van een moord.
Hij antwoordt met 't ontzag verschuldigd aan haar lijden.
„ Ik die mij roemen mag voor Neêrlands eer te strijden,

„ Geef

„„ Geef aan de menschlijkheid, aan 't ongeluk haar recht.
„„ Gij weet hoe 't Hollandsch hart aan roem en glorie hecht;
„„ Maar tot dien prijs, Mevrouw, met lauweren te pronken,
„„Door muichelmoord gekocht!...Ik zie uw oog ontfonken,
„„ Vergeef mij deze taal. Hem die voor glorie brandt,
„„ Geeft eer en plicht alleen de wapens in de hand.
„„ Hij siddert voor 't verraad; en 't zou zijn naam onteeren,
„„ Door 't heimlijk treffend staal een vijand te overheeren.
„„ Toom dien ontzetbren haat"... „Het is genoeg!" roept ze
Terwijl ze in woeste drift des krijgsmans reden stuit. (uit,
„ Het is genoeg, Mijnheer! dit had ik moeten wachten:
„ Uw koud bevrozen hart schept lust in wanhoops klachten,
„ Verbleekend op 't gezicht van 't heimlijk treffend staal
„ Vlei zich uw waanziek hart niet met den zegepraal.
„ Verdedig zoo 't u lust de zaak van een verrader!
„ Onedele! ik veracht en u, en hem te gader.
„ 'k Behoef den bystand niet dien 'k om u zelven vroeg:
„ Als 't uur der wraak genaakt, is mij mijn arm genoeg."

Zij zwijgt. De kille dood blinkt in haar woeste blikken:
Haar tanden knarsen saam: zij voelt haar knieën knikken:
En, achtloos waar haar voet zich wankelend nederzet,
Keert ze, als van 't bliksemvuur getroffen en verplet.

(nen,
Een doodsche stilte heerschte op 't woên dier driftorka-
Geen zucht ontgleed haar borst — haar gloeiend oog geen tranen,
Zij scheen versteend in 't wee,—gevoelloos voor haar smart,
En niets wekte indruk meer in 't uitgeputte hart:
Wanneer op eens 't gerucht zich wijd en zijd verspreidde

Dat wederzijdsche vloot zich tot den slag bereidde.
't Gevecht hief aan, en 't lot had dra de kans bepaald.
De Ruiter had alreeds de zegekroon behaald,
Toen 't vijandlijke lood den grijzaart neêr deed ploffen.
Zijn helden, door den schrik van 's vlootvoogds dood getrof-
Bezweken in den strijd voor Frankrijks overmacht. (fen,

De kreet der zege rees, en donderde onverwacht
De in rouw verdiepte maagd met schrikbren knal in de ooren.
Vergeefs had ze in haar borst de zuchten willen smooren
Die ze ondanks al haar haat, in stilte had geslaakt
Voor 't leven van den held voor wien zij had geblaakt;
Dan, nu zij hem met roem, met glorie weêr zag keeren,
Nu voelde zij de wraak geheel haar ziel beheeren.
Noodlottig was de stond toen ze in Messinaas wal
Hem roemrijk weder zag, begroet met vreugdgeschal.
Toen zij der maagdenrei zich weer op nieuw zag tooien;
(De paden voor zijn voet met bloemen zag bestrooien;)
En hij in 't zelfde schoon, waarin zij 't eerst hem zag
Haar eerbewijs vergold met d' eigen tooverlach!

„ Zóó (riep zij) zag ik hem die heilloosste aller dagen,
„ Toen mij zijn vleiend oog om wedermin dorst vragen.
„ Zoo — . . . ! maar wat toeve ik nog, terwijl hij zegepraalt,
„ En (Hemel! niet voor mij, rampzalige!) ademhaalt?
„ Wat werd van mijn besluit? — 't Is tijd om mij te wreken!"
Nu schemert haar het oog, haar adem stokt in 't spreken;
En met een lach vol smart stuiptrekkende om haar mond,
Grijpt zij de dolk op nieuw. Haar voet drukt naauwlijks
grond,

Zóó

Zoo vliegt ze in tuimeldrift met losgereten vlechten.
Haar oogen star en dof die op geen voorwerp hechten,
Haar achteloos gewaad, en 't zwaaien van haar leest
Verraden wien ze ontmoet de ontsteltnis van haar geest.

Zij was in deze drift het hofplein reeds genaderd,
Als ze een ontzetbrèn hoop Messiners saam vergaderd,
Den lofzang galmen hoort van Frankrijks dappren held,
Die nu ten tweedenmaal hun vijand had geveld!
Nog meer: men wil hem daar een schittrende eerzuil richten,
Wiens overwinnende arm de Ruiter heeft doen zwichten,
En wien hun aller hart met dankbre erkentnis slaat.

De glimlach van de spot verplooide haar 't gelaat,
Nu gaf zij 't onweêr lucht dat in haar boezem broedde,
't Noodlottig uur was daar. Zij temt haar zichtbre woede,
En houdt bij 't juichend volk met fiere houding stand,
Zij wenkt het statig toe met de elpenwitte hand,
En roept met luider stem: „Wat juicht gij als ontzinden?
„Messiners, door wat schijn laat ge u het oog verblinden?
„Weleer verachtet gij der Franschen vloekbren aart.
„Vergeet gij dan wat ramp hun woede ons heeft gebaard?
„Uw bloed, uw edelst bloed werd door hun arm vergoten.
„Uw vijand zijn ze in 't hart, gij acht hen bondgenoten!
„Geen volk bestaat op aard, zoo in 't bedrog volleerd,
„En 't wordt met uw gejuich, met uwen lof vereerd!
„In vriendschaps schijn vermomd, verraadt het uw belangen.
„Verloochent het uw zaak in schijn van ze aan te hangen.
„'t Is alles mommerij! wee hem, die hun vertrouwt,

„ En op hun goochceltaal en roeklooze eeden bouwt." —

Zij zweeg, en sloeg met vreugd den diepen indruk gade,
Die haar 't gefronst gelaat van 't wufte volk verraadde.
„ Messiners (voer zij voort,) wien zwaait gij uwen lof?
„ Een wreedaart, die onze eer vertrappelt in het stof!
„ Ik zelf, rampzalige, ik, ben in zijn strik gevallen.
„ Hij loert op ons verderf: het treft u eenmaal allen.
„ Gij kent mij — kent het bloed waar Serafine uit sproot:
„ Gij kent dat voorgeslacht door deugd en aanzien groot:
„ Eens mocht ik op uw liefde en op uw achting bogen:
„ Dit alles is verbeurd. Door zijn gevlei bedrogen,
„ Vergat ik mijn geboort' — vergat in hem 't Heelal!
„ Zijn hart verzaakte mij en juicht nog in mijn val!
„ Mijn oneer doet de glans van mijn geboorte tanen.
„ De wreedaard laat mij niets, dan schande, rouw, en tranen.
„ Beeft Echtgenooten, beeft, ja, siddert voor uw gâ!
„ Beeft ouders voor uw kroost! licht rooft hij vroeg of spâ
„ U de eerkrans van het hoofd, haar de onschuld harer harten!
„ Beeft maagden! Spiegelt u aan mijn ondraagbre smarten.
„ Vivonne heeft een ziel die met uw deugden spot;
„ Geen uwer leeft gerust, en veilig voor mijn lot!" —

Zij zwijgt. Een dof geruisch van murmelende lippen,
En zuchten half geslaakt die uit de boezems glippen,
Getuigen van 't gevoel dat ieders hart ontgloort,
„ *De Gaulers zijn verraârs*" wordt wijd en zijd gehoord.

„ Regtschaapnen! (zegt ze op nieuw) Ik zie u verontwaardigd;

„ Ik

„Ik zie, dat gij mijn haat, mijn zucht naar wraak rechtvaardigt.
„Wat klaagden we over 't lot toen Spanje ons overwon?
„Wat zuchtten we in het juk van 't roemrijk Arragon?
„Wij droegen lasten, ja, maar wierden niet verraden: (den.
„Thands wacht ons dat we in bloed en tranenstroomen ba-
„Komt, onderwerpen we ons op nieuw hun heerschappij!
„Palermo, Holland zelf, de Keizer staat ons bij.
„Vivonne had gewis voor Holland moeten bukken,
„Deed niet de Ruiters dood hem deze lauweren plukken.
„Schept moed! indien hij viel, het moedig Nederland
„Heeft voor dien eenen held nog duizend op zijn strand.
„Komt, vrienden, 't noodlot wenkt! Verbreken we onze boeien!
„'t Verraad zal ze ons eerlang met tranen doen besproeien.
„Mijn voorgeslacht bezweek in 't strijden voor uw zaak;
„Verdedigt thands uw recht, en schaft mijn oneer wraak!"

Dat volk dat nog zoo korts Vivonnes lof verhoogde —
Dat op zijn zegepraal, op hun verlossing boogde, —
Dien zelfden uchtendstond hem nog te aanbidden scheen, —
(Niets is zoo wankelbaar van aard als 't wuft gemeen.)
Dat volk in 't hart geroerd door Serafines lijden,
Betwist zich thands het recht om haar zijn bloed te wijden,
Deelt d'onbetembren haat die in haar boezem brandt,
En schaart zich aan haar zij, het moordtuig in de hand.

Dolzinnig van de drift die thans de boezems blaakte,
En achtloos welk een macht Messinaas rust bewaakte,
Vergrootte zich de schaar met ongeloofbren spoed,
En ademde enkel wraak, en dorst naar 's veldheers bloed.

VI-

Vivonne op niets bedacht dat zijn geluk kon storen,
Klonk onverwacht de kreet der muitrenschaar door de ooren.
„*De Gaulen zijn Verraârs! Vivonne moet vergaan*"!
Ging op uit aller mond.—Fluks gordt hij't krijgszwaard aan,
Beveelt zijn wacht en doet de voorhofpoort ontsluiten.
Hij treedt met vasten tred en onvertsaagd naar buiten.
Wat voorwerp wordt zijn oog by de eerste schreê gewaar!
Een vrouw in tranen, die met losgereten haar,
Aan 't hoofd des muitrenstoets, de ontbloote dolk in handen,
Den wachten weêrstand biedt, ja 't waagt hen aan te randen!
Met blikzemsnelheid ijlt de veldheer op haar aan
En wederhoudt haar arm, maar blijft verpletterd staan,
Toen zij haar stem verhief tot de onbetembre bende,
En hij in d'eigen wenk zijn minnares herkende. (verrast
„ Geen nood mijn vrienden (schreit ze) „ al werd mijn arm
„ Hij sneuvelt door mijn hand, dit staat onwrikbaar vast!
„ Mij voegt de slag alleen die aller leed zal wreken."

Vivonne waagt haar zacht en minlijk toe te spreken,
Maar de invloed van zijn stem, eens zoo geliefd, zoo zoet,
Zet thands haar ziedend brein in lichtelaaiën gloed.
Zij scheen een razernij, uit d' afgrond opgerezen.

(zen'"?
„„ Wat wilt gij? (roept de held) wat kan uw oogmerk we-

„ Laat los mijn arm, barbaar!" dus schreit ze met een gil,
„ Laat los, laat los, ontmenschte, en 'k toon u, wat ik wil!"
Zij zwijgt en knarssetandt, de doodkleur op de lippen.

Be-

Bedaard, en zonder vrees laat hij haar arm ontglippen;
Maar werpt den blik haar toe van zijn begoochlend oog,
Den blik die eens haar hart voor eeuwig haar onttoog.
Zij voelt er d' indruk van door merg en ingewanden:
't Was uit met wraak en haat. De dolk ontzinkt haar handen,
En snikkend roept zij uit, „ Ontrouwe, uw heerschappij
„ Bestaat in al zijn kracht, gij zegepraalt op mij!
„ Ik wilde u 't moordend staal in 't trouwloos harte stooten;
„ Helaas! de moed ontzinkt me; en moet er bloed vergoten
„ Het mijne stroome en vliete en wasch mijn oneer af!
„ 't Is billijk dat mijn arm mijn eigen zwakheên straff".
Nu grijpt ze eên andren dolk: dan, eer hij toe kan schieten,
Ziet hij den purpren stroom haar blanke borst ontvlieten.

„ Ach (zegt haar flaauwe stem daar ze aan zijn voeten stort)
„ Erken, hoe ge in dit hart nog aangebeden wordt."

„ Gij vrienden, die me in 't leed zoo trouw zijt bygebleven,
„ Mijn ziel bemint Vivonne, en heeft zijn schuld vergeven.
„ ô Bluscht uw haat met mij. Gaat keert in rust en vreê,
„ En neemt mijn jongsten dank voor uw verknochtheid meê."

Hier stokt haar matte stem. Vivonne beurt haar leden
Van 't koude marmer op: haar adem is ontgleden:
Haar woest en duister oog staart hem bewustloos aan.
Hij werpt zich op haar lijk en kust den killen traan
Haar bleeke wangen af met nooitgekende ontroering.
't Gemeen, verstijfd van schrik, vergât zijn geestvervoering;
't Aanschouwde dees zijn smert met deernis en ontzag.

En

En weende om 't zielloos lijk, daar 't in zijn armen lag.
't Gevoel van drift en haat was uit hun borst verdwenen,
Men scheidt van lieverleê in sombre smart uit eenen,
Terwijl de onzaalge Held met diepgeschokte ziel
By 't schuldloos offer zweert, dat door zijn ontrouw viel,
(Daar wroeging, schaamte en rouw zijn bloênden boezem martelen)
Nooit weêr met liefde en trouw en maagdlijke eer te dartelen.
Hij zweert op 't kil gebeent' en vreugd en wellust af,
En blijft zijn eed getrouw tot in den schoot van 't graf!

K. W. B.

*

DE LENTE,

AAN ELIZE.

> — — *Nunc ego mitibus*
> *Mutare quaero tristia.*
> HORAT.

Juich Elize! daar de Winter, met zijn wollig kleed bedekt;
Wederom naar 't buijig Noorden in zijn' ijsspelonken trekt!
En voor 't zoele Lente-luchtje met zijn stormen henen vliedt,
Even als men 't neev'lig duister voor de dag-ster wijken ziet.

Juich, Elize! daar de Winter voor de lieve Lente wijkt,
Even als een maagdelachje 's grijsaards voorhoofd effen strijkt.

Hoor met welk een zacht gemurmel 't stroomnat, van zijn boei bevrijd;
Kronk'lend door de groene beemden, over 't effen keizand glijdt;
Zie de leeuwrik opwaarts klimmen, die in steigerende vlugt
Zijn zoo helder-klinkend liedjen schaat'rend uitgalmt door de lucht;
Daar de zang der nachtegalen, die als orgeltoonen vloeit,
Ieder hart, in blij verrukken, aan het eenzaam boschjen boeit,

Dit

Dat met milde bloesemgeuren en verjongde blad'ren pracht,
Ons in lustpriceelen noodigt, waar ons Amor tegenlacht.
Die in 't zoo vertrouwlijk donker, dat het schaamte-blosje dekt,
Teederheid en Hemelwellust in den maagdenboezem wekt;
Daar de schemerende lichtjes, door het half ontloken groen,
't Goëlijk oog en lagchend mondje steelsgewijs ontwaren doen,
En de ziel in kussen-stroomen zich zoo zalig overgiet!....
Ja het grootst genot des levens is wat Cypris zoon ons biedt.

Juich dan, juich dan, lieve Elize! daar de koude Winter wijkt,
En de Lente op rozenwiekjes op de velden neder strijkt. —

Lentebloemen sieren de aarde met het malsche klavergras,
Schooner dan de teelt der rozen ooit in Enna's velden was;
En zoo geurig als de bloesems, die in rijken overvloed
Op Hymettus heuvel-toppen 't voorjaar steeds ontluiken doet.
Pluk dan, pluk die teedre bloempjes, aâm haar balsemgeuren in,
En omkrans er 't outer mede van den schoonen God der min.
Zoo leer hij ons bloemen plukken op het doornig levenspad,
Dat voor 't eenzaam kwijnend harte schaars een enkel roosje had:
Maar, door Liefde en trouw betreden, eensklaps tooverbloesems baart,
Wier fluwelen-malsche zachtheid, onzen voet voor wonden waart,
En wier ambrozyne geuren 't moedloos hart verkwikken doen,
Even als een zomerregen 't dorstend halfverflensde groen.

Juich dan, juich dan, lieve Elize! daar de koude Winter wijkt,
En de Lente op rozenwiekjes op de velden neder strijkt.

Zie hoe 't vlug en gonzend bijtje door deez' vruchtb're dreven waart,
En uit ieder bloesemknopjen, pas ontloken, honing gaart;

Zoe:

Zoeken wij ook zoo, Elize! zoete vreugd uit elk genot.
Ach! het bloempjen van ons leven wordt zoo vaak door ramp geknot.
Plukken wij dan zaam de rozen, die Diones zoon ons biedt,
En versmaden wij de gaven, door Apol geschonken, niet,
Die, schoon zij als rozen prijken in des levens bloemwarand,
Echter 't knopje niet verstikken van een minder eedle plant.
En dat ons het veld-viooltjen even schoon en dierbaar zij
Als de roos, die ik bij voorkeur aan mijn dierbaar meisjen wij. —

Juich dan, juich dan, lieve Elize! daar de Lente ons heil vermeert,
En ons zelfs een gonzend bijtjen 't waar genot der Liefde leert.

Zie de kudden stalwaarts drijven, daar de zon ter kimme daalt,
En het rozekleurig Westen met een gloed van kleuren praalt.
Zie de reeds verlengde schaduw van 't herkaauwend rundervee,
En het geitje voert de klaver knappend van de steeltjes meê,
Daar de daauw, gelijk een nevel, 't droog geworden aardrijk dekt,
En tot koeling en verkwikking na de middagwarmte strekt,
Ach Elize! zoo verkwikkend zoo verkoelend en zoo zacht
Zij de zielrust voor ons harte, wen 't naar troost en laafnis smacht!
En, als de avond van ons leven ons tot zachte sluimring noodt,
Zij ze een balsem voor de wonden van den onverbidb'ren dood,
En verkwikke ons, met vertrouwen op den Schepper van 't Heelal,
Dat er, na zoo schoon een avond, schooner dag verrijzen zal.

L. R.

*

T AAN

AAN EUCHARIS.

Ecce fugit notumque torum, sociosque Penates;
Fallacesque vias ire Corinna parat.
OVID.

Mijn' Eucharis! kan 't mooglijk zijn?
Ik sta vergeefs op 't strand te staren,
Wat waagt ge u in een ranke pijn,
Op 't golvend schuim van Flevos baren?

Keer, dierbare! in mijn' armen weer!
Dan ach! de wind verwaait mijn' beden.
'k Zie aan de kim uw zeil niet meer:
En 't waterspoor is toegegleden. —

Wat vaart ge dan deez' afgrond in,
Ten prooi van golf en gure winden?
Wat vlugt ge spel en zoete min,
Om in dit zout een graf te vinden? —

Toch

Toch scheidt een dunne plank alleen
U van den hollen schoot der wateren,
En 't meer, dat straks nog effen scheen,
Bruischt ligt weldra met dond'rend klateren.

Of zoudt gij op de woeste zee
Gerust en zorgloos in gaan slapen;
Waar 't noodlot van Alcyone
U woest en hol staat aan te gapen?

Ja hij, die 't eerst dit schuim doorsneed,
Had wis de borst met staal beslagen;
Of zucht tot droeven zelfmoord deed
Hem dit zoo schriklijk proefstuk wagen.

En thans, thans durft een teed're maagd
Zich aan de reinste Liefde ontwringen,
Om d' afgrond, die haar wreed belaagt,
In d' opgesperden muil te springen.

Maar gij die dezen plas bewoont,
Gij, Watergoon en Meergodinnen!
Voert, met uw zee-wier-krans omkroond,
Mijne Eucharis ten haven binnen. —

Spreidt daar toe dan uw zilvergloed,
O Cijnthia! op 't vlak der golven!
Verlicht den donk'ren pekelvloed,
Haast in een zwarten nacht bedolven.

Bestraal haar, tot de morgenstond
De vale scheem'ring op doe klaren,
En ze op den vaderlandschen grond
Den schrik vergeet der woeste baren.

L. R.

BRUI-

BRUILOFTS-ZANG.

Den 26sten Maart 1812.

Heft, Jongelingen! aan ter eere van de Bruid!
Ter eer des Bruidegoms, galmt, Maagden! lied'ren uit!
De vreugde van dit feest doortintele onze snaren!
De gloed der reinste min kome ons in 't harte varen!
Doorvlamme ons heel de borst, en breek' den boezem door!
Heft, Jongelingen, aan! galmt, Maagden! 'k zing u voor!

Ja klinkt verrukt mijn Liefdezangen!
Zoo klinkt gij tevens God ter eer! —
Wiens hart de Liefde heeft bevangen,
Begeert geene aardsche schatten meer.
De ware Liefde komt van boven,
De Hemel is haar vaderland.
O zalig! die zijn borst doorstoven,
Door Haar den boezem voelt in brand!

Hoe zweeft hij, bij het zegepralen,
Omglansd van Liefde's zònnestralen,
In dank tot voor Gods troon omhoog!
Hoe wordt een' woestenij hem Hemel!
Hoe ziet hij 't Engelen-gewemel
In 't flonk'ren van zijn meisje's oog!

Die nooit van reine liefde eens beefde,
Hij kent geen hemel-heilgenot.
Maar Hij, die eens in liefde leefde,
Weet, wat te leven is in God.
Die nooit voor meisjes iets gevoelde,
Als hem hare onschuldsblik omwoelt;
Die voor Haar liefde en deugd verkoelde,
Heeft nimmer iets voor God gevoeld.
Ja, Dierbren! Deugd en schoonheid tévens
Schonk de ongeziene God des levens
Aan u als schaduw van zijn beeld.
Van hier, dat, dien gij moogt bezielen,
Voor u als Godheid neer moet knielen
En met u hemel-wellust deelt.

Vergeefs bestrooit Natuur uw boezem
O allerliefelijkste Mei!
Met rozengeur'ge lentebloesem
Als koningin der maandenrei.
De Bruid, die 's Jonglings arm omstrengelen,
Hem noemen wil haar Bruidegom,

Is

Is Hem een Koningin der Engelen,
  Haar hart zijn eeuwig heiligdom.
En zij, ziet, hoe ze in doodsgevaren,
Vertrouwende op zijn lente-jaren,
  Heldhaftig aan zijn' zijde trekt.
Als de onschuld, rustig in haar gangen,
Met glans van hemelliefde omhangen,
  En door eene Englenwacht gedekt.

Geen Bruidegom voelt smart der wereld;
  't Is Englenlust, waarvan hij blaakt.
Zijn Bruid met deugden overpereld,
  Is 't, die hem zalig, hemelsch maakt,
En dan, als door den Albehoeder
  Hij haar van vrouw verwand'len ziet
In de allerbeste en teêrste moeder,
  Wier hart zich in haar kind'ren giet,
Dan, zalige Eng'len! in die vreugde,
Die eeuwig u het hart verjeugde,
  Te midden van uw dankend lied!
Doet dan u 't Paradijs niet blozen?
Ach! zulke moederlijke rozen
  Van Liefde en onschuld geeft het niet!

Leeft, leeft dan jeugdige Echtelingen!
  Met Liefde's rozenkroon omkranst!
In zulk een daauw van zegeningen,
  Die peerlen vormt, en eeuwig glanst.

Leeſt in de liefde de een met de ander,
  En voelt u 't hart eenstemmig slaan
Voor God, uw kroost, en voor elkander;
  Zoo lacht u steeds de hemel aan!
Zoo voelt ge, in 't wand'len over rozen,
Als u uw' kind'ren tegenblozen,
  Het steken van de doornen niet.
Waar Liefde woont, is 't hemel-leven.
Daar voelt men Eng'len om zich zweven,
  En ziet Gods aanschijn in 't verschiet.

B. F. T.

*

BIJ

BIJ HET WIEGJE

VAN MIJN KLEINE NICHTJE.

Nichtje, bij uw komst in 't leven,
Heb ik u mijn groet gegeven,
  Toen zong ik van vreugd een lied,
  En dacht aan uw onspoed niet.
Heden, met uw lot bewogen,
Roert uw blikje 't mededoogen,
  Lieve, tedre levensrobs!
  Ach! hoe vroeg reeds moederloos!

Ja; een traan van medelijden
Voel ik van de wangen glijden,
  Als ik u op vreemde knie
  Spelen, lagchen, schreijen zie!
Ach maar neen, ik mag niet klagen,
Wie mag Gode 't *waarom* vragen?
  Kindje! maar wat zie ik; gij
  Lacht en lonkt, genoeglijk blij!

Kind-

Kindjen! u schijnt niets te deeren,
Hoe veel gij ook moet ontbeeren,
Gij kent lijden noch verdriet,
Voelt uw ongeluk nog niet!
Neen, gij ligt daar zorgloos neder,
Neen, gij zijt nog niets bewust,
Wiegje! schommel heen en weder,
Sus dat kindje zacht in rust.
Ach! haar lachje baart mij smart,
Zij ligt mij zoo na aan 't hart!

Wien toch is zij aanbevolen? —
Die haar aan het leven gaf,
Aan wier hart zij lag verscholen,
Sluimert in het stille graf!
Kindje lief! het doet mij zeer!
Ach! gij hebt geen moeder meer!
Nooit voelt gij u weer verkwikken
Door die balsemende blikken,
Neen, zij openen zich niet weer!
Ach! gesloten zijn die oogen,
En de borst door u gezogen
Is verstijfd en vloeit niet meer!....

Wie uw oogen aan moog gluren,
Wie ook op uw lachjes turen;
Wie u aan den boezem prest,
Of het smachtend mondje lest;

Wie

Wie u liefkoost ooit of nu,
Vreemde lippen kusschen u!
  Wat uw tedre blikjes vragen,
  Wie zij uwe smartjes klagen,
Wie gij ooit om meêlij smeekt,
Innig roert en 't harte breekt,
  Wie uw eerste noodjes torscht;
  Gij ligt aan een vreemde borst!

Wie zich over u erbarme,
  Wie u aan den boezem sluit',
Kindje lief! gij strekt uw armen
  Immer naar een vreemden uit!
'k Zie op u met deernis neer,
Ach! gij hebt geen moeder meer!

O! gij zijt wel niet verstooten:
Velen uwer lotgenooten,
  Hebben 't niet zoo goed als gij,
Maar wie u bewake, hoede, —
Wie u liefkoos', wie u voede,
  Gij verliest daar eind'loos bij!
Gij ligt op een vreemden schoot,
Bedelt al zoo vroeg uw brood;
  En, zoo gij eens op moogt groeijen
  En uw borst van vreugd voelt gloeijen,
Of een traan uw oog ontvloeijen —
Ach! naar wien zult gij u spoeijen?

Vreem-

Vreemden opent gij uw hart,
Vreemden klaagt gij uwe smart!

Maar gij lacht, gij zijt te vreden,
Gij verheugt u in het heden,
Voelt noch lijden, noch verdriet,
En denkt aan de toekomst niet!
Kindje lief! ach! lach maar voort,
Hem, die 't hong'rend muschje hoort,
Die de teed're moeder schiep,
En u in het leven riep,
Is het weesje niet verborgen.
Neen hij zal voor u ook zorgen!
Moê van vreugde-bloempjes rapen
Zult gij ook als zij ontslapen,
En bij onzen lieven Heer
Vindt gij uwe moeder weer!

*

MNEMOSYNE.

MENGELINGEN

VOOR

WETENSCHAPPEN EN FRAAIJE LETTEREN;

VERZAMELD DOOR

Mr. H. W. TYDEMAN

EN

N. G. VAN KAMPEN.

II. STUK.

TE DORDRECHT,
BY A. BLUSSÉ EN ZOON.
1816.

VOORBERIGT.

De goedkeuring, welke het ontwerp en het eerste Stuk onzer Verzameling bij lieden van kunde en smaak is te beurt gevallen, blijkt uit de gunstige mededeeling voor dezen Bundel van de onuitgegevene dichtstukjes van wijlen BELLAMI en VAN DE KASTEELE, en uit de gunstige deelneming van eenen BILDERDIJK, en zijne waardige Gade, van Mevr. de Wed. KLEYN, den Hoogl. BORGER, en anderen; welke ons wederom het gunstig onthaal van dit tweede Stuk waarborgen.

De Verhandeling van wijlen den Heer KLEYN, over het Epigram, welke in de eerste plaats alhier voorkomt, is die, welke hij vermeldde in het begin zijner, vooraan het Eerste Stuk dezer Mengelingen geplaatste, Verhandeling; maar ook dezelfde, van welke reeds in den jare 1811, in den Recens. ook der Recc. VI. D. 1 St. bl. 89, aan het slot der recensie van des Heeren P. G. WITSEN

GEYSBEEK, Verhandeling over het Puntdicht, *gezegd wordt: „ Wordt onze wensch vervuld, „ dan ruimt ons Mengelwerk nog eens eene „ eervolle plaats in aan de nageblevene Ver- „ handeling van zekeren, te vroeg verstor- „ ven, uitmuntenden Vaderlandschen Dichter „ over het* Epigram, *die zelfs door deze Ver- „ handeling van* GEYSBEEK, *onzes inziens, „ niet overtollig is geworden." Wij hopen, maar vertrouwen ook, de bevestiging van dit voorloopig gunstig oordeel van het Publiek te ontvangen; terwijl de kundige Schrijver dier recensie ons het genoegen niet misgunnen zal, van die Verhandeling in onze Verzameling te mogen ontvangen en wedergeven.*

De Heer KLEYN *meende geen genoegzamen grond te vinden voor de onderscheiding van het* Epigram *in* punt- *of* snel-dicht *en* bij- *of* opschrift. *Het wezen derzelve wordt echter bij onze voornaamste Dichters gevonden, in zoo verre* VONDEL *en* BRANDT *meer bijzonder de tweede soort, onder den naam van* Afbeeldingen, *en* HUYGENS *de eerste, onder dien van* Sneldichten *beoefenden; en die onderscheiding zelve was uitgesproken, niet slechts in de* Taal- en Dichtkundige Bijdragen *(I D. bl.* 458—461) *door den Heer* KLEYN *vermeld,*

meld, *maar ook* (*door den Hoogleeraar* M. TYDEMAN) *in de* Proeve van Taal- en Dichtkunde *door het Genootschap* Dulces ante omnia Musæ, *Utr.* 1775, *bl.* 103 *en volgg.*; *en is nog laatstelijk in het oog gehouden*, *door de Heeren* J. LUBLINK den Jongen, *en* P. WITSEN GEYSBEEK, *daar des eerstgenoemden* Theorie der Bijschriften, (*in de* Euterpe *van de Heeren* KANTELAAR *en* SIEGENBEEK, *II. St. bl.* 73—88) *zich tot de ééne*, *en des laatstgemelden reeds genoemde Verhandeling over het* Puntdicht, *zich tot de andere soort bepalen. Wij meenen evenwel*, *gesterkt door het bovengemelde oordeel eens bevoegden Kunstregters*, *dat* KLEYN'S *eenvoudige en duidelijke theorie over dit soort van dichtkunst*, *en de gepaste en vernuftige voorbeelden*, *door hem tot staving en versiering bijgebragt*, *algemeen met genoegen zullen gelezen worden.*

Om de Redevoering over het Wereldburgerschap *wel te beoordeelen*, *moet men vooral den bijgevoegden tijd der voorlezing*, *die tot zulk een onderwerp natuurlijk leidde*, *in het oog houden: ofschoon wij overtuigd zijn*, *dat de voorgestelde gevoelens altijd en overal waarachtig zijn en van geene staatkundige veranderingen afhangen. Dit Stuk*, *vervaardigd om-*

trent den tijd van het gedwongen verdrag met Frankrijk in 1810, *waarbij nagenoeg een vierde des Vaderlands werd afgescheurd, werd toen, in eenen kleineren letterkundigen kring, zoo voorgelezen gelijk men hetzelve hier vindt. Naderhand raadde de voorzigtigheid, bij den openbaren voordragt, verzachting van sommige uitdrukkingen, welke thans,* Gode *zij dank! noodeloos is.*

De nadere proeven der dichtkunst van den Landman JAKOB VAN DAM, *zullen, naar wij ons durven vleijen, het publiek aangenaam zijn. Aangaande eene mogelijke zwarigheid ten opzigte van* Ralows Burg *hebben wij op bl.* 162, *en over het* Antwoord, enz. *op bl.* 191 *het noodige gezegd. En dus kunnen wij de hand van dezen Bundel aftrekken, en denzelven aan het welwillend letterminnend publiek overdragen; terwijl de stof voor eenen derden (die, gelijk de eerste, naar evenredigheid meer* proza *zal bevatten) reeds grootendeels bij ons gereed ligt.*

LEIDEN,
den 1 December,
1815.

M^r. *H. W. TYDEMAN.*
N. G. *VAN KAMPEN.*

*

IN-

INHOUD.

Ont-

In het I. Stuk, bl. 280 *reg.* 10 *van onder, moet, voor:* Haar eerbewijs, *gelezen worden:* Dit eerbewijs.

Ald. bl. 283 *reg.* 9 *van onder.* Niets is zoo wankelbaar enz. *lees:* Niets is zoo wuft van aard als 't wankelbaar gemeen.

Ald. bl. 276 *reg.* 10. En toog *lees:* En vloog.

In dit Stuk, bl. 79 *reg.* 9 *van onder, voor:* Ons eindelijk, *lees:* eindelijk:

VERHANDELING

OVER HET

EPIGRAMMA

(PUNTDICHT, OF SNELDICHT):

DOOR

WIJLEN Mr. J. P. KLEYN.

VOORGELEZEN IN HET LETTERKUNDIG GENOOTSCHAP

PRODESSE CONAMUR,

TE ARNHEM.

VERHANDELING

OVER HET

EPIGRAMMA

(PUNTDICHT OF SNELDICHT).

Het *Epigramma* is misschien eene der Dichtsoorten, welke onder de beschaafde volken het meest gebezigd worden. Sints CATULLUS en MARTIALIS in dit opzigt den toon hebben gegeven, zijn er bijkans geene beschaafde Natiën, die zich niet op het Epigramma hebben toegelegd. Bijkans elk Fransch Dichter telt onder zijne verzen eenige Epigramma's. Bovenal prijst men, behalve eenige nieuwere Fransche Epigramma's, die van CLEMENT MAROT, die van ST. GELAIS, en die van GOMBAUT, wegens derzelver naïfheid. Onder de Duitsche Epigramma's bevelen die van LOGAU zich aan door vloeibaarheid van taal, natuurlijkheid, naïfheid, vrolijke luimen, gepaard met scherpheid in het hekelen en nadruk in de zedelessen. Er mangelt

 hem

hem geene fijnheid van vernuft. Hij is vol van teederheid, en zachte wendingen. Zijne Epigramma's onderscheiden zich, onder alle andere Duitsche, door aantal en verscheidenheid. Zijn landsman WERNICKE heeft eenen vasten en gedrongenen stijl, en is rijk in gedachten. Zijne Maximes kenmerken den doorslepenen Staatsman; zijne Satirieke trekken, den wereldkenner; en zijne Zedespreuken den zelfdenker.

Wat de Nederlanders aangaat; misschien is er geene Natie, die meer en beter Epigramma's heeft opgeleverd, dan de onze. Geen schrijver van eenig hedendaagsch volk heeft, dit durf ik staande houden, in zijne Epigramma's meer naiefheid, meer luim, meer *humour*, spitsvondigheid, snaaksche invallen, koddige gedachten, in één woord, meer Attisch zout, ten toon gespreid, dan onze HUIGENS, onze DE DEKKER, en zoo vele anderen.

Het eenige, dat er inmiddels ten hunnen opzigte te bejammeren valt, is, dat zij over het algemeen zoo vaak in het ongerijmde, en tot het bezigen van beelden uit den geheiligden Godsdienst, vervallen; dat hunne, zoo veel valsch vernuft kenmerkende, woordspelingen, meestal op dat ontuchtige, en die onkuische taal, uitloopen, waarin de meesten hunner schijnen geacht te hebben, dat de grootste aardigheid en kracht van boert gelegen ware. Vele Epigramma's van hen evenaren in ongerijmdheid deze en gene stuk-

stukken van een' HOGARTH, van wiens vergramden speelman een vernuftig schrijver niet onaardig zegt, dat *men doof wordt van er naar te kijken*. Wij konden van velen onzer Sneldichten omgekeerd zeggen, dat *men blind wordt van er naar te hooren*.

De onzen hebben veelal, bij gebreke van oordeel, of althans van gezuiverden smaak, CATULLUS willen navolgen. Dees Romein heeft, ja, een tamelijk aantal Epigramma's geleverd, die elkanderen den voorrang betwisten zouden, bijaldien het in dit slag van gedichten enkel op eene gelukkige en bevallige wending aankwam, en men daarin geene eerbaarheid, geen eerbied voor goede zeden, te vorderen had; maar hierin schiet hij, en schieten onze onbezorgde navolgers van hem, grootelijks te kort. Men heeft zich voorts te weinig paal en perk gesteld, en zich, bij het leveren van rijp en groen, met de ellendige uitvlugt van een' MARTIALIS beholpen, wiens verontschuldiging:

Sunt bona, sunt quaedam mediocria, sunt mala plura,
Quae legis hic. Aliter non fit, AVITE! *liber:*

[Gij zult hier goeds vinden, AVITUS! en middelslag; maar nog meer vodderij. Anders krijgt men geen boek bijëen.]

even weinig afdoet, als de volgende van OWEN,

in de Opdragt zijner *Epigrammata* aan JOANNES HOSKINS, waar hij dezen toevoegt:

Hic liber est mundus, homines sunt, HOSKINE! *versus.*
Invenias paucos hic, ut in orbe, bonos.

[Dit boek gelijkt aan de wereld, Vriend HOSKINS! en de verzen aan de menschen: Dus zult gij hier, gelijk in de wereld, weinige goeden vinden.]

Wat is intusschen een Epigramma? Op deze vraag verwacht men zekerlijk van mij vóór en boven al antwoord; en ik begeef mij daartoe.

Onder het Grieksche woord *Epigramma;* letterlijk, *Opschrift;* verstaat men gemeenlijk een klein gedichtje, waarin persoonen, of zaken, niet omstandig, maar als in het voorbijgaan, en met weinige woorden, in een bijzonder, en veelal zonderling, daglicht worden gesteld.

Het is er echter ver van daan, dat de letterlijke vertaling van *opschrift*, of de gegevene omschrijving, die soort van verzen, waaraan de Grieken en hunne eerste navolgers, de Romeinen, den naam van *Epigrammata* gaven, juist en wel zouden onderscheiden en kenmerken.

„ Geene talen van mijne kennis," zegt onze beroemde, en vooral in dit vak van Dichtkunst ervarene, HUIGENS, „ hebben ondernomen, in

„ een

„ een woord van den haren uit te drukken, het
„ geen de Grieken verstaan hebben bij den naam
„ *Epigramma*. — Verstaan, zeg ik met reden,"
dus vervolgt hij; „ want uitgedrukt hebben zij
„ het zeker niet; hoewel hunne taal, mijns be-
„ dunkens, de bekwaamste daartoe was, even
„ als de onze. Naar de Grieksche letter is 't
„ een *opschrift*; dat ons immers zoo gemakke-
„ lijk valt, als hen; maar de eigenschap der
„ zaken is op verre na daar niet in. Bij ons
„ hoor ik *Puntdicht*, *Nijpdicht*, *Steekdicht*, en
„ dergelijken, melden; ook bij ROEMER VIS-
„ SCHER, *Quicken*. *Sneldicht* is het gene ik
„ tot nog toe voor 't naaste daarop hebbe we-
„ ten te bedenken, meenende daarmede te be-
„ duiden verscheidene algemeene eigenschappen,
„ daarin het wezen van het *Epigramma* bestaat,
„ en die ik in de andere namen niet vind."
Dus ver onze HUIGENS. Αὐτὸς ἔφα· [Hij zegt
het; en hij heeft gezag!] maar hij vergeet ons
op te geven, welke die *verscheidene algemeene
eigenschappen* eigenlijk waren; en dit is te be-
klagelijker, daar Griek noch Romein ons immer
gezegd heeft, welke hoedanigheden een Epi-
gramma eigenlijk behoort te hebben.

DE DEKKER, en de meeste latere Nederland-
sche Dichters, verkozen de benamingen van
Puntdichten en *Bijschriften*. Zij vonden den
naam van *Opschriften* allen even onvoldoende,
om den onderscheiden aard van dit slag van
ver-

verzen uit te drukken. Van daar de keus van Puntdichten, als zijnde gelijk al wat gepunt is, aan het einde het scherpste. Waarschijnlijk nam dit verschil onder de benamingen, die onze Poëten van vroegere tijden bezigden, deszelfs oorsprong uit de verlegenheid, waarin zij zich bevonden, toen zij zagen, dat de naam van *Epigramma*, of *Opschrift*, aan den inhoud der korte en zakelijke verzen, in welker zamenstel zij de Ouden wenschten na te volgen, vaak weinig of niet voldeed; en dat die korte en zakelijke verzen der Ouden, die het voorwerp hunner navolging waren, intusschen alle gezamenlijk den gezegden naam voerden, als of het wezenlijk slechts eenerlei slag van gedichtjes ware geweest.

De Ouden hadden intusschen klaarblijkelijk meer dan éénе soort van *Epigrammata;* en dezelve behelsden veelal zaken van eenig belang.

De schrijvers der *Taal- en Dicht-kundige bijdragen* oordeelen, dat men, wel verre van de *Puntdichten* met de *Op-* en *Bijschriften* te verwarren, dat alles behoorlijk hebbe te onderscheiden; en dat alles verschilt, huns erachtens, onderling niet weinig. „ Een *Puntdicht*" zeggen zij „ is bij ons eigenlijk een kort boertend
„ Scherts- of Schimpdicht in rijm, en kan daar-
„ om op honderderlei voorwerpen gebezigd wor-
„ den, die voor een *Bijschrift* oneigen zouden
„ zijn. DE DEKKER zelf, schoon alle zijne kor-
„ te

„ te versen *Puntdichten* noemende, bepaalt „ zich, in het beschrijven der eigenschappen „ van een *Puntdicht*, tot de benaming van „ *Schimpdicht in 't kort*, op deze wijze:

„ Een *Schimpdicht* wordt te regt met *Puntdicht* vergeleken:
„ *Dit* wordt in *dat* verbreid; *dit* kort in *dat* vervat:
„ *Dat* dient gepunt, als *dit*, zoo 't snel, en wel, wil steken;
„ *Dit* dient, zoo 't bijten wil, getand te zijn, als *dat*."

„ Een *Puntdicht* kan met snakerijen, ja som„ tijds met zaken, die aan de wetten eener „ strenge zedigheid niet gansch voldoen, of „ van weinig belang zijn," zeggen die schrijvers verder, „ gestoffeerd wezen, en echter om „ den kwinkslag, die zich op het einde laat „ hooren, behagen. Een *Bijschrift*, daarente„ gen, wil geene beuzelingen, veel min zaken, „ die met de zedigheid eenigzins strijdig zijn, „ dulden. Een *Puntdicht* kent geene andere „ wetten, dan die van kort te zijn, den angel „ in den staart te dragen, en daarmede te ste„ ken. In een *Bijschrift* moeten, behalve de „ kortheid, en den slag op het laatste, eene „ hoofdzaak, of een voornaam punt, nevens „ de eenvouwigheid en verscheidenheid, be„ tracht en gevonden worden." Tot dus ver de *Bijdragen*. Wij voor ons verkiezen die onderscheidingen niet; maar hierover straks nader.

Onze naburen de Duitschers, die veel met dit slag van verzèn op hebben; schoon zij, mijns oordeels, (hoe gaarne ik hun ook den welverdienden roem in de Lyrische Poëzy toekenne,) in het vak der Epigramma's zeer ver beneden onze oude Dichters te achten zijn, vertalen het woord *Epigramma* door *Ueberschrift*, *Auffschrift*, *Innschrift*, *Sinnschrift*, *Sinngedicht*, enz. Hunne geliefde Dichter in dat vak, LOGAU, verkoos de eerste en laatste benaming: WERNICKE, en anderen, de overige; maar, sinds de beroemde LESSING den naam van *Sinngedicht* verkozen heeft, zal deze bij hen den voorrang wel behouden.

Wat mij betreft, ik verkies het Grieksche kunstwoord, tot dat er in onze taal eene algemeener en meer beduidende benaming voor alle de daar onder begrepene soorten van verzen uitgevonden zij. Het woord *Epigramma* heeft toch sinds lang ook onder onze Dichters en Dichtkundigen het burgerregt verworven; en te regt zegt VAVASSOR, *de Epigrammate*, *Cap.* 3: *Frustra videntur scriptores hujus artis fuisse, qui nos illud primum admonitos esse voluerunt, Epigrammata atque Inscriptiones unum sonare. Facile intelligimus, mansisse vocem mutata significatione et potestate vocis.* — „Het dacht hem onnoodig, zijne verhandeling over het Epigramma met het onderzoek te beginnen, wat dit woord volgens deszelfs oorsprong zeggen wilde, en

wat

wat men er te voren onder verstond. Genoeg, dat het een ieder van zelf in het oog liep, dat het toen geheel iets anders beduidde, dan voormaals. Het woord was gebleven, zoo als het was; maar deszelfs beduidenis had eene merkelijke verandering ondergaan."

Epigramma beduidde bij de Grieken, zoo als gezegd is, oorspronkelijk, het gene wij door *Opschrift* verstaan, en het gene er toen boven de Poorten der Tempels, vóor de Publieke Gebouwen, op de Grafsteden, enz. uitgehouwen stond. Alleen werden de Opschriften der Grafsteden wel eens door den naam van *Epitaphiën*, of *Grafschriften*, van de overige Opschriften onderscheiden.

Toen THESEUS op de landengte van Korinthe eene zuil oprigten, en daarop aan den eenen kant graveren liet: *Hier is Peloponnesus niet; maar Attica;* en aan den anderen kant: *Hier is Peloponnesus, en Attica niet;* waren dit de *Epigramma's*, of *Opschriften*, der zuil.

Hoe verder men in de Oudheid terugtreedt, hoe eenvoudiger men de Epigramma's vindt. Zij bestonden soms enkel uit een of meer *Monogramma's*, dat is, bepaalden zich bij de eerste letters van sommige woorden, welker overige letters men te raden had. Soms hadden zij, zoo als het bekende γνῶθι σεαυτόν, *ken u zelven*, voor den Tempel van Delphi, eene zedelijke strekking. Dikwijls evenwel gaven zij ook de geschie-

schiedenis op, welke aanleiding tot de oprigting van het gedenkteeken gegeven had; of den naam van hem, die het had laten oprigten; den tijd, wanneer, enz. Zulke opschriften vindt men nog heden ten dage overal, ook in ons Vaderland, voor Poorten, Kerkdeuren, ouderwetsche Huizen en Kasteelen, vooral in Steden, die op haren ouderdom roem dragen. Zoo vindt men te Dordrecht op ééne der Landpoorten de gedachtenis van den vreesselijken watervloed van 1421 met dit jaargetal vereeuwigd.

Het was bij de Epigramma's, en is nog steeds bij de Opschriften, voldoende, dat het hoofddenkbeeld, het welke men daarmede aanduiden wil, er klaarlijk, eenvoudiglijk, en vooral kortelijk, aangestipt worde; en men liet, en laat, of om plaats te besparen, of om andere redenen, die woorden weg, die bij het lezen gemakkelijk aan te vullen waren.

Het *laeso militi et invicto* [Voor den gekwetsten, doch onverwonnen, krijgsman;] dat de groote FREDERIK op het door hem in 1748 gebouwde Invalidenhuis van Berlijn liet zetten, is in den echten smaak der oude Epigramma's vervat. Van gelijken aard is het opschrift des Franschen Pantheons: Hoe krachtig wordt deszelfs bestemming niet aangeduid door:

Het dankbaar vaderland aan zijne groote mannen —?

Dezelfde MAXIMUS PLANUDES, die in de 14 eeuw

eeuw eene verzameling van *Fabelen* onder den naam van AESOPUS uitgaf, en voorts de *Griek-sche Anthologie* bijeen verzameld heeft, levert ons daarin een aantal Epigramma's, die gedeeltelijk van den gezegden stempel zijn. Er heerscht in dezelve eene natuurlijke eenvoudigheid. Deze gaf voormaals aan RACAN aanleiding, om, na het lezen der *Anthologie*, eene smakelooze soep, welke men hem voordischte, eene *Grieksche* soep te noemen; en anderen, die de meeste Grieksche opschriften, om iets, dat juist hunne geheele waarde uitmaakt, afkeuren, hebben dien inval heel aardig gevonden: maar, — hoe belagchelijk men de Grieken te dezen opzigte ook hebbe zoeken te maken, — indien deze geoordeeld hadden, dat er eenige bijzondere verdienste in een heel spitsvondig uitdrukken der denkbeelden, welke er door de Epigramma's aangeduid werden, gelegen ware, dan zou hun vernuft hen zonder twijfel genoegzaam in staat gesteld hebben, om die verdienste dadelijk aan de Epigramma's bij te zetten. Daarenboven weten wij, zoo als RACAN's landgenoot BATTEUX te regt aanmerkt, geenszins al het gene men tot eene grondige beoordeeling der zaak zou behooren te weten. Het zijn dikwijls bijzondere, en weinig in het oog loopende, omstandigheden, die een' inval geestig maken; en elke Natie heeft naïve gezegden, welker ware bedoeling, en daaraan verbondene geestigheid, aan buitenlanders onbekend is en blijft.

In-

Inmiddels kunnen de Grieken, even als latere volken, en onder deze ook onze voorouders, zeer wel hunne lafheden hebben gehad. Wij vinden in ons eigen land een genoegzaam aantal opschriften, die ons van een medebelagchen der Grieken moeten weerhouden. Staat er niet, bij voorbeeld, te Dordrecht, boven de deur van zeker huis, de doop van JOANNES uitgehouwen, met het onderschrift:

JOHANNES *doopte in de Jordaene.*
't Schoenmakers gelde is myne naeme —

Leest men niet boven den ingang van zekere Dorpskerk in ons Vaderland, die door de smeulende prop van een snaphaanschot in vlam gezet, door den brand verteerd, en vervolgens wederom opgebouwd werd, het volgende:

Deze kerk is afgebrand
Door eene looze scheute
Van eenen Metselaarskwant. —
Zoo loopen de geute.

Ohe! jam satis est!. Al, wie meer begeert, raadplege de *Koddige Opschriften.*

Men moet de Franschen het regt doen, van te erkennen, dat hunne kwinkslagen geenszins

van

van Attisch zout zijn misgedeeld; en nogtans (waartoe heeft men dat vernuftig volk in vorige eeuwen al niet kunnen brengen?) vindt men te Parijs boven het portaal der Kerk van *Nôtre Dame* een bas-relief, dat ST. MICHIEL vertoont, die de zielen in eene schaal weegt, terwijl de Duivel, stilletjes achter hem gekropen, zijn best doet, om er hem ongemerkt eenige te ontfutselen. Voorts zag men in hetzelfde Parijs voorheen in de Kerk van S^te. GENEVIÈVE, (voor dat dezelve in een Pantheon, tot bewaring der asch, en vereeuwiging der gedachtenis van groote mannen, vervormd was geworden,) op de Graftombe van eenen Kardinaal, een' Engel, die den mantelsleep van Zijne Eminentie droeg. In zulker voegen poogde men den volke vrees voor den Duivel, en eerbied voor de Priesterschaar, in te boezemen. Het is te bejammeren, dat men van dat valsche vernuft onder alle sekten, tot oneer van het menschelijk hart, maar al te vele voorbeelden vindt. Zij strekken, om aan spotternij met onzen heiligen Godsdienst voedsel te geven; en hiertoe hebben onze oude Dichters, even als de hedendaagsche sterke geesten, het hunne maar al te zeer bijgedragen. Het Dichterlijk vernuft is waarlijk eene te verhevene gave, om het zoo te misbruiken.

Gaarne vergeeft elk uwer mij dezen uitstap. Ik was hem aan de ware Theorie verschuldigd, en moet er nog bijvoegen, dat wij niet nalaten kun-

kunnen, het inwendig af te keuren, en ons min of meer verontwaardigd te gevoelen, wanneer eene gemoedsbeweging, of een denkbeeld, van eenen verhevenen of ernstigen aard, in lage taal, of in een laf Bonmot, wordt geüit. Dit kwetst ons Zedelijk en Aesthetisch gevoel, al is het dat de wanvoegelijkheid ons verrast, en, voor dat het gezegde gevoel zich kan doen gelden, wezenlijk doet lagchen; gelijk als alle wanvoegelijk contrast onze lachspieren min of meer in beweging brengt, en de zoo hoog geachte en beminde lachverwekkers kunst eigenlijk slechts daarin bestaat, dat men dingen, die niet bij elkanderen voegen, in een ongepast verband brengt. Neemt men dan hierbij den aard des gezelschaps in acht, en onthaalt men lieden van eenen verfijnden smaak slechts niet op de lompigheden van een hansworst, die zijne paruik het achterste voor zet, dan kan het niet missen, of men zal ten minste glimlach op glimlach verwekken; en vooral zal hij, die het verrassende van zijne potsige bedrijven of gesprekken door geenen eigenen lach krenkt, zijne fortuin, zoo als het heet, bij de fraaije wereld maken.

In vertrouwen, dat men mij ook dezen uitstap vergeven zal, wend ik mij op nieuw tot mijn onderwerp; en wel tot de stelling, dat men met den geest en de geschiedenis eener natie, en vooral met de gebeurtenissen, die tot een kwink-

slag

slag aanleiding geven, wel bekend moet zijn, om zulken kwinkslag juist en wel te beoordeelen.

Ten bewijze hier van dient, dat een reiziger, die met den voormaligen staat van Frankrijk onbekend was, gewisselijk niet zou hebben geweten, wat het beduidde, toen men, bij gelegenheid der oprigting van het reusachtig standbeeld van LODEWIJK XV. de vier *kranen*, waarmede het was opgerigt geworden, des avonds hebbende moeten laten staan, den volgenden morgen met groote letters onder het beeld van Z. M. geschreven vond:

DE KONING ZITTENDE IN ZIJNEN RAAD.

Toen LODEWIJK XVI in deszelfs poging, om uit Frankrijk te wijken, gestuit, naar Parijs werd terug gevoerd, en de trein het gemelde standbeeld voorbij reed, deed men hetzelve een doek voor de oogen; — bij dezelfde gelegenheid plakten de bewoners der voorsteden in hunne wijken een papier aan, waarop stond; *Al, wie hem toejuicht, zal met stokslagen begroet; en wie hem aanrandt, zal opgehangen worden.*

Wat kon een SOLON, in zulke omstandigheden, wijzer gezegd hebben?

Keeren wij nu ganschelijk tot ons onderwerp terug, en wel tot de vraag, wat een Epigramma zij?

Waarom geeft men den naam van *Epigramma* slechts aan kleine gedichtjes? Vraagt SCALIGER, in zijne *Poëtica*, *Lib.* III. *Cap.* 126. Men had van dien grooten man eene juistere vraag mogen verwachten. Zij wil niet veel meer zeggen, dan dat alle kleine verzen, zonder onderscheid, die benaming kunnen dragen, en dat dezelve aan geen bijzonder slag van korte gedichtjes toebehoore.

SCALIGER dwaalt, even als onze oude Dichters. Maar nog verder is BOILEAU van het spoor, daar hij in zijne *Art Poëtique*, *Chant* II. vs. 103, zegt: *L'Epigramme* ......, *N'est souvent qu'un bon mot de deux rimes orné.* Was dit zoo, dat de kortheid alleen het Epigramma uitmaakt, en dat een paar enkele Dichtregels een Epigramma zijn, dan zou de inval van dien Spanjaard zoo averegtsch niet wezen, die vroeg, hoe iemand toch zoo weinig verstand kon hebben, dat hij geen Epigramma maken kon?

Anderen zoeken wederom het wezen van een Epigramma in een' geestigen inval; in contrasterende ideën; in baroeque gedachten; of wel in koddige kwinkslagen. Maar ik ben het met RAMLER eens, dat alle deze bijzondere omschrijvingen van geenen genoegzamen omvang zijn,

om

om alle soorten van Epigrammaas te omvatten; als onder welke men er een groot aantal vindt, waaraan die kenmerken ontbreken, en waarin men toch den echten geest van het Epigramma bespeurt.

Dezen geest ontdekt men, bij voorbeeld, in twee zeer verschillende Grafschriften, van welke het éene dus luidt:

Hier ligt in 't onderaardsche hok
Het lijf van arme meester rok.
De rook was steeds zijn element,
Waardoor hij menig parkament
Heeft om den rook in stuk gekorven.
Hij liet het ons op Donderdag.
Had hij gewacht tot Saturdag,
Hij was zoo vroeg nog niet gestorven.

Hier wordt een denkbeeld, dat anders zeer ernstig is, op eene humouristische wijze voorgedragen: — gansch anders, dan in het tweede Grafschrift, dat op eene geliefde Echtgenoote gemaakt, en van dezen inhoud is:

Leser! steh! Erbarme dich dieses bittren Falles.
Ausser Gott, war, in der Welt, was hier liegt, mir alles.

Deze gedachte, of liever, dit gevoel van huwelijksmin, zoo als het hier staat uitgedrukt,

is een waar Epigramma; en echter vindt men hier noch het kittelende van eene verrassende idee, noch dat schielijke flikkerlicht, dat men dikwijls in eenen kwinkslag opmerkt. Hoe bevallig is hier niet de aandoening van diepe droefheid, zelfs in de woordenschikking getroffen. De kunst is hier zoo zigtbaar, dat de innerlijke schoonheid van dit Epitaphium zich onmogelijk in eene andere taal laat overbrengen. Ik heb mij daartoe vergeefsche moeite gegeven, en het niet verder kunnen brengen, dan tot:

Al, wat mij God op aarde gaf,
Schrei, Wandlaar! Sloot ik in dit graf.

Bij dit uitmuntend grafschrift herinner ik mij de volgende bijzonder schoone regels uit eene Aziatische Elegie van IBN ZAJATI, bij HERBELOT, op den dood van een beminnelijk meisje: daar is het: *Toen ik de grafplaats mijner vriendin had bezocht, zeiden mijne makkers, dat mijne droefheid wel wat gelenigd zou wezen: Maar ik zeide; zou zij dan een ander graf hebben, dan dit hart?*

Vooral niet minder schoon zijn de volgende Dichtregels van Juffr. VAN DEN BERG op het graf van SUSANNA REGINA TITSING, een veelbelovend meisje, dat in hare kindsche jaren stierf:

SU-

SUSANNE, een schoone bloem, nog pas ter helfte aan 't bloeijen,
Verspreidde zoo veel geur van deugd en hemelmin,
En stond met zulk een glans van kunde en kunst te gloeijen,
Dat zij geroemd werd als der bloemen koningin.
Een' rei van Engelen zag haar met vreugde ontluiken,
En vond haar veel te schoon voor deze rampwoestijn,
En nam daarom haar op uit 's wereld's wilde struiken,
Om voorts een puiksieraad van 't paradijs te zijn.

Hier nevens plaats ik nog het volgende, naar HUIGENS gevolgde, Epigramma van onzen Gelderschen Dichter STARINGH, op het beeld van eene schoone vrouw, dat door haar zelve in glas gesneden was:

CHRISTINA, weggerukt in 't bloeijen van haar leven,
Sneed dus haar lief gelaat in glas.
Het eigen beeld zou ons te kennen geven
Hoe kunstig, schoon, en broos, zij was.

en hier tegen over het Grafschrift van ASMUS op *Jakob den Molenaar*, naar mijne Vertaling:

Hier ligt hij, die, met vrouw en kind,
Steeds leefde van den lieven wind.
Och, arme JAKOB! daarvan leeft
Zoo menig, die geen molen heeft.

en het onvertaalde van LESSING op een Aap:

Hier liegt er nun, der kleine liebe Pavian,
Der uns so manches nachgethan.
Ich wette, was er jetzt gethan,
Thun wir ihm alle nach, dem lieben Pavian.

Uit eenen ander zal men gemakkelijk zien, dat geestigheid en luim wel eenige, maar niet alle, Epigrammaas karakteriseren.

BATTEUX komt eenigzins nader, daar hij het Epigram beschrijft als *eene interessante gedachte, die gelukkig en in weinig woorden voorgedragen wordt.* Maar ook dit voldoet mij niet. Ik zie geene de minste reden altoos, waarom eene kort en gelukkig uitgedrukte gedachte van aanbelang reeds een *Epigramma* zou mogen heeten. Een voorbeeld zal dit nog nader ophelderen:

Onder de *Sinngedichte* van den Heer VON KLEIST vindt men eene navolging van een Latijnsch Epigramma van HIERONYMUS AMALTHEUS. Dit laatste luidt aldus:

Lumine ACON *dextro, capta est* LEONILLA *sinistro,*
Et potis est forma vincere uterque Deos.
Blande puer! lumen, quod habes, concede Puellae!
Sic tu caecus AMOR, *sic erit illa* VENUS.

Zie daar een waar Epigramma. De Vertaling is:

Du

Du musst, o kleiner LYKON! *dein Aug* AGATHEN *leihn,*
Blind wirst du dann CUPIDO, *die Schwester* VENUS *seyn.*

De gedachte is gelukkig uitgedrukt; maar, zonder hetgene er boven staat: *An zwey sehr schöne, aber einäugige, Geschwister;* kan het geen *Epigramma* heeten; zou het zelfs niet eens verstaanbaar zijn. Het oorspronkelijke kan dat gansche bovenschrift ontbeeren. Het schoone Epigramma van AMALTHEUS is in de Vertaling van VON KLEIST slechts een onnozel *bon-mot* geworden. Onder al de *Epigrammata* van MARTIALIS vindt men er geen, dat zulk een bovenschrift noodig heeft; en geen derzelve schijnt er ook van hem een te hebben ontvangen. Er schijnt oorspronkelijk boven alle gezamenlijk niets te hebben gestaan, dan *aan*, *over*, of *op*, met verdere bijvoeging van den naam des voorwerps. De *Lemmata*, door welke de inhoud van deze en gene stukjes nader wordt aangeduid, zijn ongetwijfeld geen werk van MARTIALIS, maar door de Afschrijvers bij zijn werk gevoegd. Dit blijkt uit de verschillende uitgaven, waarin die *Lemmata* veelal zeer verschillend luiden. In elk *Epigramma* van MARTIALIS vindt men elke omstandigheid, ook zelfs de allergeringste, die tot deszelfs verstand noodig is, of daartoe althans bij zijne tijdgenooten noodig was. Want ook hier geldt, het gene wij reeds hebben opgemerkt. Menige geestigheid doelt op algemeen bekende ge-

gebeurtenissen of omstandigheden van den tijd, waarin zij wordt geüit. Ten bewijze hiervan diene nog bijzonderlijk het opschrift, dat VONDEL voor het Amsterdamsche Dolhuis zamengestelde:

Die met krankzinnigheid zijn begaafd,
Worden hier gespijsd en gelaafd;

schreef hij, daar elke Amsterdammer toen zeer wel wist, dat men een' Burgemeesters zoon, die het schavot genoegzaam had verdiend, voor gek verklaard, en in dat huis opgesloten, had. Had men dit niet geweten, dan had men misschien getwijfeld, of VONDEL niet op den weg was geraakt, om zelf aldaar mede gespijsd en gelaafd te worden.

Hiermede tot de omschrijving van BATTEUX terug keerende, erkennen wij, dat de Epigrammaas, bij hunnen eersten oorsprong, het gene zij aanduidden, beknoptelijk moesten uitdrukken, om op eene zuil of een ander opgerigt gedenkteeken voor zich plaats genoeg te kunnen vinden; maar men heeft den naam van *Epigramma* intusschen in latere tijden tot Dichtstukjes van eene merkelijke uitgebreidheid uitgestrekt; en die naam past ook daarop genoegzaam; schoon de regel: *quod fieri potest per pauca, non debet fieri per plura,* [Wacht u, voor al wat overtollig

lig is!] hare kracht ten aanzien der Epigrammaas, niet min dan in andere opzigten, steeds behoudt.

De enge grenzen van een berigt, waarbij de oorsprong en het oogmerk van eene gedenkzuil, enz. werden opgegeven, zijn reeds lang overschreden; en het scheelt weinig, of het Epigramma strekt zich thans over alles uit, wat slechts een voorwerp der menschelijke beschouwing wezen kan; en het wordt door de bijzondere wijze, waarop het zijn voorwerp beschouwt en behandelt, tot een *Epigramma* gemaakt.

Namelijk, even gelijk men aan geen eigenlijk gezegd opschrift denken kan, zonder zich de zuil, waarop het staat of staan konde, te vertegenwoordigen; zoo maken deze twee vereischten te zamen, ook juist dat geheel uit, waardoor die indruk geboren wordt, welken wij, naar onze gewone manier van spreken, aan het opschrift alleen toeschrijven. — Men stelle zich eerst een zinnelijk voorwerp, het welk onze nieuwsgierigheid aan zich trekt, voor oogen, en drukke vervolgens zijne gedachte, op dit voorwerp toepasselijk, zoodanig uit, dat onze nieuwsgierigheid bevredigd worde.

Wanneer wij ons den kleineren of grooteren voorraad van Epigrammen, die ieder onzer met zijne gedachten doorloopen kan, herinneren, zoo zal het ons uit derzelver inhoud dadelijk blijken, dat zij zich allen in twee stukken verdeelen,

waarvan het ééne onze opmerkzaamheid en nieuwsgierigheid op het een of ander bijzonder voorwerp heeft gaande gemaakt; terwijl onze opmerkzaamheid in het ander gedeelte haar doel, en onze nieuwsgierigheid hare oplossing vindt.

Ziet daar den grondslag, waar op' ik zou denken, dat men eene volledige verklaring der Epigrammata, zoo als men dat soort van verzen onder verschillende benamingen van Opschrift, Bijschrift, Sneldicht, Puntdicht, enz. bij de Dichters vindt, zoude kunnen bouwen. Hierom verkies ik voor mij de omschrijving van LESSING, volgens welke een Epigramma *een gedicht is, dat, in den vorm van een eigenlijk opschrift, onze opletrendheid en nieuwsgierigheid op een of ander voorwerp vestigt, en ons tot onze voldoening daarbij min of meer ophoudt.*

Hiermede strookt allezins het volgende van BATTEUX. *Het Epigramma*, zegt hij, *moet noodwendig twee deelen in zich bevatten. Voor-eerst, het voorwerp, dat aanleiding tot de gedachte gegeven, of dezelve voortgebragt heeft; en vervolgens de gedachte zelve, welke men de punt, of den angel, noemen kan, en welke dat gene is, dat den Lezer treft, of interesseert.* Een gezegde, waarbij de goede BATTEUX intusschen zeer averegtsch ten voorbeelde een versje van PELISSON aanvoert, dat, ja, eene zeer interessante gedachte bevat, maar geene aanleidende oorzaak tot dezelve. Welken schijn van

dit

dit tweede hoofdvereischte in elk Epigramma vindt men immers in:

Grandeur, savoir, renommée,
Amitié, plaisir et bien,
Tout n'est que vent, que fumée:
Pour mieux dire, tout n'est rien?

Even min past de naam van *Epigramma* op al die andere kleine gedichtjes, die slechts algemeene zedekundige lessen of aanmerkingen behelzen. Men kan ze gevoegelijk *Maximes* noemen, die, hoe treffend zij ook mogen zijn, echter geene zoodanige reeks van gewaarwordingen kunnen voortbrengen, als er door een eigenlijk Epigramma verwekt worden.

Had WERNICKE, ter aanbeveling van eene milddadige spaarzaamheid, gezegd:

Lieb immer Geld und Gut, nur so, daſs dein Erbarmen
Der Arme fühl, und flieh die Armuth, nicht die Armen!

dit zou eene interessante, en zoo kort, als gelukkig, uitgedrukte gedachte zijn; maar hij maakt daarvan een werkelijk Epigramma, door den spaarzamen CELIDOR toe te voegen:

Du liebst zwar Geld und Gut, doch so, daſs dein Erbarmen
Der Arme fühlt! Du fliehst die Armuth, nicht die Armen!

Deze

Deze wending schenkt geest en leven aan het vorige, dat slechts den naam van eene berijmde zedeles verdient, hoe veel puntigs daarin ook reeds wezen moge. Desniettegenstaande ziet men daarin nog geene handeling, geen bedrijf, en dus ook geen voorwerp, dat zulk een bedrijf dadelijk verrigt. Zulk een voorwerp vindt men daarentegen in een Arabisch vers, zoo ik meen, bij LOCKMAN, dat mijn hoogbejaarde meester, de Hoogleeraar RAU, toen ik zijn hooggeschat onderwijs genoot, te regt uitnemend vond, en dat ik gerustelijk onder de Epigramma's durf rangschikken. Men zou het bovenschrift: *Aan den mensch:* boven hetzelve kunnen zetten, of naar verkiezing weglaten; want het luidt aldus:

Schreijende kwaamt gij in de wereld, terwijl anderen lachten.
Zorg, dat gij ze lagchende verlaat, terwijl anderen schreijen!

Voorts zal de volgende aanmerking ons alles nog duidelijker maken:

Wanneer er ons, zonder dat wij daarop bedacht zijn, een of ander uitstekend gedenkteeken in het oog valt, vermengt er zich met de aangename verrassing, welke de grootte en schoonheid der zuil bij ons te wege brengt, een verlangen om te weten, *waarom* en *waartoe* dit gedenkteeken daar is opgerigt. Dat verlangen houdt

houdt natuurlijk aan, tot dat wij, de zuil genaderd, door het Opschrift nopens een en ander onderrigt worden. Straks verbindt het genoegen, dat men uit zijne bevredigde weetgierigheid schept, zich met de streelende indrukken van het schoone zinnelijke voorwerp, terwijl eindelijk alles gezamenlijk in eene derde soort van aangenaam gevoel in één smelt. Soortgelijk eene reeks van gewaarwordingen moet het Epigramma ook voortbrengen, zal het zijnen naam eer aandoen. Laten wij dit met eenige voorbeelden ophelderen.

Lector! Si monumentum requiras, circumspice!

[Lezer! zoekt gij een gedenkteeken; zie rond!]

Dus luidt het Epitaphium van den Bouwkunstenaar CHRISTIAAN WREN in de Paulskerk te London; en met regt wordt dit opschrift voor allertreffendst gehouden. WREN was de bouwmeester der kerk; en het opschrift verrast de lezers gewisselijk allersterkst, door dat gansche bewonderenswaardige meesterstuk tot zijn Mausoleum te maken.

Een Muzijkanten-gezelschap, verhaalt men, ging eene weddingschap aan, wie hunner voor de vuist het beste Grafschrift op een' Franschen Hoveling maken zou, die het slagtoffer van zijnen wellustigen omgang met zekere MIRÉ geworden was; en één hunner schreef op een blad gelinieerd papier de zes hier nevens geplaatste,

en

en toen nog bij hunne oude namen meer bekende, Muzijknoten, om door:

La MIRÉ *l'a mis là* aan te duiden, aan wie de Hovêling zijnen dood te wijten had. Zie daar, in de sterkste verrassing, de misschien ten onregte gelaakte eenvoudigheid der Grieksche Grafschriften herboren.

La Mi Ré La Mi La

Het derde voorbeeld, dat ik hier nog wil bijvoegen, is wel van een' anderen aard, dan de twee vorige: maar echter, om zijne bekoorlijke zachtheid, en eenvoudige bevalligheid, niet minder schoon. Een brave Schoolmeester in Duitschland liet, op den grafste n zijner beminnelijke, maar hem, helaas! te vroeg ontvallene, geliefde, eene in vollen bloei verbeelde roos uithouwen, met de drie volgende woorden daar onder:

ZOO WAS ZIJ!

Welk eene volkomenheid paart zich niet in die uitdrukking met de kortheid, welke tot den vorm van een Epigramma zoo zeer, schoon niet gansch onvermijdelijk, behoort.

Ten aanzien der stof is het Epigramma van een' zeer uitgebreiden omvang. Nu eens verheft het zich tot al, wat edelaardig mag heeten. Dan wederom verlaagt het zich tot de allergeringste dingen. Het prijst de deugd aan, en

brand-

brandmerkt de ondeugd. Het hekelt en spot, stelt de opgeblazene laatdunkendheid van eenen zot ten toon, en maakt deszelfs troschheid belagchelijk. Het kan alle vakken van menschelijke kunde doorloopen: maar schijnt mij echter meer tot de lagere Poëzij, dan tot de hoogere, te behooren. Ik wil u deszelfs wezen nu verder in eenige voorbeelden schetsen, en de verschillende wijzigingen, waarvoor dit slag van gedichten vatbaar is, meer van nabij toonen.

Kortheid, zeide ik, behoort niet gansch onvermijdelijk tot deszelfs vereischten; en ik herhaal, dat het geenszins altijd uit twee Dichtregels behoeft te bestaan. De ware graad van verrassing moet slechts getroffen worden. NAUGERIUS zegt, bij voorbeeld, in zijn *Epigramma*

De PYTHAGORAE *simulacro*:

Quem toties vixisse anima redeunte renatum
Mutato fama est corpore, PYTHAGORAN
Cerne, iterum ut docti caelo generatus Asylae
Vivat, ut antiquum servet in ore decus.
Dignum aliquid certe volvit; sic fronte severa est,
Sic in se magno pectore totus abit.
Posset et ille altas animi depromere sensus,
Sed vetere obstrictus relligione silet.

Hier bezigt hij zes regels voor het gene in

het

het Grieksch, dat hij voor zich had, in die woorden vervat is. Want dat Grieksch luidt:

Ἀυτον Πυθαγορην ὁ ζωγραφος, ὀν μὲτα φωνης
Ἐιδες ἀν, ἐιγε λαλειν ἠθελε Πυθαγορης.

De Kunst levert u PYTHAGORAS *zelven. Gij zoudt hooren, dat hij eene stem heeft, indien* PYTHAGORAS *ooit wilde spreken*; of, zoo als het door FAUSTUS SABÆUS in het Latijn vertaald is:

PYTHAGORAM *Pictor poterat finxisse loquentem*;
Verum PYTHAGORAM *conticuisse juvat.*

of, zoo als het, onzes erachtens, nog veel korter uitgedrukt kan worden: *Gij vraagt, waarom dit beeld niet spreekt? Het is* PYTHAGORAS. De juist afgepaste maat schijnt intusschen door geene van al deze navolgingen van het Grieksch, noch ook door het Grieksch zelf, getroffen te zijn. Men zou door een en ander op het denkbeeld kunnen worden gebragt, dat PYTHAGORAS altijd gezwegen had. De hoofd-idee had enkel moeten zijn, dat stilzwijgen de eerste oefening in zijne school was geweest. Hoe veel juister drukt JULIANUS dit niet uit in zijn vierregelig vers, dat, vertaald, aldus luidt: *De Kunstenaar heeft* PYTHAGORAS *niet zoo als hij*

hij de geheime leer der getallen verklaart, maar in zijn Wijsgeerig stilzwijgen, willen afbeelden. Hierom verborg hij die stem, waarmede PYTHAGORAS *zich anders zeer wel wist te doen hooren.*

Bij dit Epigramma herinner ik mij een onderschrift, zoo ik meen van DE DEKKER, op CORNELIS ANSLO's beeldtenis, dat dus luidt:

Ai, REMBRAND! maal CORNELIS stem!
Het zigtbaar deel is 't minst van hem.
't Onzigtbre kent men slechts door de ooren.
Wie ANSLO zien wil, moet hem hooren.

Ook bij VONDEL vindt men een groot aantal zeer vernuftige onderschriften, van welke de meeste tot eene merkelijke lengte zijn uitgedegen; schoon zij steeds veel korter gebleven zijn, dan eenige die men bij CATULLUS en MARTIALIS, ter lengte van 20, 30, en meer regels aantreft. In zulke lange Epigrammaas moet intusschen alles, even als in de kortere, van het begin tot aan het einde interesseren, en vooral bij de oplossing treffen. LOGAU verschaft ons een voorbeeld van eenen luimigen aard, waarin de schielijke voortgang der ideeën zeer wel is volgehouden. De ernstige gedachte aan het slot had echter, nog wat ernstiger en verrassender voorgedragen, beter kunnen treffen. Het geheel komt hier op neder;

MARS *braucht keinen Advokaten,*
Der ihm aufführt seine Thaten.
Keinem hat er was gestohlen,
Denn er nahm es unverhohlen,
Keinen hat er je geschlagen,
Der sich liess beyseiten jagen:
Was er von der Strasse klaubet,
Ist gefunden, nicht geraubet;
Hof, Haus, Schopf und Scheune leeren,
Heisst — ein Stücke Brodt begehren;
Stad, Land, Mensch und Vieh vernichten,
Heisst — seins Herren Dienst verrichten:
Huren, Saufen, Spielen, Fluchen,
Heisst — den Muth Erfrischung suchen.
Endlich dann zum Teufel fahren,
Heisst — den Engeln Müh erspahren.

Onze HUIGENS heeft er van die soort verscheidene, maar die mij te lang zijn, om ze uit te schrijven. Dit eene uit zijne karakters kan ik echter niet nalaten aan te voeren. Dat Nederlandsch vernuft zegt van eenen *Bedelaar.*

Hij is een Aardsch Planeet, een schildpad zonder dak,
Schoon overal te huis, een horenlooze slak,
Die zonder zout versmelt, mensch, menschelijkst van allen,
Mensch, tot de menschlijkheid van d'eersten mensch vervallen,
Een naneef van den krijg, een spruit van d'overdaad,
Een Monnik zonder kap, een Pachter van de straat,

Een

Een lid van 't Lagerhuis, een inbreuk van de Werkkeur,
Een schaduw van het Hof, een stoepstijl van de Kerkdeur,
Een kermer om den kost, een zuchter van gewoont,
't Verwijt der Christenen daarom- ontrend hij woont,
Een kijker naar den mond, met afgunst van de beeten,
Het naakte lid des lijfs, waarvan wij leden heeten,
Het uiterste gepoog van 's waerelds ongeval,
En niemands bloedverwant, een opgeschopte bal,
Dien elk een ander zendt, die allezins moet stuiten,
Een rogge-kruimelkorf, een Tresorier van duiten.
Zijn maag zit op zijn tong, en maakt ze bedelrap; (schrap,
Brengt zij geen klei ten dijk, dan spreekt hij met een
Dan maant hij met een stamp, dan slaat hij met twee krukken,
En doet meedoogenheid den nek ter borse bukken.
Zijn uiterst toeverlaat is kinder keelgetier,
Den ooren, die wat lust, een zakpijp of een lier.
Een Schouteth is zijn dood, een lijkhuis is zijn leven,
Hij loont zijn geveren met meer, dan hij kan geven.
Den Hemel voor een dronk is hoogere interest.
Hij leeft van dag tot dag; hij zorgt voor 't winterrest.
Als 't sneeuw geregend heeft, dan zweeft hij bij de korven,
Die 't Spui begrommelen met kruimelmul van torven. (heeft,
Hij koelt zich daar men zweet; hij warmt zich daar men
Meest beide kommerloos. Dat 's dobbel wel geleefd.
Hij vindt zich in 't genot van deksel en van kleeren.
Valt 't een of ander schaars, hij deelt weer met de Heeren.
Wat heeft de rijke meer voor lange voorzorgspijn?
Niet veel; en evenwel *God helpze*, die het zijn!

Hier is bij onzen Dichter het slot vrij interessanter, dan bij LOGAU; en HUIGENS behoeft ook in het vorige in luim voor dezen niet te wijken.

Ik verkies echter het kortere Epigramma. Het voldoet meer aan mijne opgegevene regels, en bereikt zijn doel zeker beter; daar alles er natuurlijk meer ineengedrongen is, en zulks alle overtolligheid beter en zekerder weert; zoo als in:

Heer STAK deed niets om niet: hier rust nu de arme man.
En 't spijt hem, dat men hier voor niet dit lezen kan.

Hooren wij wederom onzen HUIGENS, bij wien het is:

Van stomme schepselen en weet ik niet als boomen,
Die onze biddende gestalte nader komen.
Wij strekken even zoo de handen hemelwaart.
Maar onze wortelen zijn magtig vast in de aard.

Nog schooner is zijn volgend Epigramma, in hetwelk dezelfde boomen hem dienen, en waar hij zegt:

De boomen die ik zie
Van de aard ten hemel gaan, met uitgestrekte ermen,
Zijn nagenoeg als de Atheïsten, die
In hunne nooden opwaart kermen,
En weten niet, tot wie.

Ook

Ook moet de gedachte van het Epigramma innemend zijn, en interesseren; zoo als in:

Vertoeft, o Wandelaar! zoo ooit
Uw voet bij eenig graf vertoefde.
Hier slaapt een Gade, die nog nooit
Haar Gâe, dan toen zij stierf, bedroefde;

of als in dit Grieksche *Distichion:*

Δουλος Ἐπικτητος γινομην, και σωματι πηρος,
Και πενιην Ἰρος, και φιλος Ἀθανατοις·

het gene ik dus vertaal:

Dit's EPICTEET, *een slaaf, door de armoede afgemat,*
En lam — maar door de Goôn geliefd en hooggeschat.

Dit innemende hangt vaak evenzeer van de manier af, waarop eene zaak wordt voorgesteld, als van de zaak zelve. Al is deze niet belangrijk, zoo kan daar aan echter eene belangrijke wending worden gegeven. Zoo zingt HUIGENS van

EEN BORSTEL.

Die naar den Adel ziet, en niet naar edle werken,
Grijpt naar de schaduwen, en tast voorzeker mis.
Al is een Borstel slecht; al komt hij van een Verken;
Zie naar zijn afkomst niet, maar waar hij goed toe is.

II.

Een overdadige, die niet en doet als teren,
Om met den meesten spoed te raken door zijn goed,
Gaat min of meer te werk, gelijk een Borstel doet.
Hij maakt zich zelven kaal en andren schoone kleêren.

De Duitsche dichter KÄSSTNER geeft ons een voorbeeld van niet min innemenden inhoud: Hij bezingt de Wijsheid aldus:

Pracht, Reichthum, eitle Lust,
Kann sie uns nicht gewähren.
Was giebt die Weisheit uns?
Den Geist, das zu entbehren.

Nog vernuftiger is intusschen de wending van een' onzer latere Dichters, bij wien het is:

Waarom de deugd, APELLES! door eene maagd verbeeld? —
Daar meisjes vaak bevallen, wanneer de deugd verveelt.

Soms maakt de fijnheid der gedachte een Epigramma uitnemend. Dit doet zij, onder anderen, in het Grieksche op *de gegotene Koe van* MYRON, dat zich in de *Anthologie* door de grootste naïefheid, en levendigheid in de wending, onderscheidt. Verre beneden het origineel is de volgende vertaling van GÖTZ:

Du

Du Hirte, warum läufest du
So weit zurück nach mir?
Stichst' mit dein Stachel auf mich zu;
Und rufest: Fort von hier!
Ich bin des Künstlers MYRONS *Kuh,*
Und gehe nicht mit dir.

Woordelijk vertaald, luidt het Grieksch:

Waarom, o Herder! keert gij (van achter uwe kudde) *terug, en slaat mij met uwen staf? Ik ben de koe van den Kunstenaar* MYRON, *en ga niet met u mede.*

Zekerlijk gevoelt gij veel van het schoone der allerkunstigste eenvoudigheid, welke er in het oorspronkelijke heerscht, en van welke de RACANS bezwaarlijk in eenig Fransch werk eenige wederga zullen aantoonen; om welker volle waarde te gevoelen, hun eigen geest althans meer op een Griekschen toon gestemd had moeten wezen.

Niet minder schoon wordt het Epigramma door de verfijnde voorstelling van het verhevene zedelijke gevoel, wanneer de wending zoo wel getroffen is, als in een gesprek tussen PHOCION en den gezant van ALEXANDER, waar PHOCION vraagt:

Zeg, waarom zendt men juist dit goud aan mij alleen?
Acht mij uws Vorsten gunst de waardigste in Atheen?

De Gezant antwoordt:

De Faam roemt PHOCION *als een regtschapen man.*

PHOCION hervat:

Daar, neem dat goud te rug, opdat hij 't blijven kan.

Even eenvoudig verheven is het vers van RACINE, in deszelfs *Athalie*:

Je crains Dieu, cher ABNER, *et n'ai point d'autre crainte.*

Naïefheid is eene der meest bevallige schoonheden in de Epigrammaas. Hierom zouden de volgende ANECDOTES zich daarin zeer wel laten inkleeden.

Toen de Krijgsstraf van het houten paard nog in zwang was, naderde een boer toevallig de Hoofdwacht, waar er een Soldaat op zulk een paard zat. Hij bleef daarbij staan gapen; en de soldaat, wien dit onaangenaam viel, vroeg hem, of hij nog niet lang genoeg gekeken had — *Verveelt 'et je, Maetje!* antwoordde de Noordhollander, *dan reid 'en straetje om!*

Un autre avantage du Naïf, — zegt REMOND DE ST. MARD, in zijne *Reflexions sur le Sonnet* — *avantage, qui est de la dernière utilité dans l'Epigramme, c'est de blesser mortellement; ce qu'on ne sçaurait faire, que par son secours.*

Le

Le naïf fait foi, qu'on n'est pas faché. Or, pour facher quelqu'un, il est d'une grande importance de n'en avoir pas l'air.

Een Heer, van zijn Lijfknecht verzeld, ging in een Koffijhuïs, waar er aan de zolder van den gang eene pratende Raaf hing, die gewend was, om, zoo ras hij iemand zag inkomen, en naar de Biljardzaal gaan: *Sta, Hondsvot!* te roepen. Het Heerschap, zulks hoorende, keerde zich naar zijn knecht, en vroeg: *hoorje wel, wat de Raaf zegt?* Het antwoord was: *Mijnheer! Ik wist niet, dat hij het tot mij zeide!*

HUIGENS heeft grovere naïefheden van denzelfden aard; bij voorbeeld:

JAN liep mij tegen 't lijf, en wou geen stroobreed wijken.
Hij zei, 't en lust hem niet, voor ieder gek te strijken.
Maar, zeide ik, dit lust mij,
En trad van 't zandpad af, en liet den gek voorbij.

De les van REMOND DE ST. MARD zou zich bij de volgende naïefheden beter laten in acht nemen.

In den winter, zoo ik meen, van 1775, werd er van Dordrecht sterk over de Maas naar Rotterdam genard. Zekere Burgemeester, op wien de naam van zijn voertuig zeer wel paste, kwam op zekeren morgen vroeg de poort van het Groote Hoofd doorrijden, en vroeg aan den man, die het geld voor de brug, langs welke men op het

ijs geraakte, ontving: *Zijn er al meer Narren naar buiten?* — *Neen*, antwoordde de man, *Mijnheer de Burgemeester is de eerste.*

Te Amsterdam vroeg een vreemdeling eene oude vrouw naar den weg. De goede sloof was doofachtig, en verstond den naam der straat niet, waarnaar zij werd gevraagd. Na dat de vreemdeling zijne vraag meermalen vruchteloos had herhaald, zeide hij in drift: *Loop naar den Duivel!* In dit gezegde meende nu de vrouw den naam van eene haar bekende straat te vinden. Hierom antwoordde zij daarop straks met de uiterste welwillendheid: *Regt uit dan maar, Mijn Heer! al regt uit! Dan kom je er van zelf.*

Een dood eenvoudige boer ging op zekeren morgen het Schoolhuis te Baarn in het Sticht van Utrecht voorbij, terwijl de Schoolmeester juist op het dak zat, om iets aan den zoogenoemden gek van zijn' schoorsteen te vermaken. De boer groette hem, onder het ligten van zijn hoed, met zijn gewoon compliment van: *góe morgen zamen!*

Opzettelijke schalkheid daarentegen is er in het Duitsch sneldicht, *Die billige Meynung:*

Dass eine Wittwe jüngsthin Zwillinge gebohren
Raunt man sich in die Ohren.
Man muss, sprach PHILIDOR, *die Ehre niemand rauben;*
Und nur davon die Hälfte glauben.

Zoo

Zoo ook in dit:

DIE PASSENDE ANTWOORT:

Wie gehts? *fragte ein Monoculus*
Den Freund TYREN, *der ihm mit einem Krückenfuss*
Begegnete. Soo wie sie sehn;
Erwiederte TYREN.

Ik voeg bij deze beide, nog dit Neerduitsche:

JEANNETTE *zou heur hair, wat heeft m' al niet gedocht,*
Zwart verwen; 't is niet waar; 't was zwart toen zij het
(*kocht.*

Vaak viert de Hekeldichter zich in het *Epigramma* den ruimen teugel. Dit deed OWEN:

AD MARCUM LUSCUM.

Unus MARCE! *deest oculus tibi; sufficit unus:*
Plura vident oculi, non meliora, duo.
Sunt mihi binae aures, tamen his nil audio veri.
Bini oculi, video nil tamen hisce boni.

[*Aan den éénoogigen* MARCUS.
Gij mist één oog MARCUS! doch hebt genoeg aan één. Twee oogen zien wel meerdere, maar niet betere, dingen. Ik heb twee ooren, doch hoore niets waars; twee oogen, doch zie met dezelve niets goeds.]

Hoogst

Hoogst bits is dit bijschrift op *eene nieuwe Pruik:*

Mijnheer de Proponent, dat treft gij goed, voorwaar,
Dat vele Geestelijken pruiken,
In plaats van eigen haar, gebruiken.
Want aan u is geen één goed hair.

Eene gewone gedachte krijgt in het Epigramma somtijds eene wending, die uit hoofde van hare symmetrie merkwaardig is. Van dien aard is het vers van AUSONIUS:

Infelix DIDO, *nulli bene nupta marito!*
Hoc pereunte fugis, hoc fugiente peris!

Door WERNICKE vrij gelukkig vertaald:

o Weib, das nichts als Leid in zweyen Männern sieht!
Du fliehst weil jener stirbt, und stirbst weil dieser flieht!

De verrassende voorstelling van iets, dat men niet verwacht had, doet, vooral als het lachverwekkende is, in dit slag van verzen vaak eene goede uitwerking; zoo als in het volgende van HUIGENS:

PIET zonk voor Schevening in de ongestuime baren.
Men zegt, hij is de weg van alle vleesch gevaren:
En mij dunkt, dat het is
De weg van alle visch.

Van

Van soortgelijke snakerijen, en daaronder gemengde ongerijmde vergrootingen, zijn de Epigrammaas van HUIGENS vol; en men vindt ze in menigte bij de Engelsche Dichters. Dus zegt BUTLER's held in HUDIBRAS, met eene lachverwekkende, of althans belagchelijke, vergrooting:

Dees wordt geslagen tot zoo lang hij uit den slag
Kan voelen, van wat hout de knuppel wezen mag.
Een ander wordt zoo lang geschopt, tot dat hij merkt,
Of deze schoen uit Vet- of Spaansch-leer word gewerkt.

Een Duitsch Edelman beroemde zich, dat zijn geslacht zoo oud was, als dat van Oostenrijk, en dat het tot WITEKIND opklom. Wel, zei een Engelschman, bij wien hij die snoeverij opdischte, dan zijt gij en de uwen slechts champignons in vergelijking met eene familie in Wallis, waarvan ik de geslachtlijst gezien heb. Deze was vijf vel Parkement groot, en omtrent in het midden stond; NB. *Ongeveer om dezen tijd werd de wereld geschapen.*

Hierbij dienen de Gasconjers niet vergeten te worden, die hunnen naam aan de Gasconnades gegeven hebben. Men sprak te Parijs, in tegenwoordigheid van een dezer snaken, van wissels, als van dingen, die een fatsoenlijk man kwalijk ontbeeren kon. In dit gesprek viel de Gasconjer in, met: *Wissels! o ja! Die krijg ik alle maanden uit mijn land bij gansche armen vol.*

Meer

Meer dergelijke Gasconsche en andere lachverwekkende vergrootingen zijn te bekend, om ze hier aan te voeren. Ik vermeld derhalve alleen nog eene, van Grieksche vinding, en, om de groote eenvoudigheid van uitdrukking in het origineel, door den vermaarden STRADA zoo hoog geschat, dat hij zich de moeite gaf van ze door middel van eene breedvoerige uitbreiding op te helderen. Zie hier eene gebrekkige verduitsching van die snakerij:

De goede PROCLUS poogt vergeefs zijn neus te vegen;
Daar zelfs de grootste greep dien klomp niet vatten kan.
Hij niest, doch —'t neusgat is zoo ver, zoo afgelegen,
Van ieder oor — hij hoort er niets ter wereld van.

Andere barocque en humouristische Epigrammaas vallen niet zoo zeer in het vergrootende, als zij wel alles op een belagchelijk niets doen uitloopen. Ten voorbeelde hier van strekke, nevens het laatst aangevoerde (*bl.* 44) van HUIGENS, het bovenvermelde van den koddigen FOCKENBROCH, op *het lijf van arme meester* FOK:

Hij liet het ons op Donderdag.
Had hij gewacht tot Saturdag,
Hij was zoo vroeg nog niet gesturven.

als ook nog dit volgende:

Koning WILLEM reed daar heen;
Hij reed, en brak zijn sleutelbeen:

Komt

Komt laat ons allen rijden henen,
En breeken onze sleutelbeenen!

Voorts heeft STARING een Epigramma uit het Fransch van PARDAILLAN verkort, dat al mede tot deze behoort, en luidt:

Weer nieuwe Maan! riep JOCHEM, 'k wou wat geven,
Zoo m' iemand zei, waar al die ouwe bleven.
Wel dat weet ik, sprak Koster JAN,
Zij slaan er Starren van.

Zoo ook HUIGENS, hoe wel minder luimig:

Op een Kaarsenmaker.

't Is geen oneedle kunst, die t' middernacht doet dagen:
Laat Vorsten hooger roem op hooger afkomst dragen,
Mijn maagschap is zoo hoog, dat ik er af verschrik;
Denk of we ons niet wat na bestaan, de Maan en ik.

Koddig en naïf tevens zijn de volgende zamenspraken van HINZ en KUNZ bij ASMUS:

HINZ. *Was meynst du* KUNZ, *wie gross die Sonne sey?*
KUNZ. *Wie gross?* HINZ! *als'n Straussenеy.*
HINZ. *Du weisst es schön, bei meiner Treu!*
Die Sonne als'n Straussеney!
KUNZ. *Was meynst denn du, wie gross sie sey?*
HINZ. *So gross, hör, als'n Fuder Heu.*
KUNZ. *Man dächt kaum, dass es möglich sey!*
Potz tausend! als'n Fuder Heu!

HINZ.

HINZ. *Bist auch für die Philosophey?*
KUNZ. *Was ist sie denn? So sags dabey.*
HINZ. *Sie ist die Lehr, dass* HINZ *nicht* KUNZ, *und*
KUNZ *nicht* HINZ *sey.*
KUNZ. *Bin nicht für die Philosophey.*

KUNZ. *Wie viel sind Aerzte in Paris?*
Ik glaube, sind wohl hundert dar.
HINZ. *Sind mehr noch, Nachbar! ganz gewiss:*
Denk nur, die Todtenliste von Paris
Ist zwanzigtausend alle jahr.

Dit laatste steekt, bij het koddige, tevens met zijnen staart-angel, even als het volgende van onzen boertvollen HUIGENS:

RENIER is met zijn stramme leden
Naar Akens baden toe gereden:
Daar heeft hij geld, en zaal, en peerd,
In alle vrolijkheid verteerd.
Ziet, wat de wateren vermogen!
Hij is te peerd naar 't bad getogen,
En op zijn voeten weergekeerd.

Minder geestig schijnt ons het volgende van onzen Landgenoot R. A. DE JONGE:

TEEUW! Ik moet u wat vertellen:
Zakhorlogiën verstellen

Kunt

Kunt gij redelijk genoeg:
Maar het uurwerk van uw zinnen
Is gewis ontsteld van binnen,
'tGaat en slaat altijd te vroeg.

Ziet hier een ander van LOHMANNUS:

KLAAS krijgt vast alle daag braaf vuistlook van zijn HYLTJE;
'tMishaagt dat helsche wijf, al wat de man begint:
Is 't wonder dan, dat KLAAS loopt met een vochtig zijltje,
Dewijl hij daaglijks moet laveren tegen wind?

Een sneldicht wordt soms daardoor geestig, en erlangt daardoor een lachverwekkend vermogen, dat het ten aanzien van onderscheidene zaken dezelfde woorden in eene verschillende beteekenis bezigt. Hiervan geeft LANGENDIJK een voorbeeld:

Wat roemt gij, BONIFAAS! op prachtige ommegangen,
Die gij te Rome zaagt, in 't laatste Jubeljaar,
Toen 't beeld der Moedermaagd, een Misbeeld van 't altaar,
Als JESUS werd gediend met bidden en gezangen.
Mijn vriend! gij hebt vergeefs dien ommegang gedaan.
Want, die de wegen weet, behoeft niet om te gaan.

Soortgelijke woordspelingen en antithesen vindt men bij de meeste Puntdichters; zoo in het ernstige, als in het boertige. OWEN schrijft, onder anderen:

IN BARBONII POËTAE NUGAS.

Quas tu dixisti Nugas, non esse putasti:
Non dico nugas esse, sed esse puto.

[Gij *noemt* uw werk *Beuzelarij*, wel verre van het te *meenen*: Ik ben wel verre van het te *zeggen* — doch *meen* het ter deeg.]

HUIGENS is in dit vak almede zeer rijk. Om al, wat hij te dezen opzigte luimigs heeft, te vermelden, zou ik hem half moeten aanvoeren. Men vergenoege zich met volgende:

JAN heeft mij Koekoeken en Uilen leeren vangen,
Met strikken en met stangen:
Zoo dankbaar is mijn hart, waar ik zien vliegen kan
Een Koekoek, of een Uil, gedenk ik straks aan JAN.

Op een gehangen Dief.

Ik heb wel met een touw een venster uitgevlogen,
En mijnen waard bedrogen:
Maar hier en zag ik niet, hoe ik mij redden zou;
Daar kwam een knoop in 't touw.

Dit Epigramma heeft intusschen het gebrek, dat men bezwaarlijk anders, dan met behulp van het bovenschrift, raden zou, dat het *op een gehangen dief* sloeg; — welk gebrek van velen onzer latere Epigramma-Dichters ik reeds te voren [bl. 23] heb aangeroerd.

Een

Een Fransch Dichter beschimpte een corps vrijwilligers, dat zich in Italië liet gevangen nemen, in een vijfregelig vers, hetwelk vertaald hierop nederkomt:

Om Frankrijks legermagt te stuiten op haar baan,
ZondtWenen naar deAdige een versche troep van knechten.
Zij zweren steeds getrouw te blijven bij hun vaan;
Maar 't vaandel wordt geroofd,na een rampspoedig vechten;
En al het volk gaat meê, om de eed door hen gedaan.

Eer ik eindig, wil ik mijn gevoelen nog een weinig staven, dat al de gezamenlijke vreemde Dichters, in het luimige en boertvolle, dat onze Nederlandsche Epigrammaschrijvers zoo zeer kenmerkt, inzonderheid voor onzen HUIGENS moeten onderdoen. Men wordt niet moede, van hem te lezen. Daarom veroorloof ik mij, hier nog een en ander uit hem aan te voeren:

HANS pluisde een wild konijn, 't eerst dat de gek ooit zag;
En, als hij had verpluisd bijna den ganschen dag,
Wel, zei hij boos en suf, dat mogt ik wel eens leeren,
Hoe gij gevlogen hebt met zulke kleine veren.

Klein JANTJE reed vooruit en was bijna verloren,
Zoo had hij zich geweerd met spitsroê en met sporen:
Men vraagde bij den weg: „ heeft iemand hier, goê liên!
„ Een man te paard gezien?"

„ Neen,"

„ Neen," zeide een looze boer, „ ik heb geen' man vernomen;
„ Daar is een paard gekomen,
„ Daar midden op het zaal een hoed hing, en op zij
„ Twee laarsen; was dat hij?"

JAN was gaan liggen op een nieuw bed als een heer,
Dat uit zijn handen kwam, zoo 't maaksel, als de veer.
Want ieder, zei hij, volgt zijn lusten;
En op gedaan werk is goed rusten.

OP EEN SPEELMAN.

Daar wordt veel gelds verspeeld, en wee hem die 't ontgeldt;
Wee die maar tusschen hoop en vrees zit van verblijden:
Ik speel altijd, en heb nooit schâ te lijden,
Want ik verspeel altijd een ander man zijn geld.

'k Zag dieven uit mijn huis met pak en zakken gaan,
Ik volgde ze wat ras, en sprak ze zoetjes aan:
'k Zei, Mannen! met verlof, wilt gij mij wel eens toonen,
Dewijl mijn goed verhuist, waar ik omtrent ga wonen?

Ik vond mij in een zaal alleen met GIJS de gek,
Die met een sabel speelde, en mij bestond te zeggen:
Was 't niet een brave trek,
Een man zoo met een slag 't hoofd van den hals te leggen?
Ik had geen zin in 't spel,
Noch in de vent zijn malen.
Ja, zeide ik, één was braaf, maar twee was eens zoo wel;
Blijf hier een weinig staan, ik ga er nog een halen.

KLAUS

KLAUS NAR kwam voor zijn Heer, en klaagde, dat hij hoorde,
De boeven van zijn huis die zouden hem vermoorden.
Vermoorden, zei de Vorst,
'k Wou dat dat iemand dorst —
(Ik niet, dacht arme KLAUS) — en, kom ik het te hooren,
Ik zal hem 's andren daags doen hangen aan een mik.
KLAUS dacht, 't en was geen schik,
En zei: Heer! Hang hem toch een dag of twee te voren.

JAN moest ter galge gaan, en wou er voorwaarts op.
Te rugge; zei de Beul; dat is geen stijl van sterven:
Het waar een valsche leer, die zou de kunst bederven.
Vergeef mij, zei de bloed; het is mijn eerste strop.

HANS had wel eens gezien, dat minder lui aan Graven
Hun brieven teekenden: DE MINSTE VAN UW SLAVEN.
Eens schreef hij aan zijn wijf, en stelde er onder: HANS,
DE MINSTE VAN UW MANS.

Aan dit laatste Epigramma ontbreekt er gewisselijk geen lachverwekkend vermogen; maar het kan bedenkelijk schijnen, of de lach, dien het verwekken kan, geene strekking hebbe, om eene ligtzinnige denkwijze over de huwelijkstrouw der vrouwen aan te kweeken; welker twijfelachtigheid, zoo als ROUSSEAU te regt aangemerkt, voor hare mans de omhelzing hunner eigene kinderen, uit een schrikkelijken twijfel aan hunne betrekking tot dezelve, bitter maken kan, en welke ook aan ons zoo heilig schijnt, dat

wij niet voorbij kunnen, van al, wat bij onze oude Dichters eenige de minste strekking heeft, om de denkwijze der natie daaromtrent losser te maken, bij herhaling af te keuren.

Overigens blijkt, onzes erachtens, uit het aangevoerde, van hoe veel kracht andere, gansch onschuldige, dubbelzinnigheden in dit slag van verzen zijn. Zij dienen niet slechts, om ons te doen lagchen; het gene, volgens den schranderen STERNE, de gezondheid bevordert; maar zij zijn vaak ook de ziel der fijnste Satire, en geven meermalen zelfs aan den ernst een bevallig voorkomen. *Ex ambiguo dicta*, zegt hiervan CICERO, *vel argutissima putantur; sed non semper in foro, saepe etiam in gravitate versantur.*

Eene enkele Equivoque is intusschen in een boertig Epigramma, dat van eenigen omvang is, gansch niet voldoende. Er moet in hetzelve eene aanhoudende geestigheid heerschen. En een deugdelijk Epigramma moet van den beginne tot aan het einde vol geest en leven zijn. Men vergeeft het den goeden HOMERUS, dat hij bij zijne ILIAS wel eens insluimerde, en zijne lezers doet insluimeren. Maar dit zou men den schrijver van eenig Epigramma nimmer kunnen vergeven. Alles moet bij hem met een verlevendigend Attisch zout besprengd zijn. Alle deelen van een Epigramma moeten naauw zamenhangen. Hetzelve moet met eenen ligten en ongedwongenen tred voortloopen. Het oor moet

met

met geen enkel ongepast woord, met geene enkele overtollige lettergreep, overladen worden. Het gehoor moet door geene onbeduidende, vadzige, stijve, klanken gekwetst worden. Geene moeijelijke woordenschikking, geen schichtige sprong over eene gaping, geen onnoodig of vergezocht bijdenkbeeld, moet den hoorder, of lezer, in verwarring brengen.

Dit alles is zeker een vereischte in elk welgeschreven voortbrengsel van vernuft; maar het wordt voor- en boven al in een Epigramma gevorderd; en men dwaalt grovelijk, wanneer men bij hetzelve alles denkt te hebben in acht genomen, bij aldien men den staart-angel slechts wel gescherpt heeft. Hieruit blijkt, hoe dwaas een nieuweling in de Dichtkunst te werk gaat, als hij zijne krachten het eerste aan een Epigramma beproeft. Het zal menig een, die zich met het averegtsche begrip van den voorgemelden Spanjaard behebt toont, en den Parnas van dezen kant beklimmen wil, derwijze vergaan, dat hem, gelijk den Romein, op welken CATULLUS aldus schimpt, de Zanggodinnen met stokken van den Zangberg ter neer stooten (*).

(*) M...... *conatur Pimplæum scandere montem:*
Musæ furcillis præcipitem ejiciunt.

FRAGMENT

EENER VOORLEZING

OVER DE

GODEN-LEER VAN HOMERUS.

DOOR

E. A. BORGER.

OVER DE

GODEN-LEER

VAN

HOMERUS.

Hoe naauwkeuriger wij de berigten der geloofwaardigste Reizigers vergelijken, des te meer vinden wij de uitspraak van CICERO bevestigd: dat er geen volk zoo barbaarsch is, en buiten alle grenzen der menschelijkheid geworpen, in welks ziel niet eenig denkbeeld huisvest aangaande eene alles-besturende Godheid. Waar men ook den oorsprong van dit denkbeeld in moge stellen, de *Egyptenaar*, die voor zijn Ibis en Krokodil zich nederbuigt; de *Persiaan*, die het vuur vereert; de *Californiër* en *Nieuw-hollander*, op den laagsten trap van het ruwe Fetischisme staande; de *Ostiaak*, die zijne afgestroopte beerenhuid als het voorwerp zijner aanbidding huldigt en eerbiedigt; deze allen strekken

ken ten duidelijken bewijze, dat Godsdienst altijd in den aanleg der menschelijke natuur is gegrond geweest, en nog gegrond is, even algemeen en noodzakelijk als de ademhaling. Hoe zeer, intusschen, alle natieën zich in dit opzigt gelijk zijn, zoo zeer verschillen zij in hare bijzondere begrippen nopens den aard van den Godsdienst, en de natuur dier hoogere wezens, waaraan zij eene Goddelijke hulde bewijzen. Levenswijze, landaard, luchtstreek, en het gezag der wetgevers heeft een beslissenden invloed op de wijziging der Godsdienstige begrippen bij onbeschaafde volken; eene wijziging, zoo duurzaam, dat, bij de steeds toenemende verlichting der *Romeinen*, hunne Godsdienst nimmer die gedaante geheel heeft kunnen verliezen, welke NUMA POMPILIUS hem eenmaal had gegeven. Ditzelfde geldt ook van den Godsdienst der *Grieken*. De Godenleer van HOMERUS en HESIODUS is overgeleverd van de vaderen tot de kinderen, van de kinderen tot de kindskinderen, en heeft zulk een gevestigd gezag verkregen, dat niet alleen PLATO nimmer aan hare ondermijning heeft durven denken, maar ook de *Stoïcynen* en Nieuwere *Platonisten* liever tot gedrongene en oneigenlijke uitleggingen de toevlugt wilden nemen, dan de Goden dezer geëerbiedigde Zangers regtstreeks aantasten en van hunnen hemeltroon stooten.

De *Iliade* en *Odyssé* van HOMERUS en de *Theogonie* van HESIODUS zijn vele eeuwen lang de by-

bijbels van Griekenland geweest, waaruit men, gelijk alle beschaving in het gemeen, zoo ook zijne Godsdienst-begrippen puttede. Zoo lang wij derhalve Griekenland als de wieg der kunsten en wetenschappen eerbiedigen, zoo lang zullen deze twee dichters der oude wereld de aandacht der nakomelingschap waardig zijn. En naar mate de Godsdienst in iederen tak der beschaving zijnen invloed doet gevoelen, en in het maatschappelijk leven als ingeweven is, naar die mate verdienen de grondleggers en wetgevers der Grieksche Godsdienst-leer onze opmerking.

Gelijk er een verbazend onderscheid is tusschen de dichterlijke waarde van den onsterfelijken HOMERUS, en die van den matten, beuzelachtigen en dikwijls onkieschen HESIODUS, zoo is er ook een groot verschil tusschen beider Goden-leer. HESIODUS is wijsgeer, HOMERUS dichter; HESIODUS bezingt de geboorte, HOMERUS het leven zijner Goden; HESIODUS voert zijne lezers tot den ouden chaos te rug, HOMERUS gaat niet verder achterwaarts, dan op het grondgebied van SATURNUS rijk, en betreedt dit zelfs zeer schaars. HESIODUS beslaat derhalve een onmeetbaar veld, hetwelk wij niet zullen intreden, deels om dat wij het onmogelijk in éénen avond kunnen afwandelen, deels om dat het bezaaid is met doornen en distelen. HOMERUS derhalve, wiens naam wij zoo dikwijls in deze Vergaderzaal hoorden, en hooren zullen, zoo lang waar-

waarachtige beschaving des Geestes het doel van deze bijeenkomsten zal zijn, HOMERUS Goden-leer wilde ik in eenige trekken schetsen, of, liever, Ul. het standpunt trachten aan te wijzen, van waar men zijne Goden moet beschouwen.

En hier mede zijn de grenzen dezer voorlezing vastgesteld en aangewezen. Offeranden, tempels, priesters, wigchelaars, en derzelver bezigheden; met één woord, alles wat tot den eigenlijken Godsdienst behoort, blijft hier uitgesloten en is het wettig eigendom der Grieksche Oudheden. En zelfs de Goden-leer is voor deze plaats van een veel te uitgebreiden omvang, zoo wij haar niet naauwkeuriger bepalen. Waar toch zouden wij eindigen, zoo wij de karakters zijner Godheden één voor één in het bijzonder ontwikkelen, of den geheelen stoet zijner halve Goden, en *Nymfen*, *Najaden* en *Dryaden*, ten tooneele willen voeren. Vergunt mij liever, dat ik mij tot eenige algemeene aanmerkingen, en bijzonder tot die wonderlijke mengeling bepale van grootheid en kleinheid, deugd en ondeugd, Goddelijkheid en menschelijkheid, welke wij allerwege in de schriften van HOMERUS aantreffen.

Deze mengeling moet ieder in het oog loopen, die slechts voor een oogenblik zijne aandacht vestigt op de verstandelijke en zedelijke eigenschappen der Goden. De hemel van HOMERUS is een tooneel van tegenstrijdigheden, waar over men zich verbazen moet. De JUPITER van HO-

ME-

MERUS, die toch de spil is, waar om het rad van den geheelen *Trojaanschen* krijg draait, is een raadsel. Hij is achterdochtig, en laat zich door JUNO en MINERVA bedriegen: hij regeert naar de regelen der strengste regtvaardigheid, en spoort PANDARUS aan tot de trouwloosste schending van het Vredeverbond. Hij dreigt met zijn donder, en is gedwee als een lam. Hij ziet en beheerscht alles, en de slaap doet hem de teugels der heerschappij ontglippen. Hij is groot genoeg, om op de Ida het oorlogslot in de weegschaal te wegen; en klein genoeg, om slaaf te zijn van den vuigsten wellust: met één woord, hij is een JUPITER van PHIDIAS; men verstomt voor zijne majesteit, en men siddert voor zijne gruwelen, of heeft medelijden met zijne zwakheden. Dezelfde ongelijkheid van karakter heerscht bij alle de andere Goden. Even slecht is het met de onderlinge harmonie gesteld, en het is als of HOMERUS het er op toegelegd heeft, om de fakkel van tweedragt eeuwig onder de Goden te doen branden. Geef JUPITER eene andere echtgenoote, dan JUNO, JUNO een' anderen ega dan JUPITER, en de helft der twisten is weggenomen: MARS is de grootvorst des oorlogs, en MINERVA de grootvorstin; waarom zijn zij niet gehuwd? VULKANUS is de afzigtelijkste Godheid, die ooit op den *Olympus* heeft gezeten; en welk eene vrouw, meent gij, is hem te beurt gevallen? VENUS, het ideaal van alle schoonheid, de

prin-

prinses van *Pafos*, door beide sexen geëerbiedigd tot op den huidigen dag. Welke twisten, welke uitwerkselen der ijverzucht uit deze ongelijke verbindtenissen moesten voortvloeijen, behoef ik niemand te zeggen, die de Metamorphosen van OVIDIUS heeft gelezen. Maar vooral is de oorlog der *Grieken* en *Trojanen* de groote bron van hunne tweespalt, welke voornamelijk ook daar uit ontstond, dat onder beide deze strijdende natieën zich mannen bevonden, die, of zonen der Goden, of ten minste door de banden der bloedverwantschap met hen waren verbonden. Treffend is in het twintigste Boek der Iliade de beschrijving van de verschillende deelneming der Goden, toen ACHILLES op het oorlogstooneel was verschenen, en het lot van *Troje* op het punt stond van beslist te worden.
„ De Goden daalden neder ten strijde, verdeeld
„ van gemoed. JUNO tot de *Grieken*, en PAL-
„ LAS MINERVA, en NEPTUNUS die de aarde
„ omgeeft, en MERCURIUS, versierd met wijze
„ zinnen. Met hen ging VULKANUS, donker
„ ziende van dapperheid. Hij hinkte, en de
„ dunne beenen slingerden onder zijne knieën.
„ Tot de *Trojanen* ging MARS, die den strijd
„ opwekt, en met hem APOLLO, en DIANA
„ zich verheugende in hare pijlen, LATONA en
„ XANTHUS en de vrolijke VENUS. — Zij hitsten
„ den wederzijdschen strijd aan, en deden een'
„ verschrikkelijken twist uitbreken. IJsselijk don-

„ der-

„ derde de Vader der Goden en der menschen
„ van boven. Van onderen schokte NEPTUNUS
„ de groote aarde en de toppen der bergen.
„ Alle de wortels der Ida schuddeden, alle de
„ hoogten, en de stad der *Trojanen*, en de
„ schepen der *Grieken.* De Koning der onder-
„ wereld sprong op van zijn troon, en schreeuw-
„ de al bevend, dat NEPTUNUS de aarde niet
„ zou breken, en zijne afzigtelijke woning voor
„ de sterfelijken en onsterfelijken ontblooten."

Vraagt men nu: van waar deze ongelijkheid der Goden met zich zelven en met hunne Medegoden? dan kan men de algemeene reden daar in vinden, dat, gelijk CICERO elders aanmerkt, HOMERUS het Menschelijke tot de Goden heeft overgebragt. De eigenschappen der Homerische Goden zijn meest allen ontleend van de menschen, en het eigenlijk karakter hunner Goddelijkheid is niets anders dan eene verhoogde menschelijkheid. Men kan zich van deze Goden geen regt denkbeeld vormen, zonder zich de voornaamste helden voor te stellen, die op het tooneel des Trojaanschen oorlogs de schitterendste rollen hebben gespeeld. AGAMEMNON is de JUPITER der Grieken, en JUPITER de AGAMEMNON der Goden.

Om ons, intusschen, op het regte standpunt ter beschouwing van HOMERUS Goden-leer te kunnen plaatsen, moeten wij geloofwaardige reisbeschrijvingen in de hand nemen, en uit derzel-

ver naauwkeurige vergelijking den oorsprong en de ontwikkeling van Godsdienstige begrippen bij de onbeschaafde volkeren opmaken. Onkundig van de gewonelijkste krachten en werkingen der natuur, wekt ieder verschijnsel, dat maar een weinig van den gewonen aard en loop der dingen afwijkt, de verbazing van den natuurmensch. Eene bruischende, snelvlietende rivier, een berg, die zijn kruin verheft in de wolken, eene groote, achtbare boschaadje, en vooral de majesteit van den sterrenhemel, vervult hem met huivering en ontzetting, en hij vermoedt iets bovenmenschelijks, iets Goddelijks, zonder dit Goddelijke van de voorwerpen zelve naauwkeurig te onderscheiden. Deze soort van Godsdienst noemt men het *natuurlijk Fetischisme*, een woord, welks beteekenis beter gevoeld, dan beschreven kan worden. En dat dit de aloude Godsdienst der *Pelasgen*, eenige honderd jaren vóór HOMERUS, geweest is, wordt uitdrukkelijk door PLATO in zijnen *Cratylus* geleerd. Bij den trapsgewijzen voortgang der beschaving komt men van het natuurlijk tot het *kunstig Fetichisme*, waarin men de Goden onder eene menschvormige gedaante van hout of steen voorstelt en vereert. Ook onder deze gedaante waren de Goden reeds vóór HOMERUS onder de *Pelasgen* bekend, gelijk wij uit eene plaats van HERODOTUS kunnen opmaken, die daarbij voegt, dat zij deze wijziging van hunnen Godsdienst van de *Egyptenaars* hadden

den ontvangen. Dit duidt reeds eenen trap van beschaving aan, welken vele barbaarsche volkstammen in *Amerika* nog niet bereikt hebben. Maar aanmerkelijk hoog is die verfijning der Godsdienstige begrippen reeds gestegen, als men de Goden als redelijke, en op zich zelve bestaande wezens vereert, hun eene afgezonderde woonplaats geeft, en eenen invloed toekent op de ondermaansche dingen. De eer van deze verbetering van den Griekschen Godsdienst komt naar alle waarschijnlijkheid HOMERUS en HESIODUS toe. Want dat ORPHEUS ouder zou zijn, dan deze dichters, is een mode-denkbeeld der Geleerden, waar voor zij wel eeuwig het bewijs zullen schuldig blijven. Niemand kan het deze Dichters ten kwade duiden, dat zij de Goden voorstellen als menschen, wanneer hij bedenkt, dat niet alleen EPIKURUS, zes of zeven honderd jaar na HOMERUS, uitdrukkelijk betuigde, dat hij zich geen ander denkbeeld van de onsterfelijke Goden kon vormen, dan onder menschelijke gedaante, maar dat het voor ons zelfs moeijelijk is, al het stoffelijke en menschvormige van het Opperwezen af te zonderen.

Menschen, die hunne eigene natuur ten maatstaf der Godheid nemen, dragen hunne geheele menschelijkheid tot de Goden over. Het geen bij ons zedelijke gebreken zijn, dragen bij hen dien naam niet, alleen om deze reden, dat er bij ons geene kracht of schoonheid van ligchaam

is, welke eene eenige ondeugd kan vergoeden of bedekken, terwijl er bij hen geene deugd zoo schitterend kan zijn, waar voor zij zoo veel eerbied koesteren, als voor de knods van HERKULES; en van hier, dat de *epithètes* der Homerische helden meestal van de sterkte of vlugheid der ligchamen ontleend zijn. En hier hebt gij nu, naar mijn oordeel, den sleutel tot het raadsel. Er is eene dubbelde Godsdienst-leer in de *Iliade* en *Odyssee*, even als in de werken van PLATO. Als de dichter de Goden ten tooneele voert, als zwakke wezens, als meineedige, echtbrekers, trouwloozen, dan vertoont hij ons den Godsdienst van het volk, zoo als hij dien vond. Beschouwen wij hen in tegendeel van hunne waardige en Goddelijke zijde, dan spreekt HOMERUS. Het zoude een onverklaarbaar *psychologisch* verschijnsel zijn, dat één en dezelfde dichter de waardigste en onwaardigste eigenschappen, die elkander geheel vernietigen, ter goeder trouw aan de Goden zou kunnen bijleggen. Dat HOMERUS toch met de meeningen en overleveringen van het volk genoeg bekend was, blijkt duidelijk uit de liefde-geschiedenis van MARS en VENUS, welke hij aan een gastmaal door een Bard laat bezingen, en welke geschiedenis de duidelijkste sporen draagt van eene aloude overlevering. Vooral zijn er twee bijzonderheden, die mij in het denkbeeld bevestigen, dat het niet de Godsdienst van HOMERUS, maar die van het volk

volk is, dien wij op vele plaatsen in zijne gezangen ontdekken. In het Eenentwintigste Boek der *Iliade* is ACHILLES in een gevecht met de rivier *Scamander.* VULKANUS helpt hem, en steekt de boomen aan de boorden van dezen vloed in brand. Schoon wij niet ontkennen, dat dit eene dichterlijke beschrijving kan zijn van eene rivier, die buiten hare oevers is gezwollen, en den snellen krijgsman schijnt te vervolgen, is echter de persoonsverbeelding van eene rivier, en vooral haar gesprek met een' mensch, een duidelijk overblijfsel van het ruwe *fetischisme*, hetwelk bij verstandigen, en vooral bij HOMERUS, geen ingang meer vond, maar onder het onbeschaafd gemeen nog in zwang was. De tweede bijzonderheid is deze. Alle de vrouwen in de *Iliade*, zijn schuchteren, huishoudelijk en wars van den krijg. Daar nu de dichter het geheel karakter en de bedrijven der Goden op eene menschelijke leest schoeide, van waar komt het, dat hij de Godinnen niet even als de vrouwen van het oorlogstooneel verwijderde? Waarom schildert hij ANDROMACHE als eene gratie, en MINERVA als de *Orleansche* maagd onder de Goden? Ik kan dit verschijnsel niet anders verklaren, dan door aan te nemen, dat het oorlogzuchtig bestaan van JUNO en MINERVA tot de Goden-leer van het volk behoort, hetwelk niet gewoon was tusschen het betamelijke en wan-

voegelijke in beide sexen zulke scherpe lijnen te trekken, als de beschaafde HOMERUS, wien zijne kieschheid verbood de vrouwen dezelfde rol te doen spelen, welke de Godinnen van het volk vervulden.

Ik geloof genoeg gezegd te hebben om deze zonderlinge mengeling van het Goddelijk karakter eenigzins begrijpelijk te maken. Maar hier ontstaat nu eene tweede vraag, welker beantwoording tot regt verstand van dit onsterfelijk heldendicht allernoodzakelijkst is. Waarom heeft HOMERUS zoo veel eerbied voor den volksgodsdienst, dat hij zijne eigene, waardige begrippen omtrent de natuur der hoogere wezens daar aan opoffert? Waarom blijft hij zich zelven niet gelijk, en doet de Goden overal in hetzelfde karakter optreden, hetzij dan volgens de denkbeelden van het gemeen, hetzij volgens zijn eigen, verhevener ideaal, dat hij zich van deze wezens vormde? Vergunt mij, mijne gedachten hieromtrent aan uw beter en rijper oordeel te onderwerpen. Bestaat de ziel van het heldendicht, gelijk HEYNE in zijne Voorrede voor VIRGILIUS oordeelt, in wonderlijke gebeurtenissen en uitkomsten, en kan daarom de werking en invloed van hoogere wezens in deszelfs schikking en afloop niet gemist worden; dan spreekt het van zelf, dat de dichter aan deze wezens een vermogen, een verstand, met één woord, eene natuur moet toeschrijven, die de menschelijke overtreft,

treft, om iets te kunnen uitwerken, dat boven het bereik der menschelijke krachten is. Maar, zoo men nu eens met groote waarschijnlijkheid kon opmaken, dat sedert den eersten oorsprong van den Griekschen Godsdienst tot aan den tijd van HOMERUS toe, de menschelijke kunst en beschaving zoo hoog gestegen ware, dat een held van den *Trojaanschen* oorlog, b. v. AJAX, in natuurlijke krachten en zedelijke waarde eene Godheid van het volk verre overtrof; dan begrijpt men ligtelijk, dat de Goden in de *Iliade* eene geheel onnutte en bespottelijke figuur zouden gemaakt hebben, zoo zij overal, met alle de zwakheden, die het volk hun bijlegde, te voorschijn waren gekomen. Want waar toe konden zij dienen? Die wonderlijke en treffende gebeurtenissen, die in een heldendicht noodzakelijk vereischt worden, waren dan niet van de Goden, maar van de menschen te verwachten, die grooter en vermogender waren, dan zij. En dat inderdaad HOMERUS hoogere denkbeelden van zijne helden, dan het volk van zijne Goden, zich hebbe gevormd, meen ik te mogen gissen uit de oorlogsdaden van den krijgsgod MARS. Wie zou niet verwachten, dat de verschijning van den oorlogsgod op het slagveld een beslissenden uitslag aan ieder gevecht zou hebben gegeven? En echter is dit er zoo ver van af, dat ik in de geheele *Iliade* geene Godheid zou kunnen aanwijzen, die zulk eene jammerlijke vertoo-

ning maakt, als MARS. Niet alleen is hij de lage slaaf van VENUS, niet alleen kan de ellendige VULKANUS hem met dun ijzerdraad, als met spinrag, omwinden, zoo dat de krijgsgod zich reppen noch roeren kan, niet alleen kan MINERVA hem wonden en bespotten; maar zelfs tegen een' sterveling, tegen DIOMEDES, is hij niet bestand, en dat in zijn eigen element, in den oorlog. Indien nu MARS, met alle de verhoogde eigenschappen, die HOMERUS zijnen Goden gewoonlijk bijlegt, in het oorlogsveld voor eenen sterfelijken arm moet bezwijken; dan kunnen wij hier uit, dunkt mij, veilig het besluit opmaken, dat het volk zich van zijne Goden zulke hooge denkbeelden niet vormde, als HOMERUS van zijne helden. En even daarom zouden de zwakke volksgoden niet gepast hebben in den kring van deze groote en heldhaftige mannen.

Maar even min kon HOMERUS zijne Goden altijd doen optreden met die verhevene eigenschappen, die zijn opgehelderd verstand hun toeschreef. De *Iliade* vertoont ons slechts een tafereel der gebeurtenissen, die in het laatste jaar van den tienjarigen *Trojaanschen* oorlog zijn voorgevallen. En zelfs dit tijdperk zou veel te lang zijn geweest, zoo de dichter ons eenen JUPITER had geschilderd, niet alleen oneindig van magt, maar ook van eene onbegrensde wijsheid, onveranderlijk van besluit, en onvatbaar voor misleiding.

ding. Hoe toch kon, onder het onmiddellijk bewind van zulk een opperhoofd, de weegschaal des oorlogs maar één dag in het evenwigt blijven hangen, om niet te zeggen, één jaar, en nog veel minder tien jaren? Verwonderlijk kunstig is de schikking der *Iliade*, om dit evenwigt in hemel en op aarde te bewaren. De alvermogende JUPITER helpt de *Trojanen;* maar de onnoozele JUPITER laat zich bedriegen. De onwederstaanbare ACHILLES had reeds lang aan de stad van PRIAMUS den laatsten slag toegebragt; maar hij is vergramd, en verwijdert zich met zijne *Myrmidonen*. JUNO, MINERVA, NEPTUNUS, die de Grieken helpen, hebben meer verstand dan JUPITER; maar JUPITER heeft bliksems. Moet HECTOR bezwijken voor de vereenigde kracht van AJAX en DIOMEDES, AJAX en DIOMEDES hebben geene bemuurde stad om zich te bergen, gelijk HECTOR. Is de *Trojaansche* ÆNEAS listig, de *Grieksche* ULYSSES niet minder. Waar zulke Goden en zulke menschen werken, daar moest het krijgsgeluk veranderlijk en wisselvallig zijn, en een oorlog, die tien jaren duurde, had niets onwaarschijnlijks in zich.

En hier ligt, naar mijn oordeel, eene voorname reden, waarom het een' lateren dichter, die waardiger' begrippen van het Opperwezen heeft, dan HOMERUS heeft kunnen hebben, altijd moeijelijk zal vallen, een heldendicht te vervaardigen, dat met de *Iliade* kan vergeleken worden. Wil

hij toch den eenigen waren God tot een' ledigen aanschouwer verlagen, en de ontwikkeling van zijn *drama* aan Engelen, Dæmons en Duivelen toevertrouwen, dan doet hij dit ten koste van zijne Godsdienstige verlichting, volgens welke hij aan het allervolmaaktste Wezen een onmiddellijken invloed op het ondermaansche moet toekennen. Geeft hij integendeel de teugels van het bestuur onmiddelijk in Gods handen, dan moet hij tevens, om *consequent* te zijn, aan den Almagtigen en Alwijzen zulk een beslissend en verpletterend overwigt toeschrijven, dat alle wederstand dwaasheid, alle *intrigue* onmogelijk wordt; en nu mag hij zijn gedicht door *episodes* rekken, nooit zal hij er dien langzamen en statelijken gang, die trapswijze ontwikkeling in kunnen brengen, die ons, zonder het einde te zien, echter tred voor tred doet gevoelen, dat wij het naderen. Dit kon HOMERUS. Zijne Goden zijn in twee partijen verdeeld, die elkander in het evenwigt houden. Zijn JUPITER heeft eene sterke en eene zwakke zijde. Hij is onweerstaanbaar magtig en kinderlijk onnoozel: hij kan slapen en donderen, al na dat de thermometer des oorlogs staat, of staan moet. Geen wonder derhalve, dat het lot der *Grieken* en *Trojanen* in eene gedurige ebbe en vloed verkeert, en dat men eerst na eene worsteling van tien jaren zeggen kon: *Fuit Ilium.*

VER-

VERHANDELING

OVER

DEN WAREN GEEST EN DE VOORDEELEN

VAN HET

WERELDBURGERSCHAP;

DOOR

N. G. VAN KAMPEN.

VOORGELEZEN IN HET LEIDSCHE DEPARTEMENT DER MAATSCHAPPIJ VAN FRAAIJE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, IN FEBRUARIJ 1811.

REDEVOERING

OVER

DEN WAREN GEEST EN DE VOORDEELEN

VAN HET

WERELDBURGERSCHAP.

Gelijk de Geneesheeren, wel is waar, geene volstrekt algemeenen, maar toch zulke geneesmiddelen voorschrijven, die in meer dan ééne ziekte tot heil strekken; andere, die slechts in bijzondere gevallen dienstig zijn; dus heeft de Zedekunde, deze Genezing der Ziele, ook hare bepaalde, zoowel als meer algemeene, artsenijen. Niet echter, als of de eerste schadelijk zouden moeten zijn in die gevallen, waarïn hare *bijzondere* kracht zich minder doet bespeuren; ook dan kunnen zij hare nuttigheid hebben: maar *stellig heilzaam* keurt haar de wijze Arts slechts in zekere kwalen, slechts tegen zekere rampen. Zoo is het ook met die stellingen en voorschrif-

ten

ten der Zedekunde gelegen, van welke ik het voorbeeld uit de Geneeskunde ontleende. Wanneer b. v. het Vaderland, gelukkig en bloeijend, zich in vollen Vrede mag verheugen; wanneer vooräl een land als het onze, gevestigd op Handel en Zeevaart, vrijelijk de gemeenschap met andere Volken aankweekt; dan is het op zijn minst nutteloos, aan zulk eene Natie den geest van *Wereldburgerschap* te prediken: haar aanleg, hare betrekkingen, haar bestaan, boezemen dien den van zelven reeds in. Maar dán, wanneer datzelfde Volk, omgeven door de puinhoopen van zijn dag aan dag instortend nationaal geluk, door welke de snerpende wind van ellende, verachting bij anderen, vooräl van hemeltergende, meinëedige, verbondvertrappende overheersching, vrijelijk heen giert en loeit, reeds op die bouwvallen moedeloos wil nederstorten, en aëmechtig den geest geven; — dan reikt een vriendelijke *Genius* hetzelve de hand, en voert het uit den bekrompenen gezigtëinder van bloei en geluk als *Volk*, op tot den hoogeren kring van heil, en pligten, en bestemming, als *menschen*. De geest van *Wereldburgerschap* past dus, mijdes eräcktens, wonder wel aan verörderde, vervallende, ongelukkige Staten, om dezelve optebeuren en te troosten: vooräl dán, wanneer alle aangewende pogingen tot herstel en behoud vruchteloos uitvielen; en de keuze niet meer is tusschen slappe moedeloosheid, en moedige pogingen

gen tot redding; maar tusschen nuttelooze jammerklagten en kloeke verheffing tot een hooger standpunt.

Ik hoop dus, G. T.! uwe aandacht niet te vermoeijen, door u in 't kort den *Wereldburgerlijken* geest, als, mijns inziens, het beste hulpmiddel tegen moedeloosheid in volksrampen, te doen kennen; en tot dat einde:

U dien geest zelve, naar aanleiding van het woord *Wereldburger*, waaräan hij beäntwoordt, af te schetsen; — om dan

Aan te toonen, dat dezelve troost, bemoediging, en afleiding tegen Volksrampen geeft, onze beschouwing van alle voorwerpen verhoogt en verfijnt, onze ziel verëdelt, in één woord, voor ons verstand en hart allernuttigst is.

De Geschiedenis en de aard der zaken zal ons voorts doen zien, dat het in *onze* tijden veel ligter valt, dan in de *Oudheid*, een Wereldburger te zijn; en

Ons, eindelijk, bewijzen, dat Wereldburgerschap op Godsdienst, als éénigen veiligen grondslag, moet rusten.

I. *Wat is een Wereldburger?* Ter beäntwoording dezer vraag zullen wij ons van den veiligsten gids in oorspronkelijke talen, van taalkundige afleiding des woords, bedienen. Een *Burger* is eigenlijk, en naar de eerste beteekenis, de bewoner eener Ridderlijke veste, van eenen *Burgt*,

Burgt, die daar veiligheid en bescherming vindt tegen alle aanvallen van buiten.

Deze *Burgt* dus is zijne toevlugt, de plaats zijner woning, zijn *Vaderland*, zoo gij wilt. In de ongelukkige dagen van het Vuistregt, toen alle Edelen schier op den duur in bijzondere twisten tegen elkander leefden, was zulk een burgt voor hen en hunne onderhoorigen wezenlijk alles. Naderhand breidde zich de beteekenis van dit woord uit; de vaste inwoners van bemuurde Steden, in staat om dezelve te verdedigen, werden ook *Burgers* geheeten; en eindelijk, toen allengs ook de stedelijke geest door de meerdere onderlinge veréëniging en gemeenschap der Volken in éénen *nationalen* hervormd werd, bekwam ook het woord *Bûrger* de beteekenis van Ingezeten' van zeker gewest, doch slechts van een *vast Ingezeten*, die in alle de voorregten van dat land deelt, en wien geen van deszelfs belangen vreemd zijn. Van dáár het onderscheid tusschen *Burger* en *Vreemdeling*, in de meeste talen gebruikelijk.

Zulk een Burger nu verlangen wij, dat de mensch zij van de *Wereld*. — Wat is de *Wereld?* Behalven onderscheidene afgeleide beteekenissen, drukt dit woord twee zeer verschillende denkbeelden uit: *onze Aarde*, en *het Heelâl*, of die gansche oneindige ruimte van Zonnen, Planeten, en Wachters, welke onze gedachten naauwelijks be-

bereiken, veel min ons verstand bevatten, kan. Wat een Wereldburger in *dezen* zin zij, zullen wij aan het slot dezer Verhandeling pogen aan te toonen; thans bepalen wij ons tot de meer gewone beteekenis, van Ingezeten' dezer *Aarde*, welke voor dit leven de gemeenschappelijke woonplaats van ons geslacht is.

Uit de boven opgegevene taalkundige ontleding des woords hebben wij reeds gezien, dat het woord *Burger*, naar mate der toenemende beschaving, ook eene telkens ruimere beteekenis verkreeg. Men mag dus, overëenkomstig de hoogte van verlichting en ontwikkeling, waaröp het Menschdom thans staat, verlangen, dat ieder mensch niet dat bijzonder gewest, waarin hij geboren en opgevoed is, maar de *Wereld*, de gansche Aarde, voor zijn Vaderland, alle menschen voor zijne *medeburgers* houde. Maar wat beteekent dit nu? Kunnen wij even veel deel nemen in den woesten *Tartaar*, den kruipenden, bedriegelijken *Chinees*, den roofzieken *Arabier*, of andere meer beschaafde, maar ligt nog dieper gezonkene Natiën, als in onze landgenooten, wier taal wij spreken, wier omgang ons verheugt? Neen, G. H.! dit kunnen wij niet; maar dit vordert ook de ware geest van het Wereldburgerschap niet van ons. Even min als de inboorling b. v. van deze Stad hetzelfde deel kan nemen in den toestand der ingezetenen van een of ander vlek, veräf aan de Geldersche of

Oostfriesche grenzen, (schoon ook in zijn Vaderland gelegen,) als in dien zijner Stadgenooten; even min kan de Wereldburger eene deelneming koesteren, die allen *gelijkelijk*, en zonder onderscheid, omvatten zou. Maar *hij sluit niemand van zijne welwillendheid uit*; hij kent geen' Nationalen wrok of afkeer, geene vijandschap tusschen Volk en Volk. Doen de twisten der Grooten en Magtigen zijn land met deszelfs naburen oorlog voeren, hij bejammert dezen verpestenden geesel des menschdoms: sleurt de drang der omstandigheden hem ten strijde heen, hij acht zulks de zwaarste opöffering van zijn leven. Ook is alle haat, alle verbittering, bij het voeren van Oorlog, hem vreemd. Hoe zou hij menschen kunnen haten, of met welgevallen mishandelen, *die*, gelijk SENECA zegt, *zijne medeburgers zijn in eenen grooteren Staat?* Hij doet aan allen, zooveel mogelijk, wel; doch bezielt hem geenszins het avontuurlijke denkbeeld, van geen onderscheid tusschen betrekkingen te kennen. Verre van daar! Zijne Ouders, Huisgenooten, Vrouw, Kinderen, Broeders, Zusters, Vrienden, zal hij gewis de voorkeuze geven; dan zullen zijne Stad- en Landgenooten volgen, echter slechts in zoo verre, als de liefde tot hen noch met de *zedelijkheid*, noch, in het bijzonder, met de *algemeene menschenliefde*, noch, eindelijk, met de *rust van zijn hart* strijdt. Nimmer zal hij der Staatkunde tot helsche ondernemingen

de

de hand leenen, al kon hij zijn Vaderland daardoor ten top van roem en voorspoed verheffen; veeleer, (even als ARISTIDES den *Atheneren*,) dus ook *zijnen* Landgenooten toeroepen: *Dit plan is ten hoogsten voordeelig, maar diep — diep onregtvaardig!* Is hij in grootheid, is hij zelfs tot het hooge Bestuur verheven, dan zullen de bezworene verdragen hem heilig zijn; geen nut voor zijn Vaderland zal hem tot de schending eens verbonds kunnen nopen. Nimmer zal hij de voortzetting van den Oorlog begeren, indien de Vrede op dragelijke voorwaarden te bekomen is; al beloofde de doorgezette krijg aan zijn land de uitstekendste voordeelen. Vreemdelingen uit alle landen, *mits eerlijk en kundig*, zijn hem welkom; het misbruik, 't welk aan elk' wel opgevoeden mensch vreemd behoorde te wezen, het misbruik van menschen uit andere oorden der Wereld met spot of scheldnamen te bekladden, bezoedelt nimmer zijne tong. Hij zal, wanneer hij te kiezen heeft, den verstandigen en braven vreemdeling gewis boven den dommen, of slechten, of zelfs middelmatigen Landgenoot de vriendschapshand bieden, zonder daaröm, wanneer al het andere gelijk staat, zijne pligten en betrekkingen als Vaderlander te miskennen. De gemoedsrust, eindelijk, is bij den Wereldburger boven alle wisselvalligheden verheven, die zijn Vaderland kunnen treffen. Schoon hij verre van onverschillig zij, omtrent die lotge-

vallen, en dezelve zijne helderheid van geest zekerlijk kunnen *benevelen*, is het toch buiten de magt der omstandigheden, die geheel te *verduisteren*; want de groote gedachte: Alles, 't geen mijn Vaderland thans overkomt, dient misschien tot heil der Wereld, tot een groot ontwerp, waarvan de vordering des menschdoms in volmaking het gevolg zal wezen — breekt, gelijk de zon, die nevelen door, en geeft licht en kalmte aan zijn bewolkten geest.

II. En dit leidt mij van zelve tot het tweede stuk van mijn onderwerp. Hoe kan het missen, of eene denkwijze, die *zulke* gezindheden inboezemt, moet ten hoogste welkom wezen aan ieder hart, dat zijne rust, — en dat de deugd bemint? — Zijne rust. — Immers, ik bid u, wanneer wij de krachten van onzen geest door eene, wel is waar, niet gewone, doch geheel niet ondoenlijke poging, zóó verre geöefend hebben, dat wij volksgeluk en volksrampen niet door het bedriegelijke glas van eigenbelang, maar door het meer zuivere, van voor- of nadeel aan de vorderingen des menschdoms in beschaving, verlichting en deugd, beschouwen; dan, G. H.! zal ons menig verschijnsel, dat anders onbegrijpelijk voor ons verstand en jammerlijk voor ons hart is, in een min somber licht verschijnen. Wij zullen dan, al moet het tegenwoordige geslacht daaronder gebukt gaan, misschien in de toekomst

zoo

zoo vele zegenrijke gevolgen, voor eene lange reeks van geslachten, daarïn ontdekken, dat wij de wanhoop van ons werpen, en, zonder morrend ongeduld, de tegenwoordige rampen torschen kunnen. Wat doet gij, edele BRUTUS? 't Is waar, het gevloekte Driemanschap zegepraalt; uw Vriend CICERO, en met hem de bloem van *Rome*, bezweek reeds onder de slagen dier beulen; reeds loert de gretige Soldaat op de gesmaldeelde bezittingen der Burgers van het ongelukkig *Italie;* maar wanhoop niet; steek uw zwaard in, en ontwijk het onweder; eerlang verrijst de Vredezon op aarde in nooit gekenden glans; en diezelfde beul der *Romeinen*, OCTAVIAAN, wordt eerlang de weldoener der Aarde.... Vergeefs! hij doorboort zich het hart, even als te voren CATO; zijn voorbeeld en de bekrompen gezigtëinder, waaruit beiden, alléén als *Romeinen*, de zaken beschouwen, berooft de Wereld van twee der edelste sieraden.

Dan, nog belangrijker is deze zielsgesteldheid voor verhevene deugd. Voor verhevene, zeg ik; want de gewone mensch, die niets buiten zijn Vaderland ziet, kan de pligten des gemeenen levens zeer wel vervullen, en een zeer braaf man zijn: maar breng hem in omstandigheden, waarïn ook Vreemdelingen zijne hulpe behoeven; plaats hem aan het roer van Staat; doe hem als Veldheer een vijandelijk land binnentrekken; en gij zult zien, wat de wereldbur-

gerlijke geest op den mensch vermag, en hoe jammerlijk de Wereld gesteld is, grootendeels alléén uit gemis van dien geest. Indien zich toch de Monarch, de Staatsdienaar, het Opperhoofd van een Gemeenebest, niet de uitbreiding der magt van hun bijzonder Vaderland, maar strikte regtvaardigheid, verbonden aan, en gegrond op, hunne betrekkingen als menschen tot menschen, ten doel stelden; verdwenen waren alle twisten tusschen Staat en Staat; zachter en zeldzamer, wat zeg ik? te niet gedaan ware de woede van dat gruwelijkste aller monsters, den Oorlog; en de vermetele Eerzuchtige, die hem nog voeren wilde, zou in den algemeenen afkeer eene genoegzame hinderpaal vinden; want men zou het dan geene eere meer achten, bloed, dierbaar menschenbloed te plengen; geen Vorst zou de voortzetting van den krijg meer met dat gevloekte voorwendsel van *roem* of *eer des Staats* kunnen bemantelen; want geen' Staat zou dan een' roem hebben of kennen, die hem bijzonder eigen was; hoe zou hij dat kunnen? Zouden Burgers dier zelfde Wereld, van den zelfden grooten Staat, het zich tot *eere* kunnen rekenen, een' burgerlijken Oorlog te voeren, en dus muitelingen tegen de hoofdwet, de algemeene rust, te worden?

Dit, G. H.! zouden de voordeelen zijn van den Wereldburgerlijken geest, indien hij algemeen wierd. Groote en onschatbare voordeelen,

ze-

zeker! doch niet bereikbaar, ik beken het, in den tegenwoordigen toestand des menschdoms. Misschien zullen velen mij zelfs beschuldigen, als verlustigde ik mij in het scheppen der buitensporigste idéälen. Dan, onderstel het geval, dat de mensch geheel doordrongen ware van het gevoel, dat zijn Vaderland hem slechts in zoo verre dierbaar moet zijn, als bestaanbaar is met de striktste, naauwgezetste vervulling der niet minder heilige pligten omtrent alle menschen; dat deze leer overäl gepredikt, op alle Scholen geleerd, door alle Vorsten bij de troonbeklimming met een' duren Eed bezworen werd; met een' Eed, op welks overtreding dan het algemeen gevoelen des Volks dien Vorst zelve de gehoorzaamheid opzeide; — dan vraag ik u, of de weg niet reeds gebaand ware ter afschaffing van Oorlogen, althans van aanvallende Oorlogen tusschen beschaafde Staten? En is het zoo geheel onmogelijk, dat het menschdom, dat ten minsten *Europa*, misschien door de tegenwoordige rampen zelfs naauwer verbonden, en wijs geworden door veel leeds, eindelijk eens die zeldzame hoogte bereike? en dat dan eens de gulden dagen aanbreken, door oude Dichters in het verschiet gezien, wanneer de wolf met het lam zal verkeeren, de koe en de beerin te zamen zullen weiden, en de grootste kudden den Koning des wouds niet meer vreezen; wanneer men nergens leed zal doen, noch verderven...? O! dan

zouden wij onze tranen, thans bij geheele beken geplengd, immers zegenen, wanneer zij het zaad moesten bevochtigen, waaruit eenmaal *Europa*, dan tot éénen Staat, of toch tot één naauwverbonden Geheel verëenigd, eeuwigen Vrede en ongestoorde rust had te oogsten! —

Maar niet alléén de algemeene zedelijkheid, ook wetenschap en kunde moet bij den wereldburgerlijken geest onbegrijpelijk winnen. *Vooreerst*, heeft, bij meerdere verspreiding van dien geest onder het menschdom, ook minder belemmering tusschen de onderscheidene Natiën plaats, ter algemeene onderlinge bekendmaking hunner ontdekkingen. Het is voor den menschenvriend troostelijk te zien, dat, te dezen aanzien althans, juist door het aangeprezene middel, reeds zóó veel goeds bewerkt is. De Geleerden, Kunstkenners en Onderzoekers beschouwen elkander in *Europa* thans reeds als ééne groote Broederschap; bij hen heeft het vooroordeel van *Nationalen afkeer* reeds overäl uitgediend, en men ziet met innig welgevallen, hoe *Fransche* en *Engelsche* Geleerden van het *Instituut* en de *Koninklijke Sociëteit*, langs alle mogelijke middelen, zelfs in dezen Oorlog op leven en dood, de onderlinge gemeenschap pogen te onderhouden.

Toen LODEWIJK *XVI.* te midden des *Amerikaanschen* Oorlogs, de schepen van den grooten Ontdekker COOK vrijstelde van alle gevaren, om door *Fransche* kapers of Konings-schepen genomen

men te worden, gaf hij een verheven voorbeeld, sedert ook door *Engeland* gevolgd. Elke Staat beschouwt thans reeds de wetenschappen als een algemeen eigendom, heilig en onschendbaar voor zijne Legers en Vloten. Ach! mogt hij zóó ook reeds het leven, het eigendom en de rust van den vreedzamen Burger op alle plaatsen beschouwen! —

Doch, *ten anderen*, heeft de Wereldburgerlijke geest, al wierd hij volstrekt niet algemeen, toch het voordeel, dat ieder, die in dien geest denkt en handelt, den kring zijner gewaarwordingen en nasporingen ongemeen voelt uitgebreid. Hij stelt *belang* in alle menschen, en daaröm is hem ook de Geschiedenis zijner Broederen uit alle tijden, van alle Volken, zoo bij uitstek gewigtig. Geleid door zijnen goeden *Genius*, de Menschelijkheid, is *hij* eigenlijk de regte man, om nieuwe oogpunten in het veld dier wetenschap optesporen. Hij bepaalt zich b. v. niet slaafsch tot eene bijna nuttelooze opdelving van weinig beteekenende Oudheden, het zij in zijn Vaderland, het zij bij de doorgaans zoo uitsluitend bestudeerde *Grieken* en *Romeinen*; maar de *mensch*, als zoodanig, in deszelfs betrekkingen, hartstogten, en bedrijven, onder alle luchtstreken, in alle Eeuwen, is het onderwerp zijner beöefening. Edele daden, ook voor duizenden jaren, ook aan 's Werelds ander einde verrigt, bekoren zijn hart; trekken van lage boosheid, of geweldbe-

 toon,

toon, waar en door wien ook gepleegd, wekken zijne verontwaardiging. Het heerlijke Vers van TERENTIUS is zijne leus:

Ik ben een mensch; niets menschlijks is mij vreemd.

III. Van TERENTIUS! — en te voren bragt ik reeds eene spreuk van SENECA bij. Hoe strookt dit, zult gij vragen, met de stelling, die gij boven aannaamt te bewijzen, dat onze tijden veel geschikter zijn voor het Wereldburgerschap, dan de Oudheid; welke ons daaromtrent zulke uitnemende gezegden heeft nagelaten, die toch van een hart getuigen, doordrongen van dien verhevenen geest? Ik hoop niets gezegd te hebben, dan 't geen de Geschiedenis en ondervinding staaft; doch een omstandig onderzoek van dit stuk zou mij al te ver afleiden. Ik zal mij dus, ten bewijze van mijn gestelde, tot eene vlugtige beschouwing der lotgevallen van het Wereldburgerschap in 't algemeen bepalen.

Men kan niet ontkennen, dat de Ouden niet alléén dit denkbeeld, maar ook dit woord, uitgevonden hebben. SOCRATES, zegt CICERO, *eens gevraagd zijnde, wat landsman hij was? gaf ten antwoord: Een Wereldburger.* Maar wie was ook SOCRATES? De eeuwige eer der Heidensche Wereld; een man, zoo als voor of na hem in reinheid van hart, verhevenheid van inzigten en bedoelingen, en uitgebreidheid van menschenliefde, althans onder de *Grieken*, dit edele Volk, nie-

niemand gevonden is. Hij was te groot, om alléén *Athener*, alléén *Griek* te zijn; hij, maar hij ook het eerst, koesterde het groote denkbeeld, dat de Wereld ons Vaderland was, schoon hetzelve onder zijne leerlingen, naar 't schijnt, weinig werd aangekweekt. Doch gelijk de deugdzaamste Wijsgeer, zoo nam ook de strengst zedelijke wijsgeerige gezinte het Wereldburgerschap aan. De *Stoicijnen* koesterden vrij algemeen het gevoelen, dat deze Wereld door de Opperste Godheid of Voorzienigheid tot heil en nut van menschen en Ondergoden gebouwd, en dus ons gemeenschappelijk Vaderland was. Dit gaf hun dien ongemeenen moed in 't lijden van een kwaad, hetgeen men destijds voor een der grootste onheilen van den mensch hield, van de ballingschap uit het Vaderland. Dit moedigde hen aan, om in alle omstandigheden groot, en zich zelve gelijk te handelen; zoodat wij met bewondering denzelfden Adel der ziele in den verächten slaaf EPICTETUS, als in Keizer MARCUS ANTONINUS, Heer der toen bekende Wereld, ontwaren, wier geschriften bijna dezelfde strekking hebben, en denzelfden geest ademen.

Doch de invloed der *Stoïsche* leere was te gering, hare stellingen te wrang en onnatuurlijk, de trotschheid en geveinsdheid van vele harer aanhangelingen te zeer in 't oog loopend, om eenige algemeenheid te geven aan het denkbeeld: *de gansche Wereld is ons Vaderland.* Herinnert

u

u slechts den wreeden, bloedigen *Nationalen* geest, die destijds de Volken bezielde; de natuurlijke spanning hunner Vaderlandsliefde bij *Spartanen* en *Romeinen*, die het verscheuren van de teederste banden der Natuur voor grootheid deed aanzien, die elke onregtvaardigheid omtrent andere Volken, zoo niet stellig goedkeurde, dan toch dikwerf prees; die te *Sparta* ongelukkige, gebrekkige kinderen, arme, verdrukte lijfëigenen aan het gewaande welzijn van den Staat opöfferde; te *Rome*, in vroegere Eeuwen, door list en schijnbare onbaatzuchtigheid; in latere, door het schandelijkste geweld, vrije en onbeleedigende Volken en Koningen onder het juk bragt. Immers, bij de *Romeinen* droeg *hij* de grootste eere weg, wiens afgrijselijke zegekar, even als die van ACHILLES bij HOMERUS, het meest van menschenbloed droop; de bedaarde, menschelijke overwinnaar, die, door verdrag of bemiddeling, den Vijand met weinig bloedverlies bevredigd had, genoot slechts de middelmatige eer der kleinere zegepraal. Denkt aan *Carthago*, waarvan men de 700,000 Inwoners alléén daaröm uitroeide, omdat zij bestonden; aan dien Veldheer, die 70 steden te gelijk, en daarmede een geheel landschap, dat voor *Rome* niet gevaarlijk was, verwoestte; denkt aan de algemeene slavernij, die de meerderheid des menschdoms gekluisterd hield, doordien men alle krijgsgevangenen, die nog in leven gespaard werden, tot lijfëigenen maakte;

denkt

denkt aan die steden, wier inwooners liever verkozen, Vrouwen en Kinderen, en daarna zich zelve van kant te maken, dan in 's Vijands handen te vallen: en vergelijkt bij dit tafereel onze ongelijk zachtere oorlogen, de behandeling der krijgsgevangenen in onze tijden, — en gij zult gewis erkennen, dat, hoezeer deze er nog verre af zijn, van den wereldburgerlijken geest naar behooren aantekweeken, men echter reeds gewigtige stappen daartoe gedaan heeft, welke bij den Menschenvriend de hoop op voortgang, en eindelijke uitbreiding van den geest levendig houden en aanwakkeren moeten. —

Thans derhalve kan de Duitscher, de Nederlander, de Franschman zelfs en de Brit, zich gereeder, dan de *Romein*, de *Carthager*, de *Athener*, *Lacedemoniër* en *Egyptenaar*, als onderlinge Medeburgers aanzien, die den twist hunner Regeringen meer beklagen, dan daarïn deelen, en waarvan gewis zeer verre de meerderheid, in dit noodlottig tijdstip, het einde dezes rampzaligen Oorlogs wenschen; hetwelk in de meeste Oorlogen der Oudheid, welke de Volken zelve met geestdrift voerden, het geval niet was. —

IV. Dan, nu is de vraag: van waar die verbetering in de Wereldburgerlijke denk- en handelwijze der menschen? Door den voortgang van kunsten en wetenschappen? Maar deze stonden in *Griekenland*, en, gedeeltelijk, op deszelfs voetspoor,

spoor, te *Rome*, op eene hoogte, tegen welke wij nog opzien. Dus kan alléén de rede daarvan in de meerdere Godsdienstige kennis onzer dagen gezocht worden, die den Wereldburgerlijken geest heeft verlevendigd, uitgebreid, en, zoo wij hopen, hoe langer zoo meer algemeen zal maken. Beschouwen wij, om dit te bewijzen, den invloed der Godsdienstige gevoelens op de Wereldburgerlijke denkwijze. —

De vraag, of een Wijsgeer, die of aan geen Opperwezen *gelooft*, of hoegenaamd geen' *invloed* aan dat geloof toekent, en in de Wereld slechts toevallige en stoffelijke oorzaken beschouwt, — dan of een Vriend van den Godsdienst beter Wereldburger zijn zal? komt hieröp neder: Wie moet beter Vaderlander wezen, hij, die niets dan wilde Regeringloosheid rondöm zich ziet; of hij, die het bestuur van een' magtigen, wijzen, regtvaardigen en goeden Monarch eerbiedigt? De eerste zal gewis meer in zich zelven teruggetrokken, uit vrees of mismoedigheid een *Egoïst* worden; de tweede, die in alle daden der Regéring een uitnemend plan beschouwt, waarvan hij reeds zeer vele goede uitwerkselen *ziet*, en nog meerdere *verwacht*, deze zal regt hartelijk deel nemen in het geluk zijner Medeburgeren, en, zoo veel in hem is, tot de wijze doelëinden des Hoogen Bestuurs medewerken. Deze vergelijking behoeft geene opheldering: een ieder kan die terstond op het bedoelde onderwerp toepassen.

sen. Ook verdient het opmerking, dat juist die Wijsgeeren der Oudheid, welke wij zagen, dat in woorden en daden meest voor het Wereldburgerschap uitkwamen, SOCRATES en vele *Stoïcijnen*, vooräl EPICTETUS, en ANTONINUS, tevens zeer voor Godsdienstigheid ijverden. —

Dan het *Christendom* heeft de kennis aan het Opperwezen verbazend uitgebreid, en toepasselijk gemaakt op het dagelijksche leven. Het onderscheidt zich van alle andere Godsdienstleeringen daardoor, dat het niet aan eenig bijzonder Volk, maar aan de menschheid gerigt is. Men heeft aan hetzelve als een gebrek aangetijgd, dat het geene stellige Vaderlandsliefde predikte; maar dit kon onmogelijk in deszelfs geest vallen. De Vaderlandsliefde heerschte in die oude tijden maar al te sterk; zij moest gelenigd en getemperd worden: dit deed het Christendom door de verkondiging van deszelfs algemeene liefde, die het regte Wereldburgerschap is; en, wel verre dat ik hier eenig verzuim of gebrek kan vinden, komt het mij ten hoogsten opmerkelijk voor, dat eenige onbeschaafde, gemeene lieden uit die Natie, welke om haren *haat tegen het menschdom* heinde en verre berucht was, uit de *Joden*, het wagen, den dam te verbreken, die de onderlinge goedwilligheid tegenhield, den bekrompenen *nationalen* geest te verbannen, en, zoo verre hun invloed zich uitstrekt, alle menschen, als Broeders,

ders, onder het koesterend opzigt van den besten Vader te scharen.

Ja, in het Christendom is God meer dan een uitmuntend Monarch; hier is hij *Vader* van het groote Huisgezin der menschen; niet de eigenzinnige, grillige, opvliegende *Vader van menschen en Goden* bij HOMERUS; en meer dan die van EPICTETUS, die zijne kinderen slechts hier op Aarde bemint; hij is de Vader der Deugdzamen voor de Eeuwigheid, die, ook bij den dood, in zijne armen veilig zijn. —

En zie hier ons van zelve gebragt tot de uitnemendste, verhevenste beteekenis des Woords *Wereldburger*, die zoo oneindig veel ruimer is, dan de tot hiertoe beschouwde, als het Heelal in eene grootere evenredigheid tot de Aarde staat, dan de Aarde tot eenig gewest of grondgebied. Wij zijn niet alléén Burgers dezer *Aarde;* wij zijn het van de gansche wijde, en, onafmetelijke, misschien oneindige Schepping Gods. Overal, waar redelijke en gevoelige schepselen wonen, hebben wij Broeders; want allen zijn immers kinderen des besten Vaders, die allen zonder onderscheid, hoe zeer langs verschillende wegen, tot geluk en volmaking wil leiden. Zien wij dan op een' schoonen avond die duizende Zonnen, die daar aan het uitspansel schitteren; die Milliöenen andere, die, half verscholen voor het ongewapend oog, in den Melkweg en

de

de nevelvlekken zijn opéén gepakt, dan gloeit onze borst van hooge gevoelens, en dan kunnen wij met edele fierheid zeggen: Hoe nietig ons ligchaam zij, onze geest is toch met alle de inwoners dier hemelbollen verwant; wij zijn hunne medeburgers in het Rijk des Onzienelijken! Hij zelf heeft immers beloofd, dat de Vriend der Deugd éénmaal in het bezit van dat Burgerregt treden zal, in de hoofdplaats van het Geschapene, in het middelpunt van alle die Werelden, welke dan veelligt voor den Hemelbewoner openstaan, om hare inwoneren te leeren kennen, beminnen, en zich gezamenlijk met hun, in de goedheid des algemeenen Vaders te verheugen! —

Deze Aarde is wel ons Vaderland,
Maar ze is de Hoofdstad niet; —
Ze is een verwijderd grensgewest
Van 't groote Godsgebied. —

Die Hoofdstad prijkt in 't ver verschiet
Voor ons bewond'rend oog,
In 't licht van eeuwgen starrenglans,
Des avonds, dáár om hoog. —

De Koning toont zijn' heerlijkheid
Nog grooter dáár, dan hier; —
Dáár woont de keur van 't Geestendom,
Dáár wappert Zijn banier.

Vele onzer Lieven wonen dáár,
Op 's Vorsten wijs bestel;
Geroepen tot een' hooger' kring,
Bevrijd van zielsgekwel. —

Dáár komen we ook, als 't Hem behaagt,
En zien met deerenis,
Hoe hier een plekje ons Alles was,
'T geen slechts een molshoop is. —

Komt, Broeders! trouw dan onzen post
Bewaakt, hier op de grens; —
In elken strijder zien w' een' Vriend:
De leus is immers: — mensch!

Of hij op onze standplaats strijd',
Of niet, maakt klein verschil; —
Dáár, in de Hoofdstad, vraagt men slechts:
Streedt gij naar 's Vorsten wil?

VER-

GEDICHTEN.

DE ZON.

Wat is Gods goedheid groot! Daar rijst voor ons het licht;
Gods wonderen verschijnen;
De bajerd van Gods nacht moet voor de zon verdwijnen;
Mijn oog aanschouwt het licht;
't Is balsem voor de smarten,
't Is troost voor onze harten,
't Vertoont Gods aangezigt.

Mijn oog aanschouwt den Dag; 't is een geschenk van God;
Zijn licht alleen kan leven
En vorm, en kleur, en glans, aan aarde en hemel geven;
Zijn Zon herschept ons lot;
De dag, wiens komst wij zingen,
De vriend der stervelingen,
De dag behoort aan God.

Natuur aanbidt dien God en zingt het morgenlied;
'k Zie bergen, planten, dieren,
Verrezen uit den nacht, het morgenoffer vieren:
'k *Zing* mêe het morgenlied;
Al wordt het slechts gezongen
Door sterfelijke tongen,
't Mishaagt der Godheid niet.

Wij schepslen knielen neêr en eeren God alleen;
Hij heeft de Zon geschapen;
Hij gaf den donkren nacht om ongestoord te slapen;
Hij sprak, en 't licht verscheen!
Nog blijft Gods almagt spreken,
Wij zien den nacht geweken,
En eeren God alleen.

Mijn oog aanschouwt de Zon, en Gods goedgunstigheid;
Voor Dwazen en voor Wijzen,
Doet Hij, die allen schiep, zijn Zonne daaglijks rijzen;
't Is God, wiens heerlijkheid
Op wurmpjes, die hier wemelen,
En in het ruim der hemelen,
Het zelfde licht verspreidt.

Ga

Ga hooger op, o Zon! Uw glans bestrale mij!
'k Heb wijd van hier nog vrinden,
Die mooglijk thans in u dezelfde blijdschap vinden,
Uw glans aanschouwen zij;
Dat zelfde licht, wiens stralen
Thans op mijn vrienden dalen,
Dat licht bestrale ook mij.

Al zijn wij ver van een, dezelfde God regeert;
Hij zorgt voor al de zijnen;
En doet hen, waar ze ook zijn, door 't zelfde licht beschijnen.
Al wierd de Zon verteerd
Door 't onophoudlijk gloeijen,
Geen zorg kan Hem vermoeijen,
Die werelden regeert.

Geen tijd beperkt zijn gunst: de Zon die mij verheugt,
Heeft Adam reeds beschenen,
En zal den jongsten dag met Adams dag veréénen:
Ze is aller schepslen vreugd;
Ja zelfs Gods Zoon, die 't leven
Aan 't Menschdom heeft gegeven,
Wierd door haar glans verheugd.

Maar, eeuwig God! ik smelt als ik die Zon aanschouw:
Zij moest haar aanschijn dekken
En in het middag-uur zich aan deze aard onttrekken,
In de allerdiepsten rouw;
Gods Zoon moest, bij zijn sterven,
Het blijde daglicht derven,
Dat ik met vreugd aanschouw.

P. L. VAN DE KASTEELE.

AAN

AAN MIJNEN KLEYN.

Laten wij vuriger ons aan Jezus verbinden! —
In Hem aan elkander! —

KLEYN.

De Godheid houdt, in heure hand,
Een' onverbrekelijken band,
Op 't kunstigste gewrogt, in 't rijk der eeuwigheden.
Eer iets, wat stoflijk is, verscheen,
Vervulde hem Gods liefde alleen. —
God schept—en in dien band plaatst Hij het vrugtbaar Eden.
Hij roept den mensch — en Adam leeft.
Het Eng'lenheir, zingt blijde toonen:
„ Gij, wien Gods liefde ook 't aanzijn geeft;
„ Zult in den band der liefde woonen! "

Het rad der eeuwen rolt al voord,
En brengt, in ieder waereldöord,
Een kleine maatschappij: — straks leven gansche rijken.
De band omvangt dit groot getal;
Gods liefde doet, door 't gansch heelal,
Bij al wat leeft en denkt heur zagten invloed blijken.
O zagte band, Eenstemmigheid!
Uit 't Godlijk wezen voordgesproten —
O band, zoo groot — zoo uitgebreid,
Gij maakt ons allen lotgenooten!

Ja! 't gansche menschelijk geslagt,
Door ééne band hervoordgebragt,
Is, tot het zelfde doel — is tot Gods eer geschapen!
Wij allen, wij zijn broeders, ja!
De Godheid slaat elk onzer gâ —
Wij broeders....? ach! waarom, geklonken in het wapen,
Elkaâr op vrijen grond bestookt? —
Elkaar gedongen naar het leven? —
Zoudt ge u, daar 't bloed door 't wraakvuur kookt,
Den zagten naam van broeders geven?

Gij!

Gij! die dus op uw broeders woedt,
Dus in uw eigen boezem wroet,
Gij zijt niet in den band, die 't menschdom zamenstrengelt!
Gij zijt toch menschen....! keer! ai keer!
Reik uwe hand aan 't menschdom weêr!
Keer in den zagten band, die 't sterflijk hart verengelt!
Wat toeft gij? kom! mijn broeders! kom!
Laat u door liefde en deugd verwinnen!
Keer weer! dan zal u 't Englendom —
Dan zal de Godheid u beminnen!

Gij, ed'ler zielen, gij wier hart
Gevoelig om eens anders smart,
Ook met de blijdschap juicht van uw natuurgenooten!
Gij voelt de waare Eenstemmigheid! —
Hoe ver het lot u van mij scheidt —
Gij zijt eenwezig — Ja! dit blijft mijn vreugd vergrooten!
In de eeuwigheid!.... mijn vrienden! Gij
Die waart — en zijt — en nog zult wezen!
Hoe droevig hier ons noodlot zij: —
Daar zullen wij vereënigd wezen! —

Mijn

Mijn Vriend! laat dan de hand van God,
Naar 't eeuwig afgeteekend lot,
U in een andre streek, ver van mijn woning, voeren!
Mijn hart blijft aan uw hart getrouw. —
Ik blijf altoos uw vriend! — of zou
De hand, die ons verknogt, die banden weer ontsnoeren?
O neen! mijn vriend! een stille zugt,
Die ons ten boezem uit zal breken,
Zal, zich vereënende in de lugt,
Bij God voor onze vriendschap smeken!

O vriendschap! die mijn hart verheugd,
Gij zijt de Leidsvrouw mijner Jeugd!
Gij doet mij 't waar geluk, de zuivre blijdschap smaken!
Mijn KLEYN, mijn broeder, mij zoo waard!
De vriendschap doet ons hart op aard
Reeds in den zuivren gloed van Englen-vriendschap blaken!
Van Englen-vriendschap —? Ja, mijn vrind!
Wij mogen op dien invloed roemen!
En, daar Gods liefde ons samen bindt,
Ook de Englen onze broeders noemen!

Dat

Dat dan de dood den band ontknoop'
Des levens, en ons ligchaam sloop'!
De ziel zal, onbelet, van 't nietig stof ontheven,
Der Godheid dankbare offers biên —
Heur vrienden, broeders, wederzien —
En — tot in Eeuwigheid — met heure vrienden, leven!
Vaarwel dan, KLEYN! — in de Eeuwigheid!....
Schoon wij elkaar hier niet weer vinden —
De hand, die ons ten grave leidt,
Zal ons, voor eeuwig, weêr verbinden!

1782. J. BELLAMI (*).

*

(*) Gewonelijk wordt de naam van dezen Dichter gespeld BELLAMY: wij zijn zijne eigene naamteekening gevolgd. Ook hebben wij gemeend, hem zijne eigene spelling te moeten laten; het geen wij met het voorgaande Gedicht, van den Heer V. D. K. niet hebben kunnen doen, om dat ons daarvan slechts een afschrift was geworden.

HOPELOOZE LIEFDE.

Van waar, van waar dat hevig blaken,
  Dat eind'loos smachten van den dorst?
Dat blaak'ren van mijn bleeke kaken,
  Die gloed, die vlammen in de borst?
Van waar dat onuitbluschbaar branden,
  Dat noch rivier, noch zee verdooft?
Dat, grijpende in mijne ingewanden,
  Mij stervende aan den dood ontrooft.
Een Godheid stookt dien gloed, ontvlamt mijn ziel en zinnen,
  Een Godheid woelt mij door het hart!
Ééns opende ik de borst, de Liefde drong er binnen,
  En ademt nu, ik voel 't, ja! dartelt in mijn smart.

Ach

Ach Liefde's Engel! 'k moet het dragen!
Waar is de magt, die u onttroont?
Wie kan u uit het hart verjagen,
Waar, met u, hemelluister woont?
Ja glansrijk beeld! welk vuur kan bij uw licht-gloed halen?
Gij middag-glans der Zonne; rijs!
Verwarm, doorstoof de diepste dalen!
Maar neen! verdwijnt, ô zonnestralen!
Uw gloed is bij de Liefde als ijs.

* * *

Met eeuwig vlammend goud omflonkerd,
Met licht van 't ontoeganklijk licht,
Dat al der heem'len glans verdonkert,
Straalt mij die Liefde in 't hart,en vlamt mij door 't gezigt.
Ja Liefde! dat is 't beeld, dat is die God'lijke Engel,
Die door mijn ziel haar vuur ontsteekt.
Dat is de rozenknop, wiens purperkleurgemengel
Niet langer branden kan besloten in zijn stengel, (breekt.
Maar gloeijende van wang door 't groen der bladren
De Liefde blaast dat vuur me in 't harte,
En stookt dien gloed gestadig aan.
Ach onuitbluschbaar is haar smarte!
O vlammen, die me in 't aanzigt slaan!

Ja

Ja ziet! of niet het vuur, dat uit mijn oogen flonkert,
Den gloed van't Starrenheir, dat om mij zweeft, verbleekt;
Behalven 't licht van Haar, die maan en zon verdonkert,
En in mijn boezem gloeit en uit mijne oogen spreekt? —
O mogt ik, mogt ik met Haar ademen,
Versmelten in een' zelfden gloed!
Maar ach! haar schaduw slechts in vluggen droom te om-(vademen.
Dat *slechts* moet me *alles* zijn, een eeuwigvlugtend zoet!

DE

DE

HOOP.

UITGESPROKEN IN HET DEPARTEMENT DER HOLLANDSCHE MAATSCHAPPY VAN KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN, TE AMSTERDAM.

1814.

DOOR

Mr. W. BILDERDIJK.

'k Moet mijn reeds ontwende knokkelen

Dan weêr vleijen aan de snaar?

De uitgediende Luit weêr tokkelen?

Gy begeert het, Vriendenschaar!

Ach, ik heb mijn stroeve zangen

Vijftig jaren lang gestort;

Laat, ô laat my rust erlangen!

Al de kransjens, eens ontfangen,

Zijn reeds met mijn kruin verdord.

Mocht ik Pindus niet bestijgen,
'k Huppelde om zijn voet, my mat:
'k Worstelde met aâmloos hijgen
Om het nietig lauwerblad:
En, wat won ik met dat wroeten,
Waar ik 't leven in verloor? —
't Geen my alles moest verzoeten,
Was (helaas!) een ijdel toeten
Van een luttel lofs in 't oor.

Zalig echter, zoo dat brommen,
Voedselloos voor 't hongrend hart,
Nijd en laster kon verstommen!
't Leed bezweeren van de smart! —
Maar ô neen, geen holle tonen
Stillen 't onweer in de borst,
Noch het groen der eerekronen,
Hoe de waan het moog verschoonen,
't Smachten van een hooger dorst.

Ach!

Ach! wy waren niet op de aarde
Om een handvol ijdlen wind,
Die de gloriezucht vergaârde,
Die de waan voor spijs verslindt.
Neen, ons lot is meer verheven: —
Aan den eindpaal van zijn baan,
Ziet de Grijsaart beter leven,
(Dat de dood hem in doet streven,)
Als zijn lotbestemming aan.

Wien, wien lust het dan, te zingen,
Dien een hooger roeping wenkt?
Wien, zijn geest in band te dwingen,
Die aan 't stofloos aanzijn denkt?
Ach! de smaak der kinderweelde,
Gaat met kindsche dagen om; —
Wat de bloei des levens teelde,
Wat de rijper jaren streelde,
Met verkleumden ouderdom.

Niet, dat wy de vlijt betreurden
  Van een Dichterlijke jeugd,
Of de Kunst te nietig keurden,
  Dat het hart zich des verheugt.
Neen, geen Lente was verloren,
  Die der Dichtkunst werd gewijd,
Maar de zangaâr, stijf gevroren,
(Hoe gewillig ook te voren)
  Voelt des levens wintertijd.

Wel dan! slaakt de natte toomen
  Van het afgerende ros!
Eischt geen bloesem aan de boomen
  By hun rijp- en pegeldosch.
Gunt mijn grijsheid, vol van plagen,
  In heur laatste snikken, rust;
Zoo de zon na 't glansrijk dagen
Toch ÉÉNS afstijgt van heur wagen,
  Toch heur fakkel ÉÉNMAAL bluscht!

Wat

Wat ontzegt ge my, te zwijgen? —
Ook mijn laatste levenslicht
Zal voor U ten hemel stijgen
In een' Dichterlijken zucht.
Ja, voor U; voor 't heil der aarde;
Voor het dierbaar Vaderland
Waar ik bloed noch zweet voor spaarde,
Nood en jammer voor aanvaardde; —
't Geen ik alles gaf te pand. —

Ja, gy zult mijn rust gedogen;
En, hervat ik thands de stift,
't Is een laatst, een uiterst pogen
Van een uitgeblaakte drift.
Hol ik dan in d' afgezongen,
Ouden, droeven maatzang voort,
Denkt: eens grijzaarts stroeven longen
Wordt geen toonklank afgedwongen,
Die een jeugdig hart bekoort.

'k Zal met U dat goed beschouwen,
Dat den stervling laatst ontvliedt,
Luchtkasteelen op doet bouwen
In een ingebeeld verschiet:
Foltring, wellust, van ons dwazen,
Steeds door haar te loor gesteld;
Wien, terwijl wy, opgeblazen,
In verbeeldings beemden grazen,
Logen meer dan waarheid geldt.

Speeltuig van de dwarrelwinden
Op des levens breeden plasch,
Kent ons hart, geliefde Vrinden,
Alles wat DE HOOP ONS was.
Laten wy haar recht waardeeren,
Die verleidster van dat hart,
En de voedster van 't begeeren,
Dat den boezem doet verteeren
In nooit eindigende smart.

DE

DE HOOP.

Wie draagt, in 's aardrijks Lentedosch,
Gebloosd met 's hemels uchtendblos,
De duizendschoon op 't hoofd aan kakelbonte banden,
En reikt in 't schittrend kristallijn
Den vonkelenden zwijmelwijn
Aan al wat ademt, rond, met uitgestrekte handen?
Wat Circe vol bedrieglijkheên,
Van heel één wareld aangebeên,
Vangt hier den wijrook op van duizend duizend dwazen,
Die, kruipende aan haar voet in 't stof,
Verhongren voor haar oog, daar ze op heur wenken azen,
En, kinderlijk gepaaid met ijdle waterblazen,
't Heelal vervullen van heur lof?

Onzinnig menschdom, hoe! gy duldt? —
De woede heeft uw borst vervuldt,
Zy wapent u de vuist — gy zult u stervend wreken; —
De bliksem vlamt u in 't gezicht,
En overmacht en noodlot zwicht,
't Ontzachlijk vuur vat lucht om ijslijk uit te breken....!
Maar neen — een drup van 't toovernat,
Met d'. enklen vinger uitgespat,
Één lach, een schemer zelfs van haar verleidende oogen,
Slaat moed en woede teffens neêr;
En, willig onder 't juk, het bangste juk, gebogen,
Verzaadt gy 't wulpsche hart aan d' ingezwolgen logen,
En, Held noch Wreker leeft er meer!

Gy zijt het, HOOP, ja gy-alleen,
Gy! die in 's wareld's tegenheên
Uw valsche balsems stort, die tergen, niet verzachten:
Wier eeuwigprikklend ampertout
De wond, die toesloot, open houdt,
En 't afgefolterd hart in staâgen gloed doet smachten.
Gy, die op 's kranken legersteê
Geen rozenblaân voor 't doornig wee
Maar helsche maankop strooit, die onder 't schijnbre streelen
En zelfbesef en krachten smoort,
Naar schimmen grijpen doet, met ijdle dromen spelen,
Die in 't bedwelmd verstand de ontstoken dampen telen;
't Verstand, in sluimerzucht vermoord!

Hoe!

Hoe! U, u zingt men? U, beulin
Die 't leed vereeuwigt! — tyrannin,
Wier geessel angels draagt die de ingewanden scheuren! —
Ach weinig ware ons 't sterflijk leed:
De traan verdroogt, het hart vergeet,
En 't treuren, 't treuren-zelf, neemt zoetheid aan in 't treuren.
Maar gy, gy doet de borstkwetsuur
Met eindloos weêr vernieuwden duur
Van schuimend hartebloed, van bloed en etter, wellen!
Gy rukt de roof wreedaartig af,
En doet om 't krimpend deel onlijdbre zweepen knellen,
Den boezem dien gy roert, van spijt en wrevel zwellen,
En pijnigt tot in 't hart van 't graf.

Dus sprak ik, diep geroerd, en met my-zelv' te onvreden.
Wat zag ik? — De aard vervuld met duizend ijslijkheden,
Maar — elk gelukkig of rampzalig in dien graad
Als 't hart voor zijne alleen of andre toestand slaat.
'k Zag niemand lijdende, dan door de drift ontstoken
Waarvan gescherpte hoop het ingewand doet koken;
'tVerlangen d' angel, waaraan 't hart zich ophaalt, dat
Hem inzwelgt met het aas, verbeeldings ijdlen schat!
En, door een flikkring blind die m' aanstaart aan de kimmen,
Ons oog verdoofd voor 't licht waarvan zijn vochten glimmen.
Sluit af de scheemring van eene uitkomst waar ge op ziet,
ô Stervling, en uw hart is veilig voor 't verdriet.

Geen

Geen last des levens knelt, die 't lot u geeft te dragen;
Die kittling slechts die vleit, schept uit genieting, plagen.
Hy-zelf, aan wien Natuur 't verkwiklijk licht onthield
Waarmeê de hemeltoorts wat leven heeft, bezielt;
Hy, wien geen morgen lacht van uit haar rozentransen,
Geen avondschemer lonkt, met waterflaauwe glansen,
Maar eindelooze nacht de handen drukt op 't hoofd,
En half zijn aanzijn in het edelst zintuig rooft: —
Hij — Ja, beklaagbrer nog; wien meer dan 't licht der oogen,
Wien heel zijn menschheid-zelve, in 't zintuig werd onttogen,
Wien (de Almacht wilde 't dus) Natuur den toegang sloot,
Waardoor het reedlijk dier aan soort- en lotgenoot
Zich meêdeelt in 't gegolf van lucht- en ademstroomen;
Voor wien geen Zefir zuist noch lispelt door de boomen,
Geen rimplend beekjen ruischt of murmelt door het zand,
Geen luitsnaar andwoordt aan de tokkling van de hand,
Maar de aard een schouwspel is, wreedaartig afgesloten,
Waar 't naadrend hart naar trekt, doch steeds te rug gestoten
Hy klaagt niet; neen, hy dankt, hy zegent zijn bestaan,
Gedwee, gelaten, en van 't Lotbeschik voldaan;
Ja, hecht zich aan zijn staat, en wenscht geen ander leven,
Ook hem is 't hoogste kwaad, dien stervend op te geven.
Ja, nog rampzaalger zelfs! ook hy, die, naauwlijks dier,
Zich-zelven niet erkent; wien 't Godlijk hemelvier
Om niet in de enge borst, door 't voze brein, mocht glimmen,
En kindsche onnoozelheid tot waanzin op deed klimmen;

Het

Het zij een wreede kwaal den zetel van 't verstand
Hebbe uitgeblakerd in het opperste ingewand;
Het zy 't misvormd gestel des werktuigs van de reden
Hem 't menschlijk ZIJN onthield in menschenvatbaarheden;
Die allen, hoe hun lot ons ijslijk schijne en wreed,
Volharden onder 't wicht van 't opgeleide leed.
Geen hunner zelfs, hoe fel hem 't gruwbre lot misdeelde,
Die zich zijn toestand maalt, dan als de hoogste weelde.
Hy sleept het geen hem bleef van 't dierlijk leven, meê,
Bemint het, vindt genot, by 't onverbeeldbaar wee,
In 't aanzijn, eerste goed, en wortel van 't genoegen.
Niets waant hy, heeft een God aan 't zijne toe te voegen,
Treff' slechts 't ontrustend beeld, het tergingvol verschiet,
Van heeling, van herstel, den zwakken boezem niet!

Neen schatten we ons geluk naar 't geen wy ons gevoelen,
En sluiten wy het hart voor hooger heilbedoelen!
Of — is een toestand ons onlijdbaar? barsten we uit,
En vall', wat weêrstand biedt aan 't manlijk wilbesluit!

Zie daar de WIJSHEID, die de wrevelmoed my leerde;
De leering, die mijn mond met trotsche taal bewèerde
De drift my ingaf, — maar de opborr'ling van één zucht
In 't hart, weêrsprak, verstoorde, en wegblies in de lucht. —
Neen, zoete vleieres, die ons gebiedt te hopen,

Voor

Voor u staat elke borst; u staan de harten open:
Daar is uw zetel, daar, waar 's levens roerster troont.
Hy hoont de menschlijkheid, wie ooit uw inspraak hoont,
En, waar ge 't hart ontvliedt, daar is 't, dat Helsche spoken
't Ontmenschelijkt gemoed van razerny doen koken.

Ja! 't menschlijk leven is een poel van enkel leed!
Maar wel hem die 't erkent! rampzalig, die 't vergeet! —
Rampzalig, die verhard voor 't pijngevoel der wonden,
Door 't ingekankerd gift gevoelloos wordt verslonden!
Geen balsemschors drupt hem haar vloeibre specery:
Voor hem wast heelend kruid, verkwikkende artseny,
Noch levenwekkend sap in de Oostersche waranden;
En Heelkunst strekt vergeefs ter hulp gereede handen
Naar d' ongelukkige, die reddingloos vergaat.
Neen 't eerste heil in 't leed, is kennis van zijn' staat.

ô! Kennen we onzen staat, gy lot-, gy leedgenooten!
Neen, de oogen voor ons leed niet zinloos toegesloten!
Door geen gewoonte aan 't kwaad, waar van ons de angel treft,
Met eelt een hart omschorst, dat al zijn' nood beseft!
Neen, slaan wij de oogen op; zien we uit, en om ons henen!
Wat ademt, leert Natuur zijn tegenheên beweenen;
Wat ademt, heeft zy-zelv het denkbeeld ingestort
Van 't beter, dat haar drijft en tot verheffing port.
Dat beter, vormt ons doel; dat levend zielsverheffen

Wekt

Wekt moed, en schept ons kracht om 't heerlijk wit te treffen,
En, zoo een dapper volk zijn kluisters ooit verbreekt,
Het is wen 't vuur der Hoop der helden borst ontsteekt.

Van hier die razernij, uit wanhoop voortgesproten,
Die woedt, maar om zich-zelv de dolk in 't hart te stoten!
Die, voor het zelfbehoud, verwoesting van 't heelal,
En alles met zich zoekt te domplen in één val!
Wraak bliksemend in 't oog, en knersend met de tanden,
Moordhongrend met het hart en vratige ingewanden,
Treedt ze op d' ontvlamden rand der helsche zwavelpoel,
En werpt zich in den gloed, bedwelmd en zonder doel.

Neen 't was de Wanhoop niet, Bataven, die onze ouderen
Het ijzren juk des dwangs deed schudden van hun schouderen.
De Wanhoop moordde en roofde en baadde zich in 't bloed,
Trad menschlijkheid en deugd baldadig met den voet,
En weidde in vlam en rook; brak kloosters en altaren,
Maar wist van Gade en kroost noch eigen haard te sparen!
Neen, 't was geen wreede bende, als, schuimende van wraak,
En tijgren-bloeddorst, blind voor Vrijheids eedle zaak,
Het heilig kruis vertrad, de halve maan vereerde,
Waarmeê zich 't Godlijk recht, der Volken recht, verweerde,
Neen 't was de zachte Hoop in Vader Willems borst,
In Blois, tot heldenkracht gevoedsterd door zijn' Vorst,
Die uit die nacht van ramp het schittrendst licht deed dagen!

Die

Die redding schiep uit nood, en heil uit Helsche plagen!
Gy waart het eedle Blois! wiens edelmoed van ziel
Lumeis ontvlamde toorts van d' ingenomen Briel
Te rug hield, als zijn vuist, geschapen tot verdelgen,
De Vrijheid in haar wieg door 't moordvuur ging verzwelgen.
Gy zaagt, door 't oog der hoop, haar luister uit de nacht
Van jammer opgaan, voor een dankbaar nageslacht,
En vestte 't Vaderland in de eerstgewonne muren. —
Geen wanhoop, Leydens wal, deed u den nood verduren,
Als pest en honger, met Kastilië in verbond,
U aangreep in 't gebeente, en merg en kracht verslond,
En de eedle heldendrom in spijt van alle plagen
Manmoedig pal bleef staan in storm en nederlagen!
Toen hoop hun voedsel was, hun troost en artseny,
Hun waarborg voor 't behoud van stad en burgery: —
Het fluisterend gevlei des Dwinglands af deed wijzen,
En niet der waatren vloed het tij der vrijheid rijzen. —
Of was 't de Wanhoop, die aan 't rookend Zwammerdam
Den heldengloed ontstak van eedlen William,
Om d' opgeblazen Gal in 't wareldtrotschend dwingen
Te storten van zijn hoogte en in den band te wringen?
Schiep Wanhoop, door zijn stem, in 't veege Vaderland,
Geplonderd, overheerd, geteisterd, en verbrand,
En aan des Dwinglands voet in moedloosheid bezweken,
De kracht tot wederstand, en om zijn smaad te wreken? —
Was 't Wanhoop, die weêrstond of 't schandlijk juk vertrad,

Toen,

Toen, van denzelfden throon, op zegeteekens prat,
En schittrend om het hoofd met nieuwgesmede kronen,
Nog woedender Tyran de menschlijkheid dorst honen,
Daar alles voor zijn wenk, en viel, en nederboog,
Van Kalpes puntig strand tot wat de zee omtoog:
Toen 't eenig Brittenland, bebolwerkt van zijn baren
Die 't afsneêu van 't Heelal, zijn vrijheid mocht bewaren? —
Neen, 't was geen razerny, onzinnig, onbedacht,
De tergster van het lot, en 's Hoogsten Oppermacht!
't Was moed, in 't hart ontvlamd, en edel zelfbetrouwen,
Dat de uitkomst van den strijd in 't middel wist te aanschouwen,
Die 't Noord vereenigde, en te wapen dreef, bewust
Van eigen krachten, en op 't heiligst recht gerust!
't Was Hoop, op Hem gericht, die Vorsten doet regeeren,
En Dwingelanden met een oogwenk kan verneêren!
Ja, Hoop op 't Albestuur, dat zelf voor de Onmacht strijdt,
Wanneer ze, 't oog op God, zich-zelv van banden vrijdt! —
Ja Neêrland, praalt ge op nieuw in d' eedlen rang der Volken,
Klinkt weêr de aaloude naam van Neêrland door de wolken,
Uit Hoop is 't, dat uw bloei, herstel, en opkomst sproot,
De Wanhoop — kent geen doel, niets verders dan de Dood.

't Schijnt grootsch, wanneer m' in druk het leven durft verachten,
Zich wreken, en, vergaan! — En, dit heet plichtbetrachten?
Neen! 't is verbeestlijktheid, in wie het zelfgevoel
Geen hooger aandrift schept, geen eindloos hooger doel.

Neen, redding, zelfbehoud, en, 't onheil te overwinnen
Zie daar der Helden wit! Zie daar heldhafte zinnen!
Dit uitzicht zet het hart in blakerenden gloed,
Dit voedt de kracht der ziel, en teelt den waren moed.
Dien moed, die boeiens breekt; geen roekeloos wanvermeten;
Zich-zelf uit ongeduld verworgende in zijn keten.

Maar is 't de Wanhoop wel, die 't leven dus veracht?
Die schijn van grootheid zelfs, die met gevaren lacht,
Behoort hy Wanhoop toe? — Of is heur aart te beven,
En, stomp voor 't zelfgevoel, zich 't noodlot op te geven?
Is niet die weêrstand, die zich wrekende vergaat,
De werking van een hoop die nog in 't harte slaat;
Een droom van beter, maar ijlhoofdig afgebroken
In woeste razerny waarvan de hersens koken?
Een veerkracht, die gedrukt, en eindlijk uitgespat,
Zich in de wraak verliest, maar hooger doelmerk had? —
Gewis, zy houdt het leed nog werklijk overstijgbaar;
Beschouwt een beter staat, en acht dien staat verkrijgbaar.
't Moog dood of leven zijn, men kiest geen andren staat,
Of 't beter drijft de ziel wanneer zy overgaat.
Die wanhoop-zelf is hoop die redding zoekt in 't sneven;
Maar, redenlooze hoop, door dwaze drift gesteven.

Ja, 't is slechts al te waar: 't Besef des lijdens wijkt,

Wan-

Wanneer men 't denkbeeld mist, waarmeê men 't vergelijkt.
De stervling zinkt dan weg in plant-, in dierlijk leven.
Geen prikkel, die hem noopt om hooger op te streven!
Het edel kenmerk dat zijne afkomst toont, verdween.
De vadsigheid des slaaps bemachtigt, met de leên,
Zijn werkelooze ziel; heur vlam schijnt uit te doven,
Kruipt door 't onedel stof, en heft zich nooit daar boven.
't Bestaan genoegt hem; en dat werklijk plantbestaan
Vervult zijn vatbaarheid; niets grooters doet hem aan.

Verhef u, ô mijn Geest! laat de oogen om u zwieren!
Wat ziet gy? — Menschlijk kroost? of redenlooze dieren? —
Vervreemd van afkomst, van bestemming, ijdle mensch,
Is 't nietig lijfsgenot het voorwerp van uw' wensch,
En 't stofloos zielbehoef verlochent ge en verzaakt het;
Wat zegge ik? — Wijst het af, verwerpt het, ja, gy wraakt het,
Misbruikt uw krachten, tot bedwelming van 't verstand
En smooring van de stem, uw boezem ingeplant.

Helaas! wat zoudt ge, ontbloot van 't geen u 't hart moest spo-(ren?
Een hemel die u wacht —? Dat denkbeeld ging verloren!
Een hemel, 't Englendom —, een aanzijn, God naby,
Een hart, van zelfgevlei en zelfbedrieging vrij;
Eene onschuld, hoe verzaakt, eens vlekloos weêrgegeven!
ô Dat dit heerlijk beeld ons steeds voor 't oog mocht zweven;
Hoe walglijk waar het goed, waarop men gretig aast! —

Maar de Afgrond heeft ons 't brein beneveld en verdwaasd.
Wie hoopt hier? Wie verwacht? — Helaas, wie durft hier hopen!
De kerkernacht is zwart, men ziet geen uitgang open;
Geen lichtjen dat van verr' ons vonkelt in 't gezicht,
Of 't oog, der glans ontwend, klemt zich voor 't schittren dicht:
En 't hart weert de onrust af, van pogen, van verlangen,
En kleeft de kluisters aan, waaraan zijn wenschen hangen;
De hoop klopt vruchtloos aan den boezem; 't is gedaan,
De sluimring voedt den droom, de droom, den sluimer aan.

Zoo ligt, wanneer het bloed in 't al te hevig bruizen
Het teedre brein verdrukt door de opgezwollen buizen
Die 't uitzet en verkracht, de kranke roerloos neêr,
In schijnbre rust, helaas! en hoort geen wekstem meer.
De dood omgrijnst zijn koets, vertoont de ontblote tanden,
Vast knarsende om zijn buit, en strekt de afgrijsbre handen
Naar 't lichaam dat vast ronkt en sluimert, schatrende uit.
Geneeskunst biedt vergeefs heur levenwekkendst kruid,
De veege voelt geen kwaal, en wil geene artsenyen,
Terwijl zijn leden zich naar d' ijzren nachtslaap vlijen;
Ja, wijst de drinkschaal af, die hem de deernis biedt,
En stamelt pijnlijk uit: Verstoor mijn sluimer niet.

Verhoort gy 't Heilgodes, die wacht houdt aan zijn sponde,
Geneeskunst? — Neen, uw hand, de zalfster aller wonden,
Wordt wreed ter redding, treft en prikkelt. Pijn en wee

Zijn

Zijn hier nu dienaars, en met foltertuigen reê.
Zy treffen, 't Lichaam krimpt, de vezeldraden schokken,
En stuwen 't kruipend bloed; de Geest wordt aangetrokken,
Ontwaakt, en opgezweept, herneemt zijn heerschappy,
Verzet zich tegen 't leed, en voelt zich kluistervrij.

Gy, Heelster des gemoeds, gy voedster van 't geweten,
Gy ook, gy treft ons 't hart by 't sluimrend zelfvergeten,
ô Godsdienst! Daal, ô daal! Uw prikkel rukk' dat hart
Dien matten doodslaap uit, die 't zorgloos houdt benard!
Schok, schok de boezems! doe den sluimerzieke waken!
Geef ingang aan een Hoop, die de aarde leert verzaken.

Hoe! ingang? — Is ze ons hart niet eigen? 's levens draân
Niet ingeweven met de scheering van 't bestaan? —
Niet onafscheidbaar waar wy 's levens spoor betreden? —
Geleidt ze ons niet getrouw door 's wareld aakligheden? —
Ja, dierbre troosteres, getrouwe gezellin!
Gy leidt ons aan uw hand een hoogre wareld in:
Gy, van de wieg naar 't graf door distels en struweelen
Waarin de roos verstikt die de aardsche vreugd moest telen:
Ja, gy de kloof ons door van de ondoorzichtbre nacht
Die 't zielenrijk verhult, dat op zijn burgers wacht.

Zelfsstandige, Eeuwig ZIJN, in wien, door wien wy leven,
Als stofjens in de lucht, door 't stofloos Almeer zweven,

Dat van U uitgaat, en wat wezen heeft, omvangt,
En weemelen als een drop die aan een naaldspits hangt!
Gy, louter weldoen, vormde uw schepsel niet tot plagen.
Gy schiept geen worm in 't hart tot foltren en verknagen;
Maar bootste 't voor de troost, en 't uitzicht op het heil
Waarvan het d' indruk voelt by rampspoeds hoogste peil.
Die indruk is de Hoop. Heur veerdrift spant de krachten;
Zy moedigt onder 't leed, en leert het leed verachten:
Zy rukt de toekomst uit heur schuilhoek voor 't gezicht,
En schenkt genot van de oogst, die nog in d' akker ligt.
In 't dulden schenkt zy ons, in 't lijden, in 't verduren,
Den voorsmaak van 't geluk der blijder levensuren;
Mengt kalmte aan woesten storm, en licht aan duisternis,
En zoldert d' afgrond van het bodemloos gemis.

Neen, ze is geen Circe, die met ijdle zwijmeldranken
De onheelbre smart bedriegt des onherstelbren kranken,
Maar Engel, van Gods throon ter redding toegesneld,
Wiens troost behoudnis is, wiens Godspraak waarheid spelt.
Gy, hoor haar, sterveling, en wacht u, haar te smooren!
Zy roept u tot het heil, waarvoor gy wierdt geboren!
Een heil — (ach! eindloos vreemd aan 't nietig hier beneên)
Dat al uw wensch vervult, en al uw vatbaarheên!

Uw vatbaarheên! Wat veld! Sla, stervling, hier uwe oogen
In 't rond, en toon my 't punt waarby zy rusten mogen.

Het

Het aardrijk kent zijn perk: de ontzachlijke Océaan
Zijn boorden: 't zonlicht heeft zijn afgezette baan: —
Ja 't alomvattend rond, waar zonnen en planeten
In wentlen, heeft zijn ruimte en omvang afgemeten;
En elk gestarnte blijft aan stand en plaats bepaald: —
Gy niet, onbindbre geest die in ons adembaalt,
Die, stofloos, 't stof doorwroet, en in uw eigen wareld
U opheft boven 't stof dat in de laagte dwarelt;
U-zelv', uw God aanschouwt, en wijsheid, goed, en recht
Doorspiegelt in 't gevoel door Hem u ingelegd.
Die, hier, aan 't stofgestel, uw werktuig, vastgekluisterd,
Belemmerd in uw kracht, in 't arendsoog verduisterd,
Naar waarheid omtast door een scheemring die ze omhuldt;
Maar ze eenmaal in haar glans en reinheid kennen zult;
Bevrijd van 't zinbedrog en waanzuchts ijdle schimmen,
Door de eindlooze eeuwigheid van waar- tot waarheid klimmen,
En, door geen valsch genot, geen aardrijk, meer misleid,
Versmelten in 't besef van Gods oneindigheid.

ô Waarheid, blindend licht, dat we uit de schaduw gissen
Van 't geen uw glans beschijnt! — En gy, geheimenissen
Van goed-, van wijsheid, van rechtvaardigheid, en wat
Volmaaktheid, voor ons brein ondenkbaar, in zich vat!
Vereenigd, in hun God door de Englen aangebeden,
By 't sterflijk kroost gescheurd tot tegenstrijdigheden,
Als kleuren, waar ons glas de zonstraal in verdeelt,

Misleidend voor het oog dat met die schijnsels speelt.
ô Eenig voorwerp, maar oneindig, waar we op staren,
Ook dan, als we, in ons niet, om valsche schimmen waren;
Ook dan, als 't valsch genot ons wegsleept en vervoert,
Door aardsche banden aan den slijkklomp vastgesnoerd!
U hopen we, U-alleen, wanneer wy in 't verwachten,
Naar heil (in welk een vorm wy 't ons verbeelden) trachten.
De schijn bedriege ons in 't omkleedsel waar ze 't zocht;
Maar nimmer faalt de Hoop, door U in 't hart gewrocht.

Verbeelding, dartle slaaf van 't zintuig! valsche spiegel
Wiens weêrglans de oogen treft door 't blikkrend lichtgewiegel
Dat ge om en van u werpt! Bedrieglijk bitterzoet,
't Verhemelt' welkom, wreed voor 't argwaanloos gemoed!
Wat moet ge de oppermacht op 't zinlijk schepsel voeren,
Den geest, die in hem leeft, aan uw gareelen snoeren,
Hem, dien gy leiden, dien gy dienen zoudt, verraân,
En heerschen op uw' Vorst, strafschuldig onderdaan!
Wat steelt ge 't kleed der Hoop om 't zwakke hart te ontrusten,
En levert het ten prooi' aan 't dierlijk van zijn lusten,
Door aardsche ontwerpen van begeerten, opgeweld
Zoo dra gy 't voorwerp toont waarheen zijn neiging helt.
Ga, wijk, en doof die glans, die straalkleurschilderingen,
Die ge op de nevels vormt, die redens toorts omkringen.
Wijk af, en terg geen ziel, den heemlen voorbestemd,
Door 't geen een worm verlokt die in den slijkpoel zwemt.

Zwicht,

Zwicht, prikkels van 't bedrog, die 't aanzijn doet verbitteren,
Voor 't hartverheugend licht, dat de Almacht uit laat schitteren!
Dat licht is zaligheid, en trekt ons op van de aard;
Zijn vonkling is de Hoop; haar strekking, hemelwaart.

1815.

Een God is 't, die U lof kan zingen
In tonen, GOD, uw grootheid waard;
En wy, wat zijn wy, stervelingen,
Dan wormgewriemel van deze aard?
Ach, verr' van ons de stoute vleugelen,
Waarmeê, in vaart noch drift te teugelen
Van stargevonkel oversprengd,
In min dan 't nijpen van onze oogen
De hemelruimte doorgevlogen,
De throonstoet van Uw alvermogen
Uw Goddelijke last volbrengt!

Maar wy die aan den stofgrond kleven,
  Wy, rupsen op een dorrend blad,
Wy, wormen, aâmen ook voor 't leven,
  Ons uit Uw bronaâr toegespat.
Wy mogen 't heuchlijk tijdstip hopen,
Dat we eens, d' afzichtbren huid ontkropen
  Waarin 't omkerkerd schepsel zucht,
En glansrijk uit dit slijk herboren
Waarin we ons ondanks hier versmooren,
Verbroederd met Uwe Englenchoren,
  Ook wieken uitslaan naar de lucht.

Wat dan, wat zoude 't hart vertragen,
  Het hart, waar dit gevoel in woelt,
U 't wangestamel op te dragen
  Van 't geen het onweerstaanbaar voelt?
Ja, 't is ons nooddruft, menschentelgen,
Die volheid, die geen zee verzwelgen,
  Geen hemelruim omvatten mag,
Dien volheidsvloed van zegeningen,
Die eindloos uit Uw hand ontspringen,
En ieder adertak doordringen,
  In 't stof te erkennen, dag voor dag.

Aan-

Aanvaardze, ô God, die zwakke galmen,
  Waar de adem onzer ziel in kookt!
ô Laat zy door den wierook, walmen,
  U door Uw throonwacht toegerookt!
Vergeef ons d' onzin dien wy storten,
Indien 't Uw glorie kan verkorten
  Wen 't schepsel stamelt tot Uw eer:
Ook zy wier ruischende cymbalen
't Ontzachlijk HEILIG steeds herhalen,
Ook zy, de onstrafbre Throonchoralen,
  Wat is hun beste Lofzang meer?

Gewis, Gy doet uw glorie rijzen
  Van uit het needrigst greintjen stof: —
Zoo 't Englendom zijn' God mag prijzen,
  Ook de aard doordavert van Zijn lof.
Des Hemels ongenaakbre luister,
Des afgronds ondoordringbaarst duister,
  't Roept al, Uw groot- Uw goedheid uit:
De koeltjes die door 't lover zuizen;
De stormen die door 't zeenat bruizen;
Met de onderaardsche bergfornuizen;
  't Stemt alles, 't zelfde lofgeluid.

Geen

Geen rotsgrondsplijtend donderkraken,
Of 't mengt zijn romm'len in dit lied;
En 's afgronds vlam- en vloekenbraken
Vervult, maar stoort dien maatzang niet.
Wat warelden om zonnen draaien,
Wat zonnen door den ether zwaaien
Zy wandlen op die melody;
En elke bloeddrop in onze aåren
Blijft zwierende die maat bewaren,
Met de opgetogen Englenscharen
In nooit ontstemde harmony.

Maar, waarvoor danken 's menschen zangen? —
Voor 't aanzijn van een oogenblik, —?
In jamm'rend pijngevoel ontfangen, —?
Vervuld met angst en stervensſchrik? —
Een leven? ach! een gruwzaam sterven,
Gewrocht uit lijden, wenschen, derven,
Als tot een saamgevlochten draad,
En van een handvol lichts beschenen,
Op dat we de aakligheid beweenen
Eens gruwbren afgronds om ons henen,
Waar in Gy ons verzinken laat?

Neen

Neen, God van weldaad! God van zegen!
  Ons hart gevoelt U in 't bestaan;
Het juicht Uw goed- Uw grootheid tegen,
  En bidt U dankbaar, gloeiend, aan.
De stroomen, die Uw hand ontvlieten,
Zijn Lust, en Leven, en Genieten,
  En vloeien heel Uw schepping door,
En....! ons, misdeelden, werd (geen leven
Maar) levenshonger ingedreven,
Om eindloos naar een goed te streven
  Dat alle poging stelt te loor?

Onzinnig, hy die 't durfde wanen! —
  Ja, stervling, ja betreur uw lot:
Besproei uw pad met zilte tranen;
  Maar mor, noch wanhoop aan uw God!
Hef moedig d' opslag naar den hoogen,
En vest hem op Zijn Alvermogen; —
  Gevoel Zijn inspraak in uw borst: —
„ Uw nooddruft moet Zijn volheid staven;
„ Uw nood, Zijn overvloed van gaven;
„ Daar, waar Zijn gunst niet wilde laven,
  „ Schiep Hy geen vatbaarheid voor dorst."

Dees

Dees stem doorgalmt met voelbre klanken
De wanden waar het hart in slaat;
Doordavert aâr- en zenuwspranken,
En wat de warme bloedstroom baadt.
By elke pols- en golvingslagen
Wordt ze elken vezel omgedragen,
Aan 't worstlend harte vergewist.
Ja, stervling, ja, uw plicht is hopen:
Gods hemel stelt zich voor ons open,
Gevoel hem reeds in 't hart geslopen!
Die Godspraak heeft het dus beslist.

Ja, God des levens, ja wy hooren
Die stem, waarin Gy tot ons spreekt.
Zy laat zich door geen wrevel smooren,
Hoe fel het ongeduld ontsteekt.
Ja, ze is de zuster van 't geweten
Dat in 't gemoed ten throon gezeten
Uw wetten handhaaft, wreekt, verkondt:
Zy, spoorster van ons heilbejagen,
Vertroosteres in 's levens plagen,
Geleideres door de onweêrvlagen,
En zalfster van de wreedste wond!

Haar

Haar danken we U, ô Levensáder,
  Ja haar, als 't hoogste goed op de aard!
Door haar treên we U gemoedigd nader,
  Hoe schaamrood, hoe met schuld bezwaard!
Door haar is 't aanzijn ons verengeld;
De ramp, met hemelzoet gemengeld;
  Het leed, ons balsem, artseny.
En op haar wieken opgeheven,
Verstouten we ons, het stof te ontzweven;
In 't voorgenot van hooger leven,
  En zwieren 't Englendom op zij!

Neen, van die Almacht die we aanbidden
  Scheidt ons geen eindlooze afstand af!
Hy woont, Hy zetelt in ons midden,
  Die in ons hart zijne inspraak gaf!
Ja, Godheid, ja, Gy hoort de bede,
Gy, die dat hart weldadig kneedde,
  En 't hebt geheiligd door de Hoop!
Door haar doet Gy 't van Liefde gloeien;
Door haar, van Lofzang overvloeien;
Door haar, het paradijs herbloeien,
  Waarop Uw eerste zegen droop!

1814. B.

RALOWS BURG.

Lieflijk wemelt de avondsluier bij des zonlichts afscheidsgroet,
RALOW, op uw witte muren, zachtjens scheemrend van zijn gloed.
Prachtig blaken dak en transen van het tintlend avondgoud:
En aandoenlijk ruischt het lover van uw donker eikenwoud.
's Hemels blozend aanschijn spiegelt in den plas die u omspoelt,
Daar hij met zijn zilvren golven dartlend om uw zuilen woelt.
Heerlijk staat gij daar verheven, burg dien eeuw bij eeuwen heugt.
Lachend staan uw weitsche velden als in 's aardrijks prilste jeugd.
Geurig mengt zich thijm en klaver op uw weiden onder een:
En uw halmen golven statig als onoverzienbre zeên.

Druif

Druif en perzik gloeien schitterend langs uw malsche wandelpad,
Daar de dartle goudvisch vonkelt door uw spieglend vijvernat.
't Fluitend sijsjen paart zijn tonen in het lommer van d' abeel
Aan de roerende orgelklanken van de zachte filomeel.
Van het vroegste morgenkrieken tot de dag haar ronde sluit,
Galmen veld, en bosch, en dalen van de zoete herdersfluit,
Van het dof geloei der kudden, van des maaiers blijden toon,
En van 't maagdlijk vreugdgeschater. — Burg van Ralow, gij zijt schoon!
Dan, hoe schitterend ge ook moogt wezen, hoe beroemd ook, wijd en zijd,
Hooger klom uw roem en grootheid in voorouderlijken tijd!
Neen; toen dartelden uw zonen niet zoo werkloos om, bij 't vee:
Waar is thands die lust, die ijver, die hun boezems zwoegen deê!
Toen, toen dampten nog uw rossen voor geen glimmende akkerploeg:
En hoe vol was toen het halmtjen, dat uw vruchtbre bodem droeg!
Van uw ruim gebouwde transen zag de wachter heinde en veer,
En bezwoer den schrikbren Luchtgeest te verschijnen op het meir;
Met een alvernielend onweêr, stormgeweld en bliksemvlam,
Ieder vaartuig te verdelgen, dat nabij uw oevers kwam.
Ja, dan stoven balk en ribben uit de slingerende kiel,
Die met rijkbeladen schatten 't roofgespuis in handen viel.

Met den koelen zeewind waait me, met het ruischen van uw bosch
Stroomt me een aandrift door mijne aâren, die der wangen levensblos
Doet ontvonken, doet ontvlammen als de schijf der gloënde maan

Die ik bij het avonddalen 's hemels bogen op zie gaan!
Als de zeekolk, door den stormwind tot de wolken opgesard,
Zoo, zoo zwoegt mijn volle boezem, zoo, mijn overweldigd hart.
'k Zie een schaar van bleeke schimmen zich vertoonen aan mijn oog,
Die het graf reeds eeuw bij eeuwen met zijn sluier overtoog.

Vijfmaal rolden honderd jaren zich met rasse schreden voort,
Sints een booswicht zich verschanst hield in dit ondoordringbaar oord.
Zeven grachten, zeven wallen, veiligden zijn burggebied.
Kolchos stroom haalt bij de woestheid van dien fieren roover niet.
Rugards berg omringd met neevlen, was zoo duister niet als 't oog,
Dat zijn vlamm'en hield omschaduwd door den ruigen wenkbraauwboog.
Als de wilde distelstruiken van het Rugisch heldengraf,
Hingen hem de ruige hairen van den bruinen schedel af.
Zeven kielen liet hij kruissen, wijd en zijd, van kust tot kust,
Heel de koopvaardij ten afschrik, tot vernieling uitgerust.
Als hij van zijn torentransen soms een vreedzaam vaartuig zag,
ô Hoe joeg hem dan de boezem! met wat helschen vreugdelach
Deed hij dan de zeilen spannen, heet op bloed, en dol naar buit!
Zoo, zoo slaat de roofzieke arend zijn geduchte vleugels uit!

Rorich, rood van baard en schedel, *Rawen*, ruig en woest als hij,
Schaarden zich, verhit op plundring, aan huns ouder' broeders zij.
De oude *Judith*, in wier trekken list en wrevel was gepaard,

(Zi:,

(Zij, de diep verachtbre' moeder, zulk een drietal zoonen waard!)
Deelde nooit hun reisgevaren, maar bewaakte burg en schat.

Zielbekoorlijke *Irmengarde*, die het edelst hart bezat,
(ziel,
Wie geen zweem van 's moeders wreedheid of van 's broeders woeste
Maar eene Englen aard en zachtheid met hun schoon te beurte viel,
Zat weemoedig in die muren, en betreurde nacht en dag
Dat zij zich aan die ontaarden door het bloed vermaagschapt zag!
Jamm'rend wendde zij haar blikken, sidderend haar schreden af,
Als het lot haar wreeden broedren nieuwen prooi in handen gaf.
ô Hoe menig, menig traantjen had haar oog niet reeds geweend
Op de kostbre parelsnoeren en het vorstlijk eêlgesteent,
Dat aan de offers was ontweldigd, in dees burg ter dood gevoerd
En waarmeê haar oudste broeder haar den boezem had omsnoerd.
(Gruwzaam blijk van broederliefde!) Zielbekoorlijke Irmengard
Was, ondanks diens woestaards wreedheid, steeds de lievling van zijn hart.
Niets dan tranen des vermoorden blonk haar in der paarlen gloed!
In koralen en robijnen, weerglans van vergoten bloed!

Als een ster die lieflijk schittert naast een gloênden vloekkomeet,
Zoo blonk Irmengardes zachtheid in den poel van smart en leed
't Blaauwend oog sprak liefde en deernis, en haar rijke blonde vlecht
Was gelijk het najaarsweefsel, dat zich aan de bloemen hecht.
Slank, als 't rijzig popelboompjen van het nagelegen bosch,
Was haar schoone leest: haar aanschijn droeg den schoonsten rozenblos.

K 2 Zui-

Zuiver was haar zachte boezem als de hals van Proraas zwaan
Die zijn breede vleugels spiegelt in de zilvren waterbaan.
Zoete en streelende beklemdheid droeg zij in dien boezem om.
Als de dag de kim ontgloorde stond zij vaak, van weemoed stom,
Eenzaam aan haar kamervenster, starende op het goud der zon
Dat den schoot des meirs ontdoken, zijn vernieuwden loop begon.
Zag van verr' het prachtig Straalzond met zijn rijken torenpraal
Flonkrend met vernieuwden luister in den gloënden uchtendstraal.
Peinzend stond zij aan dat venster als de dag in 't Westen zonk,
En de maan met zacht gewemel op het woelend golfjen blonk.
Luistrend soms met weenende oogen naar het doffe golfgebots,
Of naar 't sijfflen van de winden, dat terug klonk van de rots.
In haar eenzaamheid verzonken, stuifde soms met woesten blik,
's Meisjes wreevle moeder binnen, en verspreidde smart en schrik.
„ Wat, wat zit gij daar te peinzen? heeft dat droomen dan geen end?
„ 'k Zie van verr' de kiel uws broeders, die zijn steven herwaarts wendt.
„ Spoedt u, hem met vreugd te ontfangen en verplichten welkom groet."

Sedert drie, en vijfpaar jaren was des roovers overmoed
Zee en koopvaardij ten geessel. Zag de schipper hem van veer,
Zag hij zijn ontzachbre vlaggen wappren over 't vreedzaam meir,
Dan ontroerde heel de manschap, dan greep doodsche schrik hen aan.
Dikwerf vloog hij, als gevleugeld, kusten langs en oceaan,
Moordend, plundrend en vernielend, en bracht dan ten zegepraal

Jon-

Jongelingen meê, en maagden, vastgeklonken in zijn staal.

Ritogar, wien 't dons der Lente op het heldenaanschijn lag,
Hij die zich van 't zandig Riursh d' aangebeden heerscher zag,
Werd na 't dapperst weêrstand bieden door de roovers neêrgeveld,
En, in spijt van moed en afkomst, in hun schandboei vastgekneld.

Irmengarde zag den jongling, en vergoot een stille traan.
Zij gevoelde zich den boezem van een teedre ontroering slaan.
Zijn gelaat, zijn eedle houding, en zijn moedig heldenoog,
Aan dien zachten weemoed parend, die zijn fieren blik betoog,
Wekte deernis met zijn lijden; en de gloed der teêrste min
Sloop haar met het mededogen d' onbevangen boezem in.

't Herfstgeblader was gevallen, en stikdonker was de nacht,
Als de tedere Irmengarde, op des jonglings vlucht bedacht,
Stil haar slaapvertrek ontglippend, nu met ongeschoeiden voet
Door het tastbaar duister henen naar zijn eenzaam leger spoedt.
Zachtjens buigt zij zich voor over op het krakend halmenbed,
Fluistert hem ontroerd in de ooren: „Jongling, rijs, en wees gered!"
Nogmaals buigt zij zich voorover, met een hoorbaar kloppend hart;
„Jongling, (zegt zij) volg mij ijlings: vrees niet: ik ben Irmengard."
Stom van schrik en vreugdvervoering springt hij op, en tast in 't rond.
„Ja ik volg u, hemelsche Engel, dien me een God tot redding zond.

 „Voer

„ Voer mij, (sprak hij) ja, geleid mij uit dit gruwzaam jammeroord."
Blozend vat zij hem de handen, en geleidt hem bevend voort.
Sluipt met stollend bloed in de aadren, schier bezwijkend aan zijn zij.
't Slaapsalet der wreevle moeder, 's broeders rustvertrek, voorbij.
Siddrend dat haar lichte voetstap, bevend dat haar ademtocht
Dwars door deur en wanden dringend 's jonglings vlucht verraden mocht.
Door de donkre gangen streeft zij, uitgegraven onder de aard,
En ontsluit de dubble deuren, met een dubbeld slot bewaard.
Schuchter drukt zij hem de handen, overstelpt van vreugd en smart.
„ Jongling, (zegt zij) spoed, spoed heenen, maar — gedenk aan Irmengard."

Van ontroering overweldigd, stort hij 't meisjen aan de knién:
„ Ja, ik zal aan u gedenken, tot we ons blijder wederzien!
„ Gun intusschen (zegt hij teder) dat ik u in de armen sluit,
„ En bestemm' dees heilge kus u, al de rechten van mijn bruid!
„ Spoedig zal ik wederkeeren met een wakkren heldenstoet,
„ En gij zult hem Egâ wezen wien uw deernis heeft behoed."

Op der Liefde lichte vleuglen, vloog hij door de donkre nacht,
Trotschte storm en onweêrbuien, bliksemstraal en hageljacht;
Tot hij Rugards hoogen bergtop uit het Eiland rijzen ziet,
Die op de omgelegen heuvels als een heerschend Vorst gebiedt.
Op zijn grijzen schedel wortelt groene mos, die eeuwen telt:
Sneeuw en ijs vervult zijn kloven, die geen zonnestraal versmelt:

Niet

Niet een kruidjen groeit of tiert er, in zijn uitgeholde kracht:
Nooit een struikgewas, hoe nietig, dat de zon daar rijpen mocht.
Van zijn hemelhooge toppen zag men wijd en zijd op 't meir;
Jaromar was hier gebieder; hem, der Rugen opperheer,
Veiligden onwaadbre grachten om het hechte Vorstenslot,
Tegen d' aanval van een vijand, of de list van 't roovrenrot,
Fier en edel sloeg zijn boezem, en zijn onvertzaagde moed
Had de strijdbaarste Oostzeevolken soms gedompeld in hun bloed.
Menig Ridder deed hij vallen in het roemrijkst kampgevecht
En op onbestijgbre burgten stond zijn zegevaan gehecht.

„ Gij, gebieder van dit Eiland, (sprak de dappre jongeling,
Wien en ijs en ruige sneeuwvlok peeglend van de lokken hing,
Maar wiens houding, tred en blikken, 't ridderlijke bloed verried)
„ Gij, gebieder van dit Eiland, kent, herkent uw hart mij niet?
„ Ritogar staat voor uw oogen. Ralows roover klonk me in 't staal,
„ 'k Strekte, in zijn afgrijsbre boeien, hem ten trotschen zegepraal.
„ 'k Droeg die boeien knarsetandend, zeven nachten om mijn leên,
„ Toen de minlijke Irmengarde, toen die Engel mij verscheen.
„ Zij, zij is het die mij redde, zij die op mijn weêrkomst wacht.
„ 'k Verg uw bijstand! leen mij wapens, en verstrek me een oorlogs-
(macht."

„„ Ik herken u"" (gaf hij antwoord, met een warmen handendruk,)
„„ Kies u helden uit en waapnen, en, verzelle u 't krijgsgeluk!

„„ Ijl, verdelg den dollen roover; roei zijn roofnest uit van de aard;
„„ En verlos uwe Irmengarde: ze is geheel uw liefde waard.
„„ Dan eer ik u hulp verleene, verg ik u een dienstbewijs:
„„ 'k Durf het van uw vriendschap vergen, stelt gij mijn geluk op prijs.
„„ Vlieg voor mij naar Rostoks wallen, ter geleide van mijn bruid.
„„ Onder honderd Vorsten telgen, koos ik mij de minlijkste uit.
„„ 't Is der Wenden Hertogs dochter, die ik om haar deugd verkoor.
„„ Telkens stelden 's oorlogs zorgen mijn gewenscht geluk te loor.
„„ Gij, gelei mijn Heregonde, haar vertrouw ik aan uw zij;
„„ En vertrek dan met mijn krijgren en strijd Irmengarde vrij.""

Vreugdedronken vliegt de Jongling Rugards steile bochten neêr.
Ij't naar Pulis boomrijke oever, waar het zilverspattend meir
Vlag en wimpel uit zag waaien van de rijkgedoschte vloot,
Die bestemd was ter geleiding van des Vorsten Echtgenoot.
Daar als afgezant ontfangen, met eenparig vreugdgeluid,
Spande hij bij 't eerste koeltjen de opgeblazen zeilen uit.

Tweemaal was de zon gezonken, driemaal was zij opgegaan.
Als de Held des Warnes golven tegen 't vruchtbaar strand zag slaan.
Heel de haven blonk met siersels, als een bruid bij 't hoogtijdmaal,
Al de kielen heesschen wimpels, muntten uit in vlaggepraal.
Pauken en trompetten klonken, 's konings bruidgezant ter eer;
En de jubelkreet der stranden klonk door stad en velden weêr.

Grij-

Grijze Hendrik, de eer der helden, trad in 't schittrendst krijgspantsier
d' Afgezant des Vorsten tegen met eens jonglings jeugdig vier.
Prachtig blonk de helm vol stralen op zijn zilverwitte vlecht,
Blinkend, het geschubde pantser om zijn lichaam vastgehecht.
Als de kroes des smelters vonkelt, vol van vloeiend bergmetaal,
Zoo blonk 's Hertogs oorlogsrusting in den gloênden zonnestraal.
Heregunde, de edelste parel van het wijdverspreide Noord,
Trad, gedoscht in bruidsgeflonker, aan haar Vaders zijde voort.
Knielend groette haar de Ridder. Zij ontfing zijn hulde en groet,
Met ter aard gewende blikken, en een wang vol rozengloed.
't Echtfeest werd met ridderspelen, dischgejuich, gevierd en pracht,
Tot de vierde morgen aanbrak, en, met hem, des afscheids klacht.

Zes paar uitgezochte maagden van het edelst ridderbloed,
Sierden Heregundes zijde, gaven luister aan haar stoet.
't Bruidsgeschenk was uitgelezen van den schat van heel het Noord;
't Uur des afscheids was geslagen, en de tranen borsten voort.
Heregunde zonk verstommend d' ouden Vader aan het hart;
Zonk haar Moeder aan den boezem met nog teedrer afscheidsſmart;
Rukte zich hun klemmende armen, snikkende, maar moedig uit.
Smoorden d' ouders eerst hun droefheid, dubbel rees het klaaggeluid.
Toen de teedre, wankelmoedig, op het wagglend vaartuig klom.
Lang nog zag zij naar den oever, schreiend naar haar oudren om,
Zwaaide met haar zilvren sluier tot de kust allengs verdween,

 En

En de kon nog zichtbre landkust haar een rij van wolken scheen.
Lang verloor zich reeds die landkust in der wolken graauwen kring,
Als haar oog nog aan die schaduw met een zachten weemoed hing,
Tot in eens een stroom van regen heel het luchtgespan betoog:
Nu weerhield zij zich niet langer; tranen stroomden uit haar oog,
Dan, de regenbui woei over, en de hemel helderde op,
En in 's meisjens zachten boezem sloeg een kalmer harteklop.
't Denken aan den langgeliefden, aan het naadrend wederzien,
Joeg haar 't wolkjen van het voorhoofd, deed haar hartsbeklemming vliên.

Doch, helaas! die zoete vreugde was haar niet bestemd van 't lot.
Haar vertrek bleef niet verborgen voor het loerend roovertrot.
Al te ras klonk hun in de ooren, dat langs de Oostelijke kust
's Hertogs vloot een bruidschat voerde. Hij, ten plonder toegerust,
Spande ras de volle zeilen, vloog haar na met dollen spoed,
En viel aan met moordren woede, smachtende naar buit en bloed!

Heel de maagdenrij hief gillend, hopeloos bij 't doodsgevaar,
Oog en armen op ten hemel. — Heel de dappre Jonglingschaar
Streed met woedende vertwijfling, vruchtloos, tegen de overmacht.
Ritogar sloeg door hun midden met ontzachbre heldenkracht.
Door de dichtstgeschaarde drommen vloog de dood hem van het zwaard.
Rorich, 's roovers jongsten broeder, wierp zijn sabelhouw ter aard.
Rawen zag het, knarsetandend, door ontzinde wraak gespoord;

En

En de dappre Ridder sneuvelt, van des booswichts staal doorboord.
Zoo, zoo stort de praal der eiken, die het hoofd ten wolken beurt,
Als hem de onbetembre stormwind van den hechten wortel scheurt.

Als 't gejoel der hooge golven door den stormgeest opgezweept,
Wen de zee ontelbre kielen met zich naar den afgrond sleept;
Zoo, zoo steeg de kreet der roovren, zoo hun zegekreet om hoog.
Heregunde, bleek als marmer, blonk geen traantjen meer in 't oog.
Half bewustloos van zich zelve, half ontzind van angst en schrik,
Staarde ze op de woeste bende, met een star-verstijfden blik.

„Wat, wat zit gij daar zoo schuchter, (sprak haar een der roovren aan,)
„ Wees verheugd, mijn blondgelokte, dat de storm is doorgestaan.
„ Dubblen dank zijt gij ons schuldig, dat onze arm u heeft gered;
„ U behoed heeft van te leven voor een lafaarts huwlijksbed.
„ Ralows Heer is uwer waardig; haast zult gij zijn zij' bekleên.
„ Helden slechts behoort de schoonheid; ja, ons opperhoofd alleen!"
't Siddrend meisjen wilde spreken, maar haar adem stokte in 't hart.
Zoo, zoo zwijgt het weerloos duifjen als 't een prooi des arends wordt.

Immermeer de kusten naadrend, borst hun dolle blijdschap uit.
Irmengarde stond aan de oever, luistrend naar het windgefluit,
Toevende de ontmenschte broeders. Maar zij toeft hen slechts in schijn,
Starende op elk naadrend vaartuig of 't des Ridders kiel mogt zijn.

Wijk,

Wijk, beklaagbare Irmengarde, toef uws broeders weerkomst niet!
Hoor hun vreugd- hun zegegalmen, heilloozе Irmengarde vlied!
Neen: zij blijft nog; wat ontzetting! bevend slaat zij de oogen op.
En ontwaart het hoofd haars Ridders op den hoogen mastboomtop.
Hemel! mocht zij zich bedriegen! neen: zij ziet slechts al te waar.
't Opgespleten hoofd haars minnaars met zijn sierlijk golvend hair!
Duister wordt het voor haar oogen, aan haar borst ontglipt een gil,
Doodlijk wit bedekt haar lippen, bloed en ademtocht staan stil,
En zij stort, gevoel- en zinloos, in den schoot der golven neêr. —
Ach, de ontmenschten, met hun redding, riepen haar in 't leven weêr!

Eindlijk togen nu de roovers, overladen met de buit,
Hun' verschanste torens binnen, met afgrijslijk vreugdgeluid.
Van de kusten galmde 't weder, steeg door wolken heen en lucht,
Joeg den Landman van zijn akker, en den herder op de vlucht.

Bloedig was de dag verstreken, en de gruwelvolle nacht
Was met wijn- en wellustteugen op het burgslot door gebracht.
De ijzren sluimer lag nog drukkend op des zwelgers oogenleên;
De eerste morgenschemerstralen boorden naauw door 't luchtfloers heen,
Als de naam van *Irmengarde*, telkens weêr herhaald en weêr,
In en om de burgt weêrgalmde tot de strandbocht van het meir.
Dan vergeefsch! geen Irmengarde gaf die roepstem meer gehoor:
Neen: de ontzachbre stem der moeder klonk niet tot haar rustplaats door.

Ach,

Ach, de droeve koos voor 't leven onder beulen, zoo ontmenscht,
De eenige onverstoorbre wijkplaats, reeds zoo lang vergeefsch ge-
Aan de bladerrijke twijgen van een ruischenden abeel, (wenscht.
Onder 't hartverteedrend klagen van de zachte filomeel,
Had zich 't offer van hun wreedheid in vertwijfling vast gehecht!
Zielloos hong haar lijk daar neder; door haar losse blonde vlecht
Zuchtte 't zuizend westenwindtjen; en de sluimer van de dood
Had het blaauwend oog omneveld, dat zoo heldre stralen schoot.

't Roovrenhoofd vernam die tijding. Met te bergen rijzend hair
Sprong hij uit zijn zwijmelzuisling in afgrijslijk rouwmisbaar.
Die ontzetbre doodmaar knarstte door zijn merg en ingewand,
Handenwringend, tandenknarsend sloeg hij 't voorhoofd op den wand.
Huilend dwaalde hij de zalen, dwaalde hij den ringmuur om.
Zijn geween klonk langs de stranden als het doffe stormgebrom.
Dan weêr, wierp hij zich verstommend op de bloedverzwelgende aard;
En een stroom van tranen ruischte door de stoppels van zijn baard.
Zoo schiet soms door distelstruiken d'uit den grond gewelde plas.

De eedle *Jaromar* intusschen, wien elk uur een leeftijd was,
Zag van 's-Rugards hoogste tinne met een heet verlangen uit
Naar het lang gewenschte naadren van zijn teêrgeliefde bruid.
Uur bij uur beklom hij hopend weer op nieuw der bergen top:
Dan vergeefsch: geen enkle wimpel deed zich aan zijn blikken op.

'tOn-

't Ongeduld had zeven nachten reeds des Vorsten slaap verjaagd;
Naauwlijks nog was de achtste morgen aan de kimmen opgedaagd,
Als hem van verbleekte lippen 't vreeslijk gruwel werd vermeld.
Ach, voorzeker had de wanhoop hem verplettrend neêrgeveld
Zoo de wraak hem niet ontgloeid had, niet zijn kracht gewekt en moed.
Met een stem als 't stormgebulder, daagde hij zijn oorlogstoet.
Als de dichte bergtopstroomen vloeiden ze om zijn voet bij een:
's Vorsten roepstem knalde dondrend door de verste reien heen.
„ Helden (riep hij) die, en vrijheid, en of bruid, of vriend bemint,
„ Spoedt, spoedt herwaarts met uw lansen op de vleugels van den wind.
„ Zweert eenstemmig mij te wreken op de roovers van mijn bruid!"

Allen hieven zij de lansen met eenparig wraakgeluid;
Allen zwoeren Ralows roovren en verdelging toe, en dood.
Vier der machtigste oorlogskielen voerde 't vallend avondrood
Voor het slot der vuige roovren, van hun naadring onbewust,
En, nog moe van 't dartlend zwelgen, neêrgeploft in looden rust.

Naauwlijks nog brak de eerste lichtstraal door de nevelwolken heen,
Of de zon zag van haar zetel dof en treurig naar beneên,
Als de wapenkreet der wreekren heinde en verre werd gehoord,
Even dondrend als de bergstroom, wen hij door de kloven boort.
Bloedig woeien 's Vorsten vlaggen 't roof gebroedsel in 't gezicht:
Zijn in 't staal gedoschte helden blonken als het bliksemlicht,

Met

Met het zwaard der wraak gewapend, en omschenen van dien gloed.

't Roovrenhoofd, ontvlamd van woede, dorstend naar des konings bloed
Deed de zeilen vliegend hijsschen, en besteeg zijn oorlogskiel.
Daar bestond 'er geen, hoe dapper, die niet voor zijn slagen viel.
Lang geoefend in het strijden, en doorleerd in oorlogslist,
Zag de Vorst zich steeds de zege door zijn overmoed betwist;
Maar, en eed en wraakzucht spoorden zijn getrouwe helden aan,
En geen roover, zoo vermetel, die zijn vuist kon tegenstaan.
De in 't bloed gemeste *Rawen* joeg hij zwaard en lans door 't hart;
Schuimend hield de zee zijn kaken voor dat monster opgespard,
En verzwolg hem toen hij stortte, van dat dubbel staal doorboord.

Nu, nu streed het hoofd der roovren, door vernieuwde drift gespoord.
Als het flikkrend bliksemslingren dat de stormwind volgt op 't spoor,
Zoo, zoo ging zijn blikkrend lemmer zijn verwoede bende voor.
Als de vuurgloed der kometen was de vuurgloed van zijn oog:
Als bij 't Noorderlicht de stralen weemlend aan der wolken boog,
Zwierden hem de losse lokken 't bruin geblakerd voorhoofd om,
En zijn stem was als de donder door het razend windgebrom.
Ieder opslag van zijn oogen was een gloed van vlammend vier.
Allerwegen vloog ontzieling van zijn moordend krijgsrapier.
's Konings dapperste trawanten vielen als 't gemaaide gras,
En zijn rustigste oorlogskielen zonken in den afgronds plas.

Stuur

Stuur- en mastloos, en met lijken, als het veld bezaaid met graan,
Zag de roover ook zijn schepen, met zijn stoet ten onder gaan.
Gloeiend was de middagbranding; en 't gevecht niet minder heet
Als zich in 't verbolgen zuiden 't raatlend onweêr hooren deed.
Van de hitte doorgeblakerd, en door bloedverlies verzwakt,
Stortte in 't eind de roover neder, als een Ceder afgeknakt.
Nu bezweken al zijn krijgren, door gezochten schrik vertsaagd,
En verstoven als de blaadren door den herfstwind voortgejaagd.

Knarsetandend lag de snoodaart, overgolfd van zweet en bloed,
Vloekend op de laffe bende, die zijn val vertwijflen doet;
Als de dappre Koning toeschiet, toeschiet, en, vervoerd door wraak,
Drukt hij hem het straffend lemmer in de wijdgesparde kaak.
Met het ruischend bloed ontstroomt hem de in de schuld verharde ziel,
En de helmacht vierde jubel, toen hij haar in de armen viel.

Smeekend werpen zich de roovers nu voor Jaromar ter neêr:
In zijn boeien vastgeklonken draagt hij hun geen gramschap meer.
IJlings vliegt hij naar het bergslot, waar de wreede Judiths zorg
Achter ijzren deur en grendels, 's Konings diersten schat verborg.
Eindlijk klonk de kreet der zege haar als wolfgehuil in 't oor.
Razend vloog zij thans de gangen en verlaten zalen door,
Rukte zich de zilvren hairen met verwoede handen uit,
En besloot haar zoons te wreeken op de teedre Koningsbruid.

Een

Een der Helsche razernijen bracht haar 't opzet in den zin:
Met één dolk, tot moord gewapend, rukt zij straks den kerker in,
Waar de droeve Heregunde zit te weenen met haar stoet.
„ Beeft! (roept ze uit) Ik wreek mijn zonen, 'k wreek hen in uw-aller bloed."
Heel de maagdenrij viel biddend voor dit onmensch neêr in 't stof,
Als haar opgeheven lemmer Heregundes boezem trof.
Met een lach van helsche vreugde had zij de arme 't hart doorboord,
Als op eens de kreet der strijdren voor de muren werd gehoord.
Sloten springen op en grendels, muren ploffen dondrend neêr:
Stormend breekt men door de poorten, nergens vindt men tegenweer.
Zij, der onschuld moordnaresse, ziet geen redding dan de dood,
En valt grijnzend in het lemmer, dat haar 't wreede hart doorstoot.

Jaromar, helaas! streeft binnen: ziet den grond met bloed besproeid:
Vliegt portalen langs en gangen, waar het bloed hem tegenvloeit:
Kruist met sidderende schreden de uitgestorven zalen door,
Of hij haar mocht wedervinden die zijn boezem zich verkoor.
Ach hij vindt haar, maar, ô hemel! tot zijn onvertroostbre smart
Aan den bodem vastgeketend, met het moordend staal in 't hart!
Schets zijn droefheid niet, mijn zangster, niet zijn doodlijk boezemwee:
Nooit, nooit rees hem weêr een uchtend, die zijn borst niet ijzen deê,
Nooit, nooit lachte hem de liefde, nooit genoegen weder aan:
Maar voor Heldendeugd en plichten bleef zijn boezem moedig slaan.
Aan zijn wakkere oorlogsknechten schonk hij burg en schat ten buit,

En dees roeiden heel de bende tot den laatsten roover uit.
Muur en wal werd neêrgeworpen door vereende heldenkracht,
Poort en valbrug weggebroken, en gedempt de ontzachbre gracht.
Hemelhooge vlammen klommen om de torens op in 't rond;
En niets bleef er dan een puinhoop, waar het trotsche burgslot stond.

Van verre gevolgd naar KOSEGARTEN.

K. W. B.

„ Ter plaatse van den ouden *Ralows burg* staat thans werkelijk een vrij prachtig Slot, dat den ouden naam voert, en de gedachtenis aan het Roofslot vernieuwt. Maar het is op de puinhoopen van het oude gebouwd, hetgeen verwoest en verbrand wierd. De Poëet vereenzelvigt beide gebouwen, die in naam en plaats één zijn. — Zie daar de gereede oplossing der schijnbare strijdigheid in de schildering des Burgs aan het begin en het slot des Gedichts."

Opheldering uit een Brief van den Heer Mr. W. BILDERDIJK *aan* H. W. T.

ONT-

ONTBOEZEMING

OP DEN VREUGDEDAG,

DEN 8 DECEMBER 1813.

'k Zal met gansch Neêrland mij verblijden,
In 't helder, schoon verschiet;
'k Zal dezen dag mijn speeltuig wijden;
En zingen 't vrolijkst lied.
Mijn bloed bruischt thans met drift door de aderen,
Na zoo veel bange smart,
En, Naneef van doorluchte Vaderen,
Wensch ik mij Held en Bard.
Maar klimm' vooraf naar 't Opperwezen,
Wiens arm ons heeft gered,
Tot wien de klaagtoon is gerezen,
't Ootmoedig dankgebed!

Van eigen deugd, van eigen krachten,
Hoe wijd weleer befaamd,
Had Neêrland toch niet meer te wachten.
Hoe bloos ik hier van schaamt!
Mijn Neêrland! Ach! uw kracht, uw zeden,
Zijn t'zamen ondermijnd.
Gij zijt gelijk een bloem vertreden,
Wanneer de Schepping kwijnt.
Mijn Neêrland! eens tot aan de wolken,
Geroemd, bekroond met eer!
Bemind, geducht, bij alle volken,
Gij hadt uw naam niet meer.
Mijn Neêrland! dat den rijksstaf klemde,
In uw gevreesde vuist,
Voor vreê, en oorlog, dondrend stemde,
Hoe is uw kracht vergruisd!
Hoe! gij, 't ontzag der wareldstreken,
Hield helm, nooch vederbosch!
En wie, wie zal uw kluisters breken?
Wie rukt, wie strijdt ze los?
Vergeefs, geleund op legermagten,
Vergeefs, een Vorst gebeên;
Neen, ijdel waren menschenkrachten,
God redde, God alleen!
Hij sprak: en 's dwinglands ketens sprongen,
Als nietig rag, van een.

Aan Hem zij 't loflied toegezongen,
God redde, God alleen.
Komt, Broeders! eensgezind van harte,
Viert dezen vreugdedag!
Verdreven is de nacht van smarte,
Viert, viert hem met ontzag.
Juicht! juicht! geen boei noch banden prangen,
Geen toon smoore in de luit,
Juicht! juicht! stort met mij, in gezangen,
Uw dankbre blijdschap uit.

Verhef u, vrije geest! barst los, uw zangen stroomen
Het morgenlicht vooruit, tot 's aardrijks verste zoomen;
Het krijtgebergt weêrgalmt uw jublen wijd en zijd,
En oost- en westkust juicht, in Neêrlands heil verblijd.
Op, harpenaren! op! uw zilvren snaren klinken;
Gij ziet weer de eigen oogst, en de eigen halmen blinken:
Uw stem doordring' het hart, ontgloei' de koudste borst,
Ontvlam' het heiligst vuur vóór Vaderland en Vorst!
Ligt, ligt den sluijer op van 't somber zwart verleden,
En stemt uw zegenlied, bezingt het schittrend heden,
Herdenkt uw Vaderland in slavernij gebukt,
Bezoedeld, diep verneêrd, vertrappeld en verdrukt;
Schoon 't, door der Vadren kracht, het golfgebruis ontwrongen,
Weleer had naar den palm van gansch Euroop gedongen.
Gedongen? — dien bereikt, behaald, door deugd en moed,

Gekocht door vlijt en zweet, betaald met stroomend bloed.
Herdenk dat Vaderland, het edelst kroost ontzonken,
Met diepe smaad en schand in 's dwinglands boei geklonken,
God! voor hoe luttel tijds zwierf op dees duren grond
De telg eens Bataviers, veracht, als balling rond,
Zijne onbevlekte deugd, zijn trouw zoo onbelogen,
Alom miskend, verdacht, bespied met Argus oogen,
Beloerd, door schuim van volk, dat regt en trouw veracht,
En eed en pligt en deugd, als kinderspel, belacht.

Zwijgt, Zangeren! genoeg van 't aaklig zwart verleden,
Stemt, stemt uw zegelied, bezing het heuchlijk heden;
Voert Bato's zonen om, toont hun den ringmuur aan,
Die 't heilig erf bewaakt, den golfslag kan weêrstaan,
Wijst hun op 't akkerland waar weelge halmen wassen,
En zeg: zie weide en bosch; zij waren eens moerassen,
De grond dien gij betreedt, waar op uw kudde graast,
Was eens een drabbig bed waar 't vischjen heeft geaasd;
Uw magtig Amsterdam, een wijk van vissers hutten;
Geheel uw ommetrek, naauw waardig dam en schutten,
Waarnaar de nagebuur met schampren glimlach woeg,
En waar de Romer naauw zijn trotschen blik op sloeg.

Maar, even als de palm, in engte naauw besloten,
Ontwikkelt, wortlen schiet, zijn kruin, met blad en loten,
Tot aan de wolken beurt, en volken laaft en voedt,
Der eeuwen storm trotseert, en zich bewondren doet;

Zoo

Zoo deed uw Neêrland ook, aan 't slib en wier onttogen,
Ontwikkeld door 't gevoel van eigen krachtvermogen,
Vermogend, groot en sterk, der volkren eerbied waard,
Gevreesd, bemind, geëerd, als Hoofdvorstin der aard.
Lof zij der Vadren deugd! hun moed moog de uwe stijven,
O! later Nageslacht, bewondert hun bedrijven.
In ieder stad, en vest, en velden, rijk bebloemd,
Knielt neêr, hun vlijt en moed wordt nooit naar eisch geroemd.
Gelijk de Morgenster in 't Oosten helder flonkert,
Zoo blonk eens Neêrlands roem, helaas! zoo lang verdonkerd,
Zoo prale 't eenmaal weer, met magt en heerschappij,
Mijn dierbre schutsgeest-zelf, mijn dichtgeest zegt het mij.

O God! dit scheppingswerk, zoo heerlijk, ging verloren,
Maar lof en dank! dit oord is 't nakroost weer herboren;
Verbroken is de boei, verplet de dwinglandij.
Juicht, Bato's zonen! juicht, gij zijt weer groot, en vrij.
Uw Steên, uw vette grond, den baijert eens onttogen,
Behooren weer aan u; juicht! in de ziel bewogen:
Uw tranen vlieten langs uw dankbre wangen neêr;
Uw regten zijn hersteld, gij hebt uw aanzijn weêr.

Op, Jongelingen! op! de klingen opgeheven,
Verdrijft den aterling, die u de wet dorst geven:
Toont U uwe afkomst waard; wie moedloos zij of laf
Vlugt' vrijelijk van hier! hem treffe 's hemels straf!

Op, Jongelingen! op! en plant uw zegevanen
Aan Oost- en Westerkust, doorrent de gloriebanen
Dier Vaderen, wier moed uw borst in vlammen zet;
En Neêrlands heilge grond, gij zijt voor 't laatst gered!

Op, strijdbre Mannen! op! het oog op d' eerste helden,
Wier naam, wier lof, de faam, alle eeuwen door, zal melden,
Geknield bij 't kil gebeent'! gezworen op hun graf,
Den eed, dien de Afrikaan zijn zoon te zweeren gaf;
En woest worde eerder 't land, en onze heiligdommen
Een puinhoop, eer men weer den vrijen hals zal krommen!

O Vrijheid! eêlst kleinood! o Godsgeschenk der aard!
Weleer den bangen strijd van tachtig jaren waard,
Met stroomen bloed gekocht — wat magt u poog te fnuiken,
Neen, nooit zal Batoos kroost voor 't slaafsche dwangjuk duiken.
Vervloekt zij hij, wie ons en 't heilig regt vertreedt! —
Hoor, hoor, Almogend God! hoor onzer aller eed:

„ Eer worde stad, en vest, in bloed en puin bedolven,
De grond, door ons bebouwd, een prooi van wind en golven,
Eer wij haar, immermeer, verzaken of verraân,
Neen, Vrijheid! neen, met u moet Nederland vergaan!"

Juicht, Maagden! Vrouwen! juicht! en ijlt uw Minnaars tegen,
Omhelst ze, drukt ze aan 't hart; het is een dag van zegen;

Ver-

Versiert uw blanke borst, en viert uw vreugde bot,
Heft Bardenzangen aan, uw lied klimm' op tot God!
Gij hebt uw Minnaars weêr, de vrienden van uw harte,
Te lang hebt gij getreurd, te lang verstikt in smarte:
Gij hebt de min gescheurd, den huwlijkskus vermijd,
De spelen uwer jeugd een teedre traan gewijd;
Ach! om het huwlijksbed liet zich de schrikstem hooren,
Elk zuigeling werd slaaf, — ja werd als slaaf geboren.

Juicht, Vrouwen! Maagden! juicht! die droefheid is niet meer;
Gij hebt uw Vaderland, gij uw Geliefden weer!
Niet langer dolen zij in vergelegen oorden,
De zelfde beek vloeit weer langs de eigen groene boorden,
De zonen van uw schoot, de panden uwer min,
Behooren alle weer aan 't eigen huisgezin.

Juicht, Moeders! Vaders! juicht! gij hebt uw dierbren weder:
Geen tranen vlieten meer bij 't schommlend wiegje neder,
Gij hebt uw Zoontjes weer; eerbiedigt 's Hoogsten hand,
En voedt ze dankbaar op voor God en 't Vaderland.

De dagtoorts zinkt in 't west, nog stroomen mijne zangen,
De borst sâmt nu zoo vrij, geen zucht noch weeën prangen,
Een nooit gezongen lied bezielt de harp en luit,
De vreugd dringt met geweld ten vrijen boezem uit.
Mijn dierbaar Vaderland! gij zult mijn lied nier hooren,

Mijn zwakke toon zal niet door 't boersche stulpdak boren.
Ik ding niet naar die eer, neen, edler zanggodin
Zingt Neêrlands reddingsuur, zingt Neêrlands vrijheidsmin,
Daagt Neêrlands Jongelingschap te wapen en ten strijde,
En schildert hun den roem, het heil van vroeger tijden,
(Die eeuwge glorie van 't aanbidlijk voorgeslacht!)
Ten spoorslag van hun deugd, hun roem en heldenkracht;
Maar mijne vuurge beê, ten hemel opgezonden,
Mijn dankgevoel ontlast in deze blijde stonden:
Mijn schaamle toon, gestemd in Neêrlands vreugdelied,
Neen, dit (mijn Vaderland!) versmaadt uw heildag niet.

Maar hoe! zou hier mijn Zangstroom stuiten?
Mogt ik mijn dank, mijn blijdschap uiten,
Weer ademen met vrije borst,
Het speeltuig in de vingren klinken,
De dag van heil en vreê zien blinken,
En u niet zingen, dierbre Vorst?

Neen, Spruit van dat doorlucht Oranje!
Dat eens aan de ijzren vuist van Spanje
Dees dierbren grond ontwrongen heeft;
Neen, bron van Neêrlands zegeningen,
Mijn Zangster zal U vrolijk zingen,
Terwijl mijn cither klanken geeft.

Ja,

Ja, Gij, van de Almagt afgebeden,
Gij vangt de nevlen van 't verleden,
  En schenkt aan Neêrland Neêrland weêr;
Met U verdwijnt het sombre duister,
Met U verheft zich 't oude luister,
  De vroeger grootheid, bloei, en eer
[illegible]

Reeds wapperen van [illegible]
De lang miskende Oranjevlaggen,
  En Batoos speren blinken weêr;
Alõm zien wij de standaarts rijzen,
Alõm de hulde- en eerbewijzen,
  Verschuld aan Volk en Opperheer.

De morgen rijst aan purpren transen,
De lente spreidt haar zilvren glansen,
  En 't danklied klinkt langs berg en dal.
Zoo, met het oog op U geslagen,
O Vorst! de wensch in bange dagen!
  Wijdt Neêrland U het lofgeschal.

Albestierer! stort Uw zegen
  Neder op den dierbren Vorst!
Schraag, volvoer, zijn edel pogen,

Sterk

Sterk hem door uw alvermogen,
Uwe liefde dekk' zijn borst.

Deugd en wijsheid, trouw en liefde,
Waren, schâren om zijn troon!
Onverwelkbre lauwerbladen,
De oogst van zijn verheven dagen,
God! bestem mijn Vorst dit loon!

JAKOB VAN DAM.

AAN DEN LENTEMORGEN.

Schoon zijt gij, ô Lentemorgen!
Luid roemt gij uw Opperheer!
Heerlijk stralen uwe glanzen,
Eerbiedvol melde ik uw eer.

Purpren wolkjes zie ik drijven
Aan de azuren hemelbaan,
Luisterrijk Aurora dagen,
Vrolijk klimmen, opwaarts gaan.

Duizend geurge bloempjes prijken,
Zoele windjes vleijen zacht,
Schoone vogels kwinkeleren,
Alles juicht in volle pracht.

Al-

Alles prijst den wijzen Schepper,
Elk verheugt zich in zijn lot,
Dieren, planten, bloemen, voglen,
Juichen, bloeijen, loven God.

Schoone Morgen! orde, liefde —
Roep ik in bewondring uit;
Knielend breng ik u mijn hulde,
Stamel, juich, aanbid, besluit: —

God! op wiens bevel een wereld
Toegerust te voorschijn treedt,
Duizenden van schepslen leven,
En die ze alle voedt en kleedt.

God! wiens wenk 't heelal eerbiedigt,
Eeuwge zonnen gloren doet,
Wien de Serafs hallels zingen,
Is oneindig, groot, en goed!

Maar, geen schepsel kan Hem peilen,
Hem bezingt geen Englenlied. —
U aanbidden, U bewondren,
God! meer kan de stervling niet!

J. v. D.

KLAGTE VAN CERES.

NAAR SCHILLER.

Is de lente weer verschenen?
Is de jeugd der aard hersteld?
Heuvels groenen in het zonlicht,
Daar in 't water de ijskorst smelt.
Uit der stroomen blaauwen spiegel
Lacht eene onbewolkte lucht.
't Jong geboomte prijkt met knopjes,
Daar de Zephyr milder zucht.
Zangen klinken in de wouden,
En der Oreade lied
Zegt: uw bloemen keeren weder,
Uw' verloorne dochter niet.

Ach

Ach hoe lang, hoe lang reeds zwerf ik
Heel der aarde velden door?
Titan, alle uw' stralen vond ik
Vorschend naar het dierbaar spoor.
Geen van allen schoot haar glansen
Op het minlijk aangezigt,
En de dag, die alles opspoort,
Bragt mijn' dochter niet aan 't licht.
Hebt gij, Zeus, haar mij onttogen?
Heeft, door haren blik geroerd,
Pluto naar de duistre vloeden
Van den Orcus haar gevoerd?

Wie zal mijnen kommer melden
Aan het zwarte doodenstrand?
Eeuwig stoot de boot van d' oever,
Maar met schimmen slechts bemand.
Voor der zaalgen oog verborgen
Blijft het nachtelijke veld;
Langs den Styx, die eeuwen vloeide,
Is geen levend beeld gesneld.
Neêrwaards leiden duizend gangen,
Geen voert weder naar omhoog;
Geen getuige brengt haar' tranen
Voor het schreijend moederoog.

Moe-

Moeders die de stam van Pyrrha
Sterfelijk aan de aarde gaf,
Volgen hunn' geliefde telgen
Door de lijkvlam en het graf.
Maar, die 't huis van Zeus bewoonen
Nadren nooit het donker strand,
Parcen, ach, slechts godentelgen,
Zaalgen spaart uw strenge hand.
Stort mij in den afgrond neder
Uit het hemelsche gebied!
Eert in mij geen Godenregten,
Eene moeder acht die niet!

Voor den troon, die haar geen vreugde
Naast den norschen Koning biedt,
Treed ik zwijgend met de schimmen;
En haar oog bemerkt mij niet.
Vruchtloos zoekt het, nat van tranen,
't Zonlicht en den hemelboog,
Dwaalt naar afgelegen sfeeren,
Valt niet op het moederoog;
Tot mijn vreugdekreet haar opwekt,
Tot zich borst met borst vereent,
En zelfs de ongevoelige Orkus
Medelijdend tranen weent.

IJdle wensch! vergeefsche klagten!
In het onveranderd spoor
Rolt der Horen zekre wagen;
Zeus besluit gaat eeuwig door.
Ver van deze duistere oorden
Wendt de zalige zijn hoofd.
Eenmaal in den nacht verzwolgen
Blijft zij eeuwig mij ontroofd,
Tot Auroraas heldre kleuren
Gloeijen aan het donker strand,
En tot Iris hare bogen
Midden door den afgrond spant.

Ach bleef niets, bleef niets mij over?
Bleef der moeder niet een pand
Dat weleer ons beminnen;
Geen' gedachtnis van haar hand?
Hechten geene liefdebanden
Meer de moeder aan het kind?
Is er geen verbond, dat dooden
Aan de levenden verbindt?
Neen z' is niet geheel ontweken,
Niet voor eeuwig weggegaan!
Eene taal is door de Goden
Kind en moeder toegestaan.

Als der lente telgen sterven,
Door de winden afgesleurd,
Als en blad en bloem verwelken,
En de naakte stengel treurt:
Dan neem ik het hoogste leven,
Dat Vertumnus horen biedt;
Geef het aan den Styx ten offer,
't Gouden zaad versmaad hij niet.
Treurig strooi ik het in de aarde,
Leg het aan het kinderhart,
Als een tolk van mijne liefde,
Als een tolk van mijne smart.

Brengt de dans der vlugge Horen
Vreugdevol het voorjaar aan,
Doen de warme zonnestralen
't Doode op nieuw ten leven gaan:
Kiemen, voor het oog verstorven
In den kouden schoot der aard,
Heffen dan in 't rijk der kleuren
Zich vol vreugde hemelwaard.
Als de stam met fierheid opschiet,
Zoekt de wortel schuw den nacht,
Beide Styx en Aether paren,
Tot haar kweeking hunne magt.

Half beroeren zij der dooden,
Half der levenden gebied,
Ach zij zijn mij zoete stemmen
Van Cocytus stillen vliet!
Blijft zij zelv' voor mij verborgen,
Dwaalt zij in den afgrond rond,
Uit de jonge lentespruiten
Zegt mij hare rozenmond,
Dat ook in 't verblijf der schimmen,
Nooit bestraald door Febus gloed,
Liefde nog den boezem kloppen,
Nog het hart ontgloeijen doet.

'k Wil dan vrolijk u begroeten,
Kindren van 't vernieuwde veld!
Als de zuivre daauw des nectars
In uw volle kelken zwelt,
Doop ik u in heldre stralen.
Ja, met Iris heerlijkst licht
Wil ik uwe bladren kleuren,
Als Auroraas aangezigt.
Zijt, ô vreugdeglans der lente,
Zijt voor elk gevoelig hart,
Met de dorre najaarsbladren,
Tolken van mijn vreugd en smart.

1812. G. DE WAL.

DE HERFSTDAG.

Natuur! schoon ge in uw stille dreven
Het oog geen enkel blaadje biedt,
Ge ontzegt de bruine knop van leven
Toch uwe nieuwe ontwikkling niet.
De wind ruischt somber door de toppen
Van 't populieren boschje heen,
Dat straks de zon met schuinsche stralen
In bleken glans bescheen.

De weemoed heeft häar vale kleuren
Op berg en dalen uitgespreid,
Zij schetst ons met een stille grootheid
De beelden der vergankelijkheid.
Reeds rooft een koude dikke nevel
Het straks nog heldere verschiet;
Ze omgeeft de schepping als een sluijer
Waar 't oog rondom zich ziet.

De stem des Herders, die zijn kudde
Op schrale late scheutjes weidt,
Klinkt door verlaten wijde velden
Door de Echo galmend uitgebreid;
Zij kaatst van bergen, op den heuvel,
Van heuveltop op stulpen neêr;
Verliest zich eindlijk in de vlakte,
Al galmend, meer en meer.

Nu pakken graauwe wolken zamen
En voeren de avond vroeger aan:
Geen star blinkt door de neevlen henen;
Geen plekjen gronds verlicht de maan;
Geen windje ritselt in de bladen,
Die dor op de aarde zijn verspreid;
Geen golfje speelt op 't eenzaam beekje
Dat stil langs de oevers glijdt.

't Is alles doodsch — weemoedig zwijgend:
Geen vischjen krult de trage stroom;
Geen enkle vogel lokt zijn gaaike,
Op bladerloozen stronk of boom. —
Zwaarmoedig keer ik uit het midden
Der schepping — ach! nu eenzaam — weêr!
Wat uur! — Uw ernstig stille beelden
Herroepen mij 't Weleer! —

Hoe

Hoe zalig was ik, toen mijn SELMAR
Hier aan mijn zij' gestrengeld ging;
Toen nog mijn oog met levensvreugde
Aan zijnen blik vol teêrheid hing!
Hoe groot was God ons in elk kruidje
Dat mild voor onzen voet ontsproot!
Hoe klopten onze dankbre harten
Als mij zijn arm omsloot!

Al ratelde de schorre donder;
Al ging God in den storm voorbij!
Wij vreesden niets bij al dien luister,
Hem — dankten en aanbaden wij!
Of ons de jonge lente lachte;
Wat ons de sombre herfst ontnam;
Wij kweekten bloemen voor den Hemel
Om Edens eeuwgen stam. —

Natuur! schoon ge in uw stille dreven
Het oog geen enkel blaadje biedt,
Ge ontzegt de bruine knop van 't leven
Toch uwe nieuwe ontwikkling niet:
Gij zijt mij 't zeker beeld der Hope!
Al nam de dood mij alles af!
Ik staar, van neevlen dik omgeven,
Op 't vroege droeve graf!

In 't stof des doods ontwikkelt 't knopje,
Dat eenmaal, door zijns Scheppers hand,
Met nieuwe bloeipracht zal herleven
In 't eigen koestrend Vaderland!
Daar — zal geen herfst het blad doen welken;
Daar — dekt geen nevel meer ons oog!
Gij — Dierbre! — wischt de traan der scheiding
Daar — van mijn wangen droog! —

Kom, lieve herfstdag! stil en somber
Zijt gij mijn droevig hart zoo waard!
Gij predikt me in uw trouwe beelden
Vergangl ijkheid der nietige aard'!
En — ligt uw schoon verdord? in winden
Verstrooid — vertreeden met den voet?
Gij voedt de lieve jonge lente
En wijst op beter goed. —

1814. A. K. *geb.* O.

*

AAN

AAN MIJNEN

ZEER GEACHTEN VRIEND

W. MUSKETIER VERGENST,

Bij deszelfs bevordering tot Meester in de beide Regten;

Na het uitgeven eener Verhandeling

OVER HET BURGGRAAFSCHAP VAN *LEIDEN*.

Den 17den van Bloeimaand 1809.

„ Wie Flakkus lier wil steecken naar de kroon,
„ Die tart, als Pan, Apolloos hoogen toon,
„ En kryght in 't endt den welverdienden loon
„ Van Midas ooren."
Zoo klinkt op VONDELS *Roomsche lier* de snaar,
En jaagt den schrik in 't hart der Dichtrenschaar,
Die vliegen wil als Flaccus of Pindaar
En 't zwerk doorboren.
Verwacht dan, Vriend! noch Flaccus liergedruisch,
Noch Pindarus verheven zanggebruisch,
Maar, moge 't zijn! een lentewindgesuis,
Dat vriendschap ademt.

Een zachte ſtroom, die aan de borst ontvliet;
Een vonk des gloeds, die helder vlammen ſchiet;
Een ſtraal des lichts, dat zonnen drijft in 't niet,
En weêr omvademt.

Een held gelijk, die door de benden brak,
Gekroond met lauwerier en myrtentak,
Bedekt met glans van 't hemelglanzend dak
Bij 't morgenblozen:
Zoo treedt uw voet van Themis tempeltrap,
Terwijl weergalmt de lucht van handgeklap,
En ſtrooit, in lofgezang, de burgerſchap
Uw pad met rozen.
Bied lafenis, waar dorst naar hulpe brandt;
Waar Laster de Onſchuld met zijn tong, en tand,
En ſchuim van ſlangenſpog heeft aangerand,
Of 't oog bekladder':
Daar ſpreke uw mond het regt; daar vlamme uw blik;
Daar kronk'le voor uw voet, van ſpijt en ſchrik,
Het Laster-wangedrogt, en krimpe, en ſtikk'
In eigen zwadder.
Der Wezen traan, der Weduwen gezucht,
Der Onſchuld en der Deugd gejaagde vlugt
Moet ſtraks, verheugd, op uwes naams gerucht,
In feest verkeeren!

Breng

Breng zegepalm! draag bloemen in den rei!
Gejuich vervangt hier troosteloos geschrei;
De rozenhoed der liefelijke Mei
Moet Hem vereeren!

Verheft de hooge BURG, der Graven flot,
Trots Spanjes bliksemen en beulenrot,
Nog zijnen gryzen kop, gelijk een God,
In lucht en wolken,
En toont hij, prat op onbezweken kracht,
Als Grootvaêr nog het bloeijend nageslacht,
Waarin der Graven moed en fierheid lacht,
Aan 't oog der volken:
Wel waardig was hij uw doorwrochte vlijt;
Streef op! en tart als hij, den roesten tijd!
En rigt u zelven zuilen op, ten spijt
Der wisselingen.
Egyptens Pyramiden mogen staan,
En booren met hun spits door 't kleed der maan;
Homerus Godenleer zal verder gaan;
En langer zingen.
De borst, die van het vuur der lente blaakt,
Zich in der vad'ren schilderij vermaakt,
Zal, schoon de vadzigheid dien ijver wraakt,
Steeds feller gloeijen,

Om

Om 't voorgeflacht met grootscher naamgerucht:
En, ware 't mooglijk, met nog feller vlugt
En eedler galmen, in de dunne lucht
Voorbij te fpoeijen.
Zoo klapwiekt, vol van drift, op 't hooge nest,
Het jong des Adelaars, en doet zijn best,
Om, werwaards de oude ftijgt, hem toch in 't lest
Op zij te ftreven.
De Nachtegaal beproeft zijn zanggeluid,
En galmt in 't end een toon ten gorgel uit,
Wanneer het maatgezang der tooverfluit
Den roem moet geven.
Des Leeuwriks jong verheft in 't graspriëel,
Met opgeftoken hals en orgelkeel,
Het bekje, en laat zijn zangerig gekweel
De bloemen hooren:
Tot eind'lijk hij, met vlerken vastgefpierd,
Bij 't rijzend morgenlicht door 't luchtruim zwiert,
En, hangende aan de wolken, tiereliert
In dartle chorem.
Een trek der Godheid fpeelt in ons verftand,
Wanneer een hemelgloed het hart ontbrandt,
Om godsdienst, onfchuld, deugd en 't Vaderland
Tot nut te ftrekken.
Die vlam doorgloeije uw borst en ingewand!
Die geestdrift voere U op tot hooger ftand!

Dan

Dan zult gij 't nageslacht als bij de hand
Door voorbeeld wekken
Om nog verhevener dan 't voorgeslacht,
Waarin, bij kundigheen, de volle pracht
Der schitterende deugd was voortgebragt,
Om hoog te streven.
Als in den oogst, bij 't ruischen van den halm,
Zal dan, bij blijden dans en vreugdepsalm,
En snarenspel en nachtegalengalm,
Uw geest herleven.

B. F. T.

ANT-

ANTWOORD

OP DE VRAAG:

WAAROM MAAKT GIJ GEEN VERS OP PROFESSOR *RAU?*

Wat vergt men dat ik hier deez' boezem openscheure?
Neen, RAU! 'k bezing U niet!
Dat hij met snaar en zang U juichende betreure,
Wien zulks zijn borst gebiedt!
Wat vergt men, dat mijn lofdicht ruische?
Een jeugdig vuur mijn borst ontspring,
Dat nu mijn dicht-aâr golvend bruische?
Dat ik den dooden RAU bezing?

Wat

Wat vergt men dat me een lied ontvloeije?
Wat vergt men, dat mijn boezem gloeije,
Waar RAU alleen het vuur aan gaf —?
Neen, RAU! gij zult geen juichtoon hooren;
Slaap zachtkens! 'k wil Uw rust, ik wil uw graf niet stooren.
— *Hier deze boezem is zijn graf!* —

1807. B. F. T.

*

Wij plaatsen dit vers alhier voornamelijk wegens de gelukkige aanwending in hetzelve van het treffend *epigrammatisch* gezegde van den Oosterschen Dichter, vermeld in de Verhandeling van wijlen den Heer KLEYN, vooraan in dezen Bundel, bl. 20. — De Dichter van dit Stukje heeft zijn gevoel over het afsterven van zijnen Leermeester en Vriend nog nader geüit in een Rouwdicht, het welk wij hoopen in onzen volgenden Bundel te zullen mogen mededeelen.

T. — v. K.

Widener Library
3 2044 105 180 798